

جلد اول

مسیریار

مباحث آموزشی
معارف مهدویت



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سیر یاری (جلد ۱)

| | |
|----------------------|---|
| عنوان و نام پدیدآور: | مسیریاری / کاری از معاونت فرهنگ، آموزش و پژوهش بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود |
| مشخصات نشر: | شمایل |
| مشخصات ظاهری: | ج. |
| شابک: | ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۷۴۶-۹-۸-۹۷۸-۶۲۲-۹۹۷۴۶-۹-۸-۱ |
| وضعیت فهرست توییسی: | فیبا |
| موضوع: | محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق - |
| موضوع: | محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. - - دعاها |
| موضوع: | -- PrayersMuhammad ibn Hasan, Imam XII |
| موضوع: | محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. - - غیبت |
| موضوع: | Muhammad ibn Hasan, Imam XII -- Occultation |
| مهدویت: | Mahdism |
| موضوع: | بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج). معاونت فرهنگ، آموزش و پژوهش |
| شناسه افزوده: | بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج) |
| ردہ بندي کنگره: | ۲۲۴BP |
| ردہ پندی دیویسی: | ۴۶۲/۲۹۷ |
| شماره کتابشناسی ملی: | ۵۸۱۵۲۰۲ |

مسیریاری (جلد۱)

معاونت فرهنگ، آموزش و پژوهش بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود
بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود

مسعود سلیمانی

دوم / زمستان ۱۳۹۸

۲۰۰ نسخه (تاکنون ۴۰۰ نسخه)

۹۷۸-۶۲۲-۹۹۷۴۶-۱-۸

۹۷۸-۶۲۲-۹۹۷۴۶-۹-۸

۳۰,۰۰۰ تومان

مؤلف:

ناشر:

صفحه‌آراء:

نوبت چاپ:

تیراز:

شابک دوره:

شابک جلد:

قیمت:



بنیاد فرهنگی
انتشارات

تمامی حقوق © محفوظ است.

- قم: خیابان شهدا/ کوچه آمار (۲۲)/ بن بست شهید علیان/ ب: ۲۶/ تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۱۱۳۰-۰۲۵-۳۷۷۴۴۲۷۳
- تهران: خیابان انقلاب/ خیابان قدس/ خیابان ایتالیا/ ب: ۹۸/ تلفن: ۰۲۱-۸۸۹۹۸۶۰۰-۰۲۱-۸۹۷۷۴۳۸۱
- www.mahdaviat.ir ○ info@mahdaviat.ir ○ Entesharatbonyad@chmail.ir

دفاتر بنیاد حضرت مهدی موعود در استان‌ها پاسخگوی درخواست‌های متقاضیان کتاب و
محصولات فرهنگی بنیاد می‌باشد.

فهرست مطالب

| | |
|--|--|
| ۱۳..... | مقدمه |
| فصل اول: امام شناسی (امامت در قرآن) | |
| ۱۷..... | آیات سوره‌ی قدر |
| ۱۹..... | آیه‌ی ۷۱ سوره‌ی اسراء |
| ۲۱..... | آیه‌ی ۷ سوره‌ی رعد |
| ۲۲..... | آیه‌ی ۱۱۹ سوره‌ی توبه |
| ۲۳..... | آیه‌ی ۲۴ سوره‌ی فاطر |
| ۲۴..... | آیه‌ی ۳۰ سوره‌ی ملک |
| ۲۶..... | آیه‌ی ۵۵ سوره‌ی نور |
| ۲۸..... | آیه‌ی ۵ سوره‌ی قصص |
| ۲۹..... | آیه‌ی ۱۰۵ سوره‌ی آنیاء |
| ۳۰..... | آیه‌ی ۶۲ سوره‌ی نمل |
| ۳۱..... | آیه‌ی ۳۳ سوره‌ی توبه |
| ۳۷..... | فصل دوم: غیبت امام مهدی <small>تجلی اشتبک</small> |
| ۳۸..... | مفهوم غیبت |
| ۳۹..... | منافات نداشتن غیبت با حضور امام |
| ۴۰..... | چگونگی غیبت امام |
| ۴۲..... | دلایل و حکمت‌های غیبت امام |
| ۴۸..... | علل تداوم غیبت امام |
| ۵۱..... | فواید و آثار امام غایب |
| ۵۷..... | فصل سوم: نگاهی دوباره به انتظار |
| ۵۸..... | معنای لغوی انتظار |
| ۵۹..... | ضرورت انتظار |
| ۶۰..... | ابعاد انتظار |
| ۶۰..... | الف. توانمندی‌های فکری |
| ۶۰..... | ب. توانمندی‌های روحی |

| | |
|----|-------------------------------|
| ۷۱ | ج. توانمندی در عمل |
| ۷۱ | د. برنامه ریزی |
| ۷۲ | بایسته‌های انتظار |
| ۷۲ | یکم. اقبال |
| ۷۳ | دوم. میثاق |
| ۷۳ | سوم. پناه |
| ۷۴ | چهارم. توسل |
| ۷۵ | پنجم. آمادگی |
| ۷۵ | ره آورد انتظار |
| ۷۵ | پنجم. صبر |
| ۷۶ | دوم. ذکر |
| ۷۷ | سوم. اصلاح |
| ۷۷ | چهارم. امید |
| ۷۸ | پنجم. همراهی |
| ۷۸ | ششم. بصیرت |
| ۷۹ | سرانجام انتظار |
| ۷۹ | ۱. پیروزی حتمی سپیدی بر سیاهی |
| ۷۹ | ۲. نقش دعا در تعجیل فرج |
| ۸۰ | فصل چهارم: تربیت مهدوی |
| ۸۱ | چیستی تربیت مهدوی |
| ۸۱ | ضرورت تربیت مهدوی |
| ۸۲ | اصول تربیت مهدوی |
| ۸۲ | ۱. توحید |
| ۸۲ | ۲. ولایت‌مداری |
| ۸۳ | الف) ولایت‌مداری شناختی |
| ۸۳ | ب) ولایت‌مداری عاطفی |
| ۸۴ | ج) ولایت‌مداری رفتاری |
| ۸۴ | ۳. جهادگری |
| ۸۴ | ۴. انقلابی‌گری |
| ۸۵ | ۵. جهانی‌اندیشی |

| | |
|--|---|
| ۶. انتظار ۸۲ | الف) عبادی است ۸۲ |
| ب) در محدوده‌ی زمان و مکان نمی‌گنجد ۸۲ | ج) وظیفه‌ای شرعی است ۸۲ |
| د) وظیفه‌ای همگانی است ۸۳ | ه) بعد رفتاری دارد ۸۳ |
| و) با امید عجین است ۸۴ | ۷. تعاون بر طاعت خداوند ۸۵ |
| چگونگی تحقق تربیت مهدوی ۸۶ | |
| ۱. پرورش شناخت مهدوی ۸۶ | الف) برخورد با فساد اعتقادی ۸۷ |
| ب) تبیین معارف مهدوی ۸۸ | ۲. پرورش گرایش مهدوی در قالب اظهار محبت و علاقه به آن حضرت ۸۸ |
| ۳. پرورش رفتار مهدوی ۹۰ | الف) توجه به تکاليف الهی ۹۰ |
| ب) توجه به حقوق و حوايج ديگران ۹۱ | ج) تقویت قوای جسمی و روحی ۹۲ |
| د) مشارطه، مراقبه و محاسبه ۹۳ | ۴. فصل پنجم: جلوه‌های محبت امام ۹۵ |
| امام مهدی ؑ؛ تجلی رحمت بی‌کران الهی ۹۶ | امام مهدی ؑ؛ تجلی رحمت بی‌کران الهی ۹۶ |
| امام مهدی ؑ؛ پرتو عشق پیامبر ﷺ ۹۷ | از نسل مهربانی‌ها ۹۸ |
| مسیر سبز مهروزی ۱۰۰ | جلوه‌های مهر امام در حکومت ۱۰۱ |
| جلوه‌های مهر امام در حکومت ۱۰۱ | محبت؛ بنیان حکومت مهدوی ۱۰۲ |
| پنج جلوه از محبت امام زمان ؑ ۱۰۳ | پنج جلوه از محبت امام زمان ؑ ۱۰۳ |
| یک؛ دعا؛ بدون التماس دعا ۱۰۴ | دو؛ شریک غم و شادی ۱۰۴ |
| سه؛ دفع بلا از محیان و شیعیان ۱۰۵ | چهار؛ پناه اهل ایمان ۱۰۷ |

| | |
|-----------------|--|
| ۱۰۸..... | پنج: تعیین مکان‌ها و دعاها |
| ۱۰۹..... | یادآوری و یادسپاری |
| ۱۱۱..... | فصل ششم: امام مهدی <small>ع</small> در ادعیه و زیارات (۱) |
| ۱۱۲..... | مفهوم دعا |
| ۱۱۳..... | شرایط و زمینه‌های دعا |
| ۱۱۴..... | ضرورت دعا برای ظهور امام عصر <small>ع</small> |
| ۱۱۵..... | الف) شرح و تبیین دعای عهد |
| ۱۱۶..... | ب) فرازهای دعای عهد |
| ۱۱۷..... | بخش اول: تذکر به ربویت الهی و نزول کتب آسمانی |
| ۱۱۸..... | بخش دوم: توجه به صفات الهی و تمسک به اسماء الهی |
| ۱۱۹..... | بخش سوم: درخواست ابلاغ درود جمعی به حضرت |
| ۱۲۰..... | بخش چهارم: عهد و پیمان مهدوی |
| ۱۲۱..... | تفاوت عهد و عقد و بیعت |
| ۱۲۲..... | شاخص پاییندی دائمی به عهد مهدوی؛ |
| ۱۲۳..... | یک. یادآوری هر روزه؛ |
| ۱۲۴..... | دو. مایه‌ی مبهات و افتخار؛ |
| ۱۲۵..... | سه. پاییندی تا پایی جان؛ |
| ۱۲۶..... | چهار. دگرگون نشدن و تغییر ندادن بیعت؛ |
| ۱۲۷..... | پنج. محافظت از پیمان تحت هر شرایطی؛ |
| ۱۲۸..... | پخش پنجم: مقامات هشت‌گانه‌ی بیعت با امام عصر <small>ع</small> (مفاد عهدنامه) |
| ۱۲۹..... | یک. مقام یاری‌گری و نصرت؛ |
| ۱۳۰..... | دو. مقام معاونت؛ |
| ۱۳۱..... | سه. مقام دفاع از حریم حضرت؛ |
| ۱۳۲..... | چهار. مقام سبقت در برابر دن حاجات حضرت؛ |
| ۱۳۳..... | پنج. مقام امتنال اوامر؛ |
| ۱۳۴..... | شش. مقام حمایت؛ |
| ۱۳۵..... | هفت. مقام پیشی‌گرفتن در تحقق اهداف حضرت؛ |
| ۱۳۶..... | هشت. مقام شهادت طلبی؛ |
| ۱۳۷..... | بخش ششم: درخواست رجعت |
| ۱۳۸..... | آماده شدن منتظران برای رجعت |

۹ | فهرست مطالع

| | |
|----------|---|
| ۱۲۶..... | بخش هفتم: دعا برای ظهور |
| ۱۲۷..... | ملزومات ظهور |
| ۱۲۷..... | بخش هشتم: برنامه‌های حاکمیتی امام |
| ۱۲۹..... | فصل هفتم: امام مهدی <small>علیه السلام</small> در ادعیه و زیارات (۲) |
| ۱۳۰..... | ب) شرح و تبیینی گذرا بر فرازهای زیارت آل یاسین |
| ۱۳۱..... | اعتبار زیارت آل یاسین |
| ۱۳۲..... | دسته‌بندی کلی فرازهای زیارت |
| ۱۳۲..... | بخش اول: سلام و درود بر حضرت بقیة الله الاعظم <small>علیه السلام</small> و ذکر اوصاف ایشان |
| ۱۳۲..... | محور اول: سلام به اوصاف وجود مقدس امام مهدی <small>علیه السلام</small> |
| ۱۳۲..... | محور دوم: سلام بر امام زمان <small>علیه السلام</small> در حالات گوناگون |
| ۱۳۳..... | محور سوم: سلام بر امام عصر <small>علیه السلام</small> در حالات مختلف نماز |
| ۱۳۳..... | محور چهارم: سلام به امام <small>علیه السلام</small> در اوقات و لحظات متفاوت زندگی |
| ۱۳۴..... | بخش دوم: شهادت به عقاید حقه و گواه گرفتن امام |
| ۱۳۴..... | اول. شهادت به توحید |
| ۱۳۵..... | دوم. شهادت به رسالت پیامبر <small>صلوات الله علیه و آله و سلم</small> |
| ۱۳۵..... | سوم. شهادت بر حجت بودن ائمه <small>علیهم السلام</small> |
| ۱۳۵..... | چهارم. حقانیت رجعت |
| ۱۳۶..... | نقش اعتقاد به رجعت در زندگی منتظران |
| ۱۳۶..... | پنجم. حقانیت معاد |
| ۱۳۶..... | بخش سوم: بیان ملاک سعادت و شقاوت، تولی و تبری و معیار حق و باطل |
| ۱۳۸..... | اهمیت تولی و تبری در دوران غیبت |
| ۱۳۸..... | «فَالْحَقُّ مَا رَضِيَّمُوْهُ وَالْبَاطِلُ مَا أَسْخَطُمُوْهُ وَالْمَغْرُوفُ مَا أَمْرَثْمُ بِهِ وَالْمُنْكَرُ مَا نَهَيْمُ عَنْهُ» ... |
| ۱۳۸..... | بخش چهارم: اعلام آمادگی برای یاری و نصرت امام عصر <small>علیه السلام</small> |
| ۱۳۹..... | در مسیر یاری امام <small>علیه السلام</small> |
| ۱۳۹..... | ج) سلاح دعا در دستان مبارک ائمه <small>علیهم السلام</small> |
| ۱۴۰..... | صحیفه‌ی سجادیه، منشور جهاد و مبارزه |
| ۱۴۱..... | سفارش و تأکید امام زمان <small>علیه السلام</small> به انس با صحیفه |
| ۱۴۲..... | مهدویت در صحیفه‌ی سجادیه |
| ۱۴۲..... | گام اول: ضرورت رسالت و هدایت در هر عصر |
| ۱۴۳..... | گام دوم: خاتمیت و نقش اهل بیت <small>علیهم السلام</small> |

| | |
|--|--|
| گام سوم: ضرورت حضور امام و حجت الهی در هر زمان ۱۴۳ | |
| گام چهارم: تبیین جایگاه امامت اهل بیت ۱۴۴ | |
| آموزه‌ها و پیام‌ها ۱۴۵ | |
| ۱. مقام عصمت و طهارت ۱۴۵ | |
| ۲. برگزیدگی برای امر پروردگار ۱۴۵ | |
| ۳. ذخیره‌گاه علم الهی ۱۴۶ | |
| ۴. حافظان دین خداوند ۱۴۷ | |
| ۵. جانشینان خداوند بر روی زمین ۱۴۷ | |
| ۶. حجت‌های الهی بر بندگان ۱۴۸ | |
| ۷. وسائل تقرب به خداوند ۱۴۹ | |
| ۸. راه رسیدن به بهشت خداوند ۱۴۹ | |
| گام پنجم: جایگاه حجت حق الهی ۱۵۰ | |
| آموزه‌ها و پیام‌ها ۱۵۰ | |
| گام ششم: دعا در حق حجت حق و امام زمان ۱۵۱ | |
| آموزه‌ها و پیام‌ها ۱۵۱ | |
| گام هفتم: وظایف شیعیان و منتظران در برابر امام ۱۵۲ | |
| آموزه‌ها و پیام‌ها ۱۵۲ | |
| گام هشتم: دستاوردهای حکومت حضرت مهدی ۱۵۳ | |
| دعای ظهور ۱۵۳ | |
| فصل هشتم: نشانه‌های ظهور ۱۵۵ | |
| تعريف ظهور ۱۵۶ | |
| حداده‌ی ظهور یا فرایند ظهور ۱۵۷ | |
| تعريف علائم یا نشانه‌های ظهور ۱۵۷ | |
| جایگاه نشانه‌های ظهور در هندسه‌ی دین ۱۵۸ | |
| آثار و فوائد نشانه‌های ظهور ۱۵۸ | |
| تقسیمات نشانه‌های ظهور ۱۵۹ | |
| نشانه‌های حتمی و غیرحتمی ۱۶۰ | |
| یک. علائم حتمی ۱۶۱ | |
| دو. علائم غیرحتمی ۱۶۱ | |
| حکمت حتمی نبودن تمام نشانه‌ها ۱۶۲ | |

فهرست مطالب | ۱۱

| | |
|-----|---|
| ۱۶۲ | آشنایی با نشانه‌های حتمی |
| ۱۶۳ | الف. خروج سفیانی |
| ۱۶۴ | ب. خسف تبیداء |
| ۱۶۵ | ج. قیام یمانی |
| ۱۶۶ | د. ندای آسمانی |
| ۱۶۷ | ه. قتل نفس زکیه |
| ۱۶۸ | آشنایی با مواردی از نشانه‌های غیرحتمی |
| ۱۶۹ | الف. گرفتن خورشید و ماه در ماه مبارک رمضان |
| ۱۷۰ | ب. انتشار علوم اهل بیت <small>علیهم السلام</small> ارقام |
| ۱۷۱ | ج. قیام خراسانی |
| ۱۷۲ | د. خرابی دیوار مسجد کوفه |
| ۱۷۳ | ه. اختلاف میان مردم و زلزله‌های زیاد و شدید |
| ۱۷۴ | و. خروج دجال |
| ۱۷۵ | پدا در نشانه‌های حتمی |
| ۱۷۶ | امکان تطبیق نشانه‌های ظهور و ملاک تطبیق صحیح |
| ۱۷۷ | تطبیق نشانه‌های ظهور و منع توقیت |
| ۱۷۸ | رابطه‌ی انتظار همیشگی ظهور و ناگهانی بودن آن با عدم وقوع علائم حتمی |
| ۱۷۹ | فصل نهم: حکومت جهانی امام مهدی <small>علیه السلام</small> |
| ۱۸۰ | اهداف حکومت جهانی امام مهدی <small>علیه السلام</small> |
| ۱۸۱ | یک. رشد معنوی |
| ۱۸۲ | دو. عدالت‌گستری |
| ۱۸۳ | برنامه‌های حکومت امام مهدی <small>علیه السلام</small> در حوزه‌های مختلف |
| ۱۸۴ | الف. برنامه‌های فرهنگی |
| ۱۸۵ | یک. احیای کتاب و سنت |
| ۱۸۶ | دو. گسترش معرفت و اخلاق |
| ۱۸۷ | سه. نهضت علمی |
| ۱۸۸ | چهار. برنامه‌ی مبارزه با بدعت‌ها |
| ۱۸۹ | ب. برنامه‌ی اقتصادی: توزیع عادلانه‌ی ثروت |
| ۱۹۰ | ج. برنامه‌های اجتماعی |
| ۱۹۱ | ۱. احیا و گسترش امر به معروف و نهی از منکر |

| | |
|----------|---|
| ۱۸۷..... | ۲. مبارزه با فساد و رذائل اخلاقی |
| ۱۸۸..... | ۳. اجرای حدود الهی |
| ۱۸۸..... | ۴. عدالت قضائی |
| ۱۸۹..... | دستاوردهای حکومت حضرت مهدی <small>رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی</small> |
| ۱۸۹..... | ۱. عدالت فراگیر |
| ۱۸۹..... | ۲. رشد فکری، اخلاقی و ایمانی |
| ۱۹..... | ۳. اتحاد و همدلی |
| ۱۹..... | ۴. سلامت جسمی و روانی |
| ۱۹۱..... | ۵. خیر و برکت فراوان |
| ۱۹۲..... | ۶. ریشه کن شدن فقر |
| ۱۹۳..... | ۷. حاکمیت اسلام و نابودی کفر |
| ۱۹۳..... | ۸. امنیت عمومی |
| ۱۹۴..... | ۹. گسترش دانش |
| ۱۹۵..... | ویژگی های حکومت حضرت مهدی <small>رَحْمَةُ اللّٰهِ تَعَالٰی</small> |
| ۱۹۵..... | قلمره حکومت و مرکزان |
| ۱۹۷..... | مرکز حکومت |
| ۱۹۷..... | مدت حکومت |

مقدمه

ظهور منجی، وعده‌ای آسمانی است که در کتب دینی مطرح شده^۱ و منشور الهی دین عزیز اسلام به آن توجه و عنایت ویژه دارد. این کتاب الهی وارثان زمین را مؤمنان و صالحان معرفی می‌کند^۲ و مکتب اهل بیت^۳ هم توصیه می‌کند که نباید این وعده‌ی الهی را به عنوان واقعه‌ای دور از دسترس دانست؛ بلکه همواره تأکید کرده که خود را در چند قدمی آن دیده و امیدوار باشیم که در زمان حیات ما، تحقق این وعده‌ی خدا، عملی شود.^۴ همچنین در قرآن کریم بحث یاری خداوند متعال مطرح شده است. آنجا که می‌فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ شَرْرَ رَبِّكُمْ وَيَسِّرْتُ أَقْدَامَكُمْ﴾؛^۵

ای کسانی که ایمان آورده‌اید اگر خدا را یاری کنید یاریتان می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌دارد.

﴿وَلَيَسْتُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَسْتُرُّ﴾؛^۶

و قطعاً خدا به کسی که [دین] او را یاری می‌کند یاری می‌دهد.^۷

در این آیات منظور از یاری خدا، یاری دین خداست و تلاش برای اقامه‌ی دین و فراگیری مذهب حق و گسترش عبودیت، یاری خدای سبحان محسوب می‌شود. برای یاری دین، چاره‌ای جزیاری متولی دین نداریم که در زمان ما، امام زمان^۸ عهده‌دار این مسئولیت بزرگ است. اگر در مسیر یاری او قرار گرفتیم. همان یاری خدا را اجابت کرده‌ایم.

خداوند متعال در سوره‌ی هود یاری‌کنندگان ولی خود را «مؤمن» و در سوره حشر آن‌ها را از گروه

۱. ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الرَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِي الصَّالِحُونَ﴾؛ و در حقیقت در زبور پس از تورات نوشته شده که زمین را بندگان شایسته ما به ارت خواهند برد؛ سوره انبیاء، آیه ۱۰۵.

۲. ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَوْلَوِ الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ...﴾؛ خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند وعده داده است که حتی‌آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد همان‌گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد؛ سوره نور، آیه ۵۵.

۳. «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ شِلَّا... تَوَقَّعُوا الْفَرَجَ حَتَّىٰ حَوَّلَ مَسَاءً»؛ امام صادق^۹ فرمودند:... صبح و شام توقع فرج داشته باشد؛ الغيبة للطوسی، ترجمه عزیزی، ج ۱، ص ۷۷۰، ح ۴۶۹.

۴. می‌بینیم: دعای عهد.

۵. سوره محمد، آیه ۷.

۶. سوره حج، آیه ۴۰.

۷. سوره هود، آیات ۲۹ و ۳۰.

«صادقین»^۱ دانسته است؛ اما اوج بحث یاری ولی خدا در قرآن کریم، درخواست حضرت عیسیٰ برای یاری خویش است که گروهی به نام حواریون به آن پاسخ مثبت می‌دهند و خداوند یاری این چند نفر را به رخ همه‌ی انسان‌ها کشیده و می‌فرماید:

ای کسانی که ایمان آورده اید یاران خدا باشید همان گونه که عیسیٰ بن مریم به حواریون گفت یاران من در راه خدا چه کسانی‌اند حواریون گفتند ما یاران خداییم.^۲ ندای یاری خواهی ولی خدا همچنان بلند است. در آن زمان حواریون اعلام آمادگی کرده و خود را به این نشان مفتخر کردند و اینک نوبت ماست. در سوره‌ی مبارکه‌ی آل عمران خداوند مهربان به مردم امر کرده که به رسول او ایمان آورند و تنها به ایمان اکتفاء نکرده بلکه او را یاری هم بنمایند:

﴿جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَئِنْ تُنْهِيُّنَّهُ﴾^۳

شما را فرستاده‌ای آمد که آنچه را با شماست تصدیق کرد؛ البته به او ایمان بیاورید و حتماً یاریش کنید.

مسلمان امامی که جانشین پیامبر^{علیهم السلام} شده است را نیز باید یاری نمود و برای رسیدن به اهدافش از هیچ کوششی نباید دریغ کرد. بدانیم که خداوند متعال خودش نیز یاری‌کننده رسولانش است. آن گونه که می‌فرماید:

﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾^۴

همانا مارسولانمان را قطعاً یاری می‌کنیم.^۵

اگر ما در یاری ولی خدا کوتاهی نمائیم خداوند این امر مهم را انجام داده و برای ما جز محرومیت و خسaran باقی نمی‌ماند.^۶

امام حسن مجتبی^{علیهم السلام} در بشارتی مسرت بخش به شیعیان فرمودند: کسی که ما را با قلبش دوست داشته باشد و با زبان و دستش یاری نماید، در غرفه‌های بهشتی با ما خواهد بود.^۷ امام

۱. سوره حشر، آیه ۸.

۲. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُوْنُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى إِنِّي مَرْيَمٌ لِلْحَوَارِيْنَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيْنَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ﴾؛ سوره صف، آیه ۱۴.

۳. سوره آل عمران، آیه ۸۱.

۴. سوره غافر، آیه ۵۱.

۵. ﴿إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ﴾؛ اگر او [پیامبر] را یاری نکنید قطعاً خدا او را یاری کرد؛ سوره توبه، آیه ۴۰.

۶. مَنْ أَحَبَّنَا بِقَلْبِهِ وَنَصَرَنَا بِنَيْدِهِ وَلَيْسَانِهِ فَهُوَ مَعْنَانِي الْعُرْفَةِ الَّتِي نَحْنُ فِيهَا؛ بحار الأنوار، ج ۲۷، ص ۱۰۱.

علی ^ع نیز فرمودند: کسی که ما را یاری نماید و دوست بدارد در رحمت الهی قرار می‌گیرد.^۱
رحمت خاص خدا با یاری امام عصر ^ع و محبت قلبی به ایشان حاصل می‌شود. رحمتی که تمام ابعاد وجودی زندگی انسان را فرا گرفته تا آخر راه مسیر را برایش روشن می‌نماید.

از آیات و روایات که بگذریم و در زیارات وادعیه مهدوی نظری بیاندازیم، به این مطلب خواهیم رسید که هیچ دعا یا زیارتی نیست که منسوب یا مربوط به امام عصر ^ع باشد و در آن بحث یاری حضرت مطرح نشده باشد.

شناساندن امام عصر ^ع به جامعه بسیار مهم است و اگر جوانان ما به معرفت درستی از حضرت دست بیابند و به واسطه‌ی آن، علاقه‌مند به وجود نازین حضرت مهدی ^ع شوند خود در مسیر بسترسازی ظهور قرار خواهند گرفت و در حقیقت با شناخت واقعی امام زمان ^ع، قدمی بزرگ برای یاری و ظهور برداشته شده است.

امروز کشور عزیزم، تشنۀ دریافت معارف انسان‌ساز و نجات بخش اهل بیت ^ع است و تهیه‌ی خوراک فکری سالم با تألیف کتاب‌های معبر و برگزاری کرسی‌های آموزشی و دوره‌های معرفت افزایی برای عموم مردم و به خصوص قشر جوان، فعال و تأثیرگذار، از ضروریات است.

در این راستا پژوهشی در دو جلد با عنوان "مسیر یاری" و با هدف ارائه‌ی موضوعات پایه‌ای معارف مهدوی به صورت موجزو و مفید تدوین وارائه گردید.

امید است انتشار این اثر مورد توجه و رضایت تلاش‌گر پنهان و میرمهرو مهربانی، حضرت مهدی ^ع قرار گیرد و مورد استفاده‌ی همه‌ی ارادتمندان و شیفتگان معارف دینی واقع شود. در پایان سزاوار است یاد همه تلاش‌گران عرصه‌ی مهدویت را گرامی داشته و حفظ و نشر معارف ناب مهدوی را ثمره‌ای از تلاش‌های ایشان بدانیم. همچنین از خدمات حجت‌الاسلام والملمین تقی حاتمی و سرکار خانم احمدیان، سرکار خانم اسدالهی طاهری، و سرکار خانم رجبی شیزری که در تهیه و تدوین این اثر ما را یاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌کنیم.

معاونت فرهنگ، آموزش و پژوهش

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود ^ع

فصل اول:

امام شناسی (امامت در قرآن)^۱

^۱. حجت الاسلام قنبر علی صمدی.

یکی از معارف اصیل در اندیشه‌ی کلامی شیعه، امام‌شناسی و معرفت حجت الهی در هر زمان است. این بحث از آن‌جا اهمیت مضاعف پیدا می‌کند که پیوند عمیقی با مسئله‌ی نبوت دارد؛ زیرا به این پرسش اساسی پاسخ می‌دهد که پس از پیامبر اکرم ﷺ چه کسی هدایت و مدیریت جامعه‌ی اسلامی و اجرای احکام دین و مقابله با انحرافات و بدعت‌ها را بر عهده دارد و مردم از چه کسی با چه اوصاف و خصوصیاتی باید پیروی کنند؟

به همین دلیل، مسئله‌ی امامت پس از نبوت، مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین مسئله در جامعه‌ی دینی و اسلامی است. در آموزه‌های دینی بر ضرورت امام‌شناسی به عنوان یک تکلیف همگانی و فراگیر در دوران حضور ائمه باشی ع و عصر غیبت تأکید شده است؛ به گونه‌ای که هیچ عذری در این خصوص پذیرفتنی نیست. چنان‌که امام باقر ع می‌فرماید:

لَا يُغَذِّرُ النَّاسُ حَتَّىٰ يَعْرِفُوا إِمَامَهُمْ^۱

عذر هیچ کس از مردم [در پیشگاه خداوند] پذیرفته نیست، مگر اینکه امام خویش را بشناسند.

در نگاه شیعه، امامت، تداوم خط رسالت است و امام به عنوان وصی و جانشین پیامبر علیه السلام، با نصب الهی، امر رهبری و پیشوایی جامعه‌ی اسلامی و هدایت و مدیریت امور دینی و دنیوی مردم را بر عهده دارد. این آموزه، از اصول مذهب و بنیان‌های تفکر کلامی شیعه شمرده می‌شود؛ بدین جهت شیعیان به «امامیه» نیز ملقب هستند.

این مبحث ریشه در آیات قرآنی دارد. در آیات قرآن، مسئله‌ی امامت به دو صورت عام و خاص مطرح شده است که اصطلاحاً به امامت عامه و خاصه تعبیر می‌شود. آیات مربوط به امامت عامه

۱. بحار الأنوار، ج ۲۳، ص ۸۸.

که حوزه‌ی امامت پیامبران را نیز دربر می‌گیرد، خارج از موضوع بحث ماست؛ اما آنچه در اینجا مدار بحث و گفتگوست، آیات مربوط به امامت خاصه، یعنی امامت ائمه ع است.

شیوه‌ی قرآن در طرح بحث امامت، توصیفی است؛ بدین معنا که آیات قرآن به جای ذکر مشخصات فردی امامان، اوصاف امام و ویژگی‌های مقام امامت را بیان کرده و تطبیق این اوصاف و شاخصه‌ها بر مصاديق آن را به عهده‌ی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم گذاشته است.

با توجه به روایات شأن نزول، برخی از آیات بر لزوم وجود امام در هر زمان دلالت دارند و برخی به طور خاص، ناظر به وجود امام مهدی صلی الله علیه و آله و سلم و ظهور ایشان در آینده هستند که در هر دو صورت، بر لزوم وجود امامی معصوم از خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در هر زمان دلالت دارند. در اینجا به برخی از این آیات اشاره می‌شود.

آیات سوره‌ی قدر

یکی از آیاتی که به روشنی بر وجود امام معصوم در هر زمان دلالت دارد، آیات سوره‌ی قدر به ویژه آیه‌ی «**سَنَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ**^۱» است. این آیات از یک سو بر استمرار نزول فرشته‌ی بزرگ الهی در شب قدر هر سال دلالت دارند؛ زیرا ماه رمضان و ليلة القدر تا روز قیامت در هر سال تکرار می‌شوند، در نتیجه نزول ملائکه و روح در شب قدر نیز تکرار می‌شود. و از سوی دیگر، چون بعد از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم هیچ کس جز امام معصوم نمی‌تواند محل نزول مدام و فرشته‌ی الهی در هر شب قدر باشد، پس باید در هر زمان، انسان کامل و معصومی وجود داشته باشد تا ملائکه و روح براو نازل شوند. از این رو، آیات سوره‌ی قدر در روایات شیعه، به امامان معصوم تفسیر شده‌اند.

امام جواد علیه السلام از پدرانشان از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل کرده‌اند:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم لِأَصْحَابِهِ: أَمِنُوا بِيَوْمَةَ الْقَدْرِ فَإِنَّهُ يَنْزَلُ فِيهَا أَمْرُ اللَّهِ وَإِنَّ لِذِلِكَ وُلَاءً مِنْ بَعْدِي عَلَىٰ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَاحَدَ عَشَرَ مِنْ وُلْدِهِ؛^۲

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به اصحاب خود فرمود: «به شب قدر ایمان آورید؛ زیرا در شب قدر،

۱. «فرشتگان و روح در آن شب به اذن پروردگارشان برای [تقدیر] هر کاری نازل می‌شوند» (سوره قدر، آیه ۴).

۲. الإرشاد فی معرفة حجج الله على العباد، ج ۲، ص ۳۴۶.

تقدیرات سال فرود می‌آید و همانا برای آن امر، پس از من سرپرستانی هست که علی بن ابی طالب رض و یازده تن از فرزندان اویند».

سوره‌ی قدر نه تنها بروجود امامان معصوم علیهم السلام تفسیر شده، بلکه این آیات، روشن‌ترین دلیل حقانیت شیعه است؛ چنان‌که از امام باقر علیه السلام نقل است که خطاب به شیعیان فرمودند: ای شیعیان! [با مخالفان خود] با سوره‌ی قدر استدلال کنید تا پیروز شوید. به خدا سوگند که این سوره حجت خدای تبارک و تعالی است بر خلقش پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم. به راستی که آن مدرک دین شما و نهایت دانش ماست. ای جماعت شیعه! با سوره‌ی دخان احتجاج کنید؛ زیرا این آیات مخصوص والیان و متصدیان امر امامت پس از پیامبر است.^۱

آن امام در روایت دیگری نیز فرموده‌اند:

چون شب قدر شود و فرشته‌گان به آستان ولی امر فرود آیند... به خدا قسم! هر که شب قدر را باور دارد می‌داند که آن مخصوص ماست، به دلیل اینکه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم پیش از فرار سیدن زمان مرگش درباره‌ی علی علیه السلام فرمود: «این است ولی و سرپرست شما پس از من، از او اطاعت کنید تا هدایت شوید.»

پس کسی که ایمان ندارد به آنچه در شب قدر رخ می‌دهد، منکر حقیقت است و کسی که به شب قدر ایمان دارد اما با ما هم نظر نیست، اگر بخواهد راست گفته باشد راهی ندارد جز اینکه اعتراف کند شب قدر از آن ماست و اگر بدان اعتراف نکند دروغگو است؛ زیرا خداوند بزرگوار تراز آن است که دستورها را با روح و فرشته‌ها برای یک کافر فاسق فرو فرستد.

پس اگر گفته شود: «آن امراللهی به کسی نازل می‌شود که متصدی خلافت است»، این سخن پشیزی نمی‌ارزد و بی اساس است و اگر گفته شود: «شب قدر هست، اما چیزی برای کسی نازل نمی‌شود»، پس ممکن نیست چیزی نازل شود به ناچیز، و اگر گفته شود و حتماً خواهند گفت: «مسئله‌ی شب قدر چیزی نیست»، یقیناً به ضلالت و گمراهی سختی دچار شده‌اند.^۲

۱. «يَا مَغْسِرَ التَّيْبِعَةِ خَاصِمُوا بِسُورَةِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فُلِجُوا فَوَانِهِ إِنَّهَا لِحُجَّةِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْخَلْقِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ وَإِنَّهَا لَسَيِّدَةُ دِينِكُمْ وَإِنَّهَا لِغَايَةُ عِلْمِنَا يَا مَغْسِرَ التَّيْبِعَةِ خَاصِمُوا بِ«حُمَّ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِّرِينَ» فَإِنَّهَا لِوَلَأَةِ الْأَمْرِ خَاصَّةٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ»؛ الكافی، ج ۱، ص ۲۴۹.

۲. «إِذَا أَتَتْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ قَيْفِيْطُ فِيهَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَى قَلْئِ الْأَمْرِ... وَأَيْمَ اللَّهُ إِنَّ مَنْ صَدَقَ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ لَيَعْلَمَ أَنَّهَا لَيْلَةٌ خَاصَّةٌ لِقَوْلِ رَسُولِ

آیه‌ی ۷۱ سوره‌ی اسراء

علامه طباطبائی درباره‌ی آیه‌ی «يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ يَأْمَمِهِمْ»^۱ می‌نویسد: از ظاهر آیه استفاده می‌شود که کلمه‌ی «امام» به معنای امام حق است نه کتاب اعمال. مراد از امام، آن شخصیتی است که مردم را در روز قیامت به سوی خدا سوق می‌دهد؛ همان‌گونه که آنان را در ظاهر و باطن این دنیا رهبری کرده است. از این آیه استفاده می‌شود که هیچ زمان و مکانی نمی‌تواند بدون امام باشد؛ زیرا فرمود: «كُلَّ أُنَاسٍ»، همه‌ی مردم در همه‌ی زمان‌ها.

در تفسیر این آیه‌ی شریفه، امام رضا^{علیه السلام} از پدران بزرگوارش نقل کرده است که امیر مؤمنان^{علیه السلام} فرمود:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ «يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ يَأْمَمِهِمْ» قَالَ يُذْعَى كُلُّ قَوْمٍ يَأْمَمُ زَمَانِهِمْ وَكِتَابٌ رَّبِّهِمْ وَسُنْنَةٌ شَيَّهِمْ^۲
پیامبر^{علیه السلام} درباره‌ی این سخن خدای عزوجل «يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ يَأْمَمِهِمْ» فرمود: «هر قومی با امام زمانشان و کتاب پیور دگارشان و سنت پیامبرشان [در قیامت] فراخوانده می‌شوند».

امام باقر^{علیه السلام} نیز فرموده است:

چون آیه‌ی «روزی که هر دسته از مردم را با امامشان فراخوانیم» نازل شد، مسلمین عرض کردند: «ای فرستاده‌ی خدا! مگر شما امام همه‌ی مردم نیستید؟» پیغمبر^{علیه السلام} فرمود: «من از جانب خدا به سوی همه‌ی مردم فرستاده شده‌ام، ولی بعد از من امامانی از خاندانم بر مردم منصوب شوند که در میان مردم قیام می‌کنند، اما مردم

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِعَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَيْثُ ذَكَرَهُ اللَّهُ وَلِيَكُمْ مِنْ بَعْدِي فَإِنْ أَطْغَيْتُمُوهُ رَشَدَتُمْ وَلَكُنْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِمَا فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ مُنْكِرٌ وَمَنْ أَنْ يَمْنَعْ بِلِيلَةِ الْقَدْرِ مِنْ عَلَى غَيْرِ رَأْبِنَا فَإِنَّهُ لَا يَسْعُهُ فِي الصَّدْقِ إِلَّا أَنْ يَقُولَ إِنَّهَا لَنَا وَمَنْ لَمْ يَقُلْ فَإِنَّهُ كَادَتْ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَغْظَمَهُمْ مِنْ أَنْ يَنْزَلَ الْأَمْرَ مَعَ الْأَرْوَحِ وَالْمَلَائِكَةِ إِلَى كَافِرٍ فَاسِقٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَنْزَلُ إِلَى الْخَلِيفَةِ الَّذِي هُوَ عَلَيْهَا فَلَيْسَ قَوْلُهُمْ ذَلِكَ بِشَيْءٍ وَقَدْ حَسُلُوا حَسْلًا بَعِيدًا^۳؛ الكافی، ج ۱، ص ۲۰۲.

۱. «روزی که هرگروهی را با پیشوایشان می‌خوانیم».

۲. المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۲۷۳.

۳. صحیفة الإمام الرضا^{علیه السلام}، ص ۴۹ و کشف الغمة، ج ۲، ص ۲۶۹.

آن‌ها را تکذیب می‌کنند و امامان کفر و گمراهی و پیروانشان به ایشان ستم روا می‌دارند. هر که آن‌ها را دوست بدارد و از آن‌ها پیروی کند و تصدیقشان نماید، از من است و با من است و مرافق خواهد کرد. آگاه باشد کسی که به ایشان ستم کند و تکذیب‌شان نماید، از من نیست و با من نیست و من از او بیزارم.^۱

بشرین غالب گوید: از امام حسین علیه السلام سؤال کردم منظور از «امام» در آیه‌ی ۷۱ سوره اسراء چیست؟ ایشان فرمود:

إِمَامُ دَعَا إِلَىٰ هُدًىٰ فَأَجَابُوهُ إِلَيْهِ وَإِمَامُ دَعَا إِلَىٰ صَلَالَةٍ فَأَجَابُوهُ إِلَيْهَا هُؤُلَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَ هُؤُلَاءِ فِي الْنَّارِ وَهُوَ قُولُهُ عَزَّوَ جَلَّ: «فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي الشَّعِيرِ»^۲

امامی که به حق دعوت کرده و اورا اجابت کرده‌اند و امامی که به گمراهی فراخوانده و اورا اجابت کرده‌اند؛ آنان در بهشت‌اند و اینان در دوزخ‌اند و این است معنای آن چیزی که خدا فرمود: «گروهی در بهشت و گروهی در دوزخ‌اند».

آیه‌ی ۷ سوره‌ی رعد

این آیه‌ی شریفه که می‌فرماید: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادِ»، بروجود همیشگی هدایت‌گر الهی در میان مردم دلالت دارد؛ زیرا از آن به وضوح استفاده می‌شود که در هر عصر و زمانی هدایت‌کننده‌ی برحقی وجود دارد و زمین هیچ‌گاه از هدایت‌گر الهی خالی نمی‌شود. مصدق این آیه منحصر در پیامبران نیست؛ زیرا در این صورت لازم می‌آید که در زمان نبود پیامبر، حجت و هادی الهی وجود نداشته باشد، چنان‌که در روایات، علاوه بر پیامبران، امامان اهل‌بیت علیهم السلام نیز مصدق این آیه شمرده شده‌اند.

از ابن عباس نقل است که وقتی این آیه نازل شد، رسول خدا علیهم السلام دست بر سینه گذاشت و فرمود: **أَنَا الْمُنذِرُ وَأَوْمَأْ بِيَدِهِ إِلَىٰ مَنْكِبِ عَلَيْنِ أَبِي طَالِبٍ** فَقَالَ أَنْتَ الْمَهْدِيَ يَا عَلِيُّ بْنَ إِبْرَاهِیْمَ

۱. لَئَلَئَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (يَوْمَ نَذْعَوْنَا كُلَّ أَنْاسٍ بِإِيمَانِهِمْ) قَالَ الرَّسُولُ اللَّهُ أَلَّا نَسْكَ إِمَامَ النَّاسِ كُلَّهُمْ أَخْمَعُونَ؟ قَالَ فَقَالَ الرَّسُولُ اللَّهُ أَلَا الرَّسُولُ اللَّهُ أَلَّا النَّاسِ أَخْمَعُونَ وَلَكِنَّ سَيِّكُونَ مِنْ تَغْدِيَةِ أَثْيَةٍ عَلَى النَّاسِ مِنَ اللَّهِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِيْ بَقُومُونَ فِي النَّاسِ فَيَكْذِبُونَ وَيَظْلِمُهُمْ أَثْيَةُ الْكُفَّارِ وَالضَّلَالِ وَأَشْيَاعُهُمْ فَمُنْ وَالاَهُمْ وَأَشْبَعُهُمْ وَصَدَّقُهُمْ فَهُمْ مُنْسَى وَمُعْنَى وَسِلْقَانِي الْأَوْ مِنْ ظَلَمَهُمْ وَكَذَّبُهُمْ فَلَمْ يَسْتِ مِنْيَ وَلَا مَعِنِي وَأَنَا مِنْهُمْ نَبِرِيَةٌ»؛ الكافی، ج ۱، ص ۲۱۵.

۲. الامالی، صدق، ص ۱۵۳.

۳. «همانا توپیم دهنده‌ای و برای هر گروهی هدایت‌کننده‌ای است».

الْمُهَنْدُونَ بَعْدِي: ^۱

بیم دهنده من هستم و سپس به شانه‌ی علی علیه السلام اشاره کرد و فرمود: ای علی! تو هدایت‌کننده‌ای. به وسیله‌ی تو مردم پس از من هدایت می‌شوند.

در تفسیر عیاشی، از بُرید بن عجلی روایت شده است که امام باقر علیه السلام ذیل این آیه‌ی شریفه فرمود:

رسول خدا علیه السلام فرمود: «بیم دهنده منم و در هر زمانی امامی از خاندان ما وجود دارد که مردم را به آنچه پیامبر خدا آورده است هدایت می‌کند. هدایتگران پس از پیامبر علیه السلام علی بن ابی طالب رض و اوصیای معصوم پس از او، یکی پس از دیگری است. آگاه باشید که به خدا سوگند [مقام هدایتگری] هیچ‌گاه از خاندان ما خارج نمی‌شود و دائمًا در میان ماست تا روز قیامت. ^۲

آیه‌ی ۱۱۹ سوره‌ی توبه

خداوند در این آیه می‌فرماید:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُوئُوا مَعَ الصَّادِقِينَ)

ای مؤمنان! تقوا پیشه کنید و همواره با صادقان همراه باشید.

در این آیه، مراد از «صادقین» مؤمنان عادی نیست؛ بلکه افراد خاصی است که خداوند به طور مطلق و بدون هیچ قید و شرطی، عموم مؤمنان را به همراهی با آنان و جدا نشدن از ایشان دستور داده است. اطلاق آیه از سویی بر عصمت صادقین و از سوی دیگر بر لزوم معیت با صادقین در همه‌ی زمان‌ها دلالت می‌کند. بنابراین طبق این آیه، اولاً صادقین افرادی معصوم‌اند و ثانیاً در همه‌ی زمان‌ها حضور دارند. مصادیق این آیه در روایات، منحصر در ائمه معصومین علیهم السلام است.

سلیمان بن قیس هلالی، یار دیرین امیر مؤمنان رض نقل کرده است که روزی جمعی از اصحاب در مسجد راجع به شرافت قریش و دیگر موضوعات با یکدیگر گفتگو می‌کردند تا اینکه امام علی علیه السلام خطاب به آنان فرمود:

۱. بحار الانوار، ج ۳۵، ص ۳۹۹.

۲. «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: أَنَا الْمُنذِرُ وَفِي كُلِّ زَمَانٍ إِمَامٌ مِّنْ أَنَا يَهْدِيهِمْ إِلَى مَا جَاءَهُمْ بِهِ تِبِّعُهُمْ وَالْهُدَاءُ مِنْ بَعْدِهِ عَلَى وَالْأَوْصِيَاءِ مِنْ بَعْدِهِ وَاجْدُ بَعْدَ وَاجْدٍ أَمَا وَاللَّهُ مَا ذَهَبَثْ مِنَّا وَلَا زَالَثْ فِينَا إِلَى الشَّاغَةِ»؛ تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۲۰۴.

**أَشْدُكُمْ أَنَّهُ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ عَرَّوَ جَلَّ لَكَ أَنْزَلَ فِي كِتَابِهِ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذْقُوا اللَّهَ وَ
كُوْنُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» فَقَالَ سَلْمَانٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَامَّةُ هَذِهِ أُمَّ خَاصَّةٌ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ
أَمَّا الْمَسْأُورُونَ فَعَامَّةُ الْمُؤْمِنِينَ أُمِرُوا بِذَلِكَ وَأَمَّا الصَّادِقُونَ فَخَاصَّةٌ لِأَخْيَ عَلَيْهِ وَ
أَوْصِيَائِي مِنْ بَعْدِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛^۱**

شما را به خدا سوگند می دهم، آیا می دانید که هنگامی که خداوند این آیه را نازل کرد: «ای کسانی که ایمان آورده اید تقوی پیشه کنید و با صادقین باشید»، سلمان از رسول خدا^{علیه السلام} سوال کرد: «آیا این آیه عمومیت دارد یا به عده‌ی خاصی مربوط است؟» پیامبر^{علیه السلام} فرمود: «همه‌ی مؤمنین به این مطلب دستور داده شده‌اند، ولی صادقین مخصوص برادرم علی^{علیه السلام} و اوصیای من پس از او تا روز قیامت است.

سپس همگی گفته‌ی امام علی^{علیه السلام} را چنین تأیید کردند: «اللَّهُمَّ نَعَمْ».

بُرِيدَ بْنَ عِجْلَى نِيزْمِى گوید: از امام باقر^{علیه السلام} درباره‌ی آیه‌ی ۱۱۹ سوره‌ی توبه پرسیدم. حضرت فرمود:

«إِنَّا عَنِّي»؛^۲ منظور، ما خاندان نبوت هستیم.

در روایت دیگری ابن‌ابی‌نصر از حضرت رضا^{علیه السلام} راجع به این آیه پرسیده و آن حضرت در پاسخ فرموده است:

الصَّادِقُونَ الْأَئِمَّةُ الصِّدِّيقُونَ بِطَاعَتِهِمْ؛^۳

راستگویان، امامان اهل‌بیت^{علیهم السلام} هستند و تصدیق‌کنندگان، باورمندان به اطاعت ایشان‌اند.

آیه‌ی ۲۴ سوره‌ی فاطر

در این آیه‌ی شریفه می خوانیم: «وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَفِيهَا نَذِيرٌ».^۴ در روایات از این آیه برای اثبات وجود امام در هر زمان و اثبات حقانیت ائمه‌ی اهل‌بیت^{علیهم السلام} استفاده شده است؛ چنان‌که در تفسیر علی بن ابراهیم قمی مراد از «نذیر» در این آیه «امام» ذکر شده و در ذیل آیه آمده است: «لِكُلِّ

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۲۷۴.

۲. الكافی، ج ۱، ص ۲۰۶.

۳. بصائر الدرجات، ج ۱، ص ۳۱.

۴. «وَهِيَعْ امْتَى نِيَسْتَ مَكْرَأَنَكَه هَمْوَارَه بِيمْ دَهْنَدَه اَي در میان آنان بوده است».

زمانِ امام؛ برای هر زمانی امامی است.

در تبیین چگونگی دلالت این آیه بروجود امام روایت شده است:

امام صادق ع فرمود: «ای گروه شیعه! خدای تبارک و تعالی می فرماید: هیچ امتی نیست، مگر آنکه بیم رسانی در میان آنها بوده است.» شخصی گفت: ای ابا جعفر! بیم رسان امت، محمد ص است. حضرت فرمود: «درست گفتنی، ولی آیا پیامبر در زمان حیاتش چاره‌ای جز فرستادن نمایندگان در اطراف زمین داشت؟» آن شخص گفت: نه. امام فرمود: «مگر فرستادگان پیامبر، بیم رسان او نیستند، همان‌گونه که خود فرستاده‌ی خدا و بیم رسان او بود؟» شخص گفت: آری، چنین است. حضرت فرمود: «همین طور پیامبر ص نیز پیش از آنکه بمیرد برای پس از مرگ خود فرستاده و بیم رسانی قرار داده است، چون اگر بگویی قرار نداده، مستلزم آن است که پیامبر آن‌ها بیایی را که در صلب مردان امتش بودند، ضایع کرده [وبدون رهبرگذاشته] است.» آن مرد گفت: مگر قرآن برای آن‌ها کافی نیست؟ حضرت فرمود: «چرا، در صورتی که مفسری برای قرآن وجود داشته باشد.» مرد گفت: مگر پیامبر قرآن را تفسیر نفرموده است؟ امام فرمود: «چرا، اما تنها برای یک نفر یعنی علی بن ابی طالب ع تفسیر کرد و برای عموم امت، شأن و جایگاه او را بیان نمود.» آنگاه مرد سائل گفت: ای ابا جعفر را این مطلب ویژه‌ای است که عموم مردم نمی‌توانند آن را درک کنند. حضرت فرمود: «خدا مقدر کرده است که در نهان پرستش شود تا زمانی که [با ظهور آخرین امام] دینش آشکار گردد».^۱

۱. تفسیر القمي، ج ۲، ص ۲۰۹.

۲. «عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: يَا مَعْشِرَ الشِّيعَةِ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: {وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَقْنَاهَا نَذِيرًا} قَيْلَ: يَا أَبَا جَعْفَرٍ نَذِيرُهَا مُحَمَّدٌ قَالَ: صَدَقْتَ فَهُلْ كَانَ نَذِيرًا هُوَ حَنِيْفٌ مِنَ الْبَيْتَةِ فِي أَقْطَارِ الْأَرْضِ؟ فَقَالَ السَّائِلُ لَا، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: أَرَيْتَ بَيْتَهُ أَلِيسَ نَذِيرَةً كَمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ فِي بَعْثَتِهِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ نَذِيرًا؟ فَقَالَ: بَلَى، قَالَ: فَكَذَّلِكَ لَمْ يَمُثِّلْ مُحَمَّدٌ إِلَّا وَلَهُ بَعْثَةٌ نَذِيرَةٌ، قَالَ: فَإِنْ قُلْتُ لَا، فَقَدْ صَبَعَ رَسُولُ اللَّهِ مِنْ فِي أَضْلَابِ الرِّجَالِ مِنْ أُمَّتِهِ، قَالَ: وَمَا يَكْفِيهِمُ الْقُرْآنُ؟ قَالَ: بَلَى إِنْ وَجَدُوا لَهُ مُقَتِّرًا، قَالَ: وَمَا فَقَرَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: بَلَى قَدْ فَقَرَرَهُ لِرِجُلٍ وَاحِدٍ وَفَسَرَ لِلْأُمَّةِ شَانَ ذَلِكَ الرِّجُلُ وَهُوَ عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ السَّائِلُ: يَا أَبَا جَعْفَرٍ كَانَ هَذَا أَمْرٌ خَاصٌ لَا يَخْتَمِلُهُ الْعَامَةُ قَالَ: أَبُى اللهِ أَنْ يَعْبَدَ إِلَّا سِرًا حَسَنًا يَأْتِي إِبَانُ أَجْلِهِ الَّذِي يَظْهَرُ فِيهِ دِينُهُ»؛ الكافي، ج ۱، ص ۲۴۹.

آیه‌ی ۳۰ سوره‌ی ملک

این آیه، یعنی آیه‌ی **«قُلْ أَرَأَيْمُ إِنْ أَصْبَحَ مَا وُكِّمْ غَوْرًا فَنْ يَأْتِيَكُمْ بِمَا إِعْنَ»**^۱ در روایات به دوران غیبت امام مهدی تأویل شده است. علی بن جعفر از برادرش امام موسی بن جعفر درباره‌ی تأویل این آیه نقل کرده است:

إِذَا فَقَدْتُمْ إِمَامَكُمْ فَنُّ يَأْتِيَكُمْ بِآمَانٍ جَدِيدٍ؛

زمانی که امام شما غایب و ناپدید شود، چه کسی برای شما امام جدیدی خواهد آورد؟

هم چنین ابوبصیر از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که آن حضرت درباره ایین آیه فرمود:

این آیه دربارهٔ حضرت قائم عجل الله تعالیٰ نازل شده است و می‌فرماید: اگر امام شما از

شما پنهان شود و ندانید که او کجاست، چه کسی برای شما امامی می‌فرستد که

خبر آسمان و زمین و حلال و حرام خدرا برای شما شرح دهد؟ به خدا سوگند

تأویل این آیه تاکنون محقق نشده، اما سرانجام محقق خواهد شد.^۳

در تفسیر قمی آمده است که وقتی از امام علی بن موسی الرضا علیه السلام در باره‌ی معنای این آیه سؤال

شد، حضرت در پاسخ فرمود:

«ماءکم»؛ یعنی درهای شما یا امامان؛ چراکه امامان درهای خداوند [بین او و

خلاقش] هستند. مراد از «چه کسی برای شما آب گوارا می‌آورد» این است که چه

کسی می‌تواند علم امام را برای شما بیاورد.^۴

آیه‌ی ۵۵ سوره‌ی نور

در این آیه شریفه یکی از وعده‌های الهی ذکر شده است:

۱. «بگو اگر آب شما خشک شود، چه کسی برای شما آب گوارا می‌آورد؟».

٢، الكافي، ج ١، ص ٣٤.

^٣ . « هَذِهِ الْآيَةُ تَرَلَثُ فِي الْقَائِمِ ، يَقُولُ : إِنَّ أَصْبَحَ إِمَامَكُمْ غَايِيْاً عَنْكُمْ لَا شَدْرُونَ أَيْنَ هُوَ ، فَمَنْ يَأْتِيْكُمْ يَامَامَ ظَاهِرٍ ، يَأْتِيْكُمْ بِأَخْبَارِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَخَلَالِ اللَّهِ جَلَّ وَعَزَّ وَحَرَامِهِ ، وَاللَّهُ مَا جَاءَ تَأْوِيلُ هَذِهِ الْآيَةِ ، وَلَا يُبَدِّلُ أَنْ يَجِدَ تَأْوِيلَهَا » ; الْإِمَامَةُ وَالتَّصْرِيفُ ، ص . ١١٥ ،

القمي، ج ٢، ص ٣٧٩.

**﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفُوهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَيِّنَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أُمَّا
يَغْبُدُونَ وَشَنِئُونَ لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾^۱**

خداؤند به کسانی از شما که ایمان آورند و عمل صالح انجام دادند، وعده داده است که آن‌ها را خلیفه و جانشین خود روی زمین قرار خواهد داد؛ همان‌گونه که پیشینیان ایشان را خلافت روی زمین مرحمت فرمود. و آیینی را که برایشان پسندیده است، در سراسرگیتی خواهد گسترد و ترس و هراسشان را به آرامش و امنیت مبدل خواهد نمود، آن‌چنان که همگان تنها مرا پرستش کنند و هیچ چیزی را شریک من قرار ندهند و کسانی که بعد از آن کافرشوند از پلیدان و بدکاران خواهند بود.

در این آیه‌ی شریفه، سخن از وعده‌ی تخلف ناپذیری است که دوران طلایی حاکمیت دین اسلام را بشارت می‌دهد؛ دورانی آرمانی که زمین از لوث کفر و نفاق و شرک پاک می‌شود و جامعه‌ای فضیلت مدار و امن شکل می‌گیرد؛ جامعه‌ی طیب و طاهری که دنیا تابه آن زمان، مثل آن را به خود ندیده است.

این آیه جزوگار حکومت مهدی موعود عليه السلام هیچ مصدق دیگری نخواهد داشت؛ چنان‌که در روایات نیز به عصر ظهور امام مهدی عليه السلام تفسیر شده است. ابن عباس در این باره گوید:

نَزَّلَتْ فِي آلِ مُحَمَّدٍ؛^۲

این آیه درباره‌ی خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده است.

امام صادق عليه السلام درباره‌ی این آیه فرمود:

نَزَّلَتْ فِي الْقَائِمِ وَأَصْحَابِهِ؛^۳

این آیه درباره‌ی حضرت قائم و باران او نازل شده است.

۱. سوره نور، آیه ۵۵.

۲. تفسیر فرات الکوفی، ص ۲۸۸.

۳. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۴۰.

آیه‌ی ۵ سوره‌ی قصص

خداآوند در این آیه می‌فرماید:

﴿وَتُرِيدُ أَن تُمْرِنَ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضْعَفُوا فِي الْأَرْضِ وَتَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَتَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾^۱

وما اراده کرده‌ایم برکسانی که روی زمین تضعیف شده‌اند متّ نهاده، آنان را پیشوایان ووارثان زمین قرار دهیم.

این آیه نیز در روایات بردوران ظهور آخرین امام تطبیق شده است. از امام باقر[ؑ] روایت شده است که درباره‌ی این آیه فرمود:

نَحْنُ الْأَئِمَّةُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ^۲

نماییم پیشوایان و نماییم وارثین.

مفضل بن عمر گوید: از امام صادق[ؑ] شنیدم که فرمود:

رسول خدا^{علیهم السلام} نگاهی به علی و حسن و حسین^{علیهم السلام} افکند و گریه کرد، سپس فرمود: «شما مستضعفان بعد از وفات من هستید». (مفضل گوید: عرض کردم یابن رسول الله! معنی آن چیست؟ حضرت فرمود:) یعنی شما امامان بعد از من هستید، چون خداوند می‌فرماید: «می‌خواهیم برآنان که در زمین تضعیف شده‌اند تفضل نماییم و آنان را پیشوایان و وارث [حکومت حق] سازیم». این آیه درباره‌ی ما اهل بیت جاری است تا روز قیامت.^۳

امیر المؤمنین^{علیهم السلام} در تفسیر این آیه فرمودند:

هُنْ أَلْ مُحَمَّدٍ يَبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِيهِمْ بَعْدَ جَهَدِهِمْ فَيُعِزُّهُمْ وَيُذْلِّ عَدُوَّهُمْ^۴

۱. سوره قصص، آیه ۵.

۲. در روایت دیگری زید بن سلام جعفی گوید: «ذَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ فَقُلْتُ: أَضَلَّكَ اللَّهُ إِنْ خَيْرَةَ الْجُعْفَى حَدَّثَنِي عَنْكَ أَنَّهُ سَأَلَكَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ﴿وَتَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَتَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾ وَأَنَّكَ حَدَّثَنِي أَنَّكُمُ الْأَئِمَّةُ وَأَنَّكُمُ الْوَارِثِينَ، قَالَ: صَدَقَ وَاللَّهُ خَيْرٌ لَهُ كَذَا حَدَّثَنِي؛ بر امام باقر[ؑ] وارد شدم وعرض کرد: خیشم جعفی از شما برای من نقل کرده که درباره‌ی آیه **﴿وَتَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَتَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾** فرموده‌اید مراد از ائمه ووارثین، شما اهل بیت هستید. حضرت فرمود: به خدا سوگند که خیشم راست گفته، دقیقاً همین طور به او گفته‌ام..؛ تفسیر فرات الکوفی، ص ۳۱۵.

۳. «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ نَظَرَ إِلَيَّ عَلَى وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ فَبَكَى وَقَالَ أَئُمُّ الْمُسْتَضْعَفُونَ بَعْدِي (قَالَ الْمُفَضْلُ: فَقُلْتُ لَهُ مَا مَعْنَى ذَلِكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ): مَعْنَاهُ أَنَّكُمُ الْأَئِمَّةُ بَعْدِي إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: **﴿وَتُرِيدُ أَن تُمْرِنَ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضْعَفُوا فِي الْأَرْضِ وَتَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَتَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ﴾** فَهَذِهِ الْأَيْةُ جَارِيَةٌ فِي النَّاسِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»؛ تفسیر نور الثقلین، ج ۴، ص ۱۱۰.

۴. الغيبة للطوسي، ج ۱، ص ۱۸۴.

آنانی که در زمین ضعیف گشته‌اند آل پیامبرند که خداوند مهدی آن‌ها را مبعوث می‌کند تا آنان را عزیزو دشمنانشان را ذلیل گرداند.

در تفسیر البرهان از امام باقر و امام صادق علیهم السلام روایت شده است که در تفسیر این آیه فرموده‌اند:

إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ مُخْصُوصَةٌ بِصَاحِبِ الْأَمْرِ الَّذِي يَظْهِرُ فِي أَخِرِ الزَّمَانِ وَسَيِّدُ الْجَبَابِرَةِ وَالْفَرَاعِنَةِ وَيَمْلِكُ الْأَرْضَ شَرْقًا وَغَرْبًا فَيَمْلأُهَا عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوَارًا^۱

این آیه مختص به صاحب امر است؛ آن کسی که در آخرالزمان ظهور خواهد کرد و جباران و فرعونیان را از بین خواهد برد و به شرق و غرب زمین مسلط خواهد شد و آن را از عدل پر خواهد کرد، آن‌گونه که پراز ظلم شده است.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:

**لَتَغْطِفَنَ الدُّنْيَا عَلَيْنَا بَعْدَ شَمَائِهَا عَظْفَ الضُّرُوسِ عَلَى وَلَدِهَا (وَشَلَّاعِقِيَّبَ ذَلِكَ) وَثُرِيدُ
أَنْ نَئِنَ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَتَجْعَلُهُمْ أَمَّةً وَتَجْعَلُهُمُ الْوَارِثِينَ^۲**

دنیا بعد از چموشی هم چون بازگشت مهریانه‌ی شترسکش بر فرزند خویش به ما خاندان باز می‌گردد (ودرادامه، این آیه را تلاوت کرد): «می خواهیم برآنان که در زمین ضعیف شمرده شدند متنهیم و آنان را پیشوایان و وارثان گردانیم.»

آیه‌ی ۱۰۵ سوره‌ی انبیاء

در این آیه‌ی شریفه آمده است:

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الرِّبْوَرِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِي الصَّالِحُونَ^۳؛

ما پس از تورات در کتاب زبور چنین نوشتیم که در آینده، صالحان و پاکان وارثان زمین خواهند بود.

در تفسیر علی بن ابراهیم قمی ذیل این آیه نقل شده است:

فَبَشِّرَ اللَّهُ تَبَّعِيهُ أَنَّ أَهْلَ بَيْتِكَ يَئِلُّكُونَ الْأَرْضَ وَيَرْجِعُونَ إِلَى الدُّنْيَا وَيُقْسِطُونَ أَعْدَاءَهُمْ^۴؛

خداوند با نزول این آیه به پیامبرش بشارت داد که اهل بیت‌ش سراسر جهان را تصرف

۱. البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۴، ص ۲۵۴.

۲. نهج البلاغه، ص ۵۰۶.

۳. سوره انبیاء، آیه ۱۰۵.

۴. تفسیر القمی، ج ۲، ص ۲۷۹.

خواهند کرد و [آنانی که از دنیا رفته‌اند] به این دنیا بازخواهند گشت و دشمنانشان از بین خواهند رفت.

از امام موسی بن جعفر علیه السلام نیز در تفسیر آیه‌ی فوق روایت شده است:

آل محمد وَ مَن تَابَعَهُمْ عَلَى مِنْهَا جَهَنَّمُ؛^۱

مراد از آیه، آل پیامبر صلی الله علیہ وسلم و کسانی‌اند که از شیوه‌ی ایشان پیروی می‌کنند.

هم چنین از امام باقر علیه السلام نقل شده است:

قَوْلُهُ عَزَّوَ جَلَّ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِي الصَّالِحُونَ هُمْ أَصْحَابُ الْمُتَهَدِّيِ فِي أَخِرِ الزَّمَانِ؛^۲

مراد از سخن خدای عزوجل، که بندگان صالح، زمین را به ارث خواهند برد، یاران حضرت مهدی صلی الله علیہ وسلم در آخر الزمان است.

آیه‌ی ۶۲ سوره‌ی نحل

در این آیه می‌خوانیم:

(أَمْنٌ يُجْبِبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْسِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ)؛

چه کسی دعای مضطرب‌بیچاره را اجابت می‌کند و گرفتاری او را برطرف می‌سازد و شما را جانشینان روی زمین قرار می‌دهد؟

درباره‌ی شأن نزول این آیه از امام صادق علیه السلام نقل شده است:

این آیه درباره‌ی قائم آل محمد صلی الله علیہ وسلم نازل شده است. به خدا سوگند، او مضطرب است که وقتی بین رکن و مقام ابراهیم دور کعت نماز می‌خواند، دعا می‌کند و خدا دعایش را مستجاب و گرفتاری او را رفع می‌سازد و او را جانشین در زمین قرار می‌دهد.^۳

۱. تأویل الآیات الظاهره فی فضائل العترة الطاهرة، ص ۲۲۶.

۲. همان، ص ۲۲۷.

۳. «نزلت فی القائم من آل محمد هُوَ اللَّهُ الْمُضْطَرُ إِذَا صَلَّى فِي الْمَقَامِ رَكَعَتِينَ وَدَعَا اللَّهَ فَأَجَابَهُ وَيَكْسِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُهُ خَلِيقَةً فِي الْأَرْضِ»؛ تفسیر القمی، ج ۲، ص ۱۲۹.

آیه‌ی ۲۲ سوره‌ی توبه

آیه‌ی «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الْدِينِ كُلِّهِ وَلَوْكَرَهُ الْمُشْرِكُونَ»^۱ نیز برای ثبات وجود امام در هر زمان دلالت دارد؛ زیرا در صدر آن، هدف از بعثت پیامبر اکرم ﷺ و فلسفه‌ی دین اسلام، غلبه‌ی مطلق و سلطنت بر همه‌ی ادیان ذکر شده و از طرفی، این واقعیت قطعی وجود دارد که اسلام در گذشته تا کنون هرگز به چنین غلبه‌ی کاملی نرسیده است؛ پس چنین هدفی ناگزیر در آینده محقق خواهد شد.

از آنجا که دین کامل و جهانی بدون رهبری انسان معصوم و هم‌طراز با پیامبر ﷺ نمی‌تواند محقق شود، پس وجود امام معصوم برای تحقق این هدف الهی ضروری است.

در روایات نیز تصریح شده است که این آیه به زمان قیام حضرت مهدی ع و حاکمیت جهانی دین اسلام اشاره دارد؛ چنان که در تفسیر علی بن ابراهیم قمی ذیل آیه‌ی مذکور آمده است:

فَإِنَّمَا نَزَّلْتُ فِي الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ؛^۲

این آیه در شان قائم آل محمد ع نازل شده است.

ابو بصیر نیز در همین رابطه از امام صادق ع روایت کرده است:

به خدا سوگند، تأویل این آیه هنوز نیامده است... تا زمانی که قائم ع خروج کند، ان شاء الله. پس هنگامی که او قیام کند، هیچ کافرو مشرکی باقی نمی‌ماند مگر اینکه از خروج او ناخوش است. آن‌گاه اگر کافر یا مشرکی در دل صخره‌ای پنهان شود، آن صخره می‌گوید: ای مؤمن! در دل من کافرو مشرکی پنهان است، اورا بکش. پس اورا می‌آورد و می‌کشد (کنایه از تغییر اوضاع و تنگی عرصه برکفار).^۳

آنچه اشاره شد، برخی از آیاتی بود که بر تداوم جریان امامت اهل‌بیت ع و به طور خاص، وجود مقدس امام عصر ع دلالت دارند. بدیهی است که بررسی همه‌ی آیات مربوط به

۱. سوره توبه، آیه ۲۳؛ او کسی است که رسولش را با هدایت و آیین حق فرستاد، تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند، هر چند مشرکان کراحت داشته باشند!.

۲. تفسیر القمی، ج ۱، ص ۲۸۹.

۳. «وَاللَّهُ مَا نَرَأَى تَأْوِيلُهَا بَعْدُ... حَتَّى يَقُولَ مَقْوِمُ الْقَائِمِ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى فَإِذَا خَرَجَ الْقَائِمُ لَمْ يَبْقَ كَافِرًا وَلَا مُشْرِكًا إِلَّا كَيْدَرَةٌ خُرُوجُهُ حَتَّى لَوْأَنَّ كَافِرًا أَوْ مُشْرِكًا فِي بَطْنِ صَخْرَةٍ لَقَالَتِ الصَّخْرَةُ يَا مُؤْمِنٌ فِي بَطْنِي كَافِرًا أَوْ مُشْرِكًا فَاقْتُلْهُ فِي جِيَشِهِ وَيَقْتُلْهُ»، البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۳۶۶.

اهل بیت علیهم السلام در این نوشتار نمی‌گنجد.^۱

در منابع روایی شیعه، احادیث زیادی از پیامبر اکرم صلوات الله علیه و آله و سلم و ائمه اهل بیت علیهم السلام نقل شده است که این‌گونه آیات را تفسیر می‌کنند. در این روایات، که بر ضرورت وجود امام و حجت الهی در هر زمان دلالت دارد، از نقش محوری امام و وابستگی جهان به او سخن گفته شده است. در اینجا به برخی از این روایات اشاره می‌شود:

از امام عسکری علیه السلام روایت شده است که فرمود:

أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حَجَّةٍ لِّلَّهِ عَلَىٰ خَلْقِهِ إِلَيْ يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛^۲

زمین تا روز قیامت از حجت الهی بربندگانش خالی نمی‌ماند.

از امام باقر علیه السلام نیز منقول است که فرمود:

اگر زمین یک روز بدون امامی از ما خاندان باقی بماند، اهلهش را فرو خواهد برد و خداوند آن‌ها را به اشد عذابش عقاب خواهد کرد. خدای تعالیٰ ما را حجت در زمینش و وسیله‌ی امان اهل زمین قرار داده است تا در میان ایشانیم، پیوسته در امان‌اند و زمین آن‌ها را در کام خود فرو نخواهد برد و چون خداوند اراده فرماید که آن‌ها را هلاک سازد و مهلت‌شان ندهد و به تأخیرشان نیندازد، مارا از میان آن‌ها بیرون و به سوی خود بالا خواهد برد، سپس هر چه خواهد و دوست داشته باشد، انجام خواهد داد.^۳

ابوحمزه‌ی ثمالی از امام صادق علیه السلام سؤال کرد: «آیا زمین بدون وجود امام باقی خواهد ماند؟»

حضرت در پاسخ فرمود:

لَوْبَقِيتِ الْأَرْضُ بِغَيْرِ إِمَامٍ سَاعَةً لَسَاخَتْ؛^۴

۱. مرحوم سید هاشم بحرانی در کتاب *المحجۃ فی ما نزل فی القائم الحجۃ* تحلیل بیش از ۱۲۰ آیه را که در روایات به امام عصر صلوات الله علیه و آله و سلم تأویل شده، جمع آوری کرده است. این کتاب توسط مهدی حائری قزوینی به فارسی ترجمه و با عنوان سیمای حضرت مهدی صلوات الله علیه و آله و سلم در قرآن منتشر شده است.

۲. کمال الدین، ج ۲، ص ۴۰۹.

۳. «لَوْبَقِيتِ الْأَرْضُ يَوْمًا وَاحِدًا لِإِمَامٍ مِثْلَ سَاخَتِ الْأَرْضِ بِأَهْلِهَا، وَلَعَذَّبَهُمُ اللَّهُ بِأَسْدِ عَذَابِهِ، وَذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ جَعَلَنَا حُجَّةً فِي أَرْضِهِ وَأَمَانًا فِي الْأَرْضِ لِأَهْلِ الْأَرْضِ، لَسْنَ يَرَالْسُوا بِأَمَانٍ مِنْ أَنْ تَسْيِعَ بِهِمُ الْأَرْضُ مَا دُمْتَأْبِنَ أَظْهَرُهُمْ، فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَهْلِكُهُمْ، ثُمَّ لَا يَنْهِلُهُمْ، وَلَا يَنْظِرُهُمْ، ذَهَبَ بِنَا مِنْ يَنْهِيهِمْ، ثُمَّ يَفْعُلُ اللَّهُ تَعَالَى بِهِمْ مَا يَشَاءُ»؛ دلائل الإمامة، ص ۴۳۶.

۴. کمال الدین، ج ۱، ص ۲۰۱.

اگر زمین بدون وجود امام (واسطه فیض) بماند، ساکنان خود را در کام خود فرومی بود.

هم چنین روایت شده است:

محمد بن فضیل گوید که به امام رضا عرض کرد: آیا زمین بدون امام باقی خواهد ماند؟ حضرت فرمود: «خیر». عرض کرد: از امام صادق برای ما روایت شده است که اگر خداوند بر اهل زمین یا بر بندگانش غصب کند، زمین بدون امام خواهد ماند! حضرت فرمود: «در آن صورت زمین باقی نخواهد ماند و متلاشی خواهد شد».^۱

ابن عباس نقل کرده است که پیامبر اکرم در معرفی اولین و آخرین وصی خود. که دنیا بدون او پایان نمی یابد. فرمود:

جانشینان و اوصیای من که پس از من حجت‌های پروردگار در میان مردم هستند، دوازده نفرند؛ اول آن‌ها برادرم و آخرین آنان فرزندم خواهد بود. (عرض کردند: یا رسول الله! برادرت کیست؟) فرمود: علی بن ابی طالب، (عرض کردند: فرزندت کدام است؟) فرمود: مهدی بر جای پیغمبر اکرم؛ همان کسی که خداوند به وسیله‌ی او دنیا را پراز عدل و داد می‌کند، پس از آن که از ظلم و ستم پرشده باشد. سوگند به خدایی که مرا به پیامبری برانگیخت، اگر از دنیا جزیک روز باقی نماند، خداوند آن روز را چنان بلند گرداند تا فرزندم مهدی خروج کند و آن‌گاه عیسی روح الله از آسمان فرود خواهد آمد و پشت سر او نماز خواهد خواند و زمین از نور خداوند روشن خواهد شد و حکومت مهدی بر شرق و غرب عالم گسترش خواهد یافت.^۲

در این کلام پیامبر، جمله‌ی شرطیه‌ی «لَوْلَمْ يُبَيِّقَ... لَظَوَّلَ اللَّهُ...»، ضمن آنکه بیانگر ظهور حتمی حضرت مهدی در آخرالزمان است، بر لزوم وجود امام تا قیامت نیز دلالت دارد؛ زیرا

۱. «عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضَّيلِ عَنْ أَبِي الْحَسِينِ الرِّضاَ قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَتَيْقَنُ الْأَرْضَ بِغَيْرِ إِيمَامٍ قَالَ لَا قُلْتُ فَإِنَّا نُرَوِّى عَنْ أَيِّ عَنْدِ اللَّهِ أَنَّهَا لَا تَبْقَى بِغَيْرِ إِيمَامٍ إِلَّا أَنْ يَشَخَّصَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ أَوْ عَلَى الْعِبَادِ فَقَالَ لَا لَا تَبْقَى إِذَا سَاخَّتْ»؛ الكافی، ج ۱، ص ۱۷۹.

۲. «إِنَّ خَلْقَنِي وَأَوْصِيائِي وَحَجَّجَنِي عَلَى الْخَلْقِ بَعْدِي أَنْشَأْتُهُمْ أَخْيَ وَآخِرُهُمْ وَلَدِي؛ قَيْلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ قَالَ، عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَيْلَ فَمَنْ وَلَدَكَ، قَالَ الْمَهْدِيُّ الَّذِي يَمْلُؤُهَا قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ بِجُورًا وَظُلْمًا وَالَّذِي بَعْثَنِي بِالْحَقِّ تَبِيَا لَوْلَمْ يُبَيِّقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمَ وَاجْدُ لَظَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمُ حَتَّى يَخْرُجَ فِيهِ وَلَدِي الْمَهْدِيُّ فَيُشَرِّلَ رُوحَ اللَّهِ عِيسَى اتِّبَاعَ مَرِيمَ فَيَصْلِي خَلْفَهُ وَتُشَرِّقُ الْأَرْضُ بِنُورِهِ وَيَبْلُغُ شُلُطَانَهُ الْمَشْرِقَ وَالْمَغْرِبَ»؛ کمال الدین، ج ۱، ص ۲۸۰.

پایان عمر دنیا به ظهور آن حضرت مشروط شده است.

ابراهیم ابن ابی محمد از امام رضا ع روایت کرده است که حضرت فرمود:

ما حجت‌های الهی روی زمین و جانشینان خدا در میان بندگانش هستیم... زمین

هیچ‌گاه از قائمی از ما خالی نمی‌ماند؛ چه آشکار باشد، چه در حال ترس (مخفى)

و اگر روزی امام در زمین نباشد، زمین اهلش را در خود فرومی‌برد، همان‌گونه که

امواج دریا انسان را در کام خود فرومی‌برد.^۱

در روایت دیگری سلیمان بن جعفر حمیری گوید: از محضر امام رضا ع سؤال کردم: آیا زمین از حجت خالی می‌ماند؟ حضرت فرمود:

لَوْخَلَتِ الْأَرْضُ طَرْفَةً عَيْنٍ مِّنْ حُجَّةٍ لَسَاخَثٌ بِأَهْلِهَا؛^۲

اگر زمین به اندازه‌ی چشم بهم زدنی از حجت خالی شود، اهلش را در خود فرومی‌برد.

براساس این روایات، زمین تا فرا رسیدن زمان قیامت، هیچ‌گاه از وجود حجت حق و امام معصوم

خالی نبوده و نخواهد بود؛ زیرا امام محور عالم وجود است و همان‌گونه که بقای نظام هستی به وجود

امام معصوم وابسته است، فلسفه‌ی خلقت انسان و جهان نیز به وجود او باز می‌گردد.

در این زمینه از امام زین العابدین ع نقل شده است:

ما امام مسلمانان و حجت الهی بر جهانیان و سرور اهل ایمان و پیشوای روسفیدان

روز قیامت و اولیای مؤمنان هستیم. ما سبب امنیت و آرامش اهل زمینیم؛

همان‌گونه که ستارگان سبب ایمنی اهل آسمان‌اند. ما ییم کسانی که خداوند به

خاطرشنان زمین را زنابودی با اهلش باز می‌دارد و باران را می‌باراند و رحمتش را

می‌گستراند و برکات زمین را خارج می‌کند. اگر ما در زمین نبودیم، زمین با اهلش

فرومی‌پاشید.^۳

۱. «نَحْنُ حَبْيَحُ اللَّهِ فِي خَلْقِهِ وَخَلْقَهُ فِي عِبَادِهِ... وَلَا تَخْلُو الْأَرْضُ مِنْ قَائِمٍ مِّنَ الظَّاهِرِ أَوْ خَافِ وَلَوْخَلَتِ يَوْمًا بِغَيْرِ حُجَّةٍ لَمَاجِثٌ بِأَهْلِهَا كَمَا يَمْوِي الْبَحْرُ بِأَهْلِهِ»؛ کمال الدین، ج ۱، ص ۲۰۲.

۲. عيون أخبار الرضا ع، ج ۱، ص ۲۷۲.

۳. «نَحْنُ أَئِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَحَبْيَحُ اللَّهِ عَلَى الْعَالَمِينَ وَسَادَةُ الْمُؤْمِنِينَ وَقَادِهُ الْعَرِمُ الْمَحَجَّلِينَ وَمَوَالِيَ الْمُؤْمِنِينَ وَنَحْنُ أَمَانُ الْأَرْضِ كَمَا أَنَّ النَّجْمَوْمَ أَمَانٌ لِأَهْلِ السَّمَاءِ وَنَحْنُ الَّذِينَ بِنَا يَمْسِكُ الشَّمَاءُ أَنْ تَقْعُ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَبِنَا يَمْسِكُ الْأَرْضَ أَنْ تَمْسِدَ بِأَهْلِهَا وَبِنَا يَتَرَّلُ الْغَيْثُ وَيُشَرِّرُ الرَّحْمَةَ وَتَخْرُجُ بَرَكَاتُ الْأَرْضِ وَلَوْلَا مَا فِي الْأَرْضِ مِثْلَ سَاخَتِ الْأَرْضِ بِأَهْلِهَا»؛ کمال الدین، ج ۱، ص ۲۰۷.

امام در نظام تشریع نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ به گونه‌ای که کسب معرفت او برهمه واجب و اطاعت از او عیار اطاعت از خداست. در این رابطه حضرت صادق علیه السلام در دعا بیانی که به جناب زراره تعلیم داده این گونه می‌فرماید:

اللَّهُمَّ عَرِفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَغْرِفْ نَسِيكَ، اللَّهُمَّ عَرِفْنِي رَسُولَكَ
فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَغْرِفْ حُجَّتَكَ، اللَّهُمَّ عَرِفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي
حُجَّتَكَ ضَلَّلْتَ عَنْ دِينِي؛^۱

براساس این کلام نورانی، اگرچه معرفت توحیدی، مبدأ و سرآغاز دیگر معرفت‌هاست، به گونه‌ای که معرفت پیامبر و امام در پرتو آن حاصل می‌شود، اما کلید معرفت توحیدی و نبوی، کسب معرفت امام و حجت الهی است.

۱. «پروردگارا! خودت را به من بشناسان که اگر خود را به من نشناسانی، پیامبرت را نخواهم شناخت؛ خدایا! رسولت را به من بشناسان که اگر رسولت را به من نشناسانی، حجت تو را نخواهم شناخت؛ خدایا! حجت را به من بشناسان که اگر حجت را به من نشناسانی، در پیمودن راه دین، گمراه خواهم شد.»؛ الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۱۶۶.

پرسش‌ها

۱. شیوه‌ی قرآن در طرح مسئله‌ی امامت و معرفی امام چگونه است؟
 ۲. سوره‌ی قدر چگونه بر ضرورت وجود امام معصوم در هر زمان دلالت دارد؟
 ۳. نحوه‌ی استدلال به آیه‌ی «إِنَّ أَصْبَحَ مَا وُكِّنَ غَوْرًا...» را برای اثبات وجود امام تبیین کنید.
 ۴. آیه‌ی «كُوئُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» چگونه بر حضور همیشگی امام دلالت دارد؟
 ۵. دلالت آیه‌ی «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ...» بر حکومت جهانی مهدوی را شرح دهید.
 ۶. چگونگی اثبات وجود امام عصر علی‌الله‌ی علی‌الدین گلیه... تبیین کنید.
- منابع مطالعاتی**
۱. امام‌شناسی؛ محمد‌حسین حسینی تهرانی.
 ۲. امام‌شناسی در قرآن و پاسخ به شباهت؛ علی‌اصغر رضوانی.
 ۳. سیمای حضرت مهدی علی‌الله‌ی علی‌الدین در قرآن؛ سید‌هاشم بحرانی.
 ۴. امام مهدی علی‌الله‌ی علی‌الدین در قرآن؛ مهدی یوسفیان.

فصل دوم:

غیبت امام مهدی

عَجَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِرْجَةَ الشَّرِيفِ

۱. حجت الاسلام قنبر علی صمدی.

مفهوم غیبت

واژه‌ی «غیبت» دو گونه تلفظ دارد.^۱ تلفظ اول، غیبت با فتح غین از ریشه‌ی «غیب» است که در برابر شهود قرار دارد^۲ و به معنای نهان، نهفته، پنهان و هر آن چیزی است که از چشم پوشیده باشد.^۳ لغت‌شناسان واژه‌ی «غیب» را به معنای پنهان‌بودن از چشم معنا کرده‌اند؛^۴ هر چند در دل حاضر باشد.^۵ از این رو، به هر چیزی که از ادراک حواس انسان پوشیده واردید چشم مخفی باشد، غیب یا غائب می‌گویند.^۶ در آیات قرآن نیز واژه‌ی «غیب» در معنای لغوی آن مکرراً به کار رفته است.^۷

تلفظ دوم، غیبت با کسر غین و به معنای «پشت سرکسی سخن گفتن» است. غیبت از ریشه‌ی «اغتاب» و «اغتیاب» و به معنای عیب‌گویی و اظهار تنقیص شخص در نبود اوست که در اصطلاح فقهی کاربرد دارد. آنچه در آیه‌ی «وَلَا يَغْتَبُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا»^۸ آمده، ناظر به همین معنای فقهی کلمه است. لفظ «يَغْتَبُ» در این آیه از ریشه‌ی «اغتاب» است.

آنچه در اصطلاح کلامی و روایات کاربرد دارد، «غیبت» است که از ریشه‌ی «غیب» و به معنای

۱. «الغَيْبَةُ: من الغَيْبِيَّةِ وَالغَيْبَيَّةُ: من الْأَغْتِيَابِ»؛ لسان العرب، ج ۱، ص ۶۰۶.

۲. التحقيق في الكلمات القرآن الكريم، ج ۷، ص ۲۹۰.

۳. معجم مقاييس اللغة، ج ۴، ص ۴۰۳.

۴. «الغَيْبُ، مَضْدُرٌ غَابِتُ الْقَمَسُ إِذَا إِشْتَرَثَ عَنِ الْعَيْنِ»؛ مفردات الفاظ القرآن، ص ۶۱۶.

۵. تهذيب اللغة، ج ۸، ص ۱۸۳.

۶. لسان العرب، ج ۱، ص ۶۵۴.

۷. واژه‌ی «غیب» در قرآن کریم حدود ۴۸ بار و درباره‌ی خداوند، قیامت، وحی، عالم ملکوت، علم الهی و... به کار رفته است.

۸. سوره حجرات، آیه ۱۲.

نهان و پوشیده بودن از نظرهاست. مراد روایات از «غیبت» و «امام غائب» نیز دور از دسترس بودن امام و مخفی بودن او از دیده‌هاست که مصدق باز این عنوان، آخرین حجت الهی، حضرت مهدی موعود عجل بالرثی است.

منافات نداشتن غیبت با حضور امام

اعتقاد شیعه به وجود امام معصوم در هر زمان، یک باور اصیل مبتنی بر براهین عقلی و دلایل نقلی است. آنچه از مسلمات اعتقادی شیعه شمرده می‌شود، ضرورت وجود امام معصوم در هر زمان است؛ اما نحوه حضور امام در جامعه، مناسب با شرایط و مسئولیت‌های ویژه اوست؛ گاه حضور آشکار و گاه حضور غائبانه و پنهانی.

به این معنا که اگر جامعه ظرفیت حضور علی امام را نداشته باشد، امام ناگزیر از حضور غائبانه خواهد بود؛ چنان‌که زندگی آخرین حجت الهی، حضرت مهدی موعود عجل بالرثی با چنین وضعیتی مواجه است. او مصدق «حاضر غائب» است.

وضعیت متفاوت زندگی آخرین امام، ناشی از آن است که شرایط برای انجام مسئولیت‌های ایشان فراهم نبوده و آن حضرت برخلاف اجداد طاهرینش، ناگزیر از زندگی غائبانه تا فرار سیدن روز موعود است و این حضور پنهان، با فلسفه‌ی امامت او منافاتی ندارد.

در روایات نیز به این دو گونگی حضور امام در جامعه اشاره شده است. از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است که آن حضرت پس از معرفی امیر مؤمنان و دیگر امامان معصوم علیهم السلام به عنوان جانشینان پس از خود، در حق آنان و پیروانشان چنین دعا فرمود:

اللَّهُمَّ وَالِّيْ مَنْ وَالِّيْ خُلْفَائِيْ وَأَمَّةَ أَمَّتِيْ بَعْدِيْ... وَلَا تُخْلِيْ الْأَرْضَ مِنْ قَائِمٍ مِنْهُمْ بِحُجَّتِكَ
ظَاهِرًا أَوْ خَافِيَا مَفْعُورًا لِسَلَالَيْبَطُلَ دِينُكَ وَ حُجَّتُكَ وَ بُرْهَانُكَ وَ بَيْنَاثُكَ ۚ

خدایا! جانشینان من و پیشوایان امتم پس از من را دوست بدار... و زمین را از قائم ایشان که حجت توست خالی مگذار، چه آشکار باشد، چه خائف و پنهان؛ تا دین و حجت و برهان و بیانات توازن بین نرود.

هم چنین امیر مؤمنان علیه السلام به جناب کمیل بن زیاد نخعی فرمود:

لَا تَخْلُو الْأَرْضُ مِنْ قَائِمٍ بِحُجَّةٍ، ظَاهِرًا مَشْهُورًا، أَوْ مُشْتَرِّا مَغْمُورًا، لِئَلَّا تَبْطُلَ حُجَّةُ اللَّهِ وَ
بَيْتَنَا^۱؛

زمین از برپادارنده‌ی حجت خدا خالی نمی‌ماند، چه آشکار و علنى باشد، چه پوشیده و پنهان؛ تا حجت‌های خدا و دلایل او نابود نشود.

سلیمان بن مهران اعمش روایت کرده که امام صادق علیه السلام به نقل از پدرانش فرمود:

لَمْ تَخْلُ الْأَرْضُ مُنْذُ خَلَقَ اللَّهُ أَدَمَ مِنْ حُجَّةٍ لِلَّهِ فِيهَا ظَاهِرٌ مَشْهُورٌ أَوْ غَائِبٌ مَسْتُورٌ وَلَا تَخْلُو
إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ مِنْ حُجَّةٍ لِلَّهِ فِيهَا وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يُعَبِّدِ اللَّهُ؛^۲

از زمانی که خدا آدم را آفرید، زمین از حجت الهی خالی نبوده است؛ چه آشکار و شناخته شده، چه نهانی و پوشیده، و تا روز قیامت نیز از حجت خدا خالی نخواهد ماند و اگر چنین نباشد، هرگز خداوند پرسش نخواهد شد.

در این گونه روایات، تعابیری چون «ظاهرًا أَوْ خَافِيًّا مَغْمُورًا»، «ظاهرًا مَشْهُورًا أَوْ مُشْتَرِّا مَغْمُورًا»، «ظاهر مَشْهُور أَوْ غَائِبٌ مَسْتُورٌ» همگی بیانگرد و گونگی حضور امام در میان مردم است که گاه آشکارا و شناخته شده است و گاه مخفی و ناشناس است.

چگونگی غیبت امام

یکی از موضوعات مهم در باب غیبت امام زمان علیه السلام چگونگی پنهان زیستی و ماهیت زندگی غائبانه‌ی آن حضرت در عصر غیبت کبری است. پرسش اساسی آن است که غیبت و ناپیدا بودن امام از انتظار عموم به چه معناست؟ آیا مخفی بودن حضرت از دیده‌ها، به خاطر نادیدنی بودن جسم شریف ایشان است؟

در این رابطه، دور و یکرد متفاوت وجود دارد که یکی مبتنی بر نظریه‌ی «غیبت شخص» و دیگری مبتنی بر نظریه‌ی «غیبت عنوان» است. منظور از غیبت شخص، پنهان بودن شخص حضرت و دیده نشدن جسم او و مراد از غیبت عنوان، ناشناس بودن امام در میان مردم و پی نبردن آنان به هویت ایشان است.

۱. الأمالی، طوسی، ص ۲۱.

۲. کمال الدین، ج ۱، ص ۲۰۷.

روشن است که غیبت شخص صرفاً با استفاده از قدرت اعجاز ممکن است؛ در حالی که جز در موارد خاص، دلیلی برای استفاده از نیروی اعجاز وجود ندارد. اما در فرضیه‌ی غیبت عنوان، حفظ امام و دفع خطر از او با ناشناس ماندن در میان مردم حاصل خواهد شد و نیازی به نیروی اعجاز و کرامت نخواهد بود.

بنابراین عموم شیعیان براین اعتقادند که آن حضرت در جامعه حضور نامحسوس دارد و به صورت ناشناس و بی‌نام و نشان به شهرها و مناطق گوناگون سیر و سفر می‌کند؛ چنان‌که امیر مؤمنان علیه السلام به حدیفه یمانی فرمود:

فَوَرَّتِ عَلَيْيِ إِنَّ حُجَّتَهَا عَلَيْهَا قَائِمَةٌ مَائِسِيَّةٌ فِي ظُرُقِهَا دَاخِلَةٌ فِي دُورِهَا وَقُصُورِهَا جَوَالَةٌ فِي شَرْقِ هَذِهِ الْأَرْضِ وَغَرْبِهَا تَشْمَعُ الْكَلَامُ وَتُسَلِّمُ عَلَى الْجَمَاعَةِ تَرِي وَلَا تُرِي إِلَى الْوَقْتِ وَالْوَعْدِ وَنِدَاءِ الْمُتَادِي مِنَ السَّمَاءِ أَلَا ذَلِكَ يَوْمٌ فِيهِ سُرُورُ الْوَلِيدِ عَلَيْيِ وَشِيعَتِهِ^۱

به خدای علی سوگند که حجت، قائم برامت است، در راه‌ها قدم می‌زند، به خانه‌ها و کاخ‌ها وارد می‌شود، در شرق و غرب زمین گشت و گذار می‌کند، گفته‌های را می‌شنود و بر جماعت سلام می‌کند؛ او می‌بیند اما شناخته نمی‌شود تا هنگامی که وعده‌اش فرا رسید و منادی از آسمان آواز دهد که امروز روز شادی فرزندان علی علیه السلام و شیعیان او است.

هم چنین در روایتی که سدیر از امام صادق علیه السلام نقل کرده، آمده است:

فَإِنْ شِكْرُهُذِهِ الْأَمْمَةِ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ عَزَّوَ جَلَّ يَقْعُلُ بِحُجَّتِهِ مَا فَعَلَ يُوسُفَ أَنْ يَكُونَ يَسِيرُ فِيمَا بَيْتَهُمْ وَيَنْشِي فِي أَشْوَاقِهِمْ وَيَطْأُ بُسْطَهُمْ وَهُمْ لَا يَعْرِفُونَهُ حَتَّى يَأْذَنَ اللَّهُ عَزَّوَ جَلَّ لَهُ أَنْ يُعْرِفَهُمْ نَفْسَهُ كَمَا أَذَنَ لِيُوسُفَ علیه السلام حِينَ قَالَ لَهُمْ «هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ قَالُوا إِنَّكَ لَكَثُرْ يُوسُفَ قَالَ أَنَا يُوسُفَ وَهَذَا أَخِي»^۲^۳

چرا این امت منکرند که خدای عزوجل با حجت خود همان کند که با یوسف کرد؟ همانا امام غائب میان آن‌ها گردش می‌کند و در بازارهای آن‌ها راه می‌رود و پا روی فرش آن‌ها می‌نهد، در حالی که آن‌ها اورانمی‌شناسند؛ تا آنکه خدای عزوجل

۱. الغيبة، نعمانی، ص ۱۴۴.

۲. سوره یوسف ، آیات ۸۹ و ۹۰.

۳. کمال الدین، ج ۱، ص ۱۴۵.

به او اجازه دهد که خود را به آن‌ها معرفی کند، چنانکه به یوسف اجازه داد. آن‌گاه که «به آن‌ها گفت: آیا دانستید با یوسف و برادرش چه کردید، آن‌گاه که جاہل بودید؟» گفتند: آیا تو همان یوسف هستی؟ گفت: بلی؛ من یوسفم و این برادر من است.»^۱

دلایل و حکمت‌های غیبت امام

براساس برخی روایات، غیبت دارای اسرار نهفته‌ای است که در زمان ظهور آشکار خواهد شد؛ چنان‌که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به جابر بن عبد الله انصاری فرمود:

يَا جَابِرُ إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ أَمْرٌ مِّنْ أَمْرِ اللَّهِ وَ سِرُّ مِنْ سِرْرِ اللَّهِ مَظْوِيٌّ عَنْ عِبَادِ اللَّهِ فَإِيَّاكَ وَاللَّهَ فِيهِ فَإِنَّ اللَّهَ فِي أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كُفُّرُهُ؛

ای جابر! این [امر غیبت] از کارهای عجیب خداوند و سری از اسرار الهی است که بر بندگانش پوشیده است، پس از شک در کار خدا پرهیز که کفر است.

نیز عبدالله بن فضل هاشمی روایت کرده است:

از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: «برای صاحب این امر غیبی است ناگزیر، که در آن هرجوینده‌ی باطلی به تردید می‌افتد». عرض کردم: قربانت گردم، چرا غیبت می‌کند؟ فرمود: «به خاطرا مری که ما اجازه نداریم آن را آشکار سازیم». گفتم: چه حکمتی در آن غیبت است؟ فرمود: «حکمت غیبت او همان حکمتی است که در غیبت حجت‌های پیشین الهی بوده است و اسرار آن آشکار نخواهد شد، مگر پس از ظهورش؛ همان‌طور که وجه حکمت اعمال خضر علیه السلام از شکستن کشتی و قتل پسر و به پا داشتن دیوار بر حضرت موسی علیه السلام رoshn نشد تا وقتی که جدایی و فراق آن دو فرا رسید. ای پسر فضل! این امر، امری از امور خداوند متعال و سری از اسرار خدا و غیبی از غیوب پروردگار است و هنگامی که پی بردیم خداوند حکیم است، پذیرفته‌ایم که تمام کارهای او حکیمانه است، هر چند وجه آن ظاهر نباشد».^۲

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۲۸۸.

۲. إِنَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيْبَةً لَا يَدْعُونَهَا بِرَثَابٍ فِيهَا كُلُّ مُبْطِلٍ فَقْلُثٌ وَلِمَ جَعَلْتُ فِيْكَ قَالَ لِأَمْرِرَسْمَ يُؤَذِّنُ لَنَافِيْ كَشْفَهِ لَكُمْ فَلَثُ فَمَا وَجَهَ الْحِكْمَةُ فِي غَيْبَتِهِ قَالَ وَجَهَ الْحِكْمَةُ فِي غَيْبَاتِهِ وَجَهَ الْحِكْمَةُ فِي غَيْبَاتِ مَنْ شَدَّدَهُ مِنْ تَحْجِيجِ اللَّهِ تَعَالَى

در این روایت، عبارت «لَأَمْرِمُ يُؤْذَنُ لَنَا فِي كَشْفِهِ لَكُمْ» نشان می‌دهد که حکمت غیبت برای ما پوشیده و جزو اسرار است، وگرنه خود ائمه ع آن را می‌دانند؛ اما بنا به مصالحی مجاز به گفتن آن نیستند و این اسرار در زمان ظهور برای ما نیز آشکار خواهند شد.

بنابراین غیبت آخرین ذخیره‌ی الهی، مهدی موعود ع دارای حکمت‌هایی است که فهم دقیق آن و یافتن پاسخ بسیاری از چرایی‌های آن، تنها پس از ظهور ممکن خواهد شد. با این حال با توجه به اینکه ائمه ع به برخی از دلایل این امر اشاره کرده‌اند، می‌توان تا حدی با فلسفه‌ی غیبت امام دوازدهم آشنا شد؛ چنان‌که اندیشمندان شیعه^۱ با تکیه بر روایات، به بررسی ابعاد این موضوع پرداخته و به شباهات موجود در این زمینه پاسخ داده‌اند.

در ادامه به برخی از این موارد اشاره می‌کنیم:

یک. حفظ جان حضرت برای تحقیق رسالت بزرگ:

اگرچه روحیه‌ی شهادت طلبی واستقبال از خطر در راه خدا بارزترین ویژگی اهل‌بیت ع و از افتخارات سیره‌ی عملی آن بزرگواران است، اما چون حضرت مهدی ع مأمور به تشکیل حکومت جهانی اسلام و زدودن مظاهر کفر و شرک از جهان است، می‌باید تا فراهم شدن شرایط، از خطرات حفاظت شود تا وعده‌ی الهی محقق گردد.

شیخ مفید ح در این باره می‌نویسد:

برای خداوند معلوم بود که اجداد طاهرين او از ظهورشان [در هنگام تولد] در امان خواهند بود؛ اما او اگر ظهور می‌کرد جانش در امان نبود. هم‌چنین هر وقت یکی از پدرانش به شهادت می‌رسید، مانعی برای حکمت خدا وجود نداشت؛ چون جانشینی داشتند که جایشان را بگیرد و حال آنکه در باره‌ی امام عصر ع این‌گونه نبود.^۲

ذکرہ إن وجوه الحکمة في ذلك لا ينكثف إلا بعد ظهوره كماله ينكثف وجہ الحکمة فيما أثار الخضر عليه السلام من خرق السفينة وقتل الغلام وإقامه الجددار لموسى عليه السلام إلى وقت افتراقهما يا ابن القصل إن هذا الأمر أمر من أمر الله تعالى ويسرى من سر الله وغيث من غيب الله ومشى علينا الله عز وجل حكيم صدقناه بأن أفعاله كلها حكمة وإن كان وجهها غير منكثف؛ كمال الدين، ج ۲، ص ۴۸۲.

۱. رسائل في الغيبة، ج ۴، ص ۱۱.

۲. الفصول العشرة في الغيبة، ص ۷۵.

در روایات نیز نبود امثیت جانی و خطر قتل و شهادت زودهنگام، یکی از دلایل غیبت حجت دوازدهم شمرده شده است. زراره نقل می‌کند:

سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرَ عَلِيًّا يَقُولُ : إِنَّ لِلْقَائِمِ غَيْبَةً قَبْلَ ظُهُورِهِ قُلْتُ وَلِمَ قَالَ يَخَافُ وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ قَالَ زُرَارَةُ يَعْنِي الْقَتْلَ؛^۱

از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: «برای قائم ما قبل از اینکه به پا خیزد غیبیتی است». عرض کردم: چرا؟ فرمود: «چون می‌هراسد». سپس با دست به شکمش اشاره نمود؛ یعنی هراس از کشته شدن.

زاره در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام چنین نقل کرده است:

لِلْغَلَامِ غَيْبَةً قَبْلَ قِيَامِهِ قُلْتُ وَلِمَ قَالَ يَخَافُ عَلَى نَفْسِهِ الْذَّنْعَ؛^۲

برای [قائم] ناگزیر غیبیتی است، قبل از آنکه قیام کند. گفتم: برای چه؟ فرمود: بر جانش و بریده شدن سرش نگران است.

یونس بن عبد الرحمن از امام هفتم موسی بن جعفر علیهم السلام پرسید: «یابن رسول الله! آیا قائم به حق شمایی؟» حضرت فرمود:

أَنَا الْقَائِمُ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ الْقَائِمَ الَّذِي يُظْهِرُ الْأَرْضَ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيَئُلُّهَا عَذَّلًا كَمَا مُلِئَتُ جَوَارًا وَظُلْمًا هُوَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِي لَهُ غَيْبَةٌ يَطُولُ أَمْدُهَا خَوْفًا عَلَى نَفْسِهِ يَرْتَدُ فِيهَا أَقْوَامٌ وَيَثْبُتُ فِيهَا آخَرُونَ؛^۳

من هم قائم به حق هستم، ولی آن قائمی که زمین را از دشمنان خدای عزوجل پاک می‌کند و آن را پراز عدالت می‌نماید، چنان‌که پراز جور و ستم شده است، پنجمین فرزند من است و برای او غیبیتی است طولانی؛ چون بر جان خود می‌ترسد. مردمی در آن مدت از اعتقادات خود برمی‌گردند و مردمی در آن ثابت می‌مانند.

براساس این دسته از روایات، فلسفه‌ی غیبت و پنهان‌زیستی امام عصر علیهم السلام حفظ جان و در امان ماندن از خطر دشمنان است؛ چون اگر غیبیتی در کار نبود، دستگاه بنی عباس برای به شهادت رساندن آن وجود مقدس، از هیچ اقدامی کوتاهی نمی‌کرد.

۱. کمال الدین، ج ۲، ص ۴۸۱.

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۹۷.

۳. کمال الدین، ج ۲، ص ۳۶۱.

نگاهی به تاریخ زندگی امام هادی و امام حسن عسکری ع و خفقان حاکم بر آن زمان نشان می‌دهد که امام زمان ع چاره‌ای جزپنهان شدن نداشت؛ و گرنه دستگیر و شهید می‌شد و زمین از حجت خدا خالی می‌ماند که این امر با حکمت و تدبیر الهی منافات دارد.

دو. بیعت نکردن با حاکمان طاغوت:

یکی دیگر از دلایل غیبت که در روایات بدان اشاره شده، عدم بیعت با حاکمان استمگر است. شیخ مفید ح در این باره می‌نویسد:

تفاوت زندگی صاحب‌الزمان ع با پدرانش که موجب زندگی پنهانی او شده است، به اختلاف اوضاع و شرایط او باز می‌گردد، و آن اینکه هیچ یک از پدران آن حضرت مانند او، مأمور به ترک تقيه و قیام با شمشیر و خواندن مردم به اطاعت از خود نبودند؛ اما وقتی امام مهدی ع ظهرور کند، مأمور به قیام و ترک تقيه است و این یکی از ویژگی‌های آن حضرت است.^۱

حضرت قائم ع مأمور به سيف و قیام مسلحانه است و اگر غیبت نمی‌کرد، همانند اجداد طاهرینش، جز شهادت یا پذیرش بیعت حاکمان هیچ راهی نداشت؛ اما روشن است که بیعت حضرت با حاکمان، با فلسفه‌ی وجودی ایشان سازگار نیست؛ چون ایشان مأموریت بزرگی بر عهده دارد که لازمه‌اش نقض این بیعت است و حال آنکه نقض عهد در دین ممنوع است. پس غیبت واقع شد تا بیعتی نباشد.

هشام بن سالم از امام صادق ع روایت کرده است:

يَقُومُ الْقَائِمُ وَلَيْسَ لِأَحَدٍ فِي عُنُقِهِ عَقْدٌ وَلَا عَهْدٌ وَلَا يَئِعَهُ؛^۲

قائم ع قیام می‌کند در حالی که قرارداد و تعهد و بیعتی با دیگران برگردان او نیست.

از امام حسن مجتبی ع روایت شده است:

**مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا وَيَقُولُ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةً لِطَاغِيَّةٍ زَمَانِهِ إِلَّا الْقَائِمُ الَّذِي يُصَلِّي رُوحَ اللَّهِ عَلَيْهِ^۳.
إِنَّ مَرْيَمَ ع خَلْفَهُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُخْفِي وِلَادَتَهُ وَيُغَيِّبُ سَخْصَةً لِئَلَّا يَكُونَ لِأَحَدٍ فِي
عُنُقِهِ بَيْعَةً إِذَا خَرَجَ؛**

۱. رسائل فی الغيبة، ج ۴، ص ۱۲.

۲. الغيبة للنعمانی، ص ۱۷۱.

۳. کمال الدین، ج ۱، ص ۳۱۶.

هر کدام از ما اهل بیت علیهم السلام در زمان خود، بیعت حاکمان و طاغوت‌های زمان را از روی تقيه به عهده گرفته‌ایم، مگر حضرت قائم علیه السلام؛ آن کسی که عیسی بن مریم علیهم السلام به امامت او نماز می‌گذارد. خداوند ولادت اورامخفی نگه داشت و برای او غیبی مقرر نمود تا در هنگام قیامش بیعت حاکمی برگردنش نباشد.

امام جواد علیه السلام به نقل از اجداد طاهرینش از امیر مؤمنان علیهم السلام نقل کرده‌اند:

إِنَّ الْقَائِمَ مِنَا إِذَا قَامَ لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ فِي عُنْقِهِ بَيْعَةً فَلِذَلِكَ تَحْقِيقٌ وِلَادَتُهُ وَيَغِيبُ شَخْصٌ؛
همانا قائم ما هنگامی که به پا خیزد، بیعت هیچ کس را بر ذمه ندارد؛ به خاطر همین، ولادت وی پوشیده و شخص شریف او از دیده‌ها پنهان می‌شود.

خود امام عصر علیه السلام در توقع شریفی که برای پاسخ به نامه اسحاق بن یعقوب توسط دومین نایب خاص خود صادر فرمودند، تصریح کرده‌اند:

وَأَمَّا عِلْمٌ مَا وَقَعَ مِنَ الْغَيْبَةِ... إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ مِنْ آبَائِ إِلَّا وَقَدْ وَقَعَتْ فِي عُنْقِهِ بَيْعَةً لِطَاغِيَّةِ زَمَانِهِ وَإِنَّ أَخْرُجَ حِينَ أُخْرُجُ وَلَا بَيْعَةً لِأَحَدٍ مِنَ الطَّوَاغِيْتِ فِي عُنْقِهِ؛
واما علت وقوع غیبت این است که هیچ یک از پدرانم نبوده، مگر آنکه بیعت طاغوت زمانش برآو تحمیل شده است و حال آنکه من در هنگام قیام بیعت هیچ یک از طاغوتیان را بر عهده نخواهم داشت.

سه. امتحان و آزمایش هر دهم:

براساس آیات قرآن، یکی از سنت‌های فراگیر الهی، امتحان مردم است. بشرناگزیر باید امتحان شود و این طریقه هم در گذشته و حال بوده است و هم در آینده خواهد بود؛ چنانکه قرآن می‌فرماید:

«أَخَسِبَ النَّاسُ أَنَّ يُشَرِّكُوا أَنَّ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفَتَّنُونَ» «وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَمَ يَعْلَمُنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَمَ يَعْلَمُنَّ الْكَاذِبِينَ»؛^۱

آیا مردم گمان کردند همین که بگویند: «ایمان آور دیم»، به حال خود رها می‌شوند و آزمایش نخواهند شد؟! ما کسانی را که پیش از آنان بودند آزمودیم [و شماها را نیز می‌آزماییم]. باید علم خدا درباره کسانی که راست می‌گویند و آنانی که دروغ می‌گویند تحقیق یابد.

۱. بحار الأنوار، ج ۵۱، ص ۱۱.

۲. الغيبة للطوسي، ج ۱، ص ۲۹۲.

۳. سوره عنکبوت، آیات ۲ و ۳.

از روایات چنین برمی‌آید که اعتقاد به امام غایب، محک و معیاری برای ابتلا و امتحان شیعیان است تا بدین وسیله، درجه‌ی ایمان و تعهد آن‌ها آزموده شود. مردم در حوادث و فتنه‌های زمان غیبت به شدت امتحان می‌شوند و مرتبه‌ی ایمان و میزان تسلیم بودن آن‌ها در برابر تقدیر الهی مشخص می‌شود.

ظهور حضرت به اذن الهی است؛ بنابراین حتی اگر دوران غیبت طولانی شود و ظهور به تأخیر افتد، شخص منتظر هرگز نامید نمی‌شود و شک و وسوسه‌ای به دلش راه نمی‌دهد؛ چراکه می‌داند غیبت آزمونی است که در آن انسان‌های مؤمن و ثابت قدم از افراد مدعی و بی‌ایمان متمايز خواهند شد.

امیرمؤمنان علیهم السلام در این باره می‌فرماید:

أَمَا وَاللَّهِ لَا تُقْتَلَنَّ أَنَا وَإِنَّمَا يَهْدَنِي إِلَيْهِ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ أَنفُسِهِ وَلِيَدِي فِي أَخِرِ الْزَمَانِ يَظَالِبُ
بِدِمَائِنَا وَلَيَغْيِبَنَّ عَنْهُمْ تَغْيِيرًا لِأَهْلِ الضَّلَالِةِ حَتَّى يَقُولَ الْجَاهِلُ مَا لَهُ فِي آلِ مُحَمَّدٍ مِنْ
حَاجَةٍ^۱

به خدا قسم! من واين دو فرزندم (حسن و حسین علیهم السلام) شهید خواهیم شد. خداوند در آخر الزمان مردی از فرزندانم را به خون خواهی ما برخواهد انگیخت. او از دیده‌ها غایب خواهد شد تا این آزمایش سبب جداسازی گمراهان گردد؛ تا جایی که افراد نادان خواهند گفت: خدا به آل محمد علیهم السلام نیازی ندارد.

امام حسین علیهم السلام نیز می‌فرماید:

لَهُ غَيْبَةٌ يَرْتَدُ فِيهَا قَوْمٌ وَيَثْبُتُ عَلَى الَّذِينَ فِيهَا آخِرُونَ فَيُؤَذَّنُونَ فَيُقَاتَلُ لَهُمْ مَنِّي هَذَا الْوَعْدُ
إِنْ كُنْتُمْ ضَادِقِينَ أَمَا إِنَّ الصَّابِرِ فِي غَيْبَتِهِ عَلَى الْأَذَى وَالشَّكُنْذِيبُ يَهْزِلُهُ الْمُجَاهِدُ بِالسَّيْفِ
بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صلواته عليه وآله وسلامه

برای او [امام مهدی ع] غیبی است که در آن عده‌ای از دین خارج می‌شوند و جمعی برمشکلات صبر و پایداری می‌کنند و آزار می‌بینند. به آن‌ها گفته می‌شود: کجاست این وعده‌ی خدا اگر راست می‌گوئید؟ آگاه باشید که اجر و پاداش صابران براذیت و تکذیب دشمنان، همانند اجر کسی است که در کنار پیامبر صلواته عليه وآله وسلامه با دشمنان شمشیر زده است.

۱. الغيبة للنعماني، ج ۱، ص ۱۴۱.

۲. عيون الاخبار الرضا ع، ج ۱، ص ۶۸.

نقل است که جابر بن عبد الله انصاری از محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم پرسید: «یا رسول الله! آیا قائم از فرزندان شما غایب می‌شود؟» حضرت پاسخ داد:

إِيٰ وَرَبِّيٰ وَلِيُمْحَصَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَسْعَقُ الْكَافِرِينَ^۱

به خدا سوگند، آری. بدان وسیله خدا اهل ایمان را امتحان می‌کند تا خالص گردند و کافران را آزمایش می‌کند تا هلاک و نابود شوند.

غیبت امام عصر صلی الله علیه و آله و سلم محک و آزمایشی است که خداوند عموم بندگان را بدان می‌آزماید؛^۲ اما شیعیان و پیروان آن حضرت را به طور خاص مبتلامی کند تا میزان ثبات قدم، صداقت و ایمان آنان سنجیده شود؛ چنان‌که امام صادق علیه السلام پس از اشاره به اختلاف‌هایی که درباره‌ی غیبت حضرت مهدی صلی الله علیه و آله و سلم پیش خواهد آمد، فرمود:

أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُحِبُّ أَنْ يَسْتَحِنَ الشِّيَعَةَ^۳

خداوند دوست دارد که [به وسیله‌ی] غیبت امام مهدی صلی الله علیه و آله و سلم شیعیان را بیازماید.

به خاطر همین دشواری‌های دوران غیبت است که خداوند متعال به کسانی که برولايت اهل بیت علیهم السلام ثابت قدم می‌مانند، پاداش مضاعفی عطا خواهد کرد. بدون شک، موفقیت در این آزمون‌های دشوار الهی، مستلزم داشتن اراده و ایمان عمیق و اخلاص است و مهم‌ترین پیش‌نیاز آن، اعتقاد راسخ به وجود امام غایب است. اگر فردی با ادله‌ی قطعی به وجود آن حضرت پی ببرد، هنگامی که امواج شک و توهمنات باطل به او هجوم آورد متزلزل نمی‌شود، سستی در اعتقادش راه پیدا نمی‌کند و خواهد توانست سختی مبارزات و ناملایمات و فداکاری در راه ایمان را تحمل کند.

علل تداوم غیبت امام

تمدید غیبت امام عصر صلی الله علیه و آله و سلم در حقیقت معلول تداوم عواملی است که سبب وقوع آن شده است. این عوامل و اسباب، در هر دوره و زمانی متفاوت‌اند. با بررسی روایات روشن می‌شود که یکی از مهم‌ترین علل غیبت آن حضرت، عدم آمادگی جهانی برای پذیرش حکومت الهی و نبود

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۲۸۸ و کشف الغمة، ج ۲، ص ۵۲۱.

۲. «لَا يَبْدِ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ مِنْ غَيْرِهِ... امْسَخَنَ بِهَا خَلْقَهُ»؛ الامامة والتبعية، ص ۱۱۳.

۳. الكافي، ج ۱، ص ۳۳۷.

شرایط لازم برای تحقق رسالت بزرگی است که حضرت بدان مأمور شده‌اند و دیگر علل یاد شده در روایات مانند خوف قتل، امتحان، عدم بیعت با طاغوت و... در واقع، فروعات این اصل واژ آثار و پیامدهای آن است. بنابراین، تا آمادگی جهانی حاصل نشود، مصلحت در تداوم غیبت است و تازمانی که جامعه‌ی جهانی پذیرای امام زمان ع و آماده‌ی پیروی از او نباشد، غیبت پایان نمی‌پذیرد.

شیخ مفید ح درباره‌ی تغییر مصلحت در صورت تغییر شرایط می‌نویسد:

مصلحت انسان‌ها در ظاهر بودن پیشوایان معصوم و تدبیر و مدیریت آنان است؛ اما این در صورتی است که مردم از آنان اطاعت کنند و دریاری و همراهی آنان کوتاهی نکنند و اگر مردم نافرمانی کردند و خواستند خون آنان را بریزند، مصلحت تغییر می‌کند و برای امام و مردم بهتر است که امام از چشمان آنان غایب و پوشیده شود. در این صورت براو ملامتی نیست؛ بلکه ملامت و سرزنش سزاوار کسانی است که با اعمال فاسد و اعتقاد باطل، سبب غیبت شده‌اند.^۱

از آنجه گفته شد برمی‌آید که علت اصلی تداوم غیبت آخرین حجت الهی را باید در عدم انطباق شرایط اجتماعی با رسالت جهانی آن حضرت جستجو کرد. بدین معنا که رخداد ظهور دارای دورکن اصلی است؛ رکن اول، امام و رسالت جهانی او و رکن دوم، امت و جامعه‌ی بشری. رکن نخست که مقتضی امر ظهور است، فراهم می‌باشد؛ اما رکن دوم، یعنی بسترهاي اجتماعي و شرایط والزمات تحقق اين رسالت، تاکنون مهیا نشده است. از اين رو، تداوم غیبت، نه به خاطر نبود مقتضي، که ناشی از فراهم نبودن شرایط جهانی برای تحقق اهداف ظهور است.

توضیح آنکه خداوند متعال، آموزه‌ها و احکام دین جهانی اسلام را توسط رسول اکرم ص برای هدایت تمام انسان‌ها نازل کرد؛ اما از آنجا که تحقق کامل دین و اهداف بعثت در زمان حیات پیامبر ص و ائمه ع ممکن نبود، آخرین وصی یعنی حضرت مهدی موعود ع این مأموریت بزرگ را به انجام خواهند رساند. همین امر، فلسفه‌ی اصلی غیبت شمرده می‌شود.

براساس آیات قرآن، وجود مقدس بقیة الله ع برای یک هدف والا و سرگ ذخیره شده و آن، تحقق کامل حاکمیت دین الهی و ارزش‌های والای انسانی در جامعه است:

۱. الفصول العشرة في الغيبة، ص ۱۱۶.

**﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَهِّرَهُ عَلَى الَّذِينَ كُلَّهُمْ وَلَوْكَرَهُ
الْمُشْرِكُونَ﴾^۱**

او کسی است که رسولش را با هدایت و آیین حق فرستاد، تا آن را بر همه آیین‌ها غالب گرداند؛ هر چند مشرکان کراحت داشته باشند.

این هدف، به قدری بزرگ و پژمر است که بعثت پیامبران پیشین، مقدمه‌ی این امر مهم، یعنی حاکمیت دین پیامبر خاتم ﷺ توسط آخرين وصی او محسوب می‌شود. اگرچه پیامبر اکرم ﷺ پایه‌گذار این طرح عظیم بوده و اهداف و برنامه‌های بعثت او، تمام ادیان را به تکامل رسانده، اما از این منظر، وجود مقدس ایشان نیز، زمینه‌ساز تحقق این هدف مهم بوده؛ چراکه این رسالت بر عهده‌ی آخرين وصی او گذاشته شده است:

**﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِئْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اشْتَخْلَفَ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا
يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا...﴾^۲**

خداؤند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند و عده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمرانان روی زمین خواهد کرد. همان‌گونه که خلافت روی زمین را به پیشینیان آن‌ها بخشید. و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت و ترسیان را به امنیت و آرامش تبدیل خواهد کرد؛ آن‌چنان که تنها مرا خواهند پرستید و چیزی را شریک من نخواهند ساخت....

براساس این آیه، شمره‌ی ظهور آخرين حجت الهی، شکل‌گیری جامعه‌ای دین مدار است که مهم‌ترین خصیصه‌ی آن، عبودیت الهی در همه‌ی شئون حیات خواهد بود. بدیهی است که تحقق این مهم، بدون فراهم بودن شرایط اجتماعی ممکن نخواهد بود.

بنابراین استمرار غیبت و پنهان‌زیستی امام عصر ﷺ ناشی از تداوم موانع ظهور است و این مسئله با شرایط اجتماعی گذشته، حال و آینده، پیوند وثیق دارد؛ زیرا همان‌گونه که تبدیل حالت حضور به حالت غیبت، ناشی از تعامل منفی امت با امام بود، تغییر این حالت نیز وابسته به تغییر و اصلاح رابطه‌ی امت با امام خواهد بود.

۱. سوره توبه، آیه ۳۳ و سوره صف، آیه ۹.

۲. سوره نور، آیه ۵۵.

تا زمانی که این رویکرد منفی و مخرب، به یک رویکرد مثبت و سازنده تبدیل نشود و شرایط لازم برای حضور و بسط یاد آن حضرت در جامعه فراهم نگردد، تداوم غیبت نیز اجتناب ناپذیر خواهد بود. از این رو، آمادگی مردم برای پذیرش دعوت حضرت، اساسی‌ترین شرط پایان یافتن غیبت و فرارسیدن هنگامه‌ی ظهور شمرده می‌شود؛ چنان‌که متکلمان امامیه نیز براین موضوع متفق‌اند.^۱

البته عدم تمکین مردم، کوچک‌ترین تأثیری در مشروعیت حکومت امام ندارد، ولی باعث کناره‌گیری امام از حاکمیت می‌شود؛ چنان‌که درباره‌ی اغلب ائمه طیلخان چنین شد، اما اگر مردم با اطاعت‌پذیری خود، زمینه و شرایط را برای تصرف مستقیم حجت خدا فراهم کنند، وعده‌ی خداوند نیز محقق خواهد شد و امام با ظهورش زمین را از عدل و قسط پرکرده، ظلم و بیداد را از بین خواهد برد.

فواید و آثار امام غائب

غیبت امام دوازدهم به معنای انقطاع او از جامعه نیست، بلکه ایشان در جامعه به طور ناشناس و غائبانه، حضور تأثیرگذار دارد. اگرچه غیبت امام موجب محرومیت جامعه از رهبری و مدیریت مستقیم ایشان شده است، اما تصرفات ولایی و آثار و برکات ناشی از شئون امامت آن حضرت، هیچ‌گاه تعطیل نمی‌شود و هم‌چنان عنایات و اشراف مستقیم و غیرمستقیم آن حضرت، شامل حال مردم خواهد بود.

امام غائب در روایات به خورشید پس ابرتشبیه شده است؛^۲ چراکه در بینش اعتقادی شیعه، وجود مقدس امام، چه در حال غیبت و چه در حال ظهور، حجت الهی بر بندگان و رابط میان خلق و خالق است و هم‌چون خورشید عالم تاب، مریبی و هادی انسان‌هاست.

فوائد امام غائب به لحاظ نوع اثر، به دو گونه‌ی تکوینی و تشریعی تقسیم می‌شود. فوائد تکوینی امام غائب، ناظریه فیض وجود انسان، جهان و نعمت‌های مادی و معنوی است که همه‌ی ممکنات را در بر می‌گیرد. مراد از فوائد تشریعی امام غائب نیز ابعاد هدایت‌بخشی مستقیم و غیرمستقیمی است که در پرتو عنایات ویژه‌ی آن حضرت نصیب فرد و جامعه می‌شود.

۱. رسائل فی الغيبة، ج ۳، ص ۱۱ و ۱۲؛ تحرید الاعتقاد، ص ۲۲۱ و

۲. الغيبة للطوسی، ص ۹۹.

در اینجا به برخی از فوائد امام غائب در عرصه‌ی تکوین و تشریع اشاره می‌شود:

۱. واسطه‌ی فیض وجود:

در تفکر اعتقادی شیعه، واسطه‌ی فیض میان خلق و خالق، پیامبر اکرم ﷺ و ائمه‌ی طاهرين ﷺ هستند و فیض الهی از طریق آن ذوات مقدس به مخلوقات عالم افاضه می‌شود. امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

نَحْنُ أَلَّا سَبَبٌ يَبْيَنُكُمْ وَبَيْنَ اللَّهِ عَزَّوَ جَلَّ !

ما اهل بیت، واسطه‌ی میان شما و خداوند هستیم.

در این عصر و زمان، واسطه‌ی فیض، حضرت مهدی علیه السلام است؛ زیرا واسطه‌ی فیض در هر زمانی، حجت حق الهی در همان زمان است. پیش تراشاره شد که زمین هیچ‌گاه از وجود حجت خدا خالی نمی‌ماند، و گرنه زمین و اهلش فرو ریخته و ساقط می‌شوند؛ «لَوْخَلَتِ الْأَرْضُ طَرْفَةً عَيْنٍ مِنْ حُجَّةٍ لَسَاخَثُ بِأَهْلِهَا». ^۱ منظور از «حجت» در روایت، امام حق است و مراد از «ارض» نه فقط کره‌ی خاکی، که همه‌ی کائنات است و همه‌ی عالم را شامل می‌شود.

۲. واسطه‌ی دریافت نعمت:

همه‌ی نعمت‌های مادی و معنوی از مجرای ولایت امام بر دیگر مخلوقات سرایت دارد. از این رو امام زمان علیه السلام واسطه‌ی نعمت، کانون عالم هستی، مایه‌ی ثبات آسمان و زمین و علت ارتزاق مخلوقات معرفی شده است:

بِيُمْنِيهِ رُزْقُ الْوَرَى وَبِيُجُودِهِ ثَبَتَتِ الْأَرْضُ وَالسَّمَاءُ وَبِهِ يَكْلَلُ اللَّهُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا
بَعْدَ مَا مُلِئَتِ ظُلْمًا وَجُورًا^۲

به برکت وجود او همگان روزی می‌خورند و به سبب وجود او زمین و آسمان پابرجاست و به واسطه‌ی او زمین از عدل سرشار می‌شود، پس از آنکه ظلم فraigیر شده باشد.

امام هادی علیه السلام نیز در زیارت جامعه‌ی کبیره، جایگاه محوری امامان را چنین توصیف می‌کند:

۱. بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۱۰۱.

۲. بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۲۹.

۳. مفاتیح الجنان، دعای عدیله، ص ۴۲۳.

**إِنَّمَا فَتَحَ اللَّهُ وَإِنَّمَا يَخْتِمُ الْغَيْثَ وَإِنَّمَا يُنَزِّلُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا
يَأْذِنِيهِ...^۱**

خداؤند با شما آغاز می‌کند و به شما ختم می‌کند و به برکت شما باران را فرو می‌بارد و به یمن وجود شما آسمان رانگه می‌دارد تا بر زمین سقوط نکند.

از این رو امام با قرآن ع به همگان سفارش فرمود تا خواسته‌های خویش را با واسطه‌ی اهل بیت ع از خدا طلب کنند:

مَنْ دَعَا اللَّهَ بِنَا أَفْلَحَ وَمَنْ دَعَاهُ بِغَيْرِنَا هَلَكَ وَأَسْتَهْلَكَ^۲

هر کس خدا را به ما بخواند رستگار [و حاجت روا] می‌گردد و هر کس خدا را به غیر ما بخواند نابود می‌گردد و نابود می‌گرداند.

۳. واسطه‌ی معرفت و عبودیت:

دریافت فیض معرفت و رسیدن به مقام عبودیت خدا، تنها از راه معرفت ولی معصوم ممکن است. امام با قرآن ع در این باره می‌فرماید:

إِنَّمَا أَعْلَمُ اللَّهُ وَإِنَّمَا أَعْرِفُ اللَّهُ وَإِنَّمَا وُحِدَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَمُحَمَّدٌ حِجَابُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى^۳

به وسیله‌ی ما خدا پرستش و شناخته شد و به وسیله‌ی ما اعتقاد به یگانگی خدا تحقق یافت و محمد صلی الله علیه و آله و سلم حجاب خداست.

آن موجودات قدسی، حجت‌های الهی بر بندگان اند و خداوند آنان را برای دین داری بندگان و ثواب و عقاب آنان، شاخص و حجت قرار داده است.

۴. باعث دفع بلا:

امام مایه‌ی امنیت و آرامش انسان‌ها و سبب دفع بلا از آنان است؛ چنان‌که در کلمات خود امام عصر ع آمده است:

وَإِنِّي لِأَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ^۴

۱. من لا يحضره الفقيه، ج ۲، ص ۶۱۵.

۲. الأمالی، شیخ طوسی، ص ۱۷۲.

۳. الكافی، ج ۱، ص ۱۴۵.

۴. کمال الدین، ج ۲، ص ۲۳۹.

من مایه‌ی امان اهل زمین هستم.

أَنَا خَاتَمُ الْأُوصِيَاءِ وَبِي يَدْفَعُ اللَّهُ الْبَلَاءَ عَنْ أَهْلِي وَشِيعَتِي؛^۱

من خاتم اوصیا هستم و به خاطر من، خدا بلا را از اهلم و شیعیانم دور می‌کند.

مراد از «اهل» در این روایت، خانواده نیست؛ بلکه همه‌ی کسانی که در زمرةی پیروان اهل بیت علیهم السلام هستند را شامل می‌شود و «واو» در «و شیعیتی» عطف تفسیری است.

۵. حافظ دین و مذهب:

امام حافظ اصالت دین است؛ چراکه اگر او رهبری نکند، دین دستخوش انحرافات می‌شود. منظور از حفظ شیعه، حفظ کل دین و تفسیر معصومانه از دین است.

در توقيع صادر شده از ناحیه‌ی امام عصر علیهم السلام خطاب به شیخ مفید چنین آمده است:
إِنَّا عَنِّيْرُ مُهْمَلِيْنَ لِتَرَاعَاتِكُمْ وَلَا نَاسِيْنَ لِذِكْرِكُمْ وَلَسْوَلَا ذَلِكَ لَنَزَلَ إِنْكُمْ أَلَّوَاءٌ وَإِنْظَلَمَكُمُ الْأَعْذَاءُ؛^۲

ما در رسیدگی به شما کوتاهی و اهمال نکرده و یاد شما را از خاطر نبرده ایم که اگر جزاین بود، دشواری‌ها و مصیبت‌ها بر شما فرود می‌آمد و دشمنان، شما را ریشه‌کن می‌کردند.

بدون شک با وجود خفقان شدید در دوران بنی امیه و بنی عباس، حفظ خط تشیع، مديون و مرهون ائمه علیهم السلام، مخصوصاً امام عصر علیهم السلام است.

۶. احیاگر روح امید:

یکی از آثار وجود امام غایب، امیدبخشی و دمیدن روح زندگی، پس از سرخوردگی و ناامیدی فراوان است، تا احساس تشنگی به عدالت در فرد فرد جامعه زنده بماند.

امام صادق علیهم السلام به منصور صیقل فرمود:

يَا مَنْصُورُ إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ لَا يَأْتِيْكُمْ إِلَّا بَعْدَ إِيَّاِسٍ؛^۳

ای منصور! این امر (ظهور حکومت عدل الهی) به سراغ شمانمی‌آید، مگر پس از ناامیدی [از حکومت‌های بشری و غیر الهی].

۱. الغيبة للطوسي، ج ۱، ص ۲۴۶.

۲. الإحتجاج، ج ۲، ص ۴۹۷.

۳. الكافي، ج ۱، ص ۳۷۰.

نیز از ابی سعید خدری نقل شده است:

رسول خدا صلی الله علیه وسَلَّمَ از بلایی خبر داد که این امت به آن گرفتار می‌شود؛ به گونه‌ای که کسی از کثرت ظلم و ستم جایی نمی‌یابد تا بدان پناه برد. آنگاه است که خداوند مردی از خاندان او را ظاهر می‌کند که جهان را پراز عدل و قسط می‌نماید، همان‌گونه که پراز ظلم و ستم شده بود.^۱

این حدیث گویای آن است که یأس و نامیدی مردم، پس از درک ظلم و ستم فراوان حاصل می‌شود؛ این تجربه‌ی تلخ، بشر را وادر خواهد کرد تا به نجات بخش موعود روی آورد.

۱. «ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلَةً يُصِيبُ هَذِهِ الْأُمَّةَ، حَتَّى لَا يَجِدَ الرَّجُلُ مُلْجَأً يَلْجَأُ إِلَيْهِ مِنَ الظُّلْمِ، فَيَتَعَثَّثُ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ عِتَّرَتِي مِنْ أَهْلِ بَيْتِي، فَيَمْلأُهُ الْأَرْضُ فَسْطَلًا، كَمَا مُلْئَثَ ظُلْمًا وَجُنُورًا»؛ عمدۃ عیون صحاح الأخبار فی مناقب امام الأبرار، ص ۴۳۶.

پرسش‌ها:

۱. مفهوم غیبت و گونه‌های حضور امام زمان علیه السلام را بیان کنید.
۲. چگونگی و شیوه‌های پنهان‌زیستی امام زمان علیه السلام را توضیح دهید.
۳. حکمت‌های غیبت امام مهدی علیه السلام را با استناد به روایات تبیین کنید.
۴. مهم‌ترین دلیل استمرار غیبت امام زمان علیه السلام را شرح دهید.
۵. چهار مورد از فواید و آثار غیبت امام زمان علیه السلام را که در روایات آمده است، بیان کنید.

منابع مطالعاتی

۱. دادگستر جهان، ابراهیم امینی.
۲. آخرین منجی، قنبرعلی صمدی.
۳. دوازده گفتار درباره حضرت مهدی علیه السلام، حسین اوسطی.
۴. حقیقت غیبت از منظر روایات؛ محسن رحیمی جعفری.

فصل سوم: نگاهی دوباره به انتظار^۱

۱. برگرفته از کتاب «نگاهی دوباره به انتظار»، حجت‌الاسلام مجید حیدری‌نیک.

معنای لغوی انتظار

انتظار در لغت، به معنای چشم به راه بودن و نوعی امید داشتن به آینده است.^۱ با مطالعه فرهنگ‌های لغت درمی‌یابیم که انتظار یک حالت روانی به همراه درنگ و تأمل است؛ که از این معنا دونوع برداشت می‌توان کرد:

۱. این حالت روانی و چشم به راهی، انسان را به اعتزال و انزوا بکشاند و منتظر، دست روی دست بگذارد، وضعیت موجود را تحمل کند و به امید آینده‌ی مطلوب، بدون هیچ‌گونه تلاشی فقط انتظار بکشد.

۲. این چشم به راهی و انتظار سبب حرکت، پویایی و عمل و آمادگی وسیع‌تر گردد. کدام یک از این دو معنا، مراد و مقصد بزرگان و رهبران دینی است؟ با مراجعه به متون روایی، مشاهده می‌شود که معصومان ﷺ خیلی روش و صریح با ارائه‌ی تصویری مناسب از انتظار، روی برداشت نخست، خط بطلان کشیده‌اند و برای این که هرگز آن معنا به ذهن مخاطب خطور نکند، انتظار را عمل نامیده‌اند، آن هم برترین اعمال^۲ و یا آن را عبادت خوانده‌اند، آن هم محبوب‌ترین عبادت.^۳

اساساً این یک قاعده‌ی عقلی و منطقی است؛ آن کس که وضعیت موجود را نمی‌پذیرد و تحمل نمی‌کند، در انتظار گشایش است و برایش آماده می‌شود.

۱. التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۱۲، ص ۱۶۶.

۲. «أَفْضُلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ مِنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۲.

۳. «إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ عِبَادَةٌ»، «إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ»؛ همان، ص ۱۲۲ و ۱۲۳.

ضرورت انتظار

عقیده به ظهور مصلح و آمادگی برای انقلاب جهانی، چنان حیاتی و لازم بوده است که پیشوایان دینی انتظار را راهبرد مهم این برهه‌ی تاریخی دانسته و در دوران غیبت به آن فرمان داده‌اند. در واقع تحقق مهم ترین اتفاق هستی به دست شیعه‌ی دوران غیبت است.

إِنَّ الْقَائِمَ مِثَأْهُوَ الْمَهْدِيُّ الَّذِي يَحِبُّ أَنْ يُنْتَظَرَ فِي غَيْبَتِهِ وَيُظَاعَ فِي ظُهُورِهِ^۱

به راستی قائم ما که او است مهدی آنست که باید در حال غیبتش انتظار او را بکشند و در ظهورش فرمان او را بزنند.

انتظار یک دوره‌ی آماده‌سازی و زمینه‌سازی است و هر انقلاب و حرکتی که این دوره را پشت سرنگذاشته باشد ناقص و بی‌ثمر است.

این خاصیت انتظار است که انسان را قادر می‌کند تا کمبودها را حدس بزنند و برای فرآهم آوردن آن بکوشد. این خاصیت انتظار است که انسان را به آمادگی و حضوری می‌رساند که مانع‌ها را بشناسد و برای زدودن آن‌ها برنامه بزیرد.

همچنین از وظایف اصلی انسان در دوران غیبت، «انتظار» برای ظهور منجی عدالت‌گستر است و هنگامی این وظیفه به خوبی انجام می‌گیرد که حقیقت انتظار و وظایف انسان منتظر به خوبی شناخته شود. در روایات متعددی به این مطلب اشاره شده است، از جمله روایت امام صادق علیه السلام که به یاران خود فرمود:

«آیا شما را از چیزی آگاه نکنم که خداوند بدون آن هیچ عملی را از بندگان نمی‌پذیرد؟». گفتند: «بفرمایید». فرمود: «گواهی به یگانگی خداونبوت پیامبر اکرم ﷺ و اقرار به آن‌چه خدا امر فرموده و ولایت ما و بیزاری از دشمنان ما و تسليم شدن در برابر ایشان [امامان] و پرهیزکاری و کوشش و خویشتن داری و انتظار

^۲ قائم فتح العقبه

در این روایت، انتظار حضرت مهدی علیه السلام از جمله عواملی است که موجب پذیرش سایر اعمال می‌گردد.

۱. منتخب الاثر، باب ۱۸، ح ۱، ص ۲۸۲ (تک جلدی).

۲. الغيبة للنعمانی، ح ۱، ص ۲۰۷.

به بیانی دیگر انتظار یا چشم به راه بودن حضرت حجت عَلِيٌّ وَهُبَّاتُهُ با همه‌ی چشم به راهی‌ها متفاوت است؛ چرا که انتظار امام عصر عَلِيٌّ وَهُبَّاتُهُ اثرگذار در نتیجه می‌باشد؛ یعنی ظهور متوقف بر انتظار است.

ابعاد انتظار

انسان منتظر باید از آمادگی همه‌جانبه‌ی فکری، روحی، عملی و برنامه‌ریزی برخوردار باشد.

الف. توانمندی‌های فکری

سقف‌های سنگین و رسالت‌های بزرگ، پایه‌های محکم می‌خواهند، پایه‌هایی که در شعور و احساس قرار گرفته باشند. بدین جهت رسول خدا عَلِيٌّ وَهُبَّاتُهُ می‌فرماید:

لِكُلِّ شَيْءٍ دِعَامَةٌ وَ دِعَامَةٌ هَذَا الَّذِينَ الْفِقْهُ الْفَقِيهُ الْوَاحِدُ أَشَدُ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْفِعَالِ^۱.

برای هر چیز، پایه‌ای است؛ اساس دین اسلام، فهم عمیق است و یک فقیه در برابر شیطان، از هزار مسلمان عبادت‌گزار [بدون شناخت] محکم تر و اثرگذارتر است. بنابراین، در دوره‌ی انتظار، باید بنیان‌های فکری عمیقی پیدا کنیم تا در مقابل افکار و مکاتب مختلف از پانيفتیم.

ب. توانمندی‌های روحی

منتظر باید از نظر روحی آمادگی بالایی داشته باشد تا در برابر حوادث و مصیبت‌ها از کوره در نرود و بار سنگین رسالت و آگاهی‌های عظیم را بر عهده گیرد. در واقع انتظار، ظرفیت وجودی ما را در کنار گرفتاری‌ها مقاوم می‌سازد، از این رو وقتی منتظر دعا می‌کند، از خداوند شناخت می‌طلبد:

اللَّهُمَّ عَرِيقِنِي تَفْسِكَ ...؛ خَدَايَا! خَوْدَتْ رَابِهِ مِنْ بَشَّانَانَ.

همچنین ثبات قدم را می‌خواهد؛ «ثِئْثِ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ؛ دَلْمَ رَابِرِ دِينَتْ اسْتَوارِ بَدَار»؛ زیرا در زمان غیبت، مردم مورد سخت ترین امتحانات قرار می‌گیرند و زیرو رومی شوند. چنان‌چه امام

باقر^ع در پاسخ یکی از یاران که پرسید: فرج شما چه وقت است؟ فرمودند:
 هیهات هیهات لا يكُون فَرْجُنَا حَتَّى تُغَزِّلُوا أُمَّمٌ تُغَزِّلُوا يَقُولُونَ ثَالَثًا، حَتَّى
 يَذْهَبَ الْكَدْرُوَ يَبْقَى الصَّفُو^۱

هرگز هرگز، به این زودی فرج مانسد تا غربال شوید، باز هم غربال شوید و باز هم
 غربال شوید تا کدورت‌ها برود و صفا بماند.

ج. توانمندی در عمل

در مرحله‌ی عمل، به دو عامل دیگر نیاز است که در روش تربیتی انبیاء از آن سخن به میان رفته است؛
 «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا إِلَيْنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ»^۲.

به راستی [ما] پیامبران خود را با دلایل آشکار روانه کردیم و با آن‌ها کتاب و ترازو را
 فرود آوردیم.

همه‌ی انبیاء افزون بر بیانات، همراه با کتاب و میزان بوده‌اند. در بیانش دینی، افراد نه با عمل،
 که با بیانش شان از یک عمل، به ارزش می‌رسند.

د. برنامه‌ریزی

منتظر باید طرح داشته باشد و با توجه به نقشه‌ی سازندگی، دنبال مصالح و لوازمی باشد که قبل از
 برنامه‌ریزی کرده است. البته طرح باید بر اساس هدف و مبتنی بر فقه و آگاهی باشد.

قرآن مجید به عواملی اشاره می‌کند که با همراهی آن‌ها، انسان منتظر در برابر دشمن. هر چند ده
 برابر باشد نه تنها مقاوم، که پیروز می‌گردد. قرآن به ما می‌آموزد که همراه عناصری بردشمن غلبه
 خواهید یافت^۳ آن‌گاه در بیان علت‌ش می‌فرماید: «بِإِنْهُمْ قَوْمٌ لَا يُفْقَهُونَ»؛ چون آن‌ها بیانش ندارند.

۱. هیهات، هیهات! فرج واقع نخواهد شد؛ مگر بعد از آن که شما غربال شوید، بعد [دوباره] غربال شوید، بعد [بار سوم]
 غربال شوید. این جمله را سه مرتبه تکرار کردند. تا این‌که خداوند کدورت‌ها را از بین برد، صفا و پاکی باقی
 بماند؛ *اثبات الهداة*، ج ۷، ص ۲۴.

۲. سوره حديد، آیه ۲۵.

۳. «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضْتِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مَا شِئْنَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا
 مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِإِنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يُفْقَهُونَ»؛ ای پیامبر! مؤمنان را به جهاد برانگیز، هرگاه از [میان] شما بیست تن شکیبا باشند، بر
 دویست تن چیره می‌شوند و اگر از شما یکصد تن باشند، بر هزار تن از کافران پیروز می‌گردند؛ چرا که آنان قومی‌اند که نمی‌فهمند؛
 سوره انفال، آیه ۶۵.

پس عنصر فقه همراه عناصر صبر، تجمع و ایمان؛ مؤمن منتظر را در برابر دشمن که ده برابراوست، می‌تواند به پیروزی رساند.

بایسته‌های انتظار

حرکت، ره آورده طبیعی انتظار است. آنان که عظمت درونی خویش را یافته‌اند، آنان که ابراهیم‌گونه سرود: «إِنَّ ذَاهِبًٰ إِلَى رَبِّي سَيِّدِيْنِ»^۱ را سرمی‌دهند، آنان که فرجام هدایت آمیز حرکت و تلاش را می‌دانند و جرعه جرعة از هدایت‌های مستمر حق بهره‌مند می‌شوند. آنان، با تمام وجود، روی خود را به آسمان دوخته، ندای: «إِنَّ وَجْهَتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا»^۲ را زمزمه می‌کنند و این‌گونه ظهور هادی امت را به انتظار می‌نشینند. اصولاً، کسی که در انتظار است، بسی تفاوت و بسی خیال نیست. حضرت یعقوب علیه السلام منتظر یوسف علیه السلام بود، ولی بیکار نبود. به فرزندانش گفت: «بروید و به دنبال یوسف و برادرش بگردید و از رحمت خدا ناامید نشوید». ^۳ همین تعبیر در مورد حضرت مهدی علیه السلام وارد شده است: «منتظر فرج باشد و از رحمت خدا ناامید نشوید».^۴

بنابراین، فرزندان انتظار، آداب و وظایفی را دنبال می‌کنند؛ چون، این خاصیت انتظار است که بر حالت و رفتار و عمل منتظر اثر می‌گذارد. اکنون به شماری از این وظایف اشاره می‌شود:

یکم. اقبال

اقبال قلبی، از شناخت و احساس محبت مایه می‌گیرد. از این رو، مهم‌ترین وظیفه‌ای که هر شیعه‌ی منتظر بر عهده دارد، کسب معرفت نسبت به وجود مقدس امام و حجت زمان خویش است.

«ولی ما، به ما، از خودمان مهریان تر و آگاه تر است»^۵ او، نسبت به ما، مهریان و سبب دفع بلاها و

۱. سوره صفات، آیه ۹۹؛ «وَمَنْ بَهْ سَوَ پُورْدَگَارَمْ رَهْسَبَارَمْ زُودَا كَهْ مَرَاهْ نَمَاهِدْ».

۲. سوره انعام، آیه ۷۹؛ «مَنْ ازْرَوْيَ الْخَلَاصَ يَا كَدْلَانَهْ رَوِيَ خَوْدَ رَاهَ سَوَ كَسَيَ كَرْدَانِيدَمْ كَهْ آسَمَانَهَا وَزَمِينَ رَاهَدَدَدَهْ أَوْرَدَهْ اسَتْ».

۳. «يَا بَنِي اَذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيَأسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ»؛ سوره یوسف، آیه ۸۷.

۴. بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۲۳؛ «إِنْتَظِرُو الْفَرَجَ وَلَا تَيَأسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ».

۵. امام صادق علیه السلام؛ «وَاللَّهُ لَأَنَا أَرْحَمُ بِكُمْ مِنْكُمْ بِأَنْفُسِكُمْ؛ بَهْ خَدَا سَوْگَنْدَا مَنْ نَسَبَتْ بَهْ شَمَا، ازْخُودْ شَمَا مَهْرِيَانْ تَرْمَ»؛ همان، ج ۴۷، ص ۷۸.

گرفتاری‌ها است^۱ و اینمی بخش اهل زمین است^۲ و در غم ما، اندوهگین، واژشادی ما خرسند می‌گردد و در فکر وضعیت شیعیان است، گرچه در مشرق یا مغرب زمین باشند.^۳

دوم. میثاق

﴿الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يُنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ﴾^۴; فرزند انتظار، با توجه واقبال قلبی، ارتباط میان خود و حجت حق را نیرومند می‌سازد و تا جایی پیش می‌آید که نه تنها توقعی از او ندارد، بلکه متعهد می‌شود تمام دارایی‌هایش، خانواده‌اش، هستی‌اش و تمام آن‌چه را خدا به او عطا کرده، در راه محبوب به مصرف برساند. برای تجدید بیعت با حضرت صاحب‌الامر[ؑ]، دعای عهد، میثاق نامه‌ای زیبا است. امام صادق^ع فرموده‌اند:

هر کس، چهل صباح، این دعا را بخواند، از یاوران حضرت قائم^ع خواهد بود.
اگر پیش از ظهور آن حضرت بمیرد، خدای تعالی، او را زنده خواهد کرد تا در رکاب آن عزیز جهاد کند.^۵

امام رضا^ع منتظر آمادگی و تجدید عهد خالصانه‌ی ماست.

سوم. پناه

انسان منتظر، وقتی مسئولیت خود و رسالت سنگینش را دریافت و به این نتیجه رسید که باید حرکت کند با مانع‌ها و درگیری‌هایی روبرو می‌شود. در این هنگام، ناچار باید به کسی پناه برد تا

۱. «أَنَا خَاتَمُ الْأُوصِيَاءِ وَبِي يَدْفَعُ اللَّهُ الْسَّيْلَةَ عَنِ الْأَهْلِيِّ وَشِيعَتِي»؛ خدا، به سبب من، از خاندان و شیعیانم بلا رادر می‌گرداند؛ همان، ج ۵۲، صص ۲۰ و ۲۵.

۲. همان، ج ۵۳، ص ۱۸۱.

۳. امام رضا^ع: هیچ یک از شیعیان ما غمگین نمی‌شود، مگر این که مانیز در غم آنان اندوهگین هستیم و از شادی آنان خرسند و هیچ یک از آنان در مشرق و مغرب زمین از نظر ما دور نیستند. هر یک از شیعیان ما که پس از مرگش بدھی داشته باشد، ادای آن بر عهده ماست؛ مکیال المکارم، ج ۱، ص ۴۵۴.

۴. سوره رعد، آیه ۲۰؛ همانان که به پیمان خدا وفادارند و عهد [ای] را نمی‌شکنند، «در این باره، روایات فراوانی وارد شده است. از امام صادق^ع روایت شده: «نَحْنُ ذَمَّةُ اللَّهِ وَنَحْنُ عَهْدُ اللَّهِ فَمَنْ وَفَى بِعَهْدِنَا فَقَدْ وَفَى بِعَهْدِ اللَّهِ وَمَنْ خَفَرَهَا فَقَدْ خَفَرَ ذَمَّةَ اللَّهِ وَعَهْدَهُ»؛ ما، عهد خدا هستیم. هر کس به عهد ما وفا کند، پیمان با خدارا به جا آورده، هر کس عهد ما را نقض کند، پیمان خدارا شکسته است»؛ الکافی، ج ۱، ص ۲۲۱.

۵. الاختصاص، صص ۷۲ و ۷۳.

او را از این غربت و تنهایی نجات دهد. اکنون این سؤال در ذهن پدید می‌آید که به چه کسی باید پناه برد؟

در پاسخ باید گفت: این انس، جز به معصوم و انتظار فرج او نیست.^۱ این حقیقت، در سخن دلنشیں امام سجاد عليه السلام آمده است:

إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ مِنْ أَغْظَىمِ الْفَرَجِ؛^۲
انتظار فرج، از بزرگ‌ترین گشایش‌ها است.

چهارم. توسل

وادی عشق بسی دور و دراز است ولی طی شود جاده‌ی صد ساله به آهی گاهی باید دانست که اهل بیت عليهم السلام، وسیله تقریب هستند. به حکم عقل، برای رسیدن به هر مقصدی، باید به دنبال وسیله‌ای رفت، اما هر وسیله‌ای برای مقصد خاصی ساخته شده است، امام، وسیله‌ی قرب،^۳ وسیله‌ی هدایت^۴، وسیله‌ی رضا و رضوان^۵ و راه رسیدن به بهشت موعود است.^۶

از هر وسیله‌ای باید متناسب با توانایی او درخواست داشت. از حجت خدا، باید کاری را خواست که از دست دیگران ساخته نیست.

آری، آنان خود، معرف خویشند. آنان، انقلاب در عقل‌ها و اندیشه‌ها پدید می‌آورند.^۷ آنان، قفل وزنجیر را از پای آدمی بر می‌دارند تا خوب حرکت کند.^۸

۱. امام رضا عليه السلام: «الْإِمَامُ الْأَئِيُّشُ الْغَرْبِيُّ وَالْوَالِدُ الشَّفِيقُ»، الکافی، ج ۱، ص ۱۹۸.

۲. بحار الأنوار، ج ۲، ص ۱۲۲.

۳. «تَحْنُنُ الْوَسِيلَةِ إِلَى اللَّهِ»، همان، ج ۲۵، ص ۲۲.

۴. واژه «النجم» در آیه ۱۶ سوره نحل (وَبِالثَّبِيجِ هُمْ يَهْتَدُونَ) به ائمه عليهم السلام تفسیر شده است.

۵. در دعای ندبه آمده است: «وَجَعَلْنَاهُمُ الدَّرِيْعَةَ إِلَيْكَ وَالْوَسِيلَةَ إِلَى رَضْوَانِكَ».

۶. در دعای سید الساجدين در روز عرفه آمده است: «وَجَعَلْنَاهُمُ الْوَسِيلَةَ إِلَيْكَ وَالْمَسْلَكَ إِلَى جَنَّتِكَ».

۷. «وَبِشِّرُوا لَهُمْ ذَفَائِنَ الْعَقُولِ»؛ نهج البلاغة، خ ۱.

۸. «وَيَصْبِعُ عَنْهُمْ إِضْرَهُمْ وَالْأَغْلَالُ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ»؛ سوره اعراف، آیه ۱۵۷؛ پیامبر اکرم صلوات الله عليه وآله وسلام: «... بِهِ [المهدي] يُخْرُجُ ذَلَّ الْرِّيقِ مِنْ أَغْنَاقِكُمْ؛ ... بِهِ دَسْتَ مَهْدِي عليه السلام بَنَدَهَايِ بِرْدَگَی از گردن همه‌ی شما گشوده می‌گردد ...»؛ بحار الأنوار، ج ۵۱، ص ۷۵.

پنجم. آمادگی

مؤمن منتظر، بیکار نمی‌ماند، بلکه آماده می‌شود. آنان که انتظار محبوبی را داشته باشدند، کوچک‌ترین نشانه‌ای از محبوب، در آنان اثر عمیقی می‌گذارد. در تاریخ می‌خوانیم پیراهن حضرت یوسف علیه السلام، بر روح و جسم یعقوب علیه السلام اثر گذاشت و چشم نابینای او، بینا، و روح و روان وی، شادمان شد.

آمادگی، یکی از وظایف دوران غیبت به شمار می‌آید و چگونگی آمادگی در گرو شرایط زمان و مکان است؛ اگر در روایات، سخن از فراهم کردن اسب و شمشیر، به میان آمده، برای تمثیل و بیان لزوم آمادگی برای یاری آخرین حجت حق است.

بنابراین می‌توان گفت: فرهنگ آماده‌سازی جامعه برای پذیرش آزادانه حاکمیت الاهی است.

ره آورد انتظار

منتظران حضرت، با کسب آمادگی‌های لازم و پس از عمل به بایسته‌های انتظار، ریشه‌هایی در وجودشان سبز می‌شود و رفته رفته به نتایج مناسبی دست می‌یابند.
اکنون برخی از ره آوردهای انتظار را برمی‌شمریم:

یکم. صبر

امام صادق علیه السلام فرمود:

مِنْ دِينِ الْأَئِمَّةِ الْوَرَعُ ... وَإِشْتِظَارُ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ؛
از دین امامان پرهیزکاری است ... و انتظار فرج با صبر و شکیبایی.

شرایط بسیار دشوار عصر غیبت، مستلزم آن است که هر شیعه‌ی منتظری، در برابر مشکلات و گرفتاری‌ها بایستد و از موجودیت و هویت خویش دفاع کند.

منتظر، کسی است که مشکلات دوران انتظار را پیش‌بینی کند و در نتیجه، از بحران هجوم مشکلات پکاهد و صبرش، مغلوب حوادث نشود.

امام حسین علیه السلام می فرماید:

برای او، غیبیتی است که گروهی در آن دوران، از دین برگشته، برخی دیگر، بر دین پایدار خواهند ماند و مورد اذیت و آزار قرار خواهند گرفت. به آنان گفته می شود: اگر راست می گویید، پس این وعدهی ظهور مهدی علیه السلام چه زمانی اتفاق خواهد افتاد؟ لیکن آن که در زمان غیبت، برآزارها و تکذیب‌ها، استوار بماند، گویا مجاهدی است که در رکاب رسول خدا علیه السلام با شمشیر، به جهاد برخاسته است.^۱

امام کاظم علیه السلام نیز در این زمینه می فرماید:

هر کس صبر کند و انتظار کشد، به فرج و پیروزی می رسد و انتظار فرج، بخشی از فرج است.^۲

این مسئله، چنان حیاتی است که صابران دورهی انتظار، از گروندگان به غیب، بلکه از مفلحان و رستگاران شمرده شده‌اند.^۳

دوم. ذکر

آدمیت آدمی، در گروه دو دستاورد بزرگ، یعنی علم و ذکر است. با علم، از جهل آزاد می شود و با ذکر، از غفلت. تأکید فراوان بر فراغیری علم و دانش، اهمیت آن را دو چندان می کند، ولی دانستن به تنهایی کافی نیست؛ چرا که، پس از فهمیدن، خطر دیگری بر سر راه است و آن، غفلت و بی‌خبری است. در این مرحله، علم کارساز نیست، بلکه ذکر و تذکر، کارگر است. فتنه‌ها و جلوه‌ها و وسوسه‌ها وزینت‌ها^۴ در دنیا وجود دارند و در دوران غیبت، شدیدتر هم شده‌اند و طبیعی است که هر یک دل را می‌لرزاند و سبب غفلت می‌شود. بنابراین، شیعه‌ی منتظر با ذکر و هوشیاری، باید انس گیرد و از «قوت روح» و «کلید نیکی» و «حیات قلب» و «نور و شفای دل»^۵ مدد جوید.

۱. همان، ج ۵۱، ص ۱۳۳.

۲. مکیال المکارم، ج ۲، صص ۴۱۱، ۴۲۶.

۳. قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: «ظوبی للصَّابِرِينَ فِي غَيْبَتِهِ... أُولَئِكَ وَصَفَّهُمُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ: الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَقَالَ: أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»؛ بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۴۳.

۴. «أَعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعْبٌ وَلَهُوَ زِينَةٌ وَنَفَّاخُرَيْتُكُمْ»؛ سوره حديد، آيه ۲۰.

۵. در روایاتی از ذکر، به قوت روح و کلید و حیات قلب و نور و شفای دل تعبیر شده است؛ میزان الحکمة، ج ۲، صص ۴۱۷.

سوم. اصلاح

نتیجه‌ی طبیعی انتظار واقعی اصلاح و پیراستن خود از خصائص ناپسند، و آراستن خود به اخلاق نیکو است.

از امام صادق علیه السلام نقل شده است:

مَنْ سُرَّ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ فَلْيَتَظَرْهُ لِيَعْمَلْ بِالْوَزِيعِ وَمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ ...^۱

هر کس دوست دارد که از یاران حضرت قائم علیه السلام باشد، باید منتظر باشد و در این حال، به پرهیزکاری و اخلاق نیکورفتار کند

این موضوع، از چنان اهمیتی برخوردار است که در توقيع شریف ناحیه‌ی مقدس حضرت صاحب الامر علیه السلام به مرحوم شیخ مفید، آمده است:

تنها چیزی که ما را از آنان پوشیده می‌دارد، چیزهای ناخوشایندی است که از ایشان به ما می‌رسد و خوشایند مانیست و از آنان انتظار نمی‌رود.^۲

چهارم. امید

انتظار فرج در شیعه‌ی منتظر، امید به آینده پدید می‌آورد و همین امید، نقش بزرگی در زندگی او دارد. اگر کسی به آینده امیدوار باشد و بداند که دیر یا زود، حکومت زمین به صالحان خواهد رسید و امور جامعه اصلاح خواهد شد و ستم و بیداد رخت برخواهد بست و ...، برای رسیدن به چنان جامعه‌ای می‌کوشد تا با خودسازی و دگرسازی، زمینه‌ی تشکیل آن دولت کریمه را فراهم آورد.

حالت انتظار و اعتقاد به حضور رهبر، اثر عمیقی در اجتماع دارد و وجود امام زنده، حاضر و ناظر، در حفظ وحدت مردم و آماده کردن افراد برای نهضت علیه ستم بسیار مؤثر خواهد بود.

پنجم. همراهی

شیعه‌ی منتظر، تلاش دارد که در رفتار و گفتار و پندار، خود را به خصیصه‌های نیکوی امامش نزدیک کند؛ زیرا می‌داند که «منفورترین مردم نزد پروردگار، کسی است که سیره‌ی امامی را

۱. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۰.

۲. الاختجاج، طبرسی، ج ۲، ص ۳۲۲.

برگزیند، ولی از کارهای او پیروی نکند».^۱

یکی از دعاها بی که تصویر روشی از شیعه ای منتظر می نمایاند و ما را با انتظارات امام از شیعیانش آشنا می کند، دعای شریف «اللَّهُمَّ أَرْزُقْنَا تَوْفِيقَ الظَّاغِعَةِ وَبَعْدَ الْمَغْصِيَةِ...» است.^۲ همراهی با امام منجی، در گروآزادی از هر گونه تعلق و رهایی از همه وابستگی هاست. کسی که تمام هدفش متاع دنیا و رضایت به این زندگی است، نمی تواند همراه اهداف «ولی» باشد و به مقام معیت برسد و در رکاب ولی جانفشاری کند.

ششم. بصیرت

فتنه ها، شببه و تردید و تزلزل در افکار آدمی ایجاد می کنند و این فرد منتظر است که چون به هوشیاری فکری رسیده، آماده و بیدار است؛ چرا که از زبان مهریان علی عليه السلام شنیده:
 فَإِنَّمَا الْبَصِيرَةُ مِنْ سَمْعٍ فَتَفَكَّرَ وَنَظَرٌ فَأَبْصَرٌ^۳
 بینا کسی است که شنید و اندیشه کرد، و نظر کرد و بصیر شد.

او، قهرمان باوفای کربلا حضرت ابوالفضل عليه السلام را که به بصیرت رسیده بود،^۴ سرمش خود قرار می دهد.

مؤمن منتظر، بیدار است، خدای متعال، به او آن اندازه از عقل و فهم عنایت کرده که دوران غیبت برایش چون دوران ظهور است. امام سجاد عليه السلام در همین زمینه می فرمایند: ای ابا خالد! مردم زمان غیبت که به امامت او معتقد و منتظر ظهور او هستند، برتر از مردم همه زمان هایند؛ زیرا خدای والا، آنان را، به اندازه ای از عقل و شناخت برخوردار کرده است که غیبت برای آنان، مانند شهود است.^۵

۱. کافی، ج ۸، ص ۲۲۴.

۲. مفاتیح الجنان، دعای امام زمان عليه السلام.

۳. «إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَأَطْمَأْنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُنْ عَنِ آيَاتِنَا غَافِلُونَ» : کسانی که امید به دیدار ما ندارند و به زندگی دنیا دل خوش کرده و بدان اطمینان یافته اند و کسانی که از آیات ما غافلند^۶؛ سوره یونس، آیه ۷.

۴. شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۹، ص ۱۵۸.

۵. «أَشْهَدُ أَنَّكَ مَضَيْتَ عَلَى بَصِيرَةٍ مِنْ أَمْرِكَ...»؛ مفاتیح الجنان، زیارت نامه حضرت ابوالفضل عليه السلام.

۶. کمال الدین، ص ۳۳۰.

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

خوشابه حال کسی که در زمان غیبت قائم ما، به فرمان ما تمسک جوید که در نتیجه، قلب هدایت شده اش، هرگز به طرف باطل متمایل نشود.^۱

سرانجام انتظار

سرانجام، دوران انتظار و نهان بودن آخرین منجی، به سرمی رسد و سپیدی صبح بر سیاهی شب چیره خواهد شد؛ «أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ؟»^۲. آن زمان دور نیست؛ «إِنَّمَا يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِيبًا»^۳.

اکنون شایسته است به دو نکته توجه کنیم:

۱. پیروزی حتمی سپیدی بر سیاهی

این درس قرآن است: «جَاءَ الْحُقْقُ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ»^۴؛ اگر حق را بیاوری، باطل می رود، زیرا کسی که خلاف قوانین و سنت های حاکم بر هستی حرکت می کند، ناچار در معرض زوال است. «چه قدر امروز به سپیده‌ی فردا نزدیک است»^۵. «مردم! در واپسین حرکت تاریخ و آخرالزمان، گران مردی از فرزندان من، ظهور خواهد کرد. هنگامی که پرچمش به اهتزاز درآید، شرق و غرب جهان را روشن می سازد. با ظهور او، موجی از شادی و نور، عالم گستر می گردد».

۲. نقش دعا در تعجیل فرج

تنها آمادگی و زمینه سازی، همراه دعا و التجا به درگاه خدا، لحظه‌ی ظهور را نزدیک می کند. حضرت صاحب الامر علیه السلام در توقیعی که خطاب به اسحاق بن یعقوب صادر شده، می فرماید:

۱. بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۲۲.

۲. سوره هود، آیه ۸۱؛ «مگر صبح نزدیک نیست».

۳. سوره المعارج، آیات ۶ و ۷؛ مفاتیح الجنان، دعای عهد؛ «زیرا آنان [عذاب] را دور می بینند و [ما] نزدیکش می بینیم».

۴. سوره اسراء، آیه ۸۱؛ «حق آمد و باطل نابود شد».

۵. نهج البلاغة، خ ۱۵۰.

۶. کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۳.

وَأَكْثِرُوا الدُّعَاءِ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرْجُكُمْ؛^۱
و برای تعجیل فرج بسیار دعا کنید که همان فرج و گشايش شما است.

امام حسن عسکری علیه السلام نیز دعا برای تعجیل فرج را شرط رهایی از فتنه‌های دوران غیبت دانسته، می‌فرماید:

وَاللَّهِ لَيَغْيِبَنَّ غَيْبَةً لَا يَنْجُو فِيهَا مِنَ الْهَلْكَةِ إِلَّا مَنْ ثَبَّتَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْقَوْلِ يَا مَامَاتِهِ
وَوَفَّقَهُ فِيهَا لِلْدُعَاءِ بِتَعْجِيلِ فَرْجِهِ؛^۲

به خدا سوگند! غیتی خواهد داشت که در آن، تنها کسانی از هلاکت نجات می‌یابند که خداوند او را برقول به امامتش ثابت قدم داشته، در دعا برای تعجیل فرجش، موفق کرده است.

دعا برای تعجیل فرج، از چنان اهمیتی برخوردار است که امام صادق علیه السلام می‌فرماید:
مَنْ قَالَ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَبَعْدَ صَلَاةِ الظَّهِيرَ - اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَ
عَذِّلْ فَرَجَهُمْ لَمْ يَئُثْ حَتَّى يُدْرِكَ الْقَائِمَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؛^۳
هر کس، بعد از نماز صبح و نماز ظهر بگوید: خداوند، بر محمد صلی الله علیه و آله و سلم و خاندان او درود فرست و در فرج ایشان شتاب کن، نمیرد تا قائم را دریابد.

بنابراین، شیعه‌ی منتظر، باید در طول شب‌انه روز، اوقات نمازو و همه‌ی ایامی که در آن‌ها به دعا سفارش شده، دعا برای تعجیل فرج را یک تکلیف و وظیفه‌ی مهم عصر غیت بداند و آن را فراموش نکند. دعا برای تعجیل فرج، دعای همیشگی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه‌ی اطهار صلی الله علیه و آله و سلم و ملائکه‌ی آسمان‌ها بوده و هست.^۴

۱. همان، ص ۳۸۴.

۲ همان، ص ۴۸۵.

۳. بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۷۷.

۴. مکیال المکارم، ج ۱، ص ۲۹۳.

پرسش‌ها

۱. معنای لغوی انتظار چیست و دو معنایی که از معنای انتظار برداشت می‌شود را بنویسید.
۲. انسان متظر چه آمادگی‌ها و توانمندی‌هایی را برای انتظار باید کسب کند؟
۳. سه مورد از وظایف متظران را توضیح دهید.
۴. سه مورد از رهآوردهای انتظار را توضیح دهید.
۵. نقش دعا در تعجیل فرج چیست؟
۶. امام سجاد علیه السلام درباره‌ی بصیرت مردم زمان غیبت چه توصیفی می‌کند؟

منابع مطالعاتی

۱. نگاهی دوباره به انتظار؛ مجید حیدری نیک.
۲. انتظار، باید‌ها و نباید‌ها؛ ابراهیم شفیعی سروستانی.
۳. انتظار عامیانه، عالمانه، عارفانه؛ علیرضا پناهیان.
۴. انتظار پویا؛ محمد مهدی عاصفی، ترجمه‌ی تقی متقی.

فصل چهارم: تربیت مهدوی

تربیت مهدوی، سطحی والا از تربیت اسلامی است که هدف آن، رساندن افراد به شاخص مهدی‌یاوری است. این نوع از تربیت، ریشه در توحید دارد و از مسیریاوری امام عصر ربط ندارد؛ بنابراین برخلاف تربیت‌های انسان‌محور، تربیتی خدامحور است.

تربیت انسان‌محور یا اومانیستی^۱ در دنیا طرفداران بسیاری دارد؛ اما واقعیت این است که نگاه اومانیستی نه تنها به انسان خیری نرسانده واستعدادهای او را شکوفا نکرده، بلکه او را از نیازها و استعدادهای واقعی اش دور کرده است. در این دیدگاه جایی برای خداوند و ارتباط با ولی او نیست. قرآن چنین کسانی را مبتلا به خودفراموشی می‌داند و مؤمنین را به دوری از این افراد دستور می‌دهد:

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾^۲
و همچون کسانی نباشد که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آن‌ها را به «خود فراموشی» گرفتار کرد، آن‌ها فاسقانند.

نگاه مقابله دیدگاه کوتاه‌بینانه‌ی اومانیستی، نگاه خدامحورانه در تربیت است. این نگاه، انسان را محدود به نیازهای طبیعی و غریزی نمی‌بیند و در عین توجه به این نیازها، به دنبال رفع

۱. «غرب بر اساس نگاه اومانیستی به انسان، محیط زندگی خود را پردازش می‌کند. اومانیسم (Humanism) در فلسفه به معنای انسان‌محوری است. این واژه به یک نهضت فکری، فرهنگی اطلاق می‌گردد که در خلال دوران تجدد به دنبال بازگشت به عصر هلنیسم یا یونانی مائی بوده است. این تفکر دارای تمایلات و آرمان‌های فردگرایانه بر اساس ویژگی دنیوی عصر رنسانس است. این نظام فکری به احتیاجات مادی انسانی بدون ارتباط با ایده‌های دینی می‌پردازد.» جستاری در باب دین و دنیا مدرن، ص ۴۱.

۲. سوره حشر، آیه ۱۹.

نیازهای واقعی و شکوفایی استعدادهای حقیقی انسان است. بر اساس این دیدگاه، خداوند انسان را آفریده و تنها اوست که بر حقیقت نیازهای انسان وقف است.

تربیت خدامحور در اسلام، در پی حیات بخشی به انسان هاست؛ چنان‌که به فرموده‌ی امیر مؤمنان ﷺ حیات را تنها در دین می‌توان یافت.^۱ قرآن کریم شرط رسیدن به تربیت اسلامی و حیات حقیقی و طبیه را تقوایی داند که در تفکرات غیرتوحیدی راهی به سوی آن نیست:

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَئِنْخَيْرَةُ حَيَاةً طَيِّبَةً﴾^۲

هر کس کار شایسته‌ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، در حالی که مؤمن است، او را به حیاتی پاک زنده می‌داریم.

البته در تربیت اسلامی، تبیین کلی مفاهیم توحیدی کفايت نمی‌کند؛ بلکه به مربی و معلمی که از سوی خدا مأمور به تبیین تمام جزئیات آن شده نیز نیاز است. قرآن کریم حیات بخش بودن اسلام را در گروپذیرش دعوت خدا و ولی خدا می‌داند:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اشْتَجِبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِتَأْتِيَنِّيْكُمْ﴾^۳

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! دعوت خدا و پیامبر را اجابت کنید، هنگامی که شما را به سوی چیزی می‌خواند؛ که شما را حیات می‌بخشد.

خداوند برنامه‌ی تربیت انسان را فرستاده و اولیای خود را مأمور به تبیین آن کرده و انسان را به پیروی از آن، دستور داده است. این تربیت، همان تربیت توحیدی - ولایی است؛ تربیتی که هدفش همان توحید است، اما از مسیر ولایت و کسانی که خداوند آن‌ها را برای هدایت در مسیر حیات انسانی فرستاده است؛ به همین دلیل است که در زیارت حضرت مهدی ع می‌خوانیم:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَيْنَ الْحَيَاةِ».^۴

کسانی که خود را از این تربیت محروم کرده باشند و بدون شناخت اولیای خدا و توجه به آنان زندگی کنند، هیچ بهره‌ای از حیات حقیقی نخواهند برد. از پیامبر ﷺ و اهل بیت ع نقل شده است:

۱. «لَا حَيَاةَ إِلَّا بِاللَّدِينِ»؛ الإرشاد فی معرفة حجج الله على العباد، ج ۱، ص ۲۹۶.

۲. سوره نحل، آیه ۹۷.

۳. سوره انفال، آیه ۲۴.

۴. «سلام بر توای سرچشمی حیات و زندگی»؛ جمال الأسبوع بكمال العمل المشروع، ص ۳۷.

کسی که بمیرد، در حالی که امام زمانش را نشناسد، به مرگ جاهلیت مرده است.^۱ نکته‌ی مهم این است که چراغ‌دار این راه در هر دوره، امام همان عصر است. این مطلب به معنای استفاده نکردن از معارف ائمه‌ی پیشین علیهم السلام نیست؛ بلکه به این معناست که در هر زمان، امام همان عصر، محور تربیت اسلامی خواهد بود؛ نمونه اش این که، از ظواهر برمی‌آید که وظایف مؤمنان زمان امام حسن علیهم السلام با دوران امام حسین علیهم السلام و این دو زمان با وظایف دوران امام صادق علیهم السلام متفاوت ترسیم شده است. در نتیجه محور تربیتی و تبیین وظایف امروز را باید در معارف مهدوی جستجو کرد و راهی جز استفاده از «تربیت مهدوی» نیست. تربیتی که ناظر به دوران غیبت و ان شاء الله دوران ظهور ترسیم شده است.

چیستی تربیت مهدوی

شهید مطهری تربیت را «پرورش دادن و به فعالیت درآوردن استعدادهای درونی انسان» می‌داند^۲ که در آن، توانایی‌هایی که خداوند در وجود انسان به ودیعه نهاده است، شکوفا می‌شوند. سفارش آیات و روایات به انتظار در دوران غیبت و آمادگی برای دوران ظهور حکایت از آن دارد که «استعداد انتظار» و «یاوری حضرت مهدی علیه السلام» در وجود ما به ودیعه گذاشته شده است و تنها باید به شکوفایی برسد. طبیعی است این شکوفایی یک‌باره و در زمانی محدود انجام نمی‌شود؛ بلکه نیازمند فرایندی زمان براست.

در نتیجه، تربیت مهدوی را می‌توان «فرایند شکوفاسازی استعداد رسانیدن به طرز یاوران حضرت مهدی علیه السلام» دانست. به عبارت دیگر، تربیت مهدوی، نوعی از سبک زندگی است که طی آن، انسان به مقام منتظر و یاور حقیقی حضرت مهدی علیه السلام نائل می‌شود.

ضرورت تربیت مهدوی

تربیت مهدوی، توصیه‌ای اخلاقی و انتخابی نیست؛ بلکه وظیفه‌ی شیعیان است. تربیتی که به واسطه‌ی ارتباط با معلم حقیقی انسان؛ یعنی امام عصر علیه السلام، درپی حیات بخشی جاودانه و

۱. «من مَاكَ وَلَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاكَ مِيَّةً جَاهِلِيَّةً»؛ کمال الدین، ج ۲، ص ۴۰۹.

۲. تعلیم و تربیت در اسلام، ص ۳۳.

رهایی انسان از ظلم طاغوت است.

امام صادق علیه السلام ضمن تأکید بر حضور پیوسته امامان در هر عصر، در تفسیر آیه‌ی «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^۱ فرمود:

«اصْبِرُوا وَصَابِرُوا» یعنی شکیبا باشید بردشمنان و مخالفت آنان و «رَابِطُوا» یعنی رابطه‌ی ناگسستنی با امام خود داشته باشید و «اتَّقُوا اللَّهَ» یعنی تقوا داشته باشید برآنچه بدان امر شده‌اید و برشما واجب شده است.^۲

این حد از ارتباط با حضرت مهدی علیه السلام برهیک از شیعیان واجب است و اگر عده‌ای توجه به این ارتباط ندارند، ضروری بودن آن را نفی نمی‌کند.

ممکن است کسی تربیت مهدوی را ویژه‌ی زمان ظهور بداند؛ در حالی که تربیت مهدوی و انتظار، مفهومی فرازمانی است که محدود به دوره‌ی خاصی نمی‌شود. کسی که با صداقت در این مسیر به حرکت افتاد، همانند کسی است که در زمان ظهور به آن حضرت خدمت کند؛ زیرا هدف و نیت، فراتر از زمان غیبت است. چنان‌که امام باقر علیه السلام فرمود:

هر کس از شما بگوید، اگر قائم آل محمد علیه السلام را درک کنم یاری اش می‌رسانم، همچون کسی است که در رکاب ایشان شمشیر زده، و هر که با او به شهادت برسد، دو شهادت برای او محسوب می‌شود.^۳

اصول تربیت مهدوی

یکی از ارکان مباحث تربیتی، اصول تربیتی است. اصول تربیتی، قوانین اجرای روش‌های تربیتی است و نقشی مهم در ترسیم تربیت دارد. تربیت مهدوی نیز از این قاعده مستثنانیست و برای اجرایی کردن آن، باید با اصولش آشنا شد.

۱. «اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا» عَدُوكُمْ يَمْنَنْ يَخَالِفُكُمْ وَ(رَابِطُوا) إِسَانَكُمْ (غَوَّاثُقُوا اللَّهَ) فِيمَا يَأْمُرُكُمْ وَفَرَضَ عَلَيْكُمْ؛ رستگار شوید، سوره آل عمران، آیه ۲۰۰.

۲. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا» عَدُوكُمْ يَمْنَنْ يَخَالِفُكُمْ وَ(رَابِطُوا) إِسَانَكُمْ (غَوَّاثُقُوا اللَّهَ) فِيمَا يَأْمُرُكُمْ وَفَرَضَ عَلَيْكُمْ؛ بصائر الدرجات، ص ۴۸۷.

۳. «الْقَائِلُ مِنْكُمْ إِنَّ أَذْرَكْتُ الْقَائِمَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ نَصْرَتُهُ كَالْمُقَارِعِ مَعَهُ بَشِيفُهُ وَالشَّهِيدُ مَعَهُ لَهُ شَهَادَاتٌ»؛ المحاسن، ص ۱۷۳.

۱. توحید

هدف نهایی تمام انبیا و اولیاء علیهم السلام تحقق توحید بوده است؛ همان‌طور که حکومت مهدوی نیز به دنیال جهانی کردن شعار توحید است. در روایات آمده است:

هنگامی که قائم ما قیام کند، جایی در روی زمین باقی نمی‌ماند، مگر اینکه در آنجا صدای «أشهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشَهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» بلند می‌شود.^۱

رساندن انسان‌ها به وحدانیت در پرستش، هدف نهایی تربیت مهدوی است. داشتن توکل و نگاه توحیدی در تمام مراحل زندگی، تمرین انجام کارها برای خداوند، قطع امید از دیگران و دل بستن به خداوند از جمله مصادیق نگاه توحیدی در زندگی است.

از مهم‌ترین جلوه‌های تفکر توحیدی در تربیت، توجه به محبت توحیدی یعنی محبت الهی است؛ بدین معنا که انسان نه در پی دوری از جهنم یا نزدیکی به بهشت، که تنها به شوق رضای الهی او امراورا انجام دهد و محرمات را ترک کند.^۲

۲. ولایت‌مداری

رکن دوم در تربیت مهدوی، ولایت‌مداری است. تنها کسانی باوران حضرت‌اند که در دوران غیبت ولایت‌مدار باشند. امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه‌ی «يَوْمَ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَّ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا»^۳ فرمودند:

مقصود، خروج قائم منتظر است. خوشابه حال شیعیان قائم ما که در زمان غیبتش انتظار ظهورش را دارند و در زمان ظهورش اورا اطاعت می‌کنند. آنان‌اند دوستان خدا که نه ترسی دارند و نه اندوهگین می‌شوند.^۴

۱. «إِذَا قَامَ الْقَائِمُ لَا يَنْقَى أَرْضُ إِلَّا نُودِي فِيهَا شَهَادَةً أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ»؛ بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۳۴۰.

۲. «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبَادَةَ ثَلَاثَةُ قَوْمٌ عَبَدُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَوْفًا فَيُتْلَكَ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَقَوْمٌ عَبَدُوا اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى طَلَبَ التَّوَابِ فَيُتْلَكَ عِبَادَةُ الْأَجْرَاءِ وَقَوْمٌ عَبَدُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خُبَالًا فَيُتْلَكَ عِبَادَةُ الْأَخْرَاجِ وَهِيَ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ»؛ الكافی، ج ۲، ص ۸۴.

۳. اما آن روز که بعضی از آیات پروردگاری تحقق پذیرد، ایمان آوردن افرادی که قبل ایمان نیاورده‌اند، یا در ایمانشان عمل نیکی انجام نداده‌اند، سودی به حالتان نخواهد داشت!؛ سوره انعام، آیه ۱۵۸.

۴. «يَغْنِي خُرُوجَ الْقَائِمِ الْمُسْتَظْرِفِينَ... طَوْبَى لِشِيعَةِ قَائِمِنَا الْمُسْتَظْرِفِينَ لِظُهُورِهِ فِي عَيْنِيهِ وَالْمُطْبَعِينَ لَهُ فِي ظُهُورِهِ أُولَئِكَ أَوْلَيَاءُ اللَّهِ الَّذِينَ لَا يَحْوِفُ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْرَثُونَ»؛ کمال الدین، ج ۲، ص ۳۵۷.

ولایت مداری به معنای محور قرار دادن ولی درس ه سطح شناخت، عاطفه و رفتار است.

الف) ولایت مداری شناختی

در تربیت مهدوی، شناخت باید بر محور ولایت باشد. از این رو، در میان دیدگاه های تربیتی، اجتماعی و ... تنها دیدگاهی مقبول است که مورد تأیید اهل بیت ع باشد؛ چراکه هدایت گری الهی تنها با وحی و کتب آسمانی محقق نمی شود و انسان ها به معلمی نیاز دارند که آنها را از اختلاف و افراط و تفریط های شناختی بازدارد و پیوسته تفسیر های شناختی را برای آنان تبیین کند.

ب) ولایت مداری عاطفی

باید گوهر عاطفه و محبتی را که خدا در وجود انسان به ودیعه گذاشته است، در مسیر صحیح به کار برد؛ و گرنه نه تنها سبب رشد انسان نمی شود که مانع حیات حقیقی او خواهد شد.

محبت و نگاه سرشار از عطوفت امام زمان ع همواره به سوی ما وجود داشته و دارد؛ چنان که خود حضرت در نامه ای به شیخ مفید فرمودند:

همانا ما در رعایت حال شما کوتاهی نمی کنیم و شما را از یاد نمی بریم. اگر این گونه نبود، سختی ها و گرفتاری ها بر شما فرومی آمد و دشمنان شما را ریشه کن می کردند و از بین می بردند.^۱

آنچه انتظار می رود تقویت این عاطفه و محبت از سوی ماست؛ همان طور که امیر مؤمنان ع می فرمایند:

هر کس دوست دارد خدا را در حالی ملاقات کند که ایمانش کامل و اسلامش نیکوست، پس دوستدار حضرت حجت، صاحب الزمان منتظر باشد.^۲

محور قرار دادن حضرت در دوستی ها و دشمنی ها باید در انتخاب دوست و همسرو تأیید و تکذیب های افراد بُروز داشته باشد.

۱. «إِنَّا عَيْرُ مُهِمِّلِينَ لِمُرَاغَاتِكُمْ وَلَا تَأْسِيْنَ لِذِكْرِكُمْ وَلَوْلَا ذَلِكَ لَتَرَأَلِ يُكْمِ الْأَلْوَاءِ وَإِضْلَالَكُمْ الْأَغْذَاءِ»؛ الإحتجاج على أهل اللجاج، ج ۲، ص ۴۹۷.

۲. «وَمَنْ أَحَبَ أَنْ يُلْقَى اللَّهُ وَقَدْ كَمَلَ إِيمَانُهُ وَخَسِنَ إِسْلَامُهُ فَلَيَسْأَلُ الْخَبِيجَةَ صَاحِبَ الزَّمَانِ الْمُنْتَظَرِ»؛ بحار الأنوار، ج ۳۶، ص ۲۹۶.

ج) ولایت‌مداری رفتاری

حلقه‌ی تکمیل‌کننده‌ی ولایت‌مداری، محور قرار دادن امام عصر^{علیهم السلام} در رفتارهاست؛ زیرا بسنده کردن ولایت‌مداری به دوست داشتن اهل‌بیت^{علیهم السلام} و ارتباط‌های عاطفی با ولی زمان به تنها‌ی برای رسیدن به تربیت مهدوی کافی نیست. همان‌طور که خود حضرت مهدی^{علیه السلام} در نامه‌ای به عموم مؤمنان دستور ولایت‌مداری رفتاری داده‌اند:

تقوای خدا پیشه سازید و تسليم ما شوید و کار دین و معنویت و تدبیر امور و تنظیم
شئون جامعه را به ما واگذارید. در پی کشف آنچه از شما پوشیده شده است
نباید و از راه راست به راه چپ انحراف نجویید.^۱

این نوع از ولایت‌مداری در اموری هم‌چون طرد مدعاون دور غین ارتباط با امام عصر^{علیهم السلام}، تکذیب کسانی که برای ظهور، زمان تعیین می‌کنند، پیروی از علمای راستین، قبول ولایت فقیه، مقید بودن به انجام احکام الهی و امثال این موارد بُروز و ظهور می‌یابد؛ چنان‌که امام زمان^{علیه السلام} در مرقومه‌ای خطاب به محمد بن عثمان عمری فرمودند:

بدان که میان خدا و کسی خویشاوندی نیست و هر کس مرا منکر باشد از من
نیست ... اموال شما [خمس و زکات] را برای آن می‌پذیریم که شما پاک شوید؛ هر
که خواهد بفرستد و هر که خواهد قطع کند. آنچه خدا به من داده بهتر است از
آنچه به شما داده است؛ اما ظهور فرج با خداست وقت‌گذاران دروغگو هستند ...
در حوادثی که برای شما پیش می‌آید، به راویان حدیث ما (فقها) رجوع کنید؛ زیرا
آن‌ها حجت بر شما هستند و من حجت خداوند بر آن‌ها هستم.^۲

۲. جهادگری

از اصول تربیت مهدوی، جهادگری است. در زیارت‌نامه‌ی حضرت مهدی^{علیه السلام} از ایشان با

۱. «فَاقْتُلُوا اللَّهَ وَ سَلِمُوا لَنَا وَ رُدُّوا الْأَمْرَ إِلَيْنَا فَعَلَيْنَا الْإِضْدَارُ كَمَا كَانَ مِنَ الْإِرَادَةِ وَ لَا تُخَالِلُوا كَشْفَ مَا أَعْطَيْنَا عَنِ الْأَيْمَينِ وَ تَعْدِلُوا إِلَى الْشِّمَاءِ»؛ الغيبة للطوسي، ص ۲۶.

۲. «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَيْسَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ بَيْنَ أَخْدِ قَرَابَةٍ وَ مِنْ أَنْكَنِي فَلَيْسَ بِي... وَ أَمَّا أَمْوَالُكُمْ فَلَا تَنْقِبُهُمَا إِلَّا لِتَظْهَرُوا فَمَنْ شَاءَ فَلْيَصُلْ وَ مَنْ شَاءَ فَلْيَقْطُعْ فَمَا آتَانَا اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَيْنَا وَ أَمَّا ظَهَورُ الْقَرِيجِ فَإِنَّهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَ كَذَبُ الْوَقَائِعَ... وَ أَنَا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَازْجِعُوا فِيهَا إِلَى زُوَافِ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِنِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ»؛ کمال الدین، ج ۲، ص ۴۸۲ و ۴۸۴.

عنوان «بزرگ مرد مجاهد»^۱ یاد می‌شود. بنابراین همان‌گونه که جهادگری از صفات حضرت مهدی صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام است، یاوران ایشان نیز باید مجاهد باشد.

نقل شده است که حضرت در قنوت خود می‌خوانند:

به درستی که ما از برای خشم تو خشم می‌کنیم، بریاری حق تعصّب داریم، برای اطاعت از فرمان تو مشتاقیم و منتظر تحقیق وعده‌ی تو ورسیدن عذاب به دشمنانت هستیم. خداوند! پس اذن بدء به تحقق این وعده و راه‌های تحقق آن را بگشای.^۲

در روایات از «انتظار» با عنوان «جهاد» یاد شده که نشان از جنبه‌ی جهادگری آن دارد؛ چنان‌که پیامبر خدا صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام فرمودند:

برترین جهاد امت من، انتظار فرج است.^۳

۴. انقلابی‌گری

ظهور و قیام حضرت مهدی صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام انقلاب بزرگ جهانی است؛ انقلابی که تمام معادلات دنیا را برپایه‌ی توحید و ولایت، بازسازی و پایه‌ریزی خواهد کرد. آمادگی برای آن انقلاب امکان‌پذیر نیست، مگر با ایجاد روحیه‌ی تحول خواهی، آرمان‌گرایی و قبول اقتضائات و سختی‌های قبل و بعد از آن. این اصل از تربیت مهدوی، ارتباطی ویژه با اصل جهادگری دارد.

زمینه‌سازی برای انقلاب امام زمان صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام نیازمند تمرین و آمادگی است. با این نگاه بود که امام خمینی صلی اللہ علیہ وسالہ وعلیہ السلام انقلاب اسلامی ایران را پایه‌ریزی کرد و فرمود:

انقلاب مردم ایران، نقطه‌ی شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچم داری حضرت حجت . ارواحنا فداء . است.^۴

۱. «اللَّهُمَّ إِذْفَعْ عَنِّي وَلِيْكَ وَخَلِيقَيْكَ وَحُجَّتَكَ عَلَىٰ خَلْقِكَ وَلِسَايَكَ الْمُغَيْرِ عَنِّكَ التَّاطِقِ بِحُكْمِكَ وَعَيْنَكَ السَّاطِرَةِ يَأْذِنَكَ وَشَاهِدَكَ عَلَىٰ عِبَادَكَ الْجَحْجَاجَ الْمُجَاهِدِ»؛ مصباح المتهجد و سلاح المتعبد، ج ۱، ص ۴۰۹.

۲. «وَإِنَّا لِغَضْبِكَ غَاضِبُونَ وَإِنَّا عَلَىٰ نُصُرَ الْحَقِّ مُشَاهِدُونَ وَإِلَىٰ ذُرُودِ أَمْرِكَ مُشَاهِفُونَ وَلِإِنْجَازِ وَعِدَكَ مُرْتَقِبُونَ وَلِمُحْلُولِ وَعِيدَكَ بِأَعْدَابِكَ مُتَوَقِّعُونَ اللَّهُمَّ فَلَذِكَ بِذِلِّكَ وَافْتَحْ طَرَقَاتِهِ»؛ مهج الدعوات و منهج العبادات، ص ۶۸.

۳. «أَفَصَلُ جَهَادِ أُمَّتِي إِنْتِظَارُ الْفَرْجِ»؛ تحف العقول، ص ۳۷.

۴. صحیفه‌ی امام، ج ۲۱، ص ۳۲۷.

۵. جهانی‌اندیشی

انقلاب و حکومت حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ فرامنده‌ای و جهانی است. حضرت برای نجات تمامی انسان‌ها قیام خواهد کرد؛ برخلاف انقلاب‌های معمول دنیا که از همان ابتدا یا پس از مدتی در لاک حزبی و فرقه‌ای فرمی‌روند.

تربیت مهدوی باید به فرد، نگاه و دغدغه‌ی جهانی بدهد. بخشی نگری و توجه نکردن به مشکلات مردم دنیا و ظلم‌هایی که از سوی استکبار به آن‌ها می‌شود، با این تربیت سازگاری ندارد.

۶. انتظار

از اصول پیوسته با تربیت مهدوی، انتظار است. انتظار حقيقی، شاخصه‌ها و ابعادی دارد که باید با آن آشنا شد؛

الف) عبادی است

انتظار صرفاً یک وظیفه یا آرزوی بی‌اثر نیست؛ بلکه عبادت است و ثمرات و ثواب عبادت دارد. امیر مؤمنان عَلَيْهِ السَّلَامُ انتظار را افضل عبادات می‌داند.^۱

ب) در محدوده‌ی زمان و مکان نمی‌گنجد

منتظر به منزله‌ی کسی است که همراه حضرت است. مفضل بن عمر از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ نقل کرده است:

هر که منتظر این امر باشد و بمیرد مانند کسی است که با قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ در خیمه‌اش باشد؛ بلکه مانند کسی است که پیشاروی رسول خدا عَلَيْهِ السَّلَامُ شمشیر زده باشد.^۲

ج) وظیفه‌ای شرعی است

چنین مسئله‌ای که در روایات با تأکید به آن امر شده است، نمی‌تواند صرف پیشنهادی اخلاقی باشد. عبدالعظيم حسنی از امام جواد عَلَيْهِ السَّلَامُ نقل کرده است:

۱. «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِنْتِظَارُ النَّجَّاحِ»؛ کمال الدین، ج ۱، ص ۲۸۷.

۲. «مَنْ مَاثَ مُنْتَظِرًا لِهَذَا الْأَمْرِ كَانَ كَمْثُ كَانَ مَعَ الْقَائِمِ فِي فُسْطَاطِهِ لَا يَبْلُ كَانَ كَالصَّارِبِ تَبَيَّنَ يَدَى رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالشَّيْفِ»؛ همان، ج ۲، ص ۳۲۸.

همانا قائم از ما اهل بیت علیهم السلام است. اوست مهدی که انتظار او در دوران غیبتش و اطاعت از او در دوران ظهورش واجب است.^۱

د) وظیفه‌ای همگانی است

ابو بصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که آن حضرت فرمود:

هر کس که از بودن در شمار یاران قائم شادمان می‌شود، باید به انتظار باشد و با حال انتظار به پرهیزگاری و خلق نیکورفتار کند. پس اگر اجلس بر سد و امام قائم علیه السلام پس از درگذشت او قیام کند، بهره‌ی او از پاداش مثل کسی است که آن حضرت را درک کرده باشد. پس بکوشید و منتظر باشید. گوارا باد شمارا رای جماعتی که مشمول رحمت خدا هستید.^۲

ترسیمی که در این روایت و روایات متعدد دیگر از انتظار شده است، نمایان می‌سازد که انتظار بریکایک افراد واجب است و حکمی کفایی نیست که اگر عده‌ای به آن عمل کردند، وجوب آن از دیگران برداشته شود.

از سویی انتظار وظیفه‌ای معین است و عمل دیگری نمی‌تواند جایگزین آن شود. به این معنا که راهی برای یاوری حضرت نیست؛ مگر انتظار، آن هم با شرایطی که در روایات بیان شده است.

۵) بُعد رفتاری دارد

انتظار در کنار ابعاد شناختی و عاطفی، بُعد رفتاری دارد. در روایتی، امام صادق علیه السلام فرمودند:

هر یک از شما باید خود را برای خروج قائم آماده کند؛ هر چند به اندازه‌ی تدارک یک تیر باشد. وقتی خدای تعالی از نیت او آگاه شود، امید است که عمر او را طولانی سازد تا آنکه قائم را درک کند و از یاران و یاوران او شود.^۳

این روایت، علاوه بر اینکه «وظیفه بودن انتظار» را مطرح می‌کند، بر جنبه‌ی «رفتاری» انتظار

۱. «إِنَّ الْقَائِمَ مِثَلًا هُوَ الْمَهْدِيُ الَّذِي يُحِبُّ أَنْ يُشَتَّرِطَ فِي غَيْبِيَّتِهِ وَيُطَاعَ فِي ظُهُورِهِ»؛ کفایة الأثر، ص ۲۸۰ و ۲۸۱.

۲. «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ فَلْيَتَتَظَرْهُ وَلِيَعْمَلْ بِالْوَرْعِ وَمَحَايِنِ الْأَخْلَاقِ وَهُوَ مُنْتَظَرٌ فَإِنْ مَاتَ وَقَاتَمَ الْقَائِمَ بَعْدَهُ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أَجْرِكُهُ فَجِدُّوا وَإِنْتَظِرُوا هَنِيَّا لَكُمْ أَيُّهُمَا الْعِصَابَةُ الْمَرْحُومَةُ»؛ الغيبة للنعمانی، ص ۲۰۰.

۳. «لَيَعْدَنَّ أَخْدُوكُمْ لِخُرُوجِ الْقَائِمِ وَلَوْسَهُمَا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا عَلِمَ ذَلِكَ مِنْ نِسَيْهُ رَجَوْتُ لَأَنْ يُسَيِّئَ فِي عُمُرِهِ حَشْنِي يَدْرِكُهُ فَيَكُونَ مِنْ أَغْوَائِهِ وَأَنْصَارِهِ»؛ همان، ص ۳۲۰.

تأکید دارد. انتظار، آماده‌سازی عملی شرایط ظهور است؛ هرچند با ساخت یک ترا

و) با امید عجین است

از اصول پیوسته‌ی انتظار، داشتن امید و دوری از یأس است. در نگاهی واقع‌بینانه، عصر غیبت، عصری طولانی خواهد بود که در طول آن، شیعیان به امتحانات سخت الهی،^۳ اندوه زیاد^۴ و استضعاف^۵ مبتلا خواهند شد. روشن است که در این شرایط، حفظ امید کار ساده‌ای نیست؛ اما با داشتن پشتوانه‌ی فکری و تربیتی ممکن خواهد شد.

امیدواری در عصر غیبت، ریشه در یقین مؤمنان به تحقق وعده‌ی الهی دارد و قرآن کریم بارها تأکید کرده که پیروزی نهایی برای جبهه‌ی حق است:

﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْجُها عِبَادِي الصَّالِحُونَ﴾^۶

در «زبور» بعد از ذکر (تورات) نوشته‌یم: «بندگان شایسته‌ام وارث زمین خواهند شد!»

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفُنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾^۷

خداآوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند، وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد.

این وعده‌ی صادق الهی است که پیوسته در حال تحقق است؛ گاهی در لایه‌های پنهان مانند پیروزی معنوی و راهبردی امام حسین علیه السلام در کربلا و گاه در لایه‌های آشکار مانند پیروزی مؤمنان در برخی انقلاب‌ها، به ویژه انقلاب اسلامی ایران؛ اما به یقین، خداوند مؤمنان را پیوسته کمک کرده و می‌کند:

۱. «او غیبیتی طولانی خواهد داشت و امت‌ها درباره‌ی او به سرگردانی و حیرت خواهند افتاد و از دین خود منحرف خواهند شد؛ در این هنگام، او مثل ستاره‌ای درخشان به سوی مردم روی آورد»؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۷۲.

۲. «به خدا سوگند! او غیبیتی خواهد داشت که در آن، تنها کسانی از هلاکت نجات می‌یابند که خداوند آنان را برقول امامتش ثابت قدم داشته و در دعا برای تعجیل فرجش، موفق کرده است»؛ کمال الدین، ص ۳۸۴.

۳. «شیعیان ما در اندوه دائمی به سرمی بزنند تا فرزندم که پیامبر نوید ظهورش را داده است ظاهر شود»؛ علل الشرائع، ج ۱، ص ۴.

۴. «وَتُرِيدُ أَنْ تَمَّنَ عَلَى الَّذِينَ اشْتَصْبَعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلُهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلُهُمْ الْوَارِثِينَ»؛ سوره قصص، آیه ۵.

۵. سوره انبیاء، آیه ۱۰۵.

۶. سوره نور، آیه ۵۵.

﴿وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَتَصْرُّفُ إِنَّ اللَّهَ لَغَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾؛^۱
و خداوند کسانی را که یاری او کنند (واز آیین اودفاع نمایند) یاری می کند؛
خداوند قوی و شکست ناپذیر است.

قدرت یافتن مؤمنان در زمین شرایطی دارد که اگر محقق شود، بدان خواهند رسید و محدود به زمان خاصی نیست؛ زیرا از سنت های الهی است، اما تحقق آن قدرت نهایی، زمانی خاص دارد
که فرارسیدن آن بسته به تحقق شرایط آن است.

گفتی است که یکی از علل نامیدی در دوران غیبت، عجله است که از آن نهی شده است.
چنان که امام صادق ع فرمود:

تعیین کنندگان وقت دروغ می گویند و عجله کنندگان هلاک می شوند و
تسليم شدگان نجات می یابند.^۲

بنابراین تربیت مهدوی با ایجاد فضایی واقع بینانه به دور از شتاب زدگی، افراد را از دچار شدن
به افراط و تفریط در دوران سخت غیبت می رهاند.

۷. تعاون برطاعت خداوند

از اصول تربیت اسلامی و ولایی، تعاون بر نیکی است؛ چراکه خداوند دستور داده است:
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا... تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعَدْوَانِ﴾؛^۳
ای کسانی که ایمان آورده اید!... در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری
کنید و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید.

این شاخص در تربیت مهدوی جایگاه ویژه ای پیدا می کند؛ زیرا اساساً یکی از علل اصلی تداوم
غیبت امام زمان ع هم دل نبودن شیعیان است. آن حضرت در نامه ای که برای شیخ مفید ع
فرستادند، به این مسئله تصریح کرده اند:

اگر شیعیان ما که خداوند آنها را در راه پیروی از خود موفق بدارد. دل هایشان در وفا
به پیمانی که با ما دارند یک پارچه بود، از فیض ملاقات ما محروم نمی شدند و

۱. سوره حج، آیه ۴۰.

۲. «كَذَبَ الْوَقَائِعُونَ وَهَلَكَ الْمُسْتَفْجِلُونَ وَنَجَا الْمُسْلِمُونَ»؛ الکافی، ج ۱، ص ۲۶۸.

۳. سوره مائدہ، آیه ۲.

سعادت دیدار با ما زودتر برایشان فراهم می شد. این دیدار به تأخیر نمی افتد، مگر به خاطر اخبار ناخوشایندی که از آنان به ما می رسد.^۱

بهترین اقدام برای رفع این نقص بزرگ که شیعیان را قرن ها از دیدار حضرت محروم کرده، این است که هر فرد از خود و خانواده خود شروع کند تا با همکاری و همیاری یک دیگر به انجام وظایف منتظرانه و یاورانه‌ی خود پردازند. انجام این وظایف لوازمی دارد که از جمله‌ی آن‌ها، محرومیت‌های نسبی و احتمالی از برخی لذت‌های زندگی است.

چگونگی تحقق تربیت مهدوی

برای تحقق تربیت مهدوی باید سه مرحله را پشت سر گذاشت؛ «پرورش شناخت مهدوی»، «پرورش گرایش مهدوی» و «پرورش رفتار مهدوی».

۱. پرورش شناخت مهدوی

پایه‌ی تربیت مهدوی، پرورش شناخت است. شناخت، انگیزه و گرایش ایجاد می‌کند و در نتیجه به رفتار مهدوی ختم می‌شود. از سویی شناخت امام فی‌نفسه موضوعیت دارد و وظیفه‌ای است که اگر در آن کوتاهی شود، فرد بهره‌ای از اسلام نمی‌برد و به تعبیر روایات، به مرگ جاهلی خواهد مرد.^۲ به همین دلیل سفارش شده است که پیوسته توجه به شناخت امام عصر^۳ داشته باشیم. زاره نقل می‌کند که امام صادق^۴ ضمن سخنی درباره‌ی زمان غیبت فرمودند:

اگر به آن زمان رسیدی، این دعا را بسیار بخوان: اللَّهُمَّ عَرِفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَغْرِفْ ثَيَّبَكَ اللَّهُمَّ عَرِفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَغْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرِفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَّتْ عَنِ دِينِي.^۵

۱. «وَلَوْاَنَّ أَشْيَاعَنَا وَقَقْنَهُمْ أَنَّهُ لِطَاعَتِهِ عَلَى إِجْتِمَاعٍ مِنَ الْقُلُوبِ فِي الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ عَلَيْهِمْ لَمَّا أَخْرَغَنَهُمُ الْيَمِنَ بِلِقَائِنَا وَلَتَعْجَلْنَاهُمُ السَّعَادَةَ بِمُشَاهَدَتِنَا عَلَى حَقِّ الْمَعْرِفَةِ وَصِدْقَهَا يَسْتَهِمُ بِنَا فَمَا يَخْبِسُنَا عَنْهُمْ إِلَّا مَا يَتَصَلَّ بِنَا مِمَّا نَكُرْهُهُ وَلَا تُؤْتِهِهِ مِنْهُمْ»؛ بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۷۶.

۲. «مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْ إِمامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»؛ کمال الدین، ج ۲، ص ۴۰۹.

۳. «إِذَا أَذْرَكْتَ هَذَا الزَّمَانَ فَادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ اللَّهُمَّ عَرِفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَغْرِفْ ثَيَّبَكَ اللَّهُمَّ عَرِفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَغْرِفْ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرِفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعْرِفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَّتْ عَنِ دِينِي؛ اگر به آن زمان رسیدی، این دعا را بسیار بخوان؛ «خدایا! خودت را به من بشناسان؛ زیرا اگر تو خودت را به من

اهمیت پرورش شناخت چنان است که فعالیت محوری در حکومت مهدوی، رشد عقلی و در نتیجه پرورش شناختی مردم بیان شده است. امام باقر علیه السلام در این باره فرمود:

چون قائم مقایم کند، خداوند دست رحمتش را بر سر بندگان می‌گذارد؛ پس عقولشان را جمع می‌کند و در نتیجه خردشان کامل می‌شود.^۱

برای تقویت و پرورش شناخت مهدوی چند راهکار پیشنهاد می‌شود:

الف) برخورد با فساد اعتقادی

فساد فکری همچون علف هرزی است که جلوی رشد تربیت مهدوی را خواهد گرفت؛ لذا از مهم‌ترین اقدام‌های حضرت پس از ظهور، برخورد با فساد اعتقادی است. نقل است که امام صادق علیه السلام فرمود:

چون قائم مقایم کند با جهله شدید تراز جهله که رسول خدا علیه السلام با آن رو برو شد، برخورد می‌کند؛ زیرا رسول خدا در حالی به سوی مردم آمد که آنان سنگ و کلوخ و چوب‌های تراشیده و مجسمه‌های چوبین را می‌پرستیدند، اما زمانی که قائم مقایم می‌کند، مردم کتاب خدا را علیه او تأویل و برآوردن احتجاج می‌کنند.^۲

امروزه با وجود فضای مجازی، فساد اعتقادی گسترش بیشتری پیدا کرده که لزوم پاسخگویی به شباهات و ارتقای سطح سواد رسانه‌ای جامعه را بیش از هر زمانی افزایش داده است.

ب) تبیین معارف مهدوی

بخشنامه ایجابی روش پیشین، تبیین معارف مهدوی است؛ این روش، برگرفته از سیره اهل بیت علیه السلام برای حفظ جامعه‌ی ایمانی در برابر هجمه‌های اعتقادی است. معصومین علیهم السلام

نشناسانی، رسول توان خواهم شناخت. خدایا! پیغمبرت را به من بشناسان؛ زیرا اگر پیغمبرت را به من نشناسانی، حجت سورا نخواهم شناخت. خدایا! حجتست را به من بشناسان؛ زیرا اگر حجتست را به من نشناسانی، از دینم گمراه می‌شوم»؛^۳ (الکافی، ج ۱، ص ۲۲۷).

۱. «إِذَا قَامَ قَائِمُنَا وَرَضَعَ اللَّهُ يَدَهُ عَلَى رُؤْسِ الْعَبَادِ فَجَمَعَ بِهَا عُقُولَهُمْ وَكَمَلَتْ بِهِ أَخْلَاقُهُمْ»؛^۴ (الکافی، ج ۱، ص ۵۶ و ۵۷).
۲. «إِنَّ قَائِمَنَا إِذَا قَامَ إِسْتَغْبَلَ مِنْ جَهْلِ النَّاسِ أَشَدَّ مِمَّا إِسْتَغْبَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مِنْ جَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ فُلُثٌ وَكَيْفَ ذَلِكَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَنَّ النَّاسَ وَهُنَّ يَغْبُدُونَ الْجِبَارَةَ وَالصُّحُورَ وَالْعِيدَانَ وَالْحُشُبَ الْمَنْحُوَةَ وَإِنَّ قَائِمَنَا إِذَا قَامَ أَنَّ النَّاسَ وَكُلُّهُمْ يَسْأَلُونَ عَلَيْهِ كِتَابَ اللَّهِ يَحْتَجُ عَلَيْهِ بِهِ»؛^۵ (الغيبة للنعمانی، ص ۲۹۷).

شیعیان را با معارف مهدوی آشنا و راهکارهایی برای آمادگی در دوران غیبت مطرح می‌کردند. برای تبیین معارف مهدوی، هم باید از شیوه‌های رسمی و مستقیم استفاده کرد و هم از شیوه‌های غیررسمی و غیرمستقیم. حضور در برنامه‌های معرفت‌بخش، مثل نشست‌ها و دوره‌های مهدوی برای تعلیم معارف بسیار مفید است، هم چنین استفاده از موعظه و سخنرانی‌های تأثیرگذار، مثل منبرهای به یادماندنی مرحوم کافی به پرورش شناخت مهدوی کمک خواهد کرد. شرکت مستمر در نماز جمعه نیز از جمله راهکارهای تعلیم معارف مهدوی است.

در این میان، آموزش غیرمستقیم و پنهان جایگاه ویژه‌ای دارد؛ مانند استفاده از قالب‌های هنری، رسانه‌ای و فرهنگی. هرچه از جنبه‌های هنری جذاب‌تری بهره بیریم، جذب جوانان راحت‌تر خواهد بود. الگوگری از زنان^۱ و مردانی^۲ که در روایات جزو یاوران حضرت مهدی علیه السلام معرفی شده‌اند نیز می‌تواند در این مسیر راهگشا باشد؛ کسانی که به رغم زندگی در محیط کفر استقامت کردند و این استقامت سبب شد که به بیان اهل بیت علیهم السلام جزو رجعت‌کنندگان و یاروان حضرت باشند.

۲. پرورش گرایش مهدوی در قالب اظهار محبت و علاقه به آن حضرت

سدیر صیرفى نقل کرده است که به حضور امام صادق علیه السلام شرفیاب شدیم، در حالی که دیدیم آن حضرت روی خاک نشسته است و چون مادر داغ‌دیده‌ای برای مصائب موعد منظر می‌گردید و می‌گوید:

آقایم! غیبت تو خواب را از چشمم ربوده و بسترم را بر من تنگ کرده و آسایش را از قلبم برده است. آقایم! غیبت سوگواری ام را به فجائع ابدی پیوند زده و فقدان یکی پس از دیگری، جمع دوستانم را نابود کرده است. من دیگراشکی را که از چشم روان است و ناله‌ای را که از مصائب و بلایای گذشته از سینه‌ام بر می‌آید

۱. «يَكُوْنُ مَعَ الْقَائِمِ لِلَّاتِ لَلَّاتُ عَشَرَةُ اِمَرَاءٌ... الْقَائِمُ بِثُلَاثٍ رُشِيدٍ، وَ اُمُّ اِبْرَيْنَ، وَ حَبَّابَةُ الْوَالِيَّةُ، وَ شَمَيْهُ اُمُّ عَمَارِيَّ بْنِ يَاسِرٍ، وَ زَيْدَةُ، وَ اُمُّ خَالِدِ الْأَخْمَسِيَّةُ، وَ اُمُّ سَعِيدِ الْحَنْفِيَّةُ، وَ ضَبَانَةُ الْمَاشِيَّةُ، وَ اُمُّ خَالِدِ الْجُهَنِيَّةُ»؛ دلائل الإمامة، ص ۴۸۴.
۲. «إِذَا قَامَ قَائِمٌ آلِ مُحَمَّدٍ إِشْتَرَخَ مِنْ ظَهَرِ الْكَعْبَةِ سَبْعَةٌ وَ عِشْرِينَ زَجْلًا خَمْسَةٌ عَشَرَ مِنْ قَوْمٍ مُوسَى الَّذِينَ يَقْضُونَ بِالْحَقِّ وَ يَهْدِلُونَ، وَ سَبْعَةٌ مِنْ أَصْحَاحِ الْكَهْفِ، وَ يَوْسَعَ وَصِيَّ مُوسَى وَ مُؤْمِنَ آلِ فِرْعَوْنَ، وَ سَلَمَانَ الْفَارِسِيَّ، وَ أَبَا ذِجَانَةَ الْأَنْصَارِيَّ، وَ مَالِكَ الْأَشْتَرِ»؛ تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۳۲.

احساس نمی‌کنم، جز آنچه را که در برابر دیدگانم مجسم است و از همه‌ی گرفتاری‌ها بزرگ‌تر و جانگدازتر و سخت‌تر و ناآشنا‌تر است؛ ناملايماتی که با غصب تو درآمیخته و مصائبی که با خشم توعجین شده است.^۱

اظهار علاقه‌ی امام صادق ع به امام زمان ع در مقابل یاران خویش، آن هم در زمانی که هنوز آن حضرت حتی به دنیا نیامده بود، روشی برای پرورش علاقه و گرایش آن‌ها به آن وجود نازنین است.

هم چنین نقل شده است که روزی در مجلس حضرت صادق ع نام مبارک حضرت مهدی ع برده شد. آن امام از جای خود برخاست و قیام فرمود.^۲ در نقلی دیگر، امام رضا ع نیز با شنیدن نام آن حضرت برخاست و دست خود را به نشانه‌ی تواضع بر سر گذاشت.^۳ روش است که این روش، نشان‌دهنده‌ی عظمت جایگاه حضرت مهدی ع و مصداق ابراز احترام و علاقه به آن حضرت است.

از دیگر روش‌هایی که به افزایش محبت به امام زمان ع منجر می‌شود، تذکر محبت آن حضرت به مردم و شیعیانش است. این روش موجب تقویت حس سپاس‌گزاری که حسی فطری و مشترک میان همه‌ی انسان‌هاست، می‌شود. امام رضا ع در تبیین میزان محبت امام فرمودند: امام همدی دلسوز، پدری مهربان، برادری همدل، مادری غم‌خوار و پناه بندگان خدا در گرفتاری‌های سخت است.^۴

شاخت جایگاه امام به عنوان واسطه‌ی دریافت فیض الهی نیز حس سپاس‌گزاری را در انسان تقویت می‌کند؛ چنان‌که در روایات آمده است:

به سبب وجود او دنیا باقی است و به برکت او خلائق روزی می‌خورند و با بودن او

۱. «سیدی عیبٹک نَفْتُ رُقَادِی وَصَيْقَثُ عَلَیٰ مَهَادِی وَإِبْرَئَثُ مَتَّیٰ رَاخَةً فُؤَادِی سَیدِی عَیبِٹک أَوْصَلَثُ مُصَابِیٰ بِفَجَاجِیعِ الْأَبَدِ وَقَعْدَ الْوَاحِدِ بَعْدَ الْوَاحِدِ يَقْنِی الْجَمْعَ وَالْعَدَدَ فَمَا أُجِحُّ بِدَفْعَةٍ تَرَقَّی مِنْ عَيْنِی وَأَبَنِی يَقْتَرُّ مِنْ صَدْرِی عَنْ ذَوَارِ الْرَّزَابِ وَسَوَالِفِ الْبَلَابِیا إِلَّا مُتَلَّ بِعَيْنِی عَنْ عَوَابِرِ أَعْظَمِهَا وَأَفْضَعِهَا وَبَوَاقِی أَشَدِهَا وَأَنْكَرِهَا وَتَوَابِتَ مَخْلُوطَةٍ بِغَصَبِکَ وَتَوَارِلَ مَعْجُونَةٍ بِسَخْطِکَ»؛ کمال الدین، ج ۲، صص ۳۵۲-۳۵۴.

۲. النجم الشاقب، ص ۵۲۳.

۳. بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۱۳۸.

۴. «الإمام الأبيش الرقيق والوالد الشقيق والأخ الشقيق والأم البرة بالولد الصغير ومقريع العباد في الذهابية الشاد»؛ الكافی، ج ۱، ص ۲۰۰.

^۱ زمین و آسمان پا بر جاست.

قرائت و دقت در مفاهیم زیارت جامعه‌ی کبیره، زیارت روز جمعه، زیارت آل یاسین، دعای عهد و ... بهترین راه برای آشنایی با جایگاه ولایی اهل بیت ^{علیهم السلام} است که باعث برقراری ارتباط قلبی و انس درونی با امام می‌شود. دعا کردن برای آن حضرت نیز در این زمینه راهگشاست؛ تا ^۲ بجایی که برای آن، صد فایده‌ی مهم نقل شده است.

صدقه دادن برای سلامتی امام عصر ^{علیهم السلام}، نکوداشت روزهای منسوب به آن حضرت و علاقه و اشتیاق به دیدار آن امام نیز از ویژگی‌های باز منظران و مهدی‌یاوران است.

۳. پرورش رفتار مهدوی

عمل کردن به مواردی که در ادامه خواهد آمد، در تقویت رفتار مهدوی مؤثر است:

الف) توجهه به نکالیف الہی

اهمیت دادن به وظایف شرعی همچون نماز، امر به معروف و بپرداخت خمس و زکات از جمله مهم‌ترین خصایص سبک زندگی مهدوی است.

امام زمان ^{علیهم السلام} در اهمیت نماز فرمودند:

فَأَزْغَمْ أَنْفَ الشَّيْطَانِ شَيْئاً مِثْلَ الصَّلَاةِ فَصَلَّى هَا وَأَزْغَمْ أَنْفَ الشَّيْطَانِ؛

هیچ چیز مثل نماز بینی شیطان را به خاک نمی‌مالد و او را خوار نمی‌کند، پس نماز بخوان و بینی شیطان را به خاک بمال.

همچنین در روایات آمده است:

قائم ما اموال را مساوی و به عدالت در میان مخلوقات خدای رحمان تقسیم

خواهد کرد و به هر کدام از نیکوکاران و بدکاران سهمی عادلانه خواهد داد.

بنابراین کسانی که در دوران غیبت به پرداخت خمس و زکات اموال خود اهتمام ندارند، از رفتار مهدوی و ولایت‌داری اقتصادی محروم‌اند.

۱. پیشایه بقیت الذیها و بیمهه رزق الورزی و بیوحده ثبت الأرض فـ السـماء، زاد المعاد، ص ۴۲۳.

۲. عکیل الدکارم، ج ۱، صص ۶۴۹، ۶۲۶.

۳. بخار الانوار، ج ۸۰، ص ۱۴۶.

۴. همان، ج ۵۲، ص ۲۵۱.

امیرمؤمنان علیهم السلام هم خطاب به فرزند گرامی اش امام حسن علیه السلام فرمود: امر به معروف کن تا خود اهل معروف باشی و با دست وزبان منکرات را انکار نما.^۱ این فراز به ظاهر کوتاه، نکته‌ای مهم را یادآوری می‌کند و آن این‌که اگر فردی در جریان تبلیغ فرهنگی باشد، خودش نیز در آن زمینه رشد خواهد کرد. روشن است که انتظار فرج و یاد حضرت از مصاديق آئین معروف است و دعوت دیگران به این کار، نوعی امر به معروف محسوب می‌شود.

ب) توجه به حقوق و حوانج دیگران

دلسوز بودن برای برادران دینی و اهتمام به رفع گرفتاری از آنان، از جمله ویژگی‌های تربیت مهدوی است؛ چنان‌که اسحاق بن عمار از امام صادق علیه السلام نقل کرده است:

زمانی که قائم ما ظهور کند بر مؤمنین واجب است که نیاز برادرانشان را برطرف کنند و در شادی آن‌ها بکوشند.^۲

کسی که نتواند رفتار و زبان خود را مدیریت کند و خانواده و نزدیکان از او آزار بینند، نمی‌تواند داعیه‌ی مهدی یا اوری داشته باشد. کسی که حق مردم را برجرسدن دارد، زمینه‌ی حضور در حکومت حضرت را ندارد. در حقیقت رعایت حقوق دیگران، اصلی مهم در تربیت مهدوی است.

این مسئله محدود به حقوق فردی نیست؛ بلکه حقوق اجتماعی را نیز شامل می‌شود که جایگاه ویژه‌ای در احکام اجتماعی اسلام دارد. امام کاظم علیه السلام در این‌باره فرمودند:

وقتی قائم ما ظهور کند، فرمان می‌دهد: ای رانده‌ها در وسط جاده برانید و ای پیاده‌ها در دو طرف جاده حرکت کنید. هر رانده‌ای که از حق خود تعدی کند و در کنار خیابان به پیاده‌ای برخورد کند، ضامن او خواهد بود و هر پیاده‌ای که در وسط خیابان بگذرد و مركب به او برخورد کند، کسی ضامن صدمه‌ی اون‌خواهد بود.^۳

۱. «وَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ تَكْرُرٌ مِّنْ أَهْلِهِ وَأَنْكِرُ الْمُنْكَرِ بِدِكَرِ وَلِسَانِكِ»: نهج البلاغه، ص ۳۹۲.

۲. «إِذَا قَاتَمْنَا وَجْبَ عَلَيْهِمْ أَنْ يَجْهَرُوا إِلَخْوَانَهُمْ وَأَنْ يَقْوُظُمْ»: وسائل الشيعة، ج ۱۲، ص ۲۷.

۳. «إِذَا قَاتَمْنَا نَفْسَنَا فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْفَرْسَانِ سَيِّرُوا فِي وَسْطِ الظَّرِيقِ يَا مَعْشَرَ الرِّجَالِ سَيِّرُوا غَلَى جَنْبِي الظَّرِيقِ فَأَيْمَانًا فَأَيْمَانًا أَخْدَ غَلَى جَنْبِي الظَّرِيقِ فَأَصَابَتْ رِجْلًا عَبْتَ الْزَمَنَةِ الْبَيْتَ وَأَيْمَانَ رِجْلِي أَخْدَ فِي وَسْطِ الظَّرِيقِ فَأَصَابَهُ عَيْبٌ فَلَادِيَةَ لَهُ»: تهذیب الأحكام، ص ۳۱۴.

از این روایت به خوبی استفاده می‌شود که حکومت مهدوی به قوانین و مقررات اجتماعی توجه ویژه دارد؛ با این حال، برخی مدعیان زندگی مذهبی و مهدوی، توجه لازم را به رعایت قوانین اجتماعی ندارند.

ج) تقویت قوای جسمی و روحی

امام سجاد علیه السلام فرمود:

چون قائم ما قیام کند، خداوند بیماری و اندوه را از شیعیان برمی‌دارد، دل‌های آنان را همچون آهن استوار می‌سازد و نیروی هر مرد از ایشان را برابر چهل مرد قرار می‌دهد. آنان حکام و برگزیدگان زمین خواهند بود.^۱

برپایه‌ی این روایت، از جمله اقدامات زمینه‌ساز تربیت مهدوی، توجه به تقویت قوای جسمانی است؛ زیرا کسانی که دچار ضعف جسمانی می‌شوند، در انجام وظایف متظرانه و مهدی‌یاورانه‌ی خود توان کمتری خواهند داشت.

علاوه بر این، تقویت بنیان‌های اخلاقی و قوای روحانی نیز در تربیت مهدوی افراد مؤثر است. چنان‌که در روایات به اهتمام آن حضرت در زدودن رذائل اخلاقی از پیروانشان اشاره شده است: زمانی که قائم ما اهل بیت علیه السلام قیام کند، بخل و ترس را از قلوب شیعیان بیرون می‌کند.^۲

التزام به عدالت نیز از جمله ویژگی‌های تربیت مهدوی است؛ چراکه بارزترین خصوصیت حکومت مهدوی، عدالت است. امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

بـهـ خـدـاـ سـوـگـندـ کـهـ عـدـالـتـ اوـ هـمـچـونـ نـفـوذـ گـرـماـ وـ سـرـمـاتـاـ درـونـ خـانـهـ هـاـ رـاهـ خـواـهـ دـاـشتـ.^۳

اگر حضرت عدالت را به خانه‌ها می‌آورد، منتظر نیز در خانه باید به عدالت رفتار کند. تربیت

۱. «إِذَا قَامَ قَائِمُنَا أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْ شِيعَتِنَا الْعَاهَةَ وَجَعَلَ قُلُوبَهُمْ كَبُرَ الْحَدِيدَ وَجَعَلَ قُوَّةَ الرَّجُلِ مِنْهُمْ قُوَّةً أَرْبَعِينَ رَجُلًا وَيُكُوْنُونَ حُكَّامَ الْأَرْضِ وَسَنَامَهُمْ»؛ روضة الوعظين، ج ۲، ص ۲۹۵.

۲. «إِذَا قَامَ قَائِمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ نَزَعَ الْبَخْلُ وَالْجُنُبُ عَنْ قُلُوبِ شِيعَتِنَا»؛ شرح الأخبار في فضائل الأئمة الأطهار علیهم السلام، ج ۳، ص ۳۵۷.

۳. «وَأَنَّهُ لَيْدُ خُلَقَ عَلَيْهِمْ عَدْلٌ بَجُوفٍ بَيْنَهُمْ كَمَا يَذْخُلُ الْحَرَقَ وَالْقُرْ». الغيبة للنعماني، ص ۲۹۷.

مهدوی هنگامی حقیقی و اثربار است که رفتار شخص منتظر با دیگران برپایه‌ی عدالت باشد. هر اندازه که شخص عادل‌تر باشد، به گفتمان و کردار مهدوی نزدیک تراست.

د) مشارطه، مراقبه و محاسبه

مؤمن باید پیوسته در حال مراقبت از رفتارهای خود باشد؛ همچون سرمایه‌داری که پیوسته سرمایه و سود خود را محاسبه و از آن‌ها مراقبت می‌کند. امیر مؤمنان ﷺ در این‌باره می‌فرمایند:

ای بندگان خدا! پیش از آنکه سنجیده شوید، خود را بسنجید و قبل از آنکه شما را به پای حساب ببرند، به حساب خود رسیدگی کنید.^۱

از دیگر وظایف منتظران، پرورش روحیه‌ی محاسبه‌گری و مراقبت از رفتارهاست. اگر حالت محاسبه‌گری در انسان درونی و نهادینه شود، خواهد توانست رفتارهای ظاهري و باطنی خود را مدیریت کند. برای این کار می‌توان دفترچه‌ای تهیه کرد و هر شب به تربیت مهدوی خود در طول همان روز نمره داد. هم‌چنین می‌توان تعهد‌هایی با امام زمان علیه السلام بست و پس از مدتی میزان پایندی به تعهدات خود را محاسبه کرد.

بهترین زمان برای مشارطه، صبح‌گاه و هنگام قرائت دعای عهد است. بهترین راه برای مراقبه توجه به این نکته است که امام عصر علیه السلام شاهد خداوند براعمال ماست و بهترین راه محاسبه نیز واگویه‌های شبانه با آن امام است.

۱. «عِبَادُ اللَّهِ زُبُوا أَنفُسَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُؤْتُوا وَ حَاسِبُوهَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تُحَاسِبُوا»؛ نهج البلاغه، ص ۱۲۲.

پرسش‌ها

۱. قرآن کریم شرط رسیدن به تربیت اسلامی و حیات طیبه را چه چیزی داند؟
۲. اصول تربیت مهدوی چیست؟ آن‌ها را نام ببرید.
۳. ولایت‌مداری را در سه سطح «شناخت، عاطفه، رفتار» تبیین کنید.
۴. ابعاد و شاخصه‌های انتظار حقيقة را نام ببرید.
۵. برای تحقق تربیت مهدوی باید چه مراحلی را پشت سر گذاشت؟
۶. برای تقویت و پرورش شناخت مهدوی چه راهکارهایی پیشنهاد می‌شود؟ به اختصار توضیح دهید.
۷. پرورش گرایش مهدوی در قالب اظهار محبت و علاقه به آن حضرت را به اختصار توضیح دهید.
۸. چه چیزهایی در تقویت رفتار مهدوی مؤثر است؟ نام برد و مختصراً توضیح دهید.

منابع مطالعاتی

۱. سبک زندگی منتظرانه؛ حسن ملائی.
۲. آثار تربیتی اعتقاد به مهدویت؛ تجمه نجم.
۳. عبور از تاریکی؛ علی ربانی.
۴. مهدی باوری در کودکان؛ ابراهیم عبداللهی.

فصل پنجم:

جلوه‌های محبت امام^۱

۱. حجت الاسلام رضا اخوی و سرکار خانم سکینه خانی.

آنچه در این نوشتار می‌آید جلوه‌هایی از مهربی کران امامی است که وجودش همه لطف است. محبتی خالصانه که پرتویی است از رحمت بی‌کران الهی و همچنین پاسخ مختصری به کسانی که امام را تنها با جنگ و قهر و انتقام معرفی می‌کنند و چهره‌ای خشن از ایشان به نمایش گذاشده‌اند.

امام مهدی ﷺ در بیان معصومان ﷺ دلسوزتر از پدران به فرزندانشان معرفی شده است، بیشتر از همه مردم را پنهان می‌دهد و مهرش از همه افزون تر و رحمت و لطفش از همه فراگیرتر است. او تجلی رحمت خداست.

امام مهدی ﷺ؛ تجلی رحمت بی‌کران الهی

خداآوند متعال در قرآن خود را بیشتر به صفت مهر معرفی می‌نماید و می‌فرماید:

﴿وَرَحْمَتِي وَسَعَتْ كُلَّ شَيْءٍ...﴾^۱

ورحمتم همه چیز را فراگرفته است.

در قرآن کریم ۲۲۸ بار کلمه «ود» و مشتقات آن، ۱۵۰ مرتبه لفظ «حب» و سایر مشتقات آن ودها بار لفظ «ولایت» و مشتقات آن به کار رفته است. این همه تأکید و توصیه، به خاطر خاصیت فطری و نیاز انسان است. نیاز انسان به محبت و جاری و ساری بودن عشق الهی در همه کائنات مشهود است.

انبیاء الهی نیز جلوه‌ی تام مهر خداوند هستند؛ چرا که خلیفه‌ی خداوند، دارای صفات پروردگار است. خداوند محبوب‌ترین و عزیزترین بندگانش را که به درجات عالی انسانیت رسیده‌اند، در

۱. سوره اعراف، آیه ۱۵۶.

معرض انواع سختی‌ها و بلاایا قرارداد و اگر عشق در دل ایشان نبود، چگونه این سختی‌ها را متحمل می‌شدند؟ بعضی در آتش کین فرعونیان انداخته شدند و برخی در غم هجران فرزند سوختند و عده‌ای جان خویش و خانواده را فدا کردند و خداوند هریک از این خلفا را به صفتی آراست. یکی خلیفه الله شد و آن دیگری کلیم الله و دیگری حبیب الله

از میان ایشان برای برخی فراوانی نعمت اختیار کرد و برخی مقرب درگاهش شدند و فرشتگان بر آنان فرود آمدند، به برخی دانش عطا کرد و برخی را دوست خود قرارداد، با برخی سخن گفت و دیگری را بدون پدر به وجود آورد، اما از میان تمام خلفا، سرور مخلوقات عالم ازانس و جن و خاتم رسولان را به صفت زیبای حبیب الله آراست و او را حبیب خویش قرارداد و جلوه‌ای از مهر بی کرانش را در او تاباند و پیامبر آخر الزمان را این گونه معرفی کرد:

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَّسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾^۱

به یقین، رسولی از خود شما به سویتان آمد که رنج‌های شما بر او سخت است؛ و اصرار بر هدایت شما دارد؛ و نسبت به مؤمنان، رئوف و مهربان است!

امام مهدی ﷺ؛ پرتو عشق پیامبر ﷺ

پیامبر گرامی خدا ﷺ عشق را در اهل‌بیت خود به ودیعه نهاد و در روز غدیر اعلام کرد که عصاره‌ی عشق و محبت انبیای الهی، در وجود آخرین فرزندش و آخرین ذخیره‌ی الهی به منصه‌ی ظهور خواهد رسید:

**مَعَاشِرَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَوْ مَشْبُوكُ فِي ثُمَّ فِي عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ، ثُمَّ فِي الشَّشِيلِ مِثْمَهُ إِلَى الْقَائِمِ
الْمَهْدِيِّ الَّذِي يَأْخُذُ حِقَّ اللَّهِ وَ يُكْلِلُ حَقًّا هُوَ لَنَا؛^۲**

ای مردم! نور مطلق از جانب خداوند عزوجل می‌باشد و آن نور را در طریق من قرار داد و بعد از من در طریق علی ﷺ می‌باشد و بعد از او در طریق نسل او خواهد بود تا زمان قیام قائم مهدی ﷺ؛ آن کسی که حق را آشکار نماید.

حضرت مهدی ﷺ شبیه‌ترین مردم به پیامبر گرامی خدا ﷺ است از جهت خلق و خلق و به

۱. سوره توبه، آیه ۱۲۸.

۲. الغدیر، علامه امینی، ج ۱، ص ۱۶.

سیره‌ی ایشان عمل می‌کند.

همان‌گونه که خداوند وجود پیامبرگرامی ﷺ را رحمت برای همه‌ی عالمیان می‌داند: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ»^۱، امام زمان علیه السلام نیز به این صفت زینده‌اند:

السَّلَامُ عَلَيْكَ... وَالرَّحْمَةُ الْوَاسِعَةُ^۲

سلام بر توای... رحمت گسترده‌الهی.

مهربانی و شفقت پیامبر رحمت ﷺ به قدری بود که برای هدایت مردم بسیار پافشاری می‌کردند، تا آن‌جا که خداوند به ایشان فرمود: «لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ»^۳؛

[ای پیامبر!] گویی می‌خواهی جان خود را از شدت اندوه از دست بدھی به خاطر اینکه آن‌ها ایمان نمی‌آورند!

و در جای دیگر فرمود:

﴿فَلَا تَذَهَّبْ ثُقُولَكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ﴾^۴

چنین نباشد که جانت براثر حسرت بی‌ایمانی آن‌ها از دست برود.

از نسل مهربانی‌ها

یکی از شاخصه‌های اصلی اهل‌بیت عصمت و طهارت ﷺ و بیت الغزل رفتار و گفتار ایشان، محبت ورزی و شفقت و رافت همه جانبه نسبت به بندگان الهی است که مصادیق فراوان آن در حافظه‌ی تاریخ ثبت شده است.

امام زمان علیه السلام نیز وارث پدران مهربان خویش هستند. وارث مهربانی پدرشان امیر مؤمنان علیه السلام و مادرشان فاطمه‌ی زهراء علیه السلام.

وارث همان پدری که با همه‌ی صلابت و شوکت، قطره اشک پیغمبایی توان حرکت از پاهایش می‌گرفت و در مقابل کندن خلخال از پای دختری‌هودی، دق کردن و مُردن را بهتر از شنیدن چنین

۱. «وَتُورا جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم.»؛ سوره انبیاء، آیه ۱۰۷.

۲. مفاتیح الجنان، زیارت آلسیس.

۳. سوره شعراء، آیه ۳ و سوره کهف، آیه ۶.

۴. سوره فاطر، آیه ۸.

وضعیتی می‌دانست. همان پدر مهربانی که برای شادی دل بچه بیسم، خم می‌شد و بچه‌ها را بر پشت خود سوار و با آن‌ها بازی می‌کرد. امیرالمؤمنینی که به صورت ناشناس کنار فقیران و شکسته‌دلان می‌نشست و در خرابه‌ها، جویای حال پیرمردان و خرابه‌نشین‌ها بود.

حضرت مهدی علیه السلام فرزند همان مادری است که با وجود همه‌ی نامهربانی‌ها، شب تا صبح برای دیگران دست به دعا بر می‌داشت^۱ و مهریه‌اش را شفاعت از گناهکاران امت پیامبر خدا صلوات الله علیه و آله و سلم قرارداد.^۲

امام مهدی علیه السلام وارث مهربانی امام حسن علیه السلام است؛ هموکه کریم اهل‌بیت علیهم السلام بود و هیچ سائلی را دست خالی رد نمی‌کرد. امام مهربانی که موقع غذا خوردن، حتی حیوانات را فراموش نمی‌کرد و برای آن‌ها نیز غذا تهیه می‌کرد.

حضرت حجت علیه السلام وارث امام حسین علیه السلام است که مظہر اسم رئوف، رحیم و شفیق خدا است و از شدت رأفت و محبت، هنگام دادن صدقه نگاه به چهره نمی‌کرد، مبادا خجالت زده شود. امام حسین علیه السلام با همه‌ی انسان‌ها حتی دشمنان خود مهربان بود. او تاب رفع کشیدن حیوانات را نداشت چه رسد به انسان‌ها! وجود مبارکش پراز مهر و عاطفه بود؛ به همین جهت در مواجهه با سپاه حرّ و یارانش، نتوانست دشمن خود را تشهی ببیند و آنان را سیراب نسازد.^۳

براین باور، امام زمان علیه السلام عصاره‌ی همه‌ی خوبی‌ها و وارث همه‌ی مهربانی‌هاست. او که در لوح فاطمه علیها السلام «رحمۃ للعالمین» لقب گرفت و در دعای ندب، رأفت و رحمت و دعا و خیرش را از خدا درخواست می‌کنیم.

امام رضا علیه السلام نیز امام را این گونه معرفی می‌کنند:

وَ أَشْفَقَ عَلَيْهِمْ مِنْ آبَائِهِمْ وَ أُمَّهَاتِهِمْ؛^۴

از پدران و مادران برآمدت خود مهربان ترمی باشد.

۱. بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۲۵.

۲. چشمی در بستر، ص ۲۷۸.

۳. فرهنگ جامع سخنان امام حسین علیه السلام، صص ۲۹۷-۲۹۵.

۴. من لا يحضره الفقيه، ج ۴، ص ۴۱۸.

همچنین در توقیعی از ایشان آمده است:

به من رسیده است که گروهی از شما در دین به تردید افتاده و در دل نسبت به اولیای امر خود به شک و حیرت دچار شده اید و این امر مایه‌ی غم و اندوه ما شد،
به خاطر شما و نه به خاطر خودمان.^۱

مسیر سبز مهرورزی

با وجود تأکید به سیره‌ی مهرورزی امام و بیان روایات فراوان از چهره‌ی مهرورحمت حضرت مهدی علیه السلام، عده‌ای آن حضرت را با شمشیر و جنگ‌های فراوان می‌شناسند و چه بسا برخی با دوگانه‌ی ترس و اشتیاق به مسئله‌ی ظهور حضرت می‌نگرند؛ از یک سو مشتاق ظهور حضرتند و از سوی دیگر شنیده‌اند که حضرت جنگ‌های فراوانی خواهد داشت و جمعیت بسیاری را به قتل می‌رساند!

براین اساس، لازم است به پاسخ این پرسش‌ها پرداخته شود که اگر امام علیه السلام جلوه‌ی رحمت الهی است، پس احادیث جنگ و خونریزی چه توجیهی دارد؟ و اگر ایشان جایگاه رفیع خلیفه الهی را داراست، پس دست ستم پیشگان چگونه از چهره‌ی زمین زدوده خواهد شد؟
در پاسخ باید گفت:

یک: بسیاری از احادیث مربوط به جنگ‌های بی‌شمار و کشتار مردم، در هنگامه‌ی ظهور و از علائم قبل از ظهور می‌باشد و چون این روایات اشاره به نشانه‌های ظهور دارند و از علائم دوره‌ی آخرالزمان هستند، این شبّه به وجود آمده که این کشتارها به دست امام علیه السلام خواهد بود.

از امام عصر علیه السلام نقل شده است که فرمودند:

عَلَامَةُ ظُهُورِ أَمْرِي كَثْرَةُ الْهَزِيجِ وَالْمَرْجِ وَالْفِتْنَ،^۲
نشانه‌ی آشکار شدن من زیاد شدن هرج و مرج و فتنه و آشوب هاست.

بنابراین این جنگ‌ها ارتباطی به حضرت ندارد و فقط نشانه‌هایی از دوره‌ی آخرالزمانی است و

۱. «إِنَّهُ أُنْهَى إِلَى اِرْتِبَاطِ جَمَاعَةٍ مِسْكُنٍ فِي الْدِيَنِ وَمَا دَخَلُوكُمْ مِنَ الشَّكِ وَالْحَيْزَرَةِ فِي وُلَاةِ أُمُورِهِمْ فَقَعَنَا ذَلِكَ لَكُمْ لَا لَنَا وَسَاءَنَا فِيْكُمْ لَا فِيْنَا لِأَنَّ اللَّهَ مَعَنَا وَلَا فَاقَةَ بِنَا إِلَى غَيْرِهِ»؛ الغيبة للطوسی، ج ۱، ص ۲۸۵.

۲. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۳۲۰.

تأکید این‌گونه روایات، به خاطر حفظ دین است.^۱

دو: برخی از احادیث که چهره‌ای خون‌ریز امام علی^ع ترسیم می‌کنند، دارای سند ضعیف هستند و عموماً ساخته‌ی دشمنان اهل بیت^ع می‌باشد و از نظر محتوا نیز قابل نقد هستند.

سه: جنگی که در هنگام ظهور و به دست امام و یارانش اتفاق می‌افتد؛ با معاندان و سرکشانی خواهد بود که به دعوت ایشان پاسخ نداده و آسایش و امنیت و آرامش مردم را به مخاطره می‌اندازند. کسانی که در همه‌ی ادوار تاریخ، گردنکشان فرست طلبی بوده‌اند که حاضر به پذیرش حق نیستند و بلکه مقابله جریان حق می‌ایستند. مبارزه و مقابله با این‌گونه افراد نه تنها مطابق عقل و شرع است، بلکه عموم مردم نیز خواهان آن هستند.

چهار: از آن‌جا که حرکت حضرت و قیام ایشان با تبلیغ به دین حق و راستی شروع می‌گردد و کلام ایشان با فطرت سازگار است و مردم نیز از ظلم و فساد و تبهکاری به سته آمده‌اند، بنابراین به صدای ایشان پاسخ مثبت می‌دهند.

به عبارت دیگر، مردمی که خودشان خواهان ظهور و برپایی عدل و آرامش و امنیت هستند و به سمت حضرت می‌آیند، آیا معقول است که با امام وارد جنگ شوند و یا اینکه امامی که مظاهر رحمت الهی و پایان سیطره‌ی ظلم هستند، آیا معقول است که مردمی را که به ایشان روکرده‌اند، از دم تیغ بگذراند؟!

جلوه‌های مهراهام در حکومت

نکته‌ای که نباید از آن غفلت ورزید، این‌که اصل ظهور و برپایی حکومت و عده داده شده‌ی الهی^ع صالحان، بزرگ‌ترین جلوه‌ی مهرو محبت پروردگار است که با حکومت منجی موعود تحقق می‌یابد.

سرانجام انسان‌ها از پس سال‌ها درد و رنج و غم و محنت و بلا، در عصر ظهور به مرتبه‌ای از زندگی می‌رسند که در هیچ دوره‌ای از ادوار زندگی بشر مانندش ذکر نشده است؛ از رفاه و آسایش و امنیت و عدالت و شور و نشاط و زندگی حقیقی.

۱. روایات مربوط به جنگ سفیانی.

ابوسعید خدری از رسول گرامی خدا^{صلوات‌الله‌علی‌هی‌و‌سَلَّمَ} چنین نقل می‌کند:
 امت مهدی^{صلوات‌الله‌علی‌هی‌و‌سَلَّمَ} به او پناه می‌برند، همان‌گونه که زنبوران عسل بر ملکه‌ی خود، و
 زمین را پر از عدل می‌کند، همان‌گونه که از ستم پر شده است، تا اینکه مردم به
 مانند حالت اولشان (زمان پیامبر^{صلوات‌الله‌علی‌هی‌و‌سَلَّمَ} یا حضرت آدم^{صلوات‌الله‌علی‌هی‌و‌سَلَّمَ})^۱ باشند. خوابیده‌ای را
 بیدار نمی‌کند و خونی را نمی‌ریزد.^۲

همچنین خاتم رسولان^{صلوات‌الله‌علی‌هی‌و‌سَلَّمَ} درباره‌ی خاتم اولیاء^{صلوات‌الله‌علی‌هی‌و‌سَلَّمَ} فرمودند:
 ساکنان زمین و آسمان از او [حضرت مهدی^{صلوات‌الله‌علی‌هی‌و‌سَلَّمَ}] راضی و خشنودند. آسمان تمام
 بارانش را فرو می‌ریزد و زمین گیاهانش را خارج می‌سازد، تا جایی که زنده‌ها آرزو
 می‌کنند که کاش مرده‌ها زنده بودند و وضع ما را در نعمت و فراوانی می‌دیدند.^۳

و فرموده‌اند:

حضرت مهدی - علی‌هی‌و‌سَلَّمَ. به خاطر علاقه‌ی فراوانی که به مساکین دارد، با دست خود
 به مساکین و فقرا طعام انفاق کند.^۴

و همه‌ی این‌ها تنها به دست با کفايت صالح‌ترین افراد بشر انجام خواهد گرفت و جهان به
 سمت یک آينده‌ی درخشان، تکامل معنوی و عقلی، نظام مستحکم دینی والهی، عصر صلح و
 صفا و برادری پيش می‌رود.

محبت؛ بنیان حکومت مهدوی

بهره‌گیری از قدرت الهی و یاری ملائک و کائنات و انسان‌ها و از بین بردن قدرت طلبان ستمگر،
 راه را برای زندگی آرمانی بشر باز می‌کند، اما مسئله‌ی مهم در اداره‌ی امور جامعه‌ی دینی و روحانی
 بشر عصر ظهور همچنان باقی است؛ چگونه مردمان به سمت امام رو خواهند کرد؟

بهره‌گیری از قدرت می‌تواند آخرین رهبر الهی را به هدف نهایی تکامل انسان برساند، اما
 شیوه‌ی محبت و مهروزی و عشق، اهرمی قوی تراست و انگیزه‌های ماندگاری در بشر ایجاد

۱. معجم احادیث الامام المهدی، ج ۱، ص ۲۲۹.

۲. منتخب الائمه، ص ۴۷۸.

۳. ملاحم ابن طاووس، ص ۶۹.

۴. منتخب الائمه، ص ۴۸۷.

می‌کند. عقل نیز حکم می‌کند انسانی که از پس قرن‌ها انتظار، به عصر ظهور می‌رسد و طعم تلخ بی‌مهری حاکمان را چشیده، شایسته است که شهد شیرین محبت را تجربه کند.

در واقع اگر قانون، عدالت و مساوات و امنیت و رفاه را رگ‌های حیاتی یک زندگی اجتماعی بدانیم، خونی که در این رگ‌ها جاری است، محبت است و دین را که قلب تپنده‌ی این اجتماع است، یاری می‌رساند.

نقش عشق و محبت در ایجاد همسانی و همفرکری و همراهی و همسویی بسیار مهم است و مردم پیوسته از چهره‌های محبوبشان الگومی‌گیرند. ایمان عاطفی به رهبر، حتی در اطاعت سیاسی و اجتماعی هم تأثیر می‌گذارد و زمینه‌ساز تبعیتی عاشقانه می‌شود، نه صرفاً تشکیلاتی و رسمی.

امام زمان علیهم السلام نیز خود را این گونه معرفی می‌فرمایند:

أَنَّ رَحْمَةَ رَبِّكُمْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ وَأَنَا بِلِكَ الرَّحْمَةُ؛^۱

همانا رحمت پروردگار تان همه چیز را فرا گرفته و من آن رحمت بیکران الهی هستم.

پنج جلوه از محبت امام زمان علیهم السلام

بی تردید، صرف وجود امام در هر زمان، با توجه به موقعیت و جایگاه امام در جهان هستی، بزرگ‌ترین لطف و محبت از سوی پروردگار متعال است و همگان -دانسته یا نادانسته- مشمول این رافت و رحمت هستند، با این وجود، به پنج جلوه از لطف و مرحمت امام عصر علیهم السلام در دوران غیبت اشاره می‌کنیم:

یک: دعا؛ بدون التماس دعا

به قطع و یقین، دعا، به خصوص دعای معصوم، اجابت خواهد شد. امام رضا علیهم السلام در مورد حضرت مهدی علیهم السلام می‌فرمود:

دَلَالَةُ فِي خَصْلَتَيْنِ فِي الْعِلْمِ وَإِسْتِجَابَةِ الدَّعْوَةِ؛^۲

امام زمان علیهم السلام دونشانه‌ی بارز دارد [که با آن‌ها شناخته می‌شود]: ۱. دانش؛ ۲. استجابت دعا.

۱. بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۱.

۲. عيون أخبار الرضا علیهم السلام، ج ۱، ص ۲۱۳.

چه زیباست اگر بدانیم امام زمان ع برای نجات و رهایی از گرفتاری‌های مادی و معنوی،
همواره برای شیعیان و محبان خود دعا می‌کنند، بدون التماس دعا!

سید بن طاووس ح می‌گوید:

شب چهارشنبه سیزدهم ذی القعده سال ۶۳۸ قمری در «سُرِّ مَنْ زَأْيٍ» در سردارب
مطهر بودم، در هنگام سحر، آوای دلنشیں امام زمان ع را شنیدم که این چنین
مناجات می‌کرد: «خدا یا شیعیان ما را از شعاع نور ما و طینت ما خلق کرده‌ای،
آنها گناهان زیادی به اتکا بر محبت و ولایت ما کرده‌اند، اگر گناهان آنها
گناهانی است که در ارتباط با توست، از آن‌ها در گذر که ما را راضی کرده‌ای و
آنچه از گناهان آنها در ارتباط با خودشان و مردم است، خودت بین آنها را
اصلاح کن و از خمسی که به حق ماست، به آنها بدء ترا راضی شوند و آنها را از
آتش جهنم نجات بده و آنها را با دشمنان ما در سخط خود جمع نفرما». ^۱

عزیز فاطمه، ای جان من به قربانت
همیشه شامل من بوده است احسانت

دلم دوباره ببین که شده پریشانت
اگر چه لایق احسان تونبودم من

دو: شریک غم و شادی

شاید کمتر شنیده باشیم که امامان با وجود شأن و منزلت الهی وصف ناپذیر خودشان، از
جزیی ترین حالات و مشکلات شیعیان و محبان خویش باخبرند و خود را شریک، همراه و همدم
ایشان می‌دانند. روزی فردی به حضور امیر مؤمنان علی ع رسید و حضرت، در صورت او، زردی
مشاهده کرد. حضرت پرسیدند: این زردی چیست؟ عرض کرد: بیمار و دردمند هستم. حضرت
فرمودند:

إِنَّا لَنَفَرَحُ لِفَرَحِكُمْ وَنَحْزَنُ لِحَزْنِكُمْ وَنَرْضُ لِرَضِكُمْ؛^۲

ما در شادمانی شما، شاد و برای اندوه شما، اندوه‌گین می‌شویم و از مریضی شما
مریض می‌گردیم.

۱. مهج الدعوات و منهاج العبادات، ص ۲۹۵.

۲. بصائر الدرجات، ج ۱، ص ۲۶۰.

امام رضا علیه السلام نیز می‌فرماید:

ما منْ أَحَدٍ مِّنْ شِيعَتِنَا يَمْرُضُ إِلَّا مَرِضْنَا لِرَضِيهِ وَلَا إِغْمَمْ إِلَّا إِغْمَمْنَا لِغَمِيهِ وَلَا يُفْرِخُ
إِلَّا فَرِخْنَا لِفَرْجِهِ وَلَا يَغْيِبُ عَنْنَا أَحَدٌ مِّنْ شِيعَتِنَا أَيْنَ كَانَ فِي شَرْقِ الْأَرْضِ أَوْ غَرْبِهَا؛^۱
هیچ یک از شیعیان ما، غم‌زده نمی‌شود، مگراینکه مانیز در غم آنان، غمگین و از
شادی آنان، شادمانیم و هیچ یک از آنان، در مشرق و مغرب زمین، از نظر ما، دور
نیستند.

بی‌گمان، همین روش را امام زمان علیه السلام نیز ادامه می‌دهند، همان‌گونه که حضرت علی علیه السلام و
امام رضا علیه السلام فرمودند: «ما، اهل بیت علیهم السلام شریک غم و شادی شما هستیم».

سه: دفع بلا از محبان و شیعیان

یکی از برکات و ثمرات حضور فیزیکی و معنوی وجود حجت خدا در روی زمین . به عنوان
خلیفه‌ی خدا و انسان کامل .، این است که خداوند به واسطه‌ی ایشان، بلا را از اهل زمین دفع
می‌نماید. این مطلب در قرآن و روایات اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است. قرآن کریم درباره‌ی
حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید:

﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَعْذِبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾^۲؛

ولی [ای پیامبر!] تا تودر میان آن‌ها هستی، خداوند آن‌ها را مجازات نخواهد کرد؛ و
(نیز) تا استغفار می‌کنند، خدا عذابشان نمی‌کند.

چه بسیارند گرفتارانی که با توسل واستغاثه به آن حضرت، از مشکلات رهایی یافته، با نشاط و
امید دوباره، به مسیر زندگی بازگشتند و از بن‌بست‌ها و معضلات خارج شدند. به همین سبب است
که یکی از القاب ویژه‌ی امام زمان علیه السلام، «غوث» به معنی فریادرس است:

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْعَلَمُ الْمُثْصُوبُ.. وَالْغَوْثُ وَالرَّجْمَةُ الْوَاسِعَةُ؛^۳

سلام بر توای پرچم افراشته... و فریادرس و رحمت بیکران.

۱. بحار الانوار، ج ۶۵، ص ۱۶۸.

۲. سوره‌ی انفال، آیه‌ی ۳۳.

۳. مفاتیح الجنان، زیارت آل یاسین.

حضرت حجت وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى خودشان فرمودند:
 آنَا خَاتَمُ الْأَوْصِيَاءِ وَبِي يَدْفَعُ اللَّهُ الْبَلَاءَ عَنِ الْأَهْلِيِّ وَشِيعَتِي؛^۱
 من آخرین وصی هستم و خداوند، به واسطه‌ی من بلالا از اهل و شیعیان من دور
 می‌سازد.

مرحوم آیت‌الله شیخ اسماعیل نمازی شاهروdi عَلَيْهِ السَّلَامُ از سلسله‌ی سعادتمدان و در زمره‌ی
 نیک‌بخنانی است که در سفربیت‌الله الحرام پس از حادثه‌ای هولناک به همراه جمعی از
 حاجیان و زائران خانه خدا، موفق به دیدار جمال دلربای حضرت بقیة‌الله وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى می‌شود.
 حادثه از آنجا آغاز می‌شود که با اشتباه و غرور و حرف‌نشنوی یکی از رانندگان، اتوبوس حامل
 حجاج در بردهوت و بیابان‌های عربستان راه را گم می‌کند و پس از پیمودن مسافتی طولانی راه به
 جایی نمی‌برند. در این هنگام آب آشامیدنی و بنزین نیز به پایان رسیده و سرانجام حاجیان
 ناامیدانه دل بر مرگ می‌نهند. به درخواست آیت‌الله نمازی، توسلی به آستان فریدرس بیچارگان،
 امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ جسته می‌شود و این توسل و توجه کارساز می‌افتد و عنایت امام عصر عَلَيْهِ السَّلَامُ از آنان
 دستگیری می‌نماید و حاجیان نیم روز با حضرت بقیة‌الله وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى همسفر می‌شوند و پس از اینکه
 حضرت غایب شدند، تازه متوجه شدند که ایشان، حضرت بقیة‌الله وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى بوده‌اند.^۲

دیدار پار غائب دانی چه ذوق دارد ابری که در بیابان بر تشهه‌ای بیارد

براین باور، یکی از جلوه‌های مهربانی حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ، فریدرسی آن بزرگوار در هجوم
 مشکلات و گرفتاری‌ها است. امام عَلَيْهِ السَّلَامُ فریدرس بی‌پناه و بی‌کسان است. او مفترج الکربه
 گشاینده‌ی سختی‌ها و بر طرف‌کننده‌ی اندوه‌ها و بلاه است.

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ در توصیف امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمودند:

هُوَ الْمُفَرِّجُ لِلْكَرْبَلَاءِ عَنْ شِيعَتِهِ بَعْدَ ضَلَّكَ شَدِيدٍ وَبَلَاءً طَوِيلٍ؛^۳

امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ سختی و درد و مشکلات را از شیعیانش بر طرف می‌کند.

۱. کمال الدین، ج ۲، ص ۴۴۱.

۲. مکیال المکارم، ج ۱، صص ۳۳۲ و ۳۳۵.

۳. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۹.

و در قسمتی از زیارت آن حضرت می‌خوانیم:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ حُجَّتَكَ فِي أَرْضِكَ... وَمُفْرِجِ الْكَرْبَ وَمُزِيلِ الْهُمَّةِ؛^۱

خدایا درود فرست بر حجت خودت در زمین،... آن آقایی که گشایش بخش دلها
وبر طرف کننده‌ی هم و غم است.

و در روز جمعه چنین سلام می‌دهیم:

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نُورَ اللَّهِ الَّذِي يَهْتَدِي بِهِ الْمُهْتَدُونَ وَيُفَرِّجُ بِهِ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ؛^۲

سلام بر توابی نور خدایی که هدایت یافتنگان به نور توهیات می‌شوند و فرج
مؤمنان به وسیله‌ی توحاصل خواهد شد.

چهار: پناه اهل ایمان

هر فردی در دنیا، نیازمند پناهگاه و پشتونهای قابل اعتمادی است که آن هنگام که همه‌ی
وسیله‌ها منقطع شده و اضطرار و بیچارگی به انسان رونموده و او را به نقطه‌ی بأس و ناامیدی
مطلق کشانده است، بتواند به آن تکیه کند.

در روایات، از پیشوایان دین و ائمه‌ی اطهار عليهم السلام به عنوان (کَهْفِ الْوَرَى؛ یعنی پناهگاه مردم)
تعییر شده است؛^۳ بدین معنا که آن بزرگواران، پناهگاه امن مردم از خطرها بوده و همواره آغوش آنان
آنان برای رهایی و نجات گرفتاران باز است.

از جلوه‌های مهرو محبت امام زمان عليه السلام آن است که هر گرفتار و دوستداری می‌تواند به ایشان
پناهنده شود و پشتونهای محکم و مطمئن در حوادث و اتفاقات برای خود داشته باشد؛ از این رو
یکی از القاب آن حضرت «کهف» است. او ملجم هر دردمند و پناه هر گرفتاری است که به
حضرتش پناه آورده و به آستانش دست نیاز بلند کرده باشد. در زیارتی که سید بن طاووس نقل
کرده، خطاب به آن حضرت چنین می‌خوانیم:

سَلَامُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ وَتَحْيَاةُ وَصَلَوةُ عَلَى مَوْلَايِ صَاحِبِ الرَّمَانِ وَصَاحِبِ الضِّيَاءِ وَ

۱. بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۱.

۲. مفاتیح الجنان، زیارت روز جمعه. اوصاف المهدی عليه السلام، احمد سعیدی.

۳. امام صادق عليه السلام فرمود: «نَحْنُ كَهْفٌ لِمَنْ إِلْتَجَأَ إِلَيْنَا، مَا پَنَاهَكُاهُمْ بِرَأْيِ هِرَكْسَ كَهْفٌ بِمَا پَنَاهَ آورَد»؛ بحار الانوار، ج ۵۰، ص ۲۹۹. امام سجاد عليه السلام نیز در دعای ۴۷ صحیفه می‌فرماید: «اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَيَّذْتَ دِيشَكَ فِي كُلِّ أَوَانٍ يَأْمَمُ أَقْمَشَهُ عَلَمًا لِعِتَادِكَ... فَهَوَ كَهْفُ الْمُؤْمِنِينَ؛ خدایا! همانا دینت را در هر زمانی یا امامی تأیید کرده، او را پرچم هدایت بندگان قرار
دادی... پس او پناهگاه مؤمنان است».

الثور... والكهف والغضد .^۱

امام باقر علیه السلام نیز به نقل از امیر مؤمنان علیه السلام در مورد ویژگی‌های امام مهدی فرماید: **أَوْسَعُكُمْ كَهْفًا وَ أَكْثَرُكُمْ عِلْمًا وَ أَوْسَعُكُمْ رَحْمًا:**

مهدی علیه السلام از همه‌ی شما مردمان را بیشتر پناه می‌دهد و از همه‌ی شما علمش افزون تر و رحمت و لطفش از همه فراگیرتر است.^۲

جالب آنکه «کهف الوری» بودن ائمه علیهم السلام و به ویژه امام زمان علیه السلام، افزون بر رفع حواجع مادی و گره‌گشایی از مشکلات، یکی از برترین مصادیق پناهنده شدن به ایشان، برای صیانت و حراست از دین و ایمان است. شیعه‌ای که پشت و پناهش حضرت ولی عصر علیه السلام باشد، قطعاً می‌تواند خود را از آسودگی‌های فضاهای مجازی و حقیقی و دیگر انحرافات اعتقادی، اخلاقی و حتی سیاسی دور نگه دارد و به حصن حصین حضرتش پناهنده گردد و از فتنه‌ها در امان بماند.

پنج: تعیین مکان‌ها و دعاها

از دیگر الطاف حضرت، قرار دادن برخی ادعیه و نقاط خاص جهت ارتباط آسان‌تر با حضرت است. امام جایگاه‌هایی را برای عبادت خدا و توجه به خود برمی‌گزیند و آن را با نشانه‌ها و کراماتی همراه می‌کند تا باعث تقویت باور و اطمینان قلبی شیعیان و محبان گردد. ایشان با مهر و محبت خدایی خویش، همگان را به آن مکان‌های مقدس فرا می‌خواند، تا خدا را بخواند و متوجه امام خویش باشند و فرج او را که در واقع فرج خود آن‌هاست، از پروردگار متعال بخواهند. از جمله مساجد مورد توجه آن حضرت، مسجد امام حسن عسکری علیه السلام، مسجد سهلة و مسجد جمکران است. از ادعیه نیز می‌توان به زیارت رجبیه، زیارت آل یاسین و دعای «اللهی عظیم البلاء ...» و مانند آن اشاره کرد.

افزون برآنچه اشاره شد، از دیگر جلوه‌های محبت حضرت، مراقبت از شیعیان و محبان در برابر دشمنان و بدخواهان، شفای بیماران، نصب و تعیین نائبان خاص و عام جهت خروج شیعیان از حیرت و تفرقه و برخورداری از پناهگاه مطمئن در فتنه‌ها و آشوب‌ها برای حل مسائل و مشکلات جاری خود، در آغوش گرفتن و ابراز محبت نسبت به برخی از شیعیان شایسته و لائق^۳، عبادت از

۱. «سلام خداوند و تحیات و صلواتش بر مولایم صاحب الزمان، صاحب روشنایی و نور... پناهگاه و یاور»، بحال الانوار، ج ۱۰۲، ص ۸۴.

۲. إثبات الهداء بالنصوص والمعجزات، ج ۵، ص ۱۶۰.

۳. عنایات حضرت مهدی علیه السلام به علماء و طلاب، محمد رضا باقی اصفهانی، داستان علامه بحرالعلوم، ص ۲۶۲.

دوست داران^۱ و موارد دیگری که بیان آن‌ها در این مختصر نمی‌گنجد.

یادآوری و یادسپاری

محبت سرشار حضرت حجت شیخالشیعه بسیار فراتراز آن چیزی است که در اذهان وجود دارد. آن حضرت، جلوه‌ی تمام و کمال رحمت الهی است، همان‌گونه که در حدیث قدسی آمده است:

وَأَكْمِلُ ذَلِكَ بِإِبَّنِهِ مَحْمَدَ رَحْمَةً لِلْعَالَمَيْنِ :^۲

و تکمیل می‌کنم [سلسله‌ی امامان] را به فرزندش (م ح م د) به عنوان رحمتی برای همه‌ی جهانیان».

و امام زمان علیه السلام چنین فرمودند:

أَنَّ رَحْمَةَ رَبِّكُمْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ وَأَنَا تِلْكَ الرَّحْمَةُ؛^۳

همانا رحمت پروردگاریان همه چیز را فراگرفته و من آن رحمت [بیکران الهی] هستم.

براین باور، مهر و قهر امام زمان علیه السلام همانند اجداد مطهر خویش است.

آخرین نکته اینکه، بجاست اگر از کشتار و انتقام حضرت پس از ظهور سخن گفته می‌شود، اتفاق‌های دلنشیں و جلوه‌های مهر و محبت حضرتش نیز بیان گردد؛ چراکه افزون بر رأفت و محبت بی‌شمار آن حضرت در طول زمان غیبت، گسترده‌ترین جلوه‌های مهر و محبت و عنایات آن حضرت بعد از ظهور می‌باشد که اهل آسمان و زمین بعد از تحمل غم‌ها و اندوه‌های فراوان، به شادمانی و سرور دست خواهند یافت و پاکی و طهارت همه جا گسترده خواهد شد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

وَتَطِيبُ الدُّنْيَا وَأَهْلُهَا فِي أَيَّامِ دَوْلَتِهِ؛^۴

در روزگار دولت او، دنیا پاکیزه و اهل دنیا نیکوشوند.

اللَّهُمَّ هَبْ لَنَا رَأْفَةَ وَرَحْمَةً وَدُعَاءً وَخَيْرًا.

۱. همان، داستان حاج ملا عباس تربتی و سید عبدالله رفیعی، صص ۳۶۰ و ۳۴۹.

۲. کافی، ج ۱، ص ۵۲۸.

۳. بحار الأنوار، ج ۵۳، ص ۱۱.

۴. إثبات الهداة بالتصوّص والمعجزات، ج ۵، ص ۲۳۴.

پرسش‌ها

۱. اگر امام مهدی علیه السلام جلوه‌ی رحمت الهی است، پس احادیث جنگ و خونریزی چه توجیهی دارد؟
۲. چهار مورد از جلوه‌های محبت امام زمان علیه السلام را نام ببرید.
۳. یک روایت که به بیان جلوه‌های مهر امام مهدی علیه السلام در حکومت جهانی ایشان می‌پردازد را بنویسید.
۴. امام رضا علیه السلام محبت امام را چگونه توصیف می‌کند؟
۵. امام مهدی علیه السلام شبیه‌ترین مردم به کدام معصوم است و به سیره‌ی کدام معصوم عمل می‌کند؟

منابع مطالعاتی

۱. دانشنامه امام مهدی علیه السلام، ج ۵؛ محمد محمدی ری شهری.
۲. میرمهر(جلوه‌های محبت امام زمان علیه السلام)؛ مسعود پورسیدآقایی.
۳. مهر محبوب؛ سید حسین حسینی.
۴. مکیال المکارم؛ موسوی اصفهانی.

فصل ششم:

امام مهدی عَجَّلَ اللَّهُ تَعَالَى بِرُوحِهِ الْمُرْسَلِ در ادعیه و زیارات (۱)

نگاه عِرفانی به هستی و حیات، زمینه ساز سلوك معنوی و پایه‌ی حیات ارزشی به شمار می‌آید و انسان را از سطح مادی به ژرفای معنویت هدایت کرده و بال پرواز به سوی افقِ روشنِ کمال را در او می‌گشاید.

تأثیر عوامل معنوی در زندگی بشر از مواردی است که با توجه به جهان‌بینی هر فرد، اهمیت متفاوتی در زندگی روزمره‌ی او پیدا می‌کند. عموماً افرادی که معتقد به جهان‌بینی‌های توحیدی و ماورای طبیعی هستند، با در نظر گرفتن عوامل معنوی در کنار عوامل مادی، گستره‌ی بیشتری از عوامل مؤثر بر زندگی بشر را مدنظر قرار می‌دهند.

ویژگی چنین نگاهی این است که واقعیت‌ها و حوادث را در چارچوب ماده و جسم و انفعالات جسمانی، محصور و محدود نمی‌داند و دنیای حوادث را دارای تار و پودهایی بیشتر و پیچیده‌تر دانسته و عوامل دخیل در آن را بسیار فراتراز عوامل مادی می‌داند. یکی از عواملی که نقش پرزنگی در این باره دارد، دعا و مناجات با پروردگار جهان و اتصال به نیرویی قادر و برتر می‌باشد. در واقع دعا، هم نیاز فطری انسان برای یافتن تکیه‌گاه و هم برآورزنه‌ی نیازها است. عبادت و دعا و نیایش، بهترین راه شکوفایی تمایل نامحدود ارتباط با کمال مطلق و نیروی بی‌انتهای خالق هستی است که جز در سایه‌ی ارتباط با خداوند اقناع نمی‌شود.

مفهوم دعا

دعا در لغت از ریشه‌ی «دَعَوْ» و به معنای ندا کردن و درخواستی است که همراه با خضوع باشد. همچنین دعا، شوق و طلب و مسالت به سوی خداوند متعال است^۱ و در اصطلاح، به عبادتی که

۱. «والدّعاء: الرغبة إلى الله عزوجل»؛ لسان العرب، ج ۱۴، ص ۲۵۸.

در آن از درگاه خداوند متعال چیزی درخواست می‌شود. پیامبر گرامی اسلام صلوات الله علیه و سلام^{صلوات الله علیه و سلام} می‌فرمایند:

الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ^۱

دعا همان عبادت است.

شرایط و زمینه‌های دعا

برای رسیدن به نتیجه‌ی مطلوب از دعا، رعایت یک سری شرایط و زمینه‌ها ضروری است که برخی از آن‌ها عبارتند از: احساس نیاز و باور به فقر ذاتی انسان در مقابل خداوند،^۲ توجه قلبی هنگام سخن گفتن و نیایش و دعا با پروردگار،^۳ تداوم ارتباط و مداومت در دعا،^۴ رفع موانع استجابت دعا از قبیل: امید داشتن به غیر خدا،^۵ گناه و معصیت،^۶ تجاوز به حقوق دیگران،^۷ سهل‌انگاری در انجام وظایف،^۸ کسب حرام،^۹ به مصلحت نبودن^{۱۰} و...، همچنین امید

۱. همان. همچنین از پیامبر اسلام صلوات الله علیه و سلام^{صلوات الله علیه و سلام} روایت شده است که فرمودند: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الدُّعَاءُ وَإِذَا أَذْنَ اللَّهُ لِلْعَبْدِ فِي الدُّعَاءِ فَتَحَّلُّهُ بَابُ الرَّحْمَةِ وَإِنَّهُ لَنْ يَهْلِكَ مَعَ الدُّعَاءِ أَحَدٌ»؛ بترین عبادت، دعاست، اجازه‌ی دعا کردن از سوی خداوند متعال و گفتگوی بنده با او مساوی است با گشودن در رحمت برای وی، کسی که اهل دعا باشد، هرگز بدبهخت نمی‌شود؛ بحار الانوار، ج ۹۰، ص ۳۰۲.

۲. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِذْئَا كُنْتُمْ فَقَرَأْتُمُ الْكِتَابَ فَإِذَا أَذْنَ اللَّهُ وَلَهُ الْغَنَىٰ الْحَمِيدُ»؛ (سوره فاطر، آیه ۱۵) ای مردم، شما به خدا نیازمندید و خدا بی‌نیاز ستوده است.

۳. امیر مؤمنان صلوات الله علیه و سلام^{صلوات الله علیه و سلام} می‌فرماید: «لَا يَقْبِلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ دُعَاءَ قَلْبٍ لَّاَوَّ؛ خداوند دعای دلی که غافل و سرگرم باشد را نمی‌پذیرد»؛ بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۱۴.

۴. خداوند متعال در آیات متعددی از قرآن کریم، کسانی که فقط در هنگام نزول بلا و سختی خلوص نیت پیدا می‌کنند و دست به دعا بر می‌دارند را مورد سرزنش قرار داده است: سوره لقمان، آیه ۳۲؛ سوره فصلت، آیه ۵۱؛ سوره یونس، آیه ۱۲.

۵. امام جواد صلوات الله علیه و سلام^{صلوات الله علیه و سلام} فرمودند: «کسی که به غیر خداتکیه کند، خداوند هم اور ابا همان چیز واگذار نمی‌کند»؛ بحار الانوار، ج ۶۸، ص ۱۰۵.

۶. همان، ج ۷۳، ص ۳۲۹.

۷. الخصال، ص ۳۳۷، ح ۴۰.

۸. اصول کافی، ج ۲، ص ۵۱۱.

۹. بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۷۳.

۱۰. سوره بقره، آیه ۲۱۶؛ سوره یونس، آیه ۱۱.

داشتن به اجابت دعا^۱ و امیدوارانه به محضر الهی رفتن، رعایت آداب قبل و بعد دعا، دعا در برخی زمان‌ها و مکان‌های خاص و سفارش شده و... از دیگر زمینه‌ها و شرایط دعا است.

ضرورت دعا برای ظهور امام عصر^{و بنده شیعیان}

یکی از لازم‌ترین و کاراترین دعاهای دعا برای تعجیل در ظهور و نیز دعا برای سلامتی امام زمان^{و بنده شیعیان} است که در روایات به عنوان یک وظیفه و تکلیف در عصر غیبت، برای همهٔ شیعیان و منتظران معرفی و تأکید شده است.

براساس آیات قرآن و نیز احادیث، دعا از جمله بزرگ‌ترین عبادت‌های انسان، از طرفی، شکی نیست که یکی از بهترین، بزرگ‌ترین و ارزش‌مندترین دعاهای انسان، دعا برای کسی است که خداوند به برکت آن حضرت، نعمت‌های الهی را بر تمام آفریدگانش سرازیر کرده است. همچنین، شکی نیست که معنای مشغول شدن به خداوند، مشغول شدن به عبادت الهی است، پس دعا کردن برای امام عصر^{و بنده شیعیان} به طور همیشگی، موجب توفیق الهی در بندگی و عبادت او خواهد شد و خدا او را از دوستان خود قرار خواهد داد.

براین باور، مواظبت کردن بر دعا برای امام عصر^{و بنده شیعیان} و درخواست تعجیل فرج و ظهور آن حضرت از خداوند و بر طرف کردن غم و اندوهش و خشنود نمودن آن امام بزرگوار، موجب دست‌یابی به دوستی خداوند و توفیق در عبادات الهی خواهد بود.^۲

وجود شریف حضرت ولی عصر^{و بنده شیعیان} نیز نه تنها شیعیان خود را به دعا کردن برای تعجیل فرج فرمان داده‌اند، بلکه کثرت دعا را از آنان خواسته‌اند. در توقيع شریف آن حضرت است که «بسیار زیاد جهت تعجیل فرج دعا نمایید که فرج شما در آن می‌باشد».^۳

همچنین در برخی روایات، دعا برای فرج، وسیله‌ای برای نجات از هلاکت به شمار آمده است، چنان‌که حضرت امام حسن عسکری^{علیه السلام} می‌فرماید:

۱. امام باقر^{علیه السلام} می‌فرماید: «به خدا سوگند! هرگز بینده‌ی مؤمن در دعایش به درگاه خداوند بزرگ اصرار و پافشاری نمی‌کند، مگراینکه خداوند خواسته‌اش را برآورده می‌سازد.»؛ *عدّة الداعي*، ص ۲۰۲.

۲. سوره یوسف، آیه ۸۷.

۳. مکمال المکارم، ج ۱، ص ۴۳۸.

۴. «أَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ إِنَّ ذَلِكَ فَرْجُكُمْ»؛ *كمال الدين*، ج ۲، ص ۴۸۵.

وَاللَّهُ لَيَعْلَمُ بِغَيْبِهِ لَا يَنْجُو فِيهَا مِنَ الْهَلْكَةِ إِلَّا مَنْ ثَبَّتَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَلَى الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِ وَ
وَفَقْهَ لِلذِّعَاءِ يُتَعَجِّلُ فَرَجِهُ^۱

به خدا قسم، فرزندم مهدی را غیبی است که در آن هیچ کس از هلاکت نجات نمی یابد، مگر کسی که خدای عزوجل او را بر اعتقاد نسبت به امامتش ثابت قدم بدارد، و او را نسبت به دعا برای تعجیل فرجش توفیق عنایت فرماید.

در این کتاب به شرح و تبیین فرازهای سه دعای، عهد، زیارت آل یاسین و دعای امام سجاد ع در صحیفه‌ی سجادیه خواهیم پرداخت.

الف) شرح و تبیین دعای عهد

یکی از دعاها و نیایش‌های صبحگاهی که متضaran ظهور و عاشقان مهدی موعود ع با آن انس و آشنایی دارند، دعای «عهد» است. دعای عهد از جمله دعاهاست که از امام صادق ع نقل شده و برخواندن و تکرار آن در دوران غیبت تأکید شده است.

امام صادق ع می‌فرماید:

مَنْ دَعَ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا بِهَذَا الْعَهْدِ كَانَ مِنْ أَنْصَارِ قَائِمَنَا ع وَإِنْ مَاتَ أَخْرَجَهُ
الَّهُ إِلَيْهِ مِنْ قَبْرِهِ وَأَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ كَلِمَةٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ سَيِّئَةٍ؛

هر کس چهل صبح این دعا را برخواند از یاوران حضرت قائم ع خواهد بود و اگر پیش از ظهور آن حضرت بمیرد، خدای تعالی او را از قبرش خارج می‌کند و به تعداد هر کلمه (از دعا) هزار حسنه به او عطا می‌کند و هزار گناه را از او محو می‌گرداند.^۲

ب) فرازهای دعای عهد

بخش اول: تذکر به ربوبیت الهی و نزول کتب آسمانی

آغاز این بخش با عبارت «اللَّهُمَّ رَبَّ النُّورِ الْعَظِيمِ» و پایان آن با عبارت «وَرَبَّ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَالْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ» می‌باشد. پنج مرتبه واژه‌ی «رب» با متعلق‌های مختلف آمده است و دو مرتبه

۱. همان، ص ۳۸۴.

۲. ابن مشهدی، المزار الكبير، ص ۶۶۳.

از خداوند به «مُنْزِل» تعبیر شده است که یکی به نزول تورات و انجیل و زبور و دیگری به نزول قرآن اشاره دارد.

دونوع رویکرد در شرح فرازهای این بخش مطرح شده است. برخی متمرکز بر معنای ظاهری شده و به تناسب تمجید و ثنای الهی در شروع هر دعا واژگان را معنا نموده‌اند، اما برخی دیگر از معنای ظاهری عبارات «نور عظیم» و «کرسی رفیع» و «بحرم مسجور» عبور کرده و متمرکز بر مصاديق شده و مصادق آن‌ها را امام عصر علیهم السلام معرفی نموده‌اند.

«رب» به معنای صاحب، مالک، خالق و اصلاح‌کننده‌ی هر چیزی است. خداوند متعال رب است، چون اصلاح‌کننده‌ی احوال خلقش می‌باشد.^۱ رب، در اصل همان تربیت است که به معنای ایجاد یک شیء و به سرحد کمال رساندن آن می‌باشد. رب، به صورت مطلق فقط بر خداوند متعال اطلاق می‌شود که متکفل مصلحت موجودات است

همچنین هر صفتی که در دعا مطرح می‌شود مناسب با درخواست‌هایی است که پس از آن مطرح شده است. در این فراز از دعا به پروردگار «نور عظیم» گفته می‌شود؛ چرا که ناظر به حوزه‌ی پروردگاری است که همه‌ی هستی را ایجاد کرده است. چنان‌که در آیه‌ی ۳۵ سوره نور تبیین شده است. این نور عظیم است که هستی را وجود بخشیده و ظاهر نموده است. تأکید بر کرسی و تخت سلطنت و حکمرانی خداوند هم به معنای سلطنت بی‌چون و چرای خداوند بر هستی است، که در رفیع‌ترین درجات بر هستی حکم می‌راند و کسی را نرسد که به مقام عزت او درآید و حکمی براند. پس جز حکم او حکمی نیست و جز شاهی و ملک او مالک و سلطانی نیست.^۲ در ادامه‌ی این بند از دعای عهد، به نقش خداوند حی قیوم و فرمانروایی او بر هستی اشاره شده است که این نیز مرتبط با درخواستی است که پس از آن مطرح می‌شود که همان حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام است.

بخش دوم: توجه به صفات الهی و تمسک به اسماء الهی
این بخش با فراز «اللَّهُمَّ إِنِّي أَشَأَكُوكَ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ» آغاز می‌شود. در این بخش، صفت حی از

۱. معجم مقاييس اللغة، ابن فارس، ج ۲، صص ۳۸۱ و ۳۸۲.

۲. سوره یوسف، آیات ۴۰ و ۶۷؛ سوره انعام، آیه ۵۷.

صفات خداوند تکرار شده است. تمسک به اسماء و صفات الهی از جمله آداب دعا کردن به شمار می آید. تمجید و حمد و ثنای الهی در آغاز دعا و خواندن خداوند با نام هایی که ائمه‌ی اطهار ع به ما آموخته‌اند، موجب جلب توجه ویژه‌ی خداوند به دعاکننده می شود. اگر این نام‌ها متنضم‌من اسم اعظم خداوند باشد، موجب استجابت دعا می شود، چه دعاکننده آن اسم اعظم را بشناسد و چه نشناشد.

بخش سوم: درخواست ابلاغ درود جمعی به حضرت

فراز «اللَّهُمَّ بِلْغْ مَوْلَانَا الْإِمَامَ الْهَادِيَ الْمُهَدِّدِي» در آغاز این بخش صلوات و سلامی خاص به حضرت است. سلام گاهی فردی و گاهی جمعی و نیابتی است. سلام جمعی، ظاهرش یک سلام است، اما چون به نیابت از افراد متعدد صورت می‌گیرد، گویا به تعداد افراد شریک شده در سلام، خدمت امام تحيیت و درود فرستاده می شود.

از ویژگی‌های صلوات و سلام در این فراز، علاوه بر توسعه‌ی افرادی و زمانی و مکانی، این است که رساننده‌ی صلوات به امام، خود خداوند است. سلام و صلواتی که خدا رساننده‌ی آن به امام باشد، باید به وسعت آسمان‌ها و هم‌وزن عرش الهی باشد؛ صلواتی که شمارش آن تنها در حیطه‌ی علم الهی بوده و دیگران از شمارش آن عاجز باشند. همچنین در این فراز، به پنج ویژگی امام زمان ع اشاره شده است که عبارتند از: مولا، امام، هادی، مهدی و قائم به امر الله.

این اوصاف هریک بیانگر جلوه‌های وجودی و عملکردی حضرت هستند. به تعبیر دیگر، کسی که ولایت و سرپرستی مردم را به عهده داشته و امام و پیشو در مسیر بندگی الهی است، علاوه بر آن که خود از هدایت الهی سرشار است، دیگران را هدایت‌گری نموده و تمام تلاش خود را در اقامه و حاکمیت امر الهی انجام می‌دهد.

بخش چهارم: عهد و پیمان مهدوی

تجدد عهد به معنای تازه‌سازی و یادآوری عهد است و منظور، اقرار و پایبندی به عهدی است که قبل از انسان گرفته شده است و صرف جدیدسازی عهد روزهای گذشته نیست. این عهد چه بسا همان میثاقی باشد که در آیه‌ی ۱۷۲ سوره‌ی مبارکه‌ی اعراف بدان اشاره شده است.^۱ میثاقی

۱. «وَإِذَا أَخْذَ رِبُّكَ مِنْ يَتِي أَدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتُهُمْ وَأَشَهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَّا شَئْ بِرِّتُكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا

که ذریه‌ی آدم جملگی به آن پاسخ مثبت داده‌اند و شامل ریویت الهی، رسالت نبوی، امامت علوی و پذیرش ولایت معصومین علیهم السلام می‌باشد.^۱

بی‌تردید، در دل، عهد مهدوی و پیمان با امام عصر ع، توحید و نبوت و امامت دیگر معصومین علیهم السلام نهفته شده است. نظیراًین جامعیت در زیارات مهدوی نیز مشاهده می‌شود. به عنوان مثال در زیارت آل یاسین، شاهد گرفتن امام مهدی ع بر توحید و نبوت و امامت تک تک آئمہ علیهم السلام بیان شده است.^۲

تفاوت عهد و عقد و بیعت

یکی از تفاوت‌های میان عهد و عقد و بیعت که از معنای لغوی آن‌ها قابل برداشت است، این است که عهد و میثاق، یک طرفه و بیشتر در حیطه‌ی اعتقاد می‌باشد، اما عقد و بیعت، طرفینی بوده و بروز و ظهور عملی بیشتری دارد.^۳

کاربرد این سه کلمه، اشاره به تعهد و قرار همه‌جانبه با امام زمان ع دارد که در محضر الهی به آن متعهد می‌شویم. این پیمان، هم قلبی است (عهد) و هم بر آن تأکید می‌شود (عقد) و هم بر اطاعت و فرمابنده‌داری از آن حضرت تصریح دارد (بیعت).^۴

الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ»؛ و (به خاطر پیاو) زمانی را که پروردگارت از پشت و صلب فرزندان آدم، ذریه‌ی آن‌ها را برگرفت؛ و آن‌ها را گواه برخویشتن ساخت؛ (و فرمود): «آیا من پروردگار شما نیستم؟» گفتند: «آری، گواهی می‌دهیم!» (چنین کرد مبادا) روز رستاخیز بگویید: «ما از این، غافل بودیم».

۱. «كَانَ الْيَمِنَاقُ مَا خُرُودًا عَلَيْهِمُ اللَّهُ بِالرُّؤْبِيَّةِ وَ لِرَسُولِهِ بِالثُّبُّوَةِ وَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَئِمَّةِ بِالإِمَامَةِ فَقَالَ أَنْشَدُ بِرَبِّكُمْ وَ مُحَمَّدُ تِسِيكُمْ وَ عَلَى إِمَامَكُمْ وَ الْأَئِمَّةِ الْهَادِوْنَ أَتِقْسِكُمْ فَقَالُوا بَلِى...»؛ تفسیر القمی، ج ۱، ص ۲۴۷؛ اثبات الهداء بالنصوص والمعجزات، ج ۲، ص ۱۴۹.

۲. «أَشْهِدُكَ يَا مَوْلَايَ أَنِّي أَشْهُدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ لَا حَيْثَ إِلَّا هُوَ أَهْلُهُ وَأَشْهُدُ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَجَّتُهُ وَالْحَسَنَ حَجَّتُهُ وَالْحُسَينَ حَجَّتُهُ وَعَلَى بْنِ الْحَسَينِ حَجَّتُهُ وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلَى حَجَّتُهُ وَجَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ حَجَّتُهُ وَمُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ حَجَّتُهُ وَعَلَى بْنَ مُوسَى حَجَّتُهُ وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلَى حَجَّتُهُ وَعَلَى بْنَ مُحَمَّدٍ حَجَّتُهُ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلَى حَجَّتُهُ وَأَشْهُدُ أَنَّكَ حَجَّةُ اللَّهِ أَنَّمَا الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ؛ الإِحْتِجاجُ عَلَى أَهْلِ الْلَّجَاجِ (للطبری)، ج ۲، ص ۴۹۴.

۳. مجمع البحرين، ج ۲، ص ۱۰۳.

۴. شوق عهد، کلیاسی، ص ۵۶.

شاخص پاییندی دائمی به عهد مهدوی: «مَا عَشْتُ مِنْ أَيَامِي»

یک. یادآوری هر روز^۵: «فِي صَيْخَةٍ يُوصَى»

بعد از استراحت شبانه که به منظور تجدید قوای جسمانی صورت می‌گیرد، اولین کار در شروع فعالیت روزانه، یادآوری هدف است. تجدید عهد با امام در صحنه‌گاهان، یعنی توجه به خواسته‌ها و منویات امام و همسو شدن با اهداف امام، که منتظر از خدا می‌خواهد او را در پایندی به این عهد تا پایان روز مدد نماید.

دو. هایه‌ی مباحثات و افتخار: «فِي عُنْقِي»

بهترین جایگاه زینت، عنق و گردن انسان است. مدال افتخاری که یک قهرمان در اثر تلاش و مجاہدت کسب می‌کند را به گردن او می‌آویزند. قهرمان، ارزش مدال آویخته شده به گردنش را دانسته و بدان افتخار می‌کند و برای کسب مدال بالاتر تلاش می‌کند.

کسی می‌تواند پاییند به میثاق با امام باشد که به ارزش عهدهش با امام آگاه بوده و به آن افتخار کند. بیان این جمله از ناحیه‌ی منتظر که: «عهد و عقد و بیعت امام در گردن من است»؛ نشان افتخار او به این پیمان است که آن را به گردن آویخته و به آن مباحثات می‌کند.

سه. پاییندی تا پایی جان؛ «فِي عُنْقِي»

شاهرگ و نبض حیاتی انسان در گردن وجود دارد که به وقت خطر، حاضراست دیگر اعضاء را فدا کند تا شاهرگش قطع نشود و زنده بماند. فقط برای امور مهم است که شاهرگش را گرو می‌گذارد. منتظر با این عبارت «فِي عُنْقِي» اعلام می‌دارد که حاضراست در پایندی به این عهد، شاهرگش را گرو گذاشته و تا پایی جان به این عهد پاییند باشد.

چهار. دلگرگون نشدن و تغییر ندادن بیعت؛ «لَا أَحْوَلُ عَنْهَا»

برای پایندی دائمی بربیعت مهدوی نیاز است تا همیشه آرمان‌های مهدوی پیش چشم انسان باشد تا پستی و بلندی‌های زندگی نتواند بر آن تأثیر گذاشته و حتی در سخت‌ترین شرایط، از میزان پایندی به آن کاسته نشود؛ زیرا ظهور حضرت مهدی ع از جمله میعادهای الهی است^۶ و

۱. «إِنَّ الْقَائِمَ مِنَ الْمُبِيَعَادِ وَاللهُ لَا يُحْلِفُ الْمُبِيَعَادَ»؛ الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۳۰۱.

خداوند در میعادهایش خلف وعده نمی‌کند.^۱

پنج. محافظت از پیمان تحت هر شرایطی؛ «لَا أَزُولُ أَبْدًا»

در دوران غیبت، فتنه‌ها و ابتلائات به منظور آزمودن میزان پاییندی به بیعت با امام زمان ع فراوان بوده^۲ و گاه شرایط به گونه‌ای می‌شود که نگهداری پیمان (ایمان)، همانند خرط قتاد^۳ و کشیدن دست بر شاخه‌ی خاردار، سخت و دشوار است.

گاهی تهدید درونی متوجه پیمان مهدوی است و گاهی تهدید از ناحیه‌ی حوادث خارجی است. آنجا که انسان از درون متزلزل شده، عهد مهدوی دچار تغییر می‌شود؛ عبارت «لَا أَحُولُ عَنْهَا» نفی این آسیب از ساحت بیعت با امام ع است و آنجا که فتنه‌ها و حوادث بیرونی ممکن است خللی در عهد مهدوی ایجاد کند، عبارت «لَا أَزُولُ أَبْدًا» نفی تاثیرگذاری فتنه‌های خارجی بر پاییندی به این میثاق است.^۴

بخش پنجم: مقامات هشت‌گانه‌ی بیعت با امام عصر ع (مفاد عهداً) صداقت در بیعت با امام و پایداری واستقامت در این راه، نیل به مقامات هشت‌گانه را در پی دارد. سالک با درک این مقامات به جایی می‌رسد که همه‌ی وجودش وقف حضرت شده و حاضر است جان خویش را در راه اهداف امامش فدا نماید.

یک. مقام یاری‌گری و نصرت؛ «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ»

عرصه‌ی یاری امام بسیار گسترده است و در زمان ظهور خلاصه نمی‌شود. کسی که از لای منیت و زندگی مادی و منافع شخصی بیرون آمده و به جامعه‌ی آرمانی مهدوی می‌اندیشد، در هر زمانی می‌تواند یاری گر حضرت مهدی ع باشد. کسی که با ظلم مبارزه می‌کند و برای گسترش عدالت در حد توان خویش قدم بر می‌دارد، اگر همسو و هم جهت با امام زمان ع حرکت کند، یار حضرت است و حتی اگر ظهور در زمان عمر او محقق نشود، باز به مقام یاری‌گری دست یافته

۱. سوره رعد، آیه ۳۱.

۲. الغيبة للطوسي، ص ۳۳۷، فصل ۵، روایات ۲۸۲ به بعد.

۳. «إِنَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيْبَةً الْمُتَمَسِّكُ فِيهَا بِدِينِهِ كَالْخَارِطِ لِلْقَتَادِ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا بِيَدِهِ»؛ الكافی، ج ۱، ص ۳۳۵.

۴. شوق عهد، کلباسی، ص ۵۷.

است و به گسترش جهانی عدالت مهدوی یاری رسانده است.

دو. مقام معاونت؛ «وَأَغْوَانِهِ»

نیروسازی و یار درست کردن برای امام حی که خود حضور فیزیکی در عالم دارد، در هر مقطع زمانی از زمان غیبت امکان پذیر است. توجه دادن دیگران به امام زنده، آشتی و پیوند برقرار کردن دیگران با امام عصر صلی اللہ علیہ و سلم، آشنا کردن دیگران با اهداف امام، از مصادیق معاونت و کمک به جریان سازی برای غلبه‌ی نهایی حق برباطل است.

یک تفاوت بین «عون» حضرت بودن با «ناصر» حضرت بودن در این است که در مقام یاری‌گری حضرت، نصرت خود فرد ملاک است، اما در مقام معاونت علاوه بر نصرت فرد، نیروسازی و افزایش یار معيار قرار می‌گیرد. عون به معنای تعاون و همکاری در کتب لغت آمده است^۱ و از آن برداشت می‌شود که در معنای آن یک نوع کارت شکلاتی و دسته جمعی نهفته است، لذا معنای نیروسازی از آن برداشت می‌شود. مجاهدت علمی، عملی و مالی به منظور تربیت مهدی‌یاور، از جمله وظایف این مقام به شمار می‌آید.

سه. مقام دفاع از حریم حضرت؛ «وَالذَّائِيْنَ عَنْهُ»

«ذب» یعنی دفع و به معنای دفاع از حریم است.^۲ این مقام، سالک را به مقام مدافعت شدن می‌رساند. دفاع کردن ابعاد مختلفی دارد؛ گاهی دفاع از شخص است و گاهی دفاع از تفکرواندیشه. هجوم دشمن علیه امام عصر صلی اللہ علیہ و سلم گاهی خطر جانی برای حضرت ایجاد می‌کند که خداوند متعال با غیبت و پنهان زیستی، این تهاجمات را دفع نموده است و گاهی دشمن با جنگ نرم و تهاجم فرهنگی به میدان می‌آید و با شباهه‌افکنی، به جنگ با تفکر مهدویت برمی‌خizد.

کسی که می‌خواهد مدافع امامش باشد، در مرحله‌ی اول باید دشمن شناس باشد و به شگردهای دشمن واقف باشد. گاهی دشمن در لباس دوست وارد شده و گاهی تلاش می‌کند دوستان را دشمن جلوه دهد. مدافع حریم باید از بصیرت بسیار بالایی برخوردار باشد تا بتواند نقشه‌های شوم دشمنان را نقش برا آب کند.

۱. مفردات الفاظ القرآن، ص ۵۹۸.

۲. لسان العرب، ج ۱، ص ۳۸۰.

اگر هر روز، روز عاشورا است «کل یوم عاشورا» و همه سرزمین‌ها سرزمین کربلا است «کل ارض کربلا» پس ندای: آیا کسی هست از حريم اهل بیت عليهم السلام دفاع کند؟ «هَلْ مِنْ ذَاتٍ يُذْبَثُ عَنْ حَرَمِ رَسُولِ اللَّهِ» در عالم طنین انداز است ولیک گفتن به این ندا، امروز لبیک گفتن به امام عصر عليه السلام است.

چهار. مقام سبقت در برآوردن حاجات حضرت: «وَالْمُسَارِعِينَ إِلَيْهِ فِي قَضَاءِ حَوَائِجِهِ» «حوالج» جمع حاجت به معنای نیازمندی‌ها می‌باشد.^۱ حوالج امام زمان عليه السلام می‌تواند دو صورت داشته باشد؛ اول آن‌که حوالج شخصی حضرت منظور باشد که در این صورت افراد خاصی که همراه حضرت هستند، عهده‌دار برآورده کردن نیازهای طبیعی ایشان می‌باشد و صورت دیگر، آن‌که برآورده کردن حوالج حکومتی مراد باشد. تلاش برای به سرانجام رساندن ضروریات حکومتی حضرت و نیازمندی‌هایی که برای تحقق حکومت حضرت لازم است، جنبه‌ی عمومی داشته و برای هر کسی امکان پذیراست. از این رو به مسابقه گذاشتن برآوردن حاجات و شتاب کردن برای پیشی گرفتن از دیگران، صورت دوم را تقویت می‌کند.

پنج. مقام امتنال اوامر: «وَالْمُفْتَلِينَ لِأَوْامِرِهِ» اطاعت از امام همانند اطاعت از خدا و رسولش بی‌قید و شرط است، اما سخ اطاعت پروردگار با اطاعت از رسول و امام متفاوت است.^۲ انجام واجبات و ترک محرمات در حیطه‌ی اطاعت از خداوند است، اما چون امام راضی به ترک فرائض و انجام محرمات نیست، نافرمانی در این امور علاوه بر معصیت الهی نافرمانی از امام نیز می‌باشد.

اطاعت از حضرت و امتنال دستورات ایشان به معنای جامه‌ی عمل پوشاندن به همه‌ی فرامین حضرت مهدی عليه السلام است. بخشی از دستورات ایشان ناشی از شأن اولوالمری ایشان بوده و مربوط به دوران غیبت است. اگر حضرت مهدی عليه السلام برای دوران غیبت خود نائبان خاص و نائبان عامی تعیین نموده‌اند، اطاعت از نائبان حضرت نیز در راستای اطاعت از خود حضرت

۱. اللہوف علی قتلی الطفووف، ترجمه‌ی فهری، النص، ص ۱۱۶.

۲. مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۶۳.

۳. به دلیل تکرار اطاعت در آیه‌ی شریفه‌ی: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَئِكُمْ أَفْرِيزُونَكُمْ»؛ سوره نساء؛ آیه ۵۹.

خواهد بود. کسانی که به تعبیر قرآن «**نَؤْمِنُ بِعَضٍ وَنَكْفُرُ بِعَضٍ**^۱» هستند یعنی تنها در بخشی از دستورات مطیع هستند، در این مقام نمی‌گنجند.

شش. مقام حمایت؛ «وَالْمُحَامِينَ عَنْهُ»

حمایت همه جانبه از امام، شامل عرصه‌های مختلف می‌شود. یکی از آن‌ها حمایت اعتقادی است. آنجا که دوستان و شیعیان حضرت هدف آماج تیرهای مسموم شبهات قرار گرفته‌اند، مجاهدت علمی و کسب مهارت در این زمینه، حمایت از آن‌دیشه‌ی مهدویت به شمار می‌آید. نوع دیگر آن از جهت مالی و همان حقی است که خداوند متعال در اموال برای امام قرار داده است. هر چند واجبات مالی مانند خمس؛ خاصیت تزکیه و پاک‌سازی آن مشهود است، اما این ادائی دین در واقع ابراز حمایت مالی از امام می‌باشد. کسی که به واجبات مالی اهتمام دارد، حاضر است هر کجا امامش فرمان دهد، از مال خویش برای استیلای امامش هزینه نماید.

حمایت از انقلاب‌های زمینه‌ساز حکومت حضرت مهدی ع، نوع دیگری از حمایت است. حفاظت و حمایت از انقلاب اسلامی ایران که به تعبیر امام خمینی ره از اوجب واجبات و مصداق کاملی برای حمایت از حضرت مهدی ع است، حمایت از انقلاب‌های مردمی در دیگر کشورها و حمایت از مظلومین عالم در همین راستا بوده و به نوعی حمایت از اهداف والای حکومت امام عصر ع است.

هفت. مقام پیشی گرفتن در تحقق اهداف حضرت؛ «وَالسَّابِقِينَ إِلَى إِرَادَتِهِ»

قرآن کریم به پیشی گرفتن در خیرات دستور می‌دهد:

«وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوْلِيهَا فَاسْتِقْوَدُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۲

هر گروهی را جهتی هست که رو سوی آن می‌کند، به نیکی‌ها پیشی جویید، هر کجا باشید خدا همه‌تان را حاضر می‌کند، که خدا بر همه چیز توانست».

در روایتی، مصداق آیه‌ی شریفه، اصحاب قائم معرفی شده‌اند.^۳ و در روایتی دیگر منظور از

۱. سوره نساء، آیه ۱۵۰.

۲. سوره بقره، آیه ۱۴۸.

۳. «عَنْ أَبِي حَالِدِ الْكَارَبِيِّ، عَنْ عَلَى بْنِ الْحَسَنِ، أَوْ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلَى لِلْمَهْلَكَةِ قَالَ: الْفُقَدَاءُ قَوْمٌ يَقْدُرُونَ مِنْ فُرْشَهُمْ فَيَضْيَغُونَ بِمَكَّةَ، وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا، وَهُمْ أَضَحَّابُ الْقَائِمِ»؛ البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۳۴۷.

خیرات، ولایت معرفی شده است.^۱

آگاه شدن بر مقاصد و اهداف والای امام، مقدمه‌ی سبقت گرفتن در این عرصه است. کسی می‌تواند در مسابقه‌ی خیرات شرکت نماید که به خیرات. که همان ولایت است. بصیرت یافته باشد. بنابراین به دست آوردن بصیرت کامل، پیش‌فرض این مقام است. با چراغ بصیرت، حرکت به سوی اهداف حضرت واضح می‌شود و با روشن شدن راه، با سرعت بیشتری می‌توان حرکت کرد و از دیگرانی که غافل یا خفته‌اند، پیشی گرفت.

هشت. مقام شهادت طلبی: «وَالْمُسْتَشْهُدُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ»

رسیدن به مقام شهادت در گذشته و حال و آینده امکان‌پذیر است. شهادت در زمان گذشته همان است که اگر کسی از روی صدق نسبت به اصحاب سید الشهداء ع جمله‌ی «یا لَيَشِنِی كُنْثُ مَعَهُمْ فَأَفْوَزَ فَوْزًا عَظِيمًا» را بگوید، از شهداًی کربلا شمرده می‌شود.^۲

مقام شهادت در زمان حال، برای منظر امام زمان ع; یعنی آماده شهادت بودن برای حفظ دین خدا و برپایی و اقامه‌ی دستورات الهی و زمینه‌سازی برای ظهور ولی خدا و چنین منظری به فرموده‌ی امیر مؤمنان ع، همانند کسی است که در خون خود در راه خدا می‌غلتد^۳ و شهادت در آینده، همین درخواست در این فراز دعا است که از خداوند می‌خواهیم شهادت ما، پیش‌روی حضرت مهدی ع و به تعبیر دعا «بَيْنَ يَدَيْهِ» باشد.

پایداری و استقامت تا پایی جان در راه هدف و از جان مایه گذاشتن، سخت و طاقت‌فرسا است و از عهده‌ی هر کسی برنمی‌آید. کسی می‌تواند از جان خویش در راه هدف بگذرد که آمادگی لازم برای رسیدن به مقام شهادت را کسب کرده باشد. اولین شرط، ایمان راسخ به ارزش‌ها است.

بخش ششم: درخواست رجعت

از مسلمات اعتقادی شیعه، موضوع رجعت است. رجعت در لغت به معنای رد و تکرار و بازگشت^۴ و در

۱. «وَهُوَ قَوْلُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ هُمُ الْمَفْعُودُونَ عَنْ فُرِشَتِهِمْ وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ: «فَاقْسِطُوا إِلَيْهِمْ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا» قال: **الْخَيْرَاتُ الْوَلَائِيةُ**؛ تفسیر القمی، ج ۲، ص ۲۰۵.

۲. امام رضا ع فرمود: «یا این شیبِیْنَ اَنْ تَكُونَ لَكَ مِنَ التَّوَابِ مِثْلَ مَا لَمْنَ اشْتَهِدَ مَعَ الْحَسَنِ ع فَقُلْ مَئِیْ مَا ذَكَرَهُ بِالْسَّیَّنِیْ کُنْثُ مَعَهُمْ فَأَفْوَزَ فَوْزًا عَظِيمًا»؛ الامالی صدوق، ص ۱۳۰.

۳. «وَالْمُسْتَظْهَرُ لِأَمْرِنَا كَالْمُشَتَّحُ بِذَمَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»؛ تحف العقول، النص، ص ۱۱۵.

۴. معجم مقاييس اللغة، ج ۲، ص ۴۹۰.

اصطلاح به معنای بازگشت به دنیا بعد از مرگ در زمان ظهور حضرت مهدی است.^۱

فرازی از دعا که در آن درخواست رجعت مطرح می‌شود بدین گونه است:

اللَّهُمَّ إِنْ حَالَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ الْمَوْتُ الَّذِي جَعَلْتَهُ عَلَىٰ عِبَادِكَ حَشْمًا مَقْضِيًّا، فَأَخْرِجْنِي مِنْ قَبْرِي، مُؤْتَرًا كَفَنِي، شَاهِرًا سَيِّقِي، مُجْرِدًا قَنَاتِي، مُلْتَبِيًّا دَعْوَةَ الدَّاعِيِّ فِي الْخَاضِرَةِ الْبَادِيِّ.

هر چند از واژه‌ی رجعت در این فراز استفاده نشده، اما خروج از قبر در حالی که کفن برداش و شمشیر آخته و نیزه آماده باشد، گویای رجعت به دنیا برای یاری حضرت است. با اطمینان به وعده‌ی امام صادق بر خروج از قبر در اول دعا، همان وعده در این فراز درخواست می‌شود.

مرگ حق است و زندگی دنیا بی‌هرانسانی روزی به پایان می‌رسد. دغدغه‌ی یک منتظر این است که اگر مرگ بین او و امام زمانش فاصله‌ی انداخت، بتواند برگرد و از فیض یاوری خاص حضرت مهدی در زمان ظهور، بهره‌مند گردد.

ترس منتظر از مردن، به خاطر محروم شدن از لذت‌های مادی و متامع دنیا نیست، بلکه آنچه ذهن او را پر کرده این است که با مرگ بین او و امام زمانش فاصله‌ی می‌افتد. او خودش را تسلیم مرگ دانسته چون مقدار الهی است، اما متوقع است که اگر ظهور در زمان عمر او اتفاق نیفتد، راهی برای پیوند دوباره او با امام عصر وجود داشته باشد و با اطمینان به وجود این راه از کلام امام صادق، درخواست بازگشت دوباره به دنیا را به پیشگاه الهی ابراز می‌کند.

آماده شدن منتظران برای رجعت

آمادگی که برای یاری امام بعد از خروج از قبر در این فراز بیان شده، گویای شدت آمادگی و نهایت سرسپرده‌گی است. منتظر در زمان حیاتش مقدمات یاری حضرت را به گونه‌ای فراهم کرده که در آمادگی کامل به سرمی برد و به مجرد اینکه ظهور محقق شود، جانفشنای او آغاز می‌شود.

تعابیر «شاهرأسیق، مجرداقناتی» کنایه از شدت آمادگی و جانفشنای است. سربازی که در حال آماده‌باش نظامی به سرمی برد، بالباس خاص و سلاح به دست منتظر اذن پیکار است. اگر توقfi در کار به وجود آید و لحظه‌ای به استراحت بپردازد، از آمادگی او کاسته نشده و با یک فرمان دوباره، خود را به آمادگی کامل می‌رساند.

براین باور، انواع آمادگی که برای ظهور لازم بوده و از این فراز برداشت می‌شود عبارتند از: آمادگی

جسمانی، آمادگی نظامی و تسليحاتی، آمادگی فرا منطقه‌ای، آمادگی فرمانبری و آمادگی جانفشاری. در واقع، خلاصه و جمع‌بندی همه‌ی آمادگی‌ها این است که فرد به میزانی از آمادگی رسیده باشد که بتواند از جان خویش در راه حضرت بگذرد. کفن پوش شدن و سلاح برخنه کردن ولیک گفتن به ندای حضرت در هر منطقه و در هر حالی، گویای جانفشاری برای حضرت و در مسیر تحقق اهداف حضرت است.

خواشا به حال آن‌ها که در زمان حیاتشان در مسیر حمایت از اهداف حضرت مهدی ع به مقام عظمای شهادت نائل آمدند و آرزوی شهادت دوباره در رکاب حضرت را داشته و دارند و ان شاء الله به این مقام هم خواهند رسید.

بخش هفتم: دعا برای ظهور

این بخش با فراز «اللَّهُمَّ أَرِنِي الظُّلْمَةَ الرَّشِيدَةَ» آغاز می‌شود. هر چند در این فراز، نمایان شدن چهره‌ی حضرت برای شخص دعا کننده درخواست شده و برای وحدت سیاق به صیغه‌ی متکلم وحده آمده، اما منظور این است که خداوند جمال حضرت را برهمنگان نمایان کند و با ظهور حضرت، همگان از این فیض بهره‌مند شوند.

تعابیری مانند طلوع رشدآفرین «الظُّلْمَةَ الرَّشِيدَةَ» و سپید پیشانی ستایش شده «الْغُرَّةُ الْحَمِيدَةُ» که با آن‌ها از حضرت یاد می‌شود، گویای وصف و ویژگی خاصی از حضرت مهدی ع هستند. ایشان رشیده به معنای رشدیافته و رشدآفرین هستند.

قرآن در توصیف راشدون می‌فرماید:

«وَلِكُنَّ اللَّهُ حَبِيبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَرَئِنَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَسَّهُ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ»^۱

ولی خداوند ایمان را محبوب شما قرار داده و آن را در دل‌هایتان زینت بخشیده، و (به عکس) کفرو فسق و گناه را منفور تان قرار داده؛ کسانی که دارای این صفات هستند، هدایت یافتگانند!

براساس آیه‌ی شریفه، رشد به معنای محبوبیت ایمان و افتخار به آن و مبغوضیت کفرو فسق و گناه است. امام ع خودش در اوج رشد است و دیگران را به رشد می‌رساند. برای رهایی جامعه از

۱. سوره حجرات، آیه ۷.

سفاحتی که در مقابل رشد است، نیازمند طلوع شخص رشد یافته و رشد آفرینی هستیم که رهبری رشد یافته‌گان را به دست گرفته و کل عالمیان را رشد دهد.

ملزومات ظهور

برای تحقق ظهور، اموری لازم است که قبل یا همزمان با ظهور جریان پیدا کند. در بحث علائم و شرایط ظهور، صحبت از نشانه‌هایی برای شناخت رخداد ظهور است، اما در این بخش از دعا، سخن از اموری است که همراه ظهور باید محقق شود و کاری به اصل رخداد و نشانه‌های شکل‌گیری آن ندارد. در قالب درخواست از خداوند، مواردی بیان شده که از آن به ملازمات و ملزمات ظهور تعبیر می‌کنیم. این موارد عبارتند از:

۱. نزدیک شدن زمان؛ «وَعَجِلْ فَرَجَهُ»
۲. آسان شدن خروج؛ «وَسَهَلْ مَخْرَجَهُ»
۳. وسیع شدن طرق و اسباب؛ «وَأَوْسَعْ مَنْهَاجَهُ»
۴. راه‌یابی رهروان؛ «وَأَشْلُكْ بِي مَحْجَّةَهُ»
۵. شروع اجرایی شدن دستورات؛ «وَأَنْفَذْ أَمْرَهُ»
۶. استحکام معاونت‌ها؛ «وَأَشْدُدْ أَرْزَهُ»

بخش هشتم: برنامه‌های حاکمیتی امام

وقتی امام معصوم بر جهان حاکم و عدالت فراگیر شود، آثار و برکات آن نمایان خواهد شد. برخی از برکات که در این بخش بیان شده عبارتند از:

۱. آبادانی همه‌ی سرزمین‌ها؛ «وَأَعْمَرِ اللَّهُمَّ بِهِ بِلَادَكَ»
۲. جان گرفتن بندگان و گسترش بندگی؛ «وَأَحْيِ بِهِ عِبَادَكَ»
۳. محو و نابودی کامل باطل؛ «لَا يُظْفَرِبَشِيءٌ مِنَ الْبَاطِلِ إِلَّا مَرَقَهُ»
۴. استقرار کامل حق و حقیقت؛ «وَيَحِقَّ الْحَقُّ وَيَحِقَّقُهُ»
۵. بازگردان احکام تعطیل شده‌ی قرآن؛ «وَمُجَدِّدًا لِمَا عُظِّلَ مِنْ أَحْكَامِ كِتَابِكَ»
۶. استحکام شعائر دین و سنت‌های نبوی؛ «وَمُسْتَيْدًا لِمَا وَرَدَ مِنْ أَعْلَامِ دِينِكَ، وَسُئَنِ نَبِيِّكَ».
۷. ...

پرسش‌ها

۱. معنای «دعا» در لغت و اصطلاح را توضیح دهید.
۲. زمینه‌ها و شرایط «دعا» را بیان کنید.
۳. دعا برای ظهور امام عصر علیهم السلام چه ضرورتی دارد؟
۴. مقامات هشتگانه‌ی بیعت با امام عصر علیهم السلام در دعای عهد را نام برد و توضیح بدهید.
۵. پنج فراز از فرازهای دعای عهد که بیان‌کننده‌ی برنامه‌های حاکمیتی امام مهدی علیه السلام است را نام ببرید.

منابع مطالعاتی

۱. زندگی مهدوی در سایه‌ی دعای عهد؛ محسن قرائتی.
۲. شوق عهد، شرح دعای عهد؛ مجتبی کلباسی.
۳. شرح دعای عهد؛ محمد هرنزی.
۴. دانشنامه امام مهدی علیهم السلام، ج ۶، محمد محمدی ری‌شهری.

فصل هفتم:

امام مهدي عَجَلَ اللَّهُ تَعَالَى بِرَحْمَةِ النَّبِيِّ فِرْجَهُ الشَّرِيفِ در ادعیه و زیارات (۲)

۱. حجج اسلام آقایان علی ربانی و رضا اخوی.

سعادت انسان در گرو توجه به حقیقت الهی خویش است که از او و به سوی اوست؛ «إِنَّا لِهُ
وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»^۱. طی کردن این مسیر، جز به برکت الطاف و عنایات الهی ممکن نخواهد بود.
درک حضور و توجه به وساطت امام در جلب فیوضات الهی از سویی، ونگاه صحیح به نقش
اصیل و واقعی امام در هدایت و تربیت انسان‌ها، به ویژه شیعیان از سوی دیگر، انسان را وامی دارد
تا هرچه بهتر در صدد ارتباط با این منبع فیض الهی باشد و از تنها راه هدایت و سعادت خویش،
یعنی امام، غفلت نورزد و خود را در مسیر نسیم‌ها و اشارات قدسی امام زمان خویش قرار دهد. در
این میان نقش ارتباط معنوی و تسلی به ساحت ایشان را نمی‌توان نادیده گرفت؛ لذا یکی از
مهمن‌ترین ابزارها برای ارتباط قلبی با امام زمان علی‌الله‌ السلام، «دعا» و «زیارت» است.

ائمه اطهار علیهم السلام در طول زندگی خویش، از تضرع و مناجات به درگاه الهی، بهره‌های فراوانی
می‌بردند و در فرصت‌های مناسب، اقدام به آموزش ادعیه و مناجات‌هایی با مضامین عالی به
شیعیان می‌کردند و طبعاً با توجه به ماهیت معرفتی و عاطفی شدید ادعیه و زیارات، که ناشی از
اتصال فوق العاده‌ی روحی و معنوی بین زائر و مزور^۲ است، می‌توان از این منابع عظیم درجهت
ایجاد ارتباط روحی با امام و تقویت عزم برای نصرت امام عصر علی‌الله‌ السلام، بهره‌های فراوانی بُرد.

ب) شرح و تبیینی گذرا بر فرازهای زیارت آل یاسین

«زیارت آل یاسین» یکی از بهترین زیاراتی است که در آن زائر با مضامینی بلند و محتوایی
عمیق، امام خویش را فراخوانده و با او ارتباط برقرار می‌کند.

۱. سوره بقره، آیه ۱۵۶.

۲. زیارت شونده.

علاوه بر محتوای غنی و فرازهای دلنشیین، آنچه برشیرینی این زیارت می‌افزاید، اهدای این زیارت از سوی امام زمان ع است. ایشان هنگام اهدای این تحفه‌ی ارزشمند توصیه فرمودند:

إِذَا أَرْدَمْتُ التَّوَجْهَ إِنَّا إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْنَا فَقُولُوا كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: سَلَامٌ عَلَى الْآلِ يَسِّرْ...^۱

هرگاه خواستید به واسطه‌ی ما، به خدا و ما (اهل‌بیت ع) متوجه شوید، همان‌گونه که خدا فرموده، شما هم بگویید: «سلام علی آل یاسین...»

اعتبار زیارت آل یاسین

«زیارت آل یاسین»، یکی از مشهورترین زیارت‌های حضرت مهدی ع است. این زیارت در طول سالیان متعددی، مورد توجه علماء و علاقه‌مندان آن حضرت بوده است. راوی و ناقل این زیارت، «ابو جعفر محمد بن عبد الله حمیری قمی» است. وی عالمی برجسته، مورد اعتماد و صاحب کتاب‌های متعددی بوده و همه‌ی علمای رجال و بزرگان راوی شناس، از او به بزرگی یاد کرده‌اند.^۲

حمیری در دوران غیبت صغیری می‌زیسته و پرسش‌های گوناگون خود را از طریق نواب خاص، از امام عصر ع پرسیده و توقيعات^۳ متعددی از سوی آن حضرت در پاسخ به پرسش‌های او نقل شده است. در پایان یکی از این توقيعات، حضرت صاحب العصر ع پس از آن که به پرسش‌های او پاسخ می‌دهند، زیارت آل یاسین را می‌نگارند.

این زیارت حقیقتاً هدیه‌ای ارزشمند از سوی امام غایب بوده که روشن‌گر مسیر شیعیان منتظر، در دوران غیبت است. همچنین این زیارت شریف، مورد توجه محدثان شیعی بوده و در منابع متعدد حدیثی نقل شده است.

قدیمی‌ترین منبع موجود، کتاب شریف الاحتجاج علی اهل الْلَّاجِ، اثر ابو منصور احمد بن علی طبرسی ح از دانشمندان قرن ششم هجری است.^۴

۱. الاحتجاج، ج ۲، ص ۴۹۵-۴۹۳.

۲. معجم رجال الحديث، ج ۱۶، ص ۲۲۳.

۳. «توقيع» به معنای امضا کردن نامه و فرمان است و منظور، مکتوبات ائمه ع است که خطاب به فرد یا اعداء‌ای از شیعیان صادر شده است.

۴. منابع این زیارت عبارتند از المزارالکبیر (ابن مشهدی ت ۵۱۰)، ص ۵۶۹؛ الاحتجاج (مرحوم طبرسی م ۵۹۸)؛ بحار الانوار (مرحوم مجلسی)؛ الزام الناصب (مرحوم یزدی حائری، م ۱۳۲۳)؛ مفاتیح الجنان (شیخ عباس قمی).

دسته‌بندی کلی فرازهای زیارت

محظا و عبارات زیارت آل یاسین را می‌توان به چهار بخش اصلی تقسیم کرد: سلام و درود بر حضرت بقیة الله الاعظم عليه السلام; شهادت به عقاید حقه و گواه گرفتن امام؛ بیان ملاک سعادت و شفاقت و معیار حق و باطل؛ تجدید بیعت و اعلام آمادگی برای امام زمان عليه السلام.

بخش اول: سلام و درود بر حضرت بقیة الله الاعظم عليه السلام و ذکر اوصاف ایشان

این بخش را ۲۳ سلام واردات به محضرا امام عصر عليه السلام تشکیل می‌دهد. غیر از سلام اول: «سلام علی آل پیس» که ابراز محبت و ارادت به عموم خاندان اهل بیت عليهم السلام و اجدد طاهربین امام مهدی عليه السلام است و سلام آخر که سلامی کلی است، می‌توان گفت سایر سلام‌ها بر چهار محور اصلی، گرد هم می‌آیند:

محور اول: سلام به اوصاف وجود مقدس امام مهدی عليه السلام^۱

با تأملی کوتاه می‌توان گفت، اوصاف بیست‌گانه‌ای که ابتدای دعا بیان شده، دوره‌ی امام‌شناسی و معرفت افزایی درباره‌ی وجود نورانی امام است. گویی منظر، پیش از این که پای در رکاب عمل بگذارد، ابتدا باید معرفت خود را به امام، کامل کند؛ این گوشزد، رمز اساسی هدایت و ثبات قدم در دوران تاریک غیبت است و پناه مطمئنی است برای نجات از آفات و انحرافات، در این مسیر دشوار و پرپیچ و خم.

محور دوم: سلام بر امام زمان عليه السلام در حالات گوناگون^۲

نشست و برخاست امام که در واقع کنایه از تمام حرکات و سکنات آن وجود شریف است، در این سلام‌ها مورد توجه و عنایت زائر قرار دارد و در حقیقت، گویا درود زائر تمامی حالات امام را شامل می‌گردد؛ از اولین لحظه‌ی حیات روی زمین گرفته، تا دوران طولانی غیبت و هنگامه‌ی ظهور، قیام و اقامه‌ی حکومت حق و.... .

۱. از جمله: «السلام عليك يا ذاعي الله وزيني آياته السلام عليك يا باب الله» و....

۲. از جمله: «السلام عليك حين تقوم، السلام عليك حين تقعُد، السلام عليك حين تقرأ و تُتَبَّعْ».

محور سوم: سلام بر امام عصر در حالات مختلف نماز^۱

سلام بر حالات واجزای نماز امام، بهانه‌ای است برای تقدیس و تقریب؛ گویا مرید، بهترین حالت مراد خویش را هنگام عروج در نماز یافته و سعی می‌کند در این حالت، خود را به بهترین بندۀ خدا نزدیک کند، تا شاید او هم به طفیل امام خویش، آسمانی شود و رنگ و بوی الهی بگیرد؛ سلام بر هنگام قیام و رکوع، سلام بر هنگام قعود و سجود، سلام بر هنگام قنوت و دعا و سلام بر هنگام حمد واستغفار امام.

محور چهارم: سلام به امام در اوقات و لحظات متفاوت زندگی

در این قسمت، لحظه لحظه‌ی حیات امام، از اولین لحظات صبح امام تا ساعات پایانی روز، هنگام پر فروع‌ترین اشعه‌ی خورشید تا تاریک‌ترین زمان سیاهی شب، مورد توجه است. شاید بیان گراین باشد که محب و شیعه باید در تمام لحظات عمر، به فکر رضایت، اطاعت و همراهی با حجت خدا باشد و نه زرق و برق دنیا در روشانی روز و نه دام‌های پنهان فساد و فتنه در تاریکی شب، اورا در پیروی از مسیر حق، لحظه‌ای به سستی و کاهلی مبتلا نکند.

بخش دوم: شهادت به عقاید حقه و گواه گرفتن امام

این بخش با عبارت: «أَشْهُدُكَ يَا مَوْلَايَ أَنِّي أَشْهُدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ...» شروع می‌شود و درباره‌ی اقرار به عقاید حقه و عرضه‌ی آن به محضر امام است. در این قسمت، امام را برباورهای خود شاهد می‌گیریم، و این با توجه به حضور، علم و اطلاع آن حضرت از وضعیت شیعیان در دنیا و گواهی دادن به نفع آنان در آخرت است.

به استناد آیات نورانی قرآن، امامان طاهرین علیهم السلام، که همان مؤمنان حقیقی‌اند، شاهد اعمال و رفتار ما هستند.^۲

۱. از جمله: «السَّلَامُ عَلَيْكَ جِينَ تُصْلِيَ وَتُقْنَثُ»، «السَّلَامُ عَلَيْكَ جِينَ تَرْكَعُ وَتَسْجُدُ» و

۲. از جمله: «السَّلَامُ عَلَيْكَ فِي آنَاءِ لَيْلَكَ وَأَطْرَافِ نَهَارِكَ»، «السَّلَامُ عَلَيْكَ فِي اللَّيْلِ إِذَا يَعْشِي وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى».

۳. «وَقُلِّ اغْمَلُوا فَسِيرِيَ اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَرَّدُونَ إِلَى عَالَمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيَتَسَّمَّكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» (سوره توبه، آیه ۱۰۵) بگو عمل کنید، خداوند و فرستاده‌ی او و مؤمنان اعمال شما را می‌بینند و به زودی به سوی کسی باز می‌گردید که پنهان و آشکار را می‌داند و شما را به آنچه عمل می‌کردید خبر می‌دهد.

عرضه‌ی باورها و اعتقادات بر حجت خدا، در زمان حیات معصومان علیهم السلام بسیار اتفاق افتاده^۱ و بین مؤمنان و شیعیان مرسوم بوده است؛ آنان هرگاه فرصتی فراهم می‌شد و به محضر حضرات ائمه علیهم السلام شرف یاب می‌شدند، عقاید خود را عرضه می‌داشتند، تا اگر صحیح است، به مُهر قبول نایل آید و برآن ثابت‌قدم باشند و اگر خطایی دارد، اصلاح کنند.

نمونه‌ای از موارد عرضه‌ی اعتقادات برایم علیهم السلام، داستان حضور عبدالعظيم حسنی^۲ به محضر امام هادی علیهم السلام است. وی می‌گوید: تا امام مرا دیدند، فرمودند:

مَرْحَبًا بِكَ يَا أَبَا الْقَاسِيمِ أَشَّتَ وَلِيَنَا حَقًّا^۳

خوش آمدی ابالقاسم!^۴ تو حقیقتاً دوست و ولی ما هستی.

عبدالعظيم که ولایت و محبت او مورد تأیید امام قرار گرفته بود، بلاfacسله اعتقادات خود را عرضه می‌کند.

اول. شهادت به توحید: «أَنِّي أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ» از این فراز به بعد، در واقع بیان یک دوره عقاید حقه‌ی شیعه از زبان حضرت بقیة الله الاعظم عليه السلام است که در قالب این زیارت شریف، به محبان و ارادتمدان خود تعلیم فرموده‌اند.

اولین و اساسی‌ترین عقیده‌ی مسلمانان، آموزه‌ی یکتاپرستی و شهادت به یگانگی خداوند متعال است که به شکل ذکر جلیله‌ی «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بیان می‌گردد و از آن به «کلمه‌ی توحید»، «کلمه‌ی اخلاص» و یا «تهلیل» تعبیر می‌شود. در اینجا کلمه‌ی توحید، به عبارت «وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ» مقرن شده که می‌توان گفت، این جمله تأکید و یا تفسیر کلمه‌ی توحید است. زائر، در جمله‌ی نخست شهادت می‌دهد که حقیقتاً هیچ معبودی جز ذات پاک «الله»، شایسته‌ی پرستش

۱. بحار الأنوار، ج ۶۶، ص ۱.

۲. عبدالعظيم حسنی، از نوادگان امام حسن مجتبی علیهم السلام است. او از امامزادگان واجب التعظیم و راویان حدیث ائمه علیهم السلام و مدفون در شهری است.

۳. کمال الدین، ج ۲، ص ۳۷۹.

۴. «ابالقاسم»، کنیه‌ی عبدالعظيم حسنی است و امام بنا بر رسم عرب، به منظور بزرگ داشت و تکریم، اورا چنین خطاب فرمودند.

نیست و در عبارت بعدی، تبیین می‌شود که هیچ موجود دیگری، هم‌تا و شریک او نیست و تنها اوست که شایستگی این عظمت و تقدیس را دارد.

دوم. شهادت به رسالت پیامبر ﷺ: «وَأَنَّ مُحَمَّداً عَنْدَهُ وَرَسُولُهُ» پس از پذیرش توحید و اقرار به یگانگی خداوند، شهادت به عبودیت و نبوت حضرت ختمی مرتبت ﷺ، مهم‌ترین اعتقاد است، چراکه لازمه‌ی ایمان به حق تعالی، ایمان به رسولان و اوصیای اوست.

امام صادق علیه السلام در این باره فرمودند:

... بَعْدَهُ مَعْرِفَةُ الرَّسُولِ وَ الشَّهَادَةُ لَهُ بِالثِّبَوَةِ وَ أَدْنَى مَعْرِفَةِ الرَّسُولِ إِلْقَارُهُ بِتُبُوتِهِ وَ أَنَّ
مَا أَتَى بِهِ مِنْ كِتَابٍ أَوْ أَمْرٍ أَوْ نَهْيٍ فَذَلِكَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ

پس از شناخت خدا، معرفت حضرت رسول ﷺ و شهادت به نبوت او، لازم‌ترین واجب است و کمترین حد معرفت رسول این است که به پیامبری او اعتراف کنی و معتقد باشی هر آنچه آورده، از سوی خداوند متعال است!

سوم. شهادت بر حجت بودن ائمه علیهم السلام و آشهدهم أنَّ عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَجَّتْهُ ... وَالْخَسَنَ بنَ عَلِيٍّ حَجَّتْهُ وَآشَهَدُ أَنَّكَ حَجَّةَ اللَّهِ

امامت، ادامه‌ی نبوت است و امام پس از پیامبر ﷺ، حافظ دین خدا، رهبر و راهنمای امت به خیر و صلاح است. در این قسمت از زیارت، پس از این که زائر در این فرازهای شریف، جداگانه نام ائمه اطهار علیهم السلام را ذکر می‌کند، بر امامت و حجت خدا بودن آن‌ها نیز اقرار می‌کند. مهم‌ترین وصفی که این جا مورد تأکید قرار می‌گیرد، لقب «حجۃ‌الله» است.

چهارم. حقانیت رجعت «وَأَنَّ رَجَعَتُكُمْ حَقًّا لَا زَنَبَ فِيهَا ...»

پس از اعتقاد به نبوت و امامت، یکی دیگر از عقاید شیعه «رجعت» است. رجعت به معنای بازگشت به این دنیا پس از مرگ و پیش از قیامت است. در این فراز به حقانیت و اعتقاد به رجعت تأکید می‌کند. حقانیت رجعت را آیات نورانی قرآن با بیانات متعددی تأیید می‌کند و

معصومان علیهم السلام بر اعتقاد به آن تأکید داشته‌اند.

نقش اعتقاد به رجعت در زندگی منتظران

همان‌گونه که «انتظار فرج» عبادتی بسیار بزرگ است و نقش مهم و بسزایی در پویایی و تحرک جامعه دارد، اعتقاد به رجعت و بازگشت به دنیا در زمان دولت کریمه نیز می‌تواند نقش مهم و به سزایی در نشاط دینی و امید به حضور در حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام ایفا کند؛ اگر منتظر بداند در هنگام ظهور - در صورت دارا بودن شرایط - امکان بازگشت او به دنیا و حضور در محضر آخرین امام را دارد، در امیدواری او نقش بسیاری خواهد داشت و قطعاً در مسیر رسیدن به این شرایط، تلاش بیشتری خواهد کرد.

پنجم. حقانیت معاد «... وَأَشْهَدُ أَنَّ النَّشَرَ حَقٌّ وَالنَّفَثَ حَقٌّ...»

در این قسمت، حیاتِ بعد از این دنیا و اعتقاد به معاد، جزء معتقدات شیعه معرفی می‌شود. اعتقاد به مقصد و معاد، یکی از مسلمات اسلامی است. بر اساس تعالیم اسلام، انسان، بی‌هدف و عَبَّت خلق نشده، بلکه خداوند سبحان در رای این‌همه نعمات و برکات، سختی و مشکلات، شیرینی و تلخی ورنگ ولعاب دنیا، نتیجه و مقصدی را برای آدمی قرار داده که در واقع آن جاه قرار اصلی و منزلگاه دائمی انسان است. پرسش از مقصد و نهایت این دنیا، یکی از سه پرسش اساسی هر انسانی است ولذا حدود یک سوم آیات قرآن کریم، به پاسخ این پرسش اختصاص یافته است.

بخش سوم: بیان ملاک سعادت و شقاوت، تولی و تبری و معیار حق و باطل

در این بخش، چند ملاک و معیار مهم برای رسیدن به سعادتِ دنیا و آخرت بیان می‌شود. یکی از مهم‌ترین رموز دست یافتن به زندگی موفق در دنیا و تضمین خوشبختی دنیا و آخرت، ترسیم خطوط اساسی و داشتن اصول بنیادی در همه‌ی شئون زندگی است. در این قسمت از «زیارت آل یاسین»، منتظر امام زمان علیه السلام شاخصه‌ی کلی و اصول مهم زندگی خود را اعلام می‌کند. پای‌بندی به این اصول در تمام ابعاد زندگی شیعیان، نقشی کلیدی خواهد داشت.

«يَا مَوْلَاهِي شَقِيَ مَنْ خَالَفَكُمْ وَ سَعِدَ مَنْ أَطَاعَكُمْ»

«سعادت»، آسایش و رفاه در دنیا و آخرت و «شقاوت»، شدت و غُسر در دنیا و آخرت است.

«فَأَشْهَدُ عَلَىٰ مَا أَشْهَدْتُكَ عَلَيْهِ»

در این فراز، آقا و مولای خویش را برتمام چیزهایی که به آن اقرار کرده و به آن معتقد شده، شاهد می‌گیرد. این شاهد گرفتن امام زمان با توجه به این است که بر اساس آیات نورانی قرآن، خداوند متعال، پیامبر و امامان را شاهد برآمده اسلام قرار داده است. این امر، سنت خدادست و در تمام اقوام گذشته نیز شاهدانی از آن امت وجود داشته است.^۱

نکته‌ی دیگری که از آیات قرآن به دست می‌آید، حضور دائمی این شاهد و گواه الهی در همه‌ی اعصار است. خداوند می‌فرماید: **«يَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنفُسِهِمْ»**.

بر اساس این آیه‌ی شریفه، گواه باید از هرامتی و از خود مردم باشد؛ این یعنی همیشه یک حجت خدا و شاهد بر اعمال بندگان در روی زمین وجود دارد، و اگر این نباشد، خلاف معنای شاهد و گواه خواهد بود.

در زمان ما، وجود نورانی حضرت بقیة الله الاعظم، شاهد اعمال و رفتار ما هستند؛ لذا زائر از این فرصت استفاده می‌کند و ایشان را بر عقاید صحیح و اعمال صالح خود گواه می‌گیرد تا در روز جزا و در پیشگاه خداوند، برای او شهادت دهند.

«وَأَنَا وَلِيٌّ لَكَ تَبَرِّىءُ مِنْ عَذْوَكَ»

این فراز، یکی از مهم‌ترین فرازهای زیارت آل یاسین است. این عبارت، تکلیف چگونه زیستن و خط مشی زندگی را مشخص می‌کند. در اینجا محکم‌ترین دست آویز ایمان و اعتقاد رخ می‌نماید و چون سخن از محبت خالصانه و برخاسته از نیت الهی است، وجوب همراهی و هم‌دل بودن را معلوم می‌کند و فرازی است که از چهره، مواضع و کارهای شیعه‌ی منتظر پرده برمی‌دارد.

می‌توان گفت، این قسمت به اهمیت و جایگاه ولایت و امامت پرداخته است، زیرا لازمه‌ی ولایت پذیری، تولی و تبری است؛ لذا زائر پس از ذکر شهادت و اعتقاد خود، تولی و تبری خویش را اعلان می‌کند. شایان ذکر است، «تولی» به معنای دوست داشتن دوستان ائمه و «تبری» به

۱. **«فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجَئْنَا بِكَ عَلَىٰ هُؤُلَاءِ شَهِيدًا»**؛ (سوره نساء، آیه ۴۱) حال آن‌ها چگونه است، آن روزی که از هرامتی، گواهی (بر اعمال‌شان) می‌آوریم، و تورانیز بر آنان گواه خواهیم آورد.

۲. سوره نحل، آیه ۸۹، به یاد آورید روزی را که از هرامتی گواهی از خودشان بر آنها معبوث می‌کنیم.

معنای بیزاری جستن از دشمنان ائمه علیهم السلام و دشمنان دوستان ایشان است.

اهمیت تولی و تبیزی در دوران غیبت

اشرف کائنات، پیامبر خاتم صلوات الله علیه و آله و سلم در توصیف منتظران ظهور حضرت مهدی صلوات الله علیه و آله و سلم فرمودند:

طوبی لِسْنُ أَدْرَكَ قَائِمَ اهْلَ بَيْتٍ وَ هُوَ يَأْتِمُ بِهِ فِي غَيْبَتِهِ قَبْلَ قِيَامِهِ وَ يَسْوَلُ أَوْلِيَاءَهُ وَ يُعَادِي أَعْدَاءَهُ ذَلِكَ مِنْ رُفَقَائِي وَ ذَوِي مَوَدَّتِي وَ أَكْرَمُ أُمَّتِي عَلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛

خواهش حال کسی که (امامت) قائم اهل بیت علیهم السلام مرا درک کند، در حالی که در دوران غیبتش، او را امام خود قرار داده و دوستان او را دوست دارد و با دشمنان او دشمنی می‌کند! او در روز قیامت از دوستان و نزدیکانم و از گرامی‌ترین افراد ام تم خواهد بود.

«فَالْحَقُّ مَا رَضِيَّتُمْ وَ الْبَاطِلُ مَا أَنْسَخْتُمْ وَ الْمَغْرُوفُ مَا أَمْزَثُمْ بِهِ وَ الْمُنْكَرُ مَا نَهَيْتُمْ عَنْهُ»

این چهار جمله در قسمت‌های پایانی زیارت، نشان از نقطه‌ی صعود و اوج معرفت زائر دارد. این جملات هم با ظاهری زیبا و دلنشیں، در هم آمیخته شده و هم مطالب زیبا و مهمی را در بر گرفته است. در این فراز، رویارویی دو جریان حق و باطل و تقابل منکر و معروف، ملاک‌گذاری می‌شوند. در این عبارات پرمغز، شاخص اصلی دو جریان حق و باطل که همیشه با یکدیگر در تقابلند، بیان شده و نیز ملاک روشی و تیرگی اعمال ما در این دنیا به زیبایی مشخص شده است.

بخش چهارم: اعلام آهادگی برای یاری و نصرت امام عصر صلوات الله علیه و آله و سلم

«فَنَفْسِي مُؤْمِنَةٌ بِاللهِ وَخَدْهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِرَسُولِهِ وَبِأَمِيرِالمُؤْمِنِينَ وَبِكُمْ يَا مَوْلَايَ أَوْلِكُمْ وَ آخرِكُمْ وَ نُصْرَتِي مُعَدَّهُ لَكُمْ وَ مَوَدَّتِي خَالِصَهُ لَكُمْ آمِينَ آمِينَ»

پس نفس و جان من، به خداوند یکتای بی‌شریک ایمان دارد و به رسول او و به امیرالمؤمنین و به شما ای مولای من! اعتقاد دارد. این ایمان من به شما خاندان، به ابتداء و آخر شما (همه‌ی شما) است و نصرت و یاری من، مهیای شماست و محبت من به طور خالص برای شماست. خدا ایا، اجابت فرما! اجابت فرما!

در این فراز، زائر زیارت آل یاسین پس از شاهد گرفتن امام بر عقاید حقه و بیان ملاک سعادت و ابراز تولی و تبری به محضر ایشان، آمادگی خویش را برای یاری امام در تمام ابعاد با جمله «و نصرتی مُعَدَّةٌ لَكُمْ» اعلام می‌دارد. مسلماً کسی می‌تواند امام عصر^{علیهم السلام} را یاری کند که در خود، شرایط ولیاقت یاری را پدید آورده باشد. حکومت امام در زمین، حکومت صالحان و مصلحان است؛ از این رو، حاکمیت عدل در سراسر زمین، باید به دست انسان‌هایی وارسته و شایسته تحقق یابد.

در مسیر یاری امام^{علیهم السلام}

آخرین نکته این‌که: جامعه‌ای در صدد یاری امام خویش برمی‌آید که به جایگاه و نقش خود در مسیر یاری حق، شناخت لازم را داشته باشد؛ یعنی هر یار به عنوان عضوی از سپاه امام^{علیهم السلام}، باید برای اراده و انتخاب خود ارزش قائل شده و درباره‌ی نقش و اثرگذاری خود، آگاهی لازم را به دست آورده و بداند اراده‌ی تک‌تک افراد و خواست جمعی آن‌ها در یاری امام و در نتیجه، تحقق حکومت امام و اجرای منویات ایشان اثرگذار است.

جماعتی از شیعیان نزد امام صادق^{علیهم السلام} نشسته بودند و درباره‌ی امر ظهور و فرج سخن می‌گفتند.

امام صادق^{علیهم السلام} پس از آهی عمیق به ایشان فرمودند:

لَا وَاللهِ لَا يَكُونُ مَا تَئْدُونَ إِلَيْهِ أَغْيِنَكُمْ حَتَّىٰ تُغْرِبُلُوا لَا وَاللهِ لَا يَكُونُ مَا تَئْدُونَ إِلَيْهِ أَغْيِنَكُمْ حَتَّىٰ تُمْحَصُوا [لَا وَاللهِ لَا يَكُونُ مَا تَئْدُونَ إِلَيْهِ أَغْيِنَكُمْ حَتَّىٰ يَتَمَحَّصُوا]؛

قسم به خدا، آن امری که چشم به آن دوخته‌اید (فرج)، اتفاق نخواهد افتاد، مگر این‌که غریال شوید. آن امری که چشم به آن دوخته‌اید، اتفاق نخواهد افتاد، مگر این‌که خالص‌ها از بینتان جدا شوند.

ج) سلاح دعا در دستان مبارک ائمه^{علیهم السلام}

امامان^{علیهم السلام} به دلیل جو سیاسی عصر خود، بسیاری از مسائل مهم اعتقادی، معارف عالیه، حقایق معنوی و آموزه‌های دینی را تحت عنوان دعا و مناجات بیان فرموده و اسرار و حقایق

فراوانی را در دعاهای و زیارت‌ها گنجانده‌اند. ایشان در قالب دعاهای و زیارات، به بیان بسیاری از مسائلی که تأثیر اساسی در حیات بشر دارد پرداخته‌اند و به جامعه‌ی بشری بهترین درس‌های زندگی را داده‌اند. نمونه‌ی این حقیقت، «صحیفه‌ی سجادیه» امام زین‌العابدین علیه السلام است که حقایق بزرگی را در الفاظ کوتاه به عنوان دعا و مناجات، بیان فرموده است.

صحیفه‌ی سجادیه، منشور جهاد و مبارزه

نقش بی‌بدیل امام سجاد علیه السلام در زمینه‌سازی برای حرکت علمی امام باقر و امام صادق علیهم السلام غیر قابل انکار است. جهاد امام زین‌العابدین علیه السلام در بازسازی جامعه‌ی شیعی به گونه‌ای است که در طول مدت ۳۴ سال امامت، تعداد انگشت شمار یاران به تعداد بی‌شمار اصحاب صادقین علیهم السلام تبدیل می‌شود. وضعیت نابسامان فرهنگی در زمان‌های اولیه امامت امام سجاد علیه السلام و جهت دهنده جامعه‌ی منحط و فاسد در شرایط سخت به جهاد علمی و فرهنگی، بهترین شاهد بر مجاہدت فرهنگی این امام هم‌است. امام در جهت نیروسازی و انسان‌سازی با انجام یک کار تشکیلاتی گسترده، به مقابله با مظاهر فساد پرداخته و با تداوم حرکت انقلابی کربلا پیام عاشورا را همگانی نموده، در راستای مقابله با ظلم و ستم دستگاه حاکم تلاش نمود.

عظیم‌ترین میراث گران‌بهای مکتوب از امام سجاد علیه السلام صحیفه‌ی سجادیه است. صحیفه تنها میراث اهل‌بیت علیهم السلام است که به صورت کتاب به یادگار مانده است. قابل توجه است که نهج البلاغه که حاوی کلام‌های بلیغ امام علی علیه السلام است در قرون بعدی توسط یکی از علمای شیعه به نام سید رضی گردآوری شده است، ولی صحیفه‌ی سجادیه همانند قرآن، به صورت مجموعی و یک‌جا به دست ما رسیده است.

صحیفه‌ی سجادیه، ظاهرش دعا اما باطنش ساختن گروه‌های مقابله‌گر با ظلم و ستم و فساد است. مرحوم محمد جواد مغنیه در توصیف این کتاب که عصاره‌ی تفکرات اهل‌بیت علیهم السلام است،

می‌نویسد:

صحیفه‌ی سجادیه تنها یک کتاب دعا نیست، بلکه مدرسه‌ای است که درس توحید و عقیده و صبر و فداکاری و گذشت و مهربانی می‌دهد و آدمی را در برابر

بدی و تباہی با هر شکل و رنگی که باشد، به انقلاب و امی دارد.^۱

صحیفه‌ی سجادیه در خود آیات فراوانی را به صورت تصویر و تضمین جای داده است که نشانه‌ی اتصال این کتاب به کلام وحی است و شاید به همین جهت است که به «أخت القرآن» شهرت یافته است. اولین کسی که از صحیفه با عنوان «زبور آل محمد» یاد کرده و این نام را بر صحیفه نهاده است، ابن شهرآشوب مازندرانی (م ۵۸۸ ق) است. وجه تشابه این میراث ارزشمند با کتاب آسمانی زبور حضرت داود علیه السلام این است که هردو، کتاب دعا و مناجات با خداوند بوده است.

سفارش و تأکید امام زمان علیه السلام به انس با صحیفه

مرحوم علامه مجلسی نقل می‌کنند:

«از اوائل دوران بلوغ، خیلی دنبال به دست آوردن خشنودی خداوند بودم و فقط با یاد او آرام و قرار می‌گرفتم؛ سحرگاهی بین خواب و بیداری، مولایم صاحب العصر و الزمان علیه السلام را در مسجد جامع اصفهان دیدم سلام کردم سؤالاتی که در نظرم بود پرسیدم بعد عرض کردم: «مولایم! من همیشه نمی‌توانم خدمتتان برسم کتابی به من بدهید که همیشه طبق آن عمل کنم». حضرت فرمودند: «کتابی برای توبه محمد تاج داده‌ام برو و از او بگیر». در همان حالت نزد او رفتم. وقتی مرا دید گفت: «حضرت صاحب الزمان علیه السلام تورا فرستاده است؟». گفتم: «بله». کتابی به من داد آن را باز کردم دیدم کتاب دعاست، آن را بوسیدم؛ سپس به سوی حضرت برگشتم که از آن حالت خارج شدم، دیدم کتاب را ندارم تا صبح ضجه و ناله زدم.

بعد از نماز صبح، نزد استادم شیخ بهائی رفتم و قضیه را مطرح کردم ایشان مرا به علوم الهی و معارف یقینی و هر آن چه که به دنبالش هستم مژده داد، اما دلم آرام نگرفت در حالی که گریه می‌کردم از پیش او خارج شدم در این فکر افتادم همان مسیری را که در حالت رؤیا رفته بودم بروم؛ رفتم تا به شخص رسیدم، صالحی به نام «آقا حسن» ملقب به «تاجا» به او سلام کردم، پس از جواب سلام گفت: «بیا برویم کتاب به توبدهم، اولین کتابی که به من داد دیدم همان کتابی است که

۱. فی ظلال نهج البلاغه، ص ۱۱.

دیشب در حالت رؤیا به من داده شده بود از شدت خوشحالی گریه می‌کردم و فریاد می‌زدم، دیدم کتاب «صحیفه‌ی سجادیه» است. به برکت این تفضل حضرت، صحیفه سجادیه در بسیاری از شهرها به ویژه در اصفهان فراگیر و در بسیاری از خانه‌ها وارد شد و بسیاری از مردم، اهل خیر و صلاح و دعا و حتی برخی مستجاب الدعوه شدند.^۱

مهدویت در صحیفه‌ی سجادیه

بررسی موضوع مهدویت در صحیفه‌ی سجادیه مقدماتی دارد که به برخی از آن‌ها به صورت مختصر اشاره می‌شود. آشنایی گام به گام با این مباحث نورانی امام زین‌العابدین علیه السلام، معارف مهدوی در صحیفه‌ی سجادیه را بهتر و دقیق‌تر آشکار می‌سازد.

گام اول: ضرورت رسالت و هدایت در هر عصر

«ضرورت وجود هدایت‌گر در همه‌ی زمان‌ها»، در صحیفه‌ی سجادیه این گونه تبیین شده است:

فِ كُلِّ دَهْرٍ وَ زَمَانٍ أَرْسَلْتَ فِيهِ رَسُولًا وَ أَفْتَ لِأَهْلِهِ دَلِيلًا مِنْ لَدُنْ آدَمَ إِلَى مُحَمَّدٍ. صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِيهِ مِنْ أَئْمَانِ الْمُهْدَى، وَ قَادَةَ أَهْلِ الثَّقَى؛^۲

در هر زمان رسولی را فرستادی و برای مردم از زمان آدم تا محمد علیهم السلام از پیشوایان هدایت و رهبران اهل تقوا فرستادی.

جمله‌ی «فِ كُلِّ دَهْرٍ وَ زَمَانٍ أَرْسَلْتَ فِيهِ» براین نکته دلالت دارد که هیچ زمانی از رسالت و هدایت الهی خالی نیست، پس اگر رسول الهی حضور ندارد، بایستی هادی از طرف او، این نقش و وظیفه را به انجام برساند.

هم چنین براین مطلب دلالت دارد که هیچ زمانی از وجود حجت و دلیل الهی خالی نیست. این قانونی کلی است و قوانین الهی ثابت هستند و معقول نیست که این برنامه در بخش عمله‌ی تاریخ جاری شده باشد و در بخش پایانی، این قانون ملغی و یا نادیده گرفته شده باشد.

۱. روضة المتقين فی شرح من لا يحضره الفقيه، ملام محمد تقی مجلسی، ج ۱۴، ص: ۴۱۹.

۲. صحیفه‌ی سجادیه، دعای چهارم.

گام دوم: خاتمت و نقش اهل بیت

در دعای دوم از صحیفه‌ی سجادیه که به پیامبر رحمت حضرت محمد اختصاص دارد، آمده است:

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيْنَا بِإِحْمَادِ نَبِيِّهِ - صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ - دُونَ الْأُمَمِ الْمَاضِيَةِ وَ
الْقُرُونِ السَّالِقَةِ، بِقُدْرَتِهِ الَّتِي لَا تَغْرِيْعَنْ شَيْءٍ وَلِنَعْظُمَ، وَلَا يَقُولُهَا شَيْءٌ وَلِنَلْطُفَ.
فَخَتَمَ بِنَا عَلَى جَمِيعِ مَنْ ذَرَّا، وَجَعَلَنَا شُهَدَاءَ عَلَى مَنْ جَحَدَ، وَكَثُرَنَا بِمَنْهِ عَلَى مَنْ قَلَّ؛^۱
سپاس خدایی را که بر ما با بعشت پیامبرش منت نهاد... پس با ما هدایت را بر
همهی خلائق تمام کرد و ما را گواه بر منکران قرار داد.

در جمله‌ی «خَتَمَ بِنَا عَلَى جَمِيعِ مَنْ ذَرَّا» ضمیر متکلم در «بنا» و «جعلنا»، گویای شأن و جایگاه
اهل بیت در موضوع خاتمت و نقش آنان در این مهم است. با حضور امامت پس از
پیامبر در همهی عصرها است که هدایت الهی امتداد یافته و خاتمت توجیه مناسب خود را
می‌یابد.

جمله‌ی «شُهَدَاءَ عَلَى مَنْ جَحَدَ» نیز دلالتی همانند جمله‌ی قبل دارد. نتیجه این که در هر زمان
بایستی حضور امام ادامه یابد تا این مسئولیت‌ها عملی شده و هدایت الهی تمام گردد.

گام سوم: ضرورت حضور امام و حجت الهی در هر زمان

ضرورت حضور امام و حجت الهی در همهی عصرها و زمان‌ها، از این کلام امام سجاد

مشخص می‌شود:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَيْدَتَ دِينَكَ فِي كُلِّ أَوَانٍ بِإِيمَانِ أَقْشَهُ عَلَمًا لِعِبَادِكَ، وَمَسَارًا فِي سَلَادِكَ بَعْدَ أَنْ
وَصَلَّتَ حَبْلَهُ بِحَبْلِكَ؛^۲

بار خدایا، تو در هر زمان دین خویش را به امامی استحکام بخشیده‌ای و او را برپای
داشته‌ای تا پرچم راهنمای بندگان شود و در سرزمین‌های تو، چراغ فروزان هدایت
گردد و رشته‌ی پیمان او را به رشته‌ی پیمان خود پیوسته‌ای.

جمله‌ی «اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَيْدَتَ دِينَكَ فِي كُلِّ أَوَانٍ بِإِيمَانِ أَقْشَهُ عَلَمًا لِعِبَادِكَ» به صراحة بر حضور

۱. صحیفه‌ی سجادیه، دعای دوم.

۲. صحیفه‌ی سجادیه، دعای ۴۷.

امام در هر زمان دلالت دارد؛ این امام، همان حجت الهی است که در کلمات دیگرامام سجاد ^{علیه السلام} مکرر ذکر گردیده است.

آنچه براین ضرورت تاکید دارد، عبارت دیگری از ادعیه‌ی صحیفه‌ی سجادیه است:

«كُلُّهُمْ صَائِرُونَ إِلَى حُكْمِكَ، وَ أَمْوَرُهُمْ أَئِلَّةٌ إِلَى أَمْرِكَ، لَمْ يَهِنْ عَلَى طُولِ مُدَّتِهِمْ سُلْطَانُكَ،
وَلَمْ يَذْهَبْ لِتَرْكِ مُعَاجَلَتِهِمْ بُرْهَانُكَ. حُجَّتُكَ قَائِمَةٌ لَا تُذْهَبُ، وَ سُلْطَانُكَ ثَابِتٌ لَا
يَرُؤُلُ، فَقَدْ ظَاهَرَتِ الْحُجَّاجُ، ... لَمْ تَكُنْ أَنَاثُكَ عَجْزاً، وَ لَا إِمَهَالُكَ وَهْنَا، وَ لَا
إِمْسَاكُكَ غَفْلَةً، وَ لَا انتِظَارُكَ مُدَارَةً، بَلْ لِشَكُونَ حُجَّتُكَ أَبْلَغَ، وَ كَرْمُكَ أَكْمَلَ، وَ
إِحْسَانُكَ أَوْفَى، وَ بِنَعْمَتِكَ أَتَمَّ، كُلُّ ذَلِكَ كَانَ وَلَمْ تَرُلْ، وَ هُوَ كَائِنٌ وَ لَا تَرَأْلُ. حُجَّتُكَ
أَجَلٌ مِنْ أَنْ تُوصَفَ بِكُلِّهَا، وَ مَجْدُكَ أَرْفَعُ مِنْ أَنْ يَحْدُدَ بِكُنْهِهِ، وَ بِنَعْمَتِكَ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ
تُخَصِّي بِأَشْرِهَا؛

حجت و دلیل تو بربا است که باطل نمی شود و سلطنت تو پایدار است که زایل نمی گردد... همانا حجت‌های خود را ظاهر ساختی... تأخیر تو از سرعجنیست و مهلت دادن تو از سستی نیست و بازداشت تو از سرغفلت نبوده و انتظار تو مدارا نیست، بلکه بدان جهت است که دلیل تو رسانی و کرم تو کامل ترواحسان و نعمت تو تمام ترباشد. همه‌ی این موارد جاری بوده و خواهد بود و هم اکنون هم حاکم است و کنار رفتني نیست.^۱

امام سجاد ^{علیه السلام} در این جملات از قانونی کلی و سنتی زوال ناپذیر در عرصه‌ی هدایت سخن به میان آورده است و آن حضور پیوسته‌ی حجج الهی در بین مردم است. جمله‌ی «كُلُّ ذَلِكَ كَانَ وَ لَمْ تَرُلْ، وَ هُوَ كَائِنٌ وَ لَا تَرَأْلُ» براین مطلب دلالتی واضح دارد.

گام چهارم: تبیین جایگاه امامت اهل بیت ^{علیهم السلام}
از جمله موضوعاتی که امام سجاد ^{علیه السلام} در ادعیه‌ی خود به آن پرداخته، موضوع جایگاه امامت و پیشوایی اهل بیت ^{علیهم السلام} است. در بخشی از دعای عرفه چنین آمده است:

رَبِّ صَلَّى عَلَى أَطْيَابِ أَهْلِ بَيْتِهِ الَّذِينَ اخْتَرَهُمْ لِأَمْرِكَ، وَ جَعَلَهُمْ خَرَّةً عِلْمِكَ، وَ حَفَظَةً
دِينِكَ، وَ خُلَفَاءَكَ فِي أَرْضِكَ، وَ حُجَّاجَكَ عَلَى عِبَادِكَ، وَ ظَهَرَهُمْ مِنَ الرِّجُسِ وَ الدَّنسِ

تَظَهِّيرًا إِلَيْكُمْ وَجَعْلَتْهُمُ الْوَسِيلَةَ إِلَيْكَ، وَالْمُشَكَّلَ إِلَى جَنَّتِكَ^۱
پروردگارا! برپاکان اهل بیت پیامبر درود فrust، همانانی که برای امر خود برگزیدی
و آنان را ذخیره‌گاه دانش خودت و حافظان دینت و جانشینان در زمین قرار دادی
و آنان را به اراده‌ات از پلییدی‌ها پاکیزه کردی و آنان را وسیله به سوی خود و مسیر به
سوی بهشت قرار دادی.

آموزه‌ها و پیام‌ها

در این جملات امام سجاد اوصافی برمی‌شمارند؛ که چنین جایگاهی جز برائمه‌ی طاهرين
واهل بیت قابل تطبیق نیست. آن حضرت این جایگاه والا را این گونه ترسیم کرده است:

۱. مقام عصمت و طهارت: «تَطَهِّرُهُمْ مِنَ الرَّجُسِ وَالْذَّنَبِ تَظَهِّيرًا إِلَيْكُمْ»
انسان کامل کسی است که در تمامی شئونات زندگی کامل باشد و از هر عیب و نقص و آلوگی
ظاهری و باطنی پاک باشد. چنین شخصی الگوی کل بشریت بوده و تبعیت از اورشد و تعالی بشر
را به دنبال دارد.

تضمین‌دهنده‌ی طهارت و پاکی تنها خداوند است که در آیه‌ی تطهیر این تضمین را در حق
اهل بیت استوار کرده است^۲ و از میان اهل بیت به فرموده‌ی پیامبر نهمین فرزند از
نسل امام حسین، رسالت تطهیر جهان از ظلم و جور را به عهده دارد.

۲. برگزیدگی برای امر پروردگار: «الَّذِينَ أَحْتَرُوهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ».

بر مبنای آموزه‌های اعتقادی تشیع، تعیین و تشخیص امام معصوم به دست خداوند صورت
می‌گیرد و برای فرد یا گروهی بدون دخالت خدا امکان آن وجود ندارد، چون تنها خداوند است
که به نهان خانه‌ی قلب‌ها آگاهی دارد. انسانی که مورد انتخاب پروردگار واقع می‌شود، زمینه‌ی
این گزینش را در خود ایجاد نموده است و از این جهت است که این برگزیدگی بر مبنای حکمت
و علم خداوند صورت گرفته است.

۱. صحیفه‌ی سجادیه، دعای ۴۷.

۲. «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُنْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُظْهِرُكُمْ تَظَهِّيرًا»؛ سوره احزاب، آیه ۳۳.

۲. ذخیره‌گاه علم الهی؛ «جَعْلُتُهُمْ حَرْزَةً عِلْمٍ»

علمی که در اختیار اهل بیت ﷺ قرار دارد، از جنس دانش و اطلاعات بشری نیست تا اکتسابی باشد، بلکه علمی است که از جانب خالق بشر بوده و تنها در اختیار برگزیدگان خداوند قرار می‌گیرد و هر آن کس که می‌خواهد از این علم بهره ببرد، باید به مخازن این علم در بین بشر، یعنی اهل بیت ﷺ مراجعه نماید.

۳. حافظان دین خداوند؛ «حَفَظَهُ رَبُّكَ»

مقام محافظ دین بودن، عالی‌ترین درجه‌ی آن شان اهل بیت ﷺ است و هر کسی می‌خواهد به مرتبه‌ای از این مقام دسترسی پیدا کند، باید در مسیر پیروی از اهل بیت ﷺ حرکت کند.

۴. جانبشینان خداوند ببر روی زمین؛ «خَلَفَاءُكَ فِي أَرْضِكَ»

مقام خلیفة الله‌ی اهل بیت ﷺ محصور به منطقه‌ی خاصی از زمین یا گروه خاصی از افراد کره‌ی زمین نیست، بلکه سلطه‌ی آن‌ها بر کل زمین و برای تمام عالمیان است.

۵. حجت‌های الهی بر بندگان؛ «حَجَّاجُكَ عَلَى عَبَادِكَ»

با وجود اهل بیت ﷺ، حجت بر تمامی بندگان تمام است و برای هیچ کس عذری در پیشگاه خداوند متعال پذیرفته نیست. در دل این معنای از حجت بودن اهل بیت ﷺ، ضرورت وجود امام در هر زمان و خالی نبودن زمین از حجت نهفته شده است.

۶. وسائل تقریب به خداوند؛ «جَعْلُتُهُمُ الْوَسِيلَةُ إِلَيْكَ»

امکان ندارد بدون وسیله و یا واسطه به خدا رسید و به سوی او تقریب جست. اهل بیت ﷺ به عنوان وسیله‌های تقرب و حبل و ریسمان‌های الهی هستند که تمسک به آن‌ها، از ناحیه‌ی خداوند بر انسان‌ها واجب شده است.

۷. راه رسیدن به بهشت خداوند؛ «الْمَسْلَكُ إِلَى جَنَّتِكَ»

از بهشت تعبیر به رضوان الهی می‌شود و یکی از معانی رضوان، رضایت الهی است، بنابراین تنها راه به دست آوردن رضایت الهی و بهشتی شدن، از طریق اهل بیت ﷺ است که این فراز از دعا به آن اشاره دارد.

ناگفته نماند که مقامات زیادی برای اهل بیت در قالب صلوات بر آنها ترسیم شده است که به نوشتاری جداگانه برای شمارش آنها نیاز است. همچنین در دعای حضرت در روز عید قربان و روز جمعه، به صورت خاص به مقام امامت در نماز جمعه و نماز عید اشاره می‌شود که تنها مصداقی از مقامات اهل بیت می‌باشد:

اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الْمَقَامَ لِخُلَفَائِكَ وَ أَصْفَيَائِكَ وَ مَوَاضِعَ أَمْنَائِكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّفِيعَةِ الَّتِي
اخْتَصَصَتْهُمْ بِهَا قَدِ ابْتَزُوهَا، وَ أَثْتَ الْمُقْدَرُ لِذِلِّكَ، لَا يَغَالِبُ أَمْرُكَ، وَ لَا يَجَاوِزُ الْمُخْتُومُ
مِنْ تَدْبِيرِكَ كَيْفَ شِئْتَ وَ أَنْ شِئْتَ، وَ لِمَا أَثْتَ أَعْلَمُ بِهِ غَيْرُ مُتَّهِمٍ عَلَى خَلْقِكَ وَ لَا
لِإِرَادَتِكَ؛^۱

خدایا، این جایگاه جانشینان و برگزیدگان توست و جایگاه بلند امینان توکه آنان را بدان مخصوص گردانیدی که دیگران آن را بروند و این تقدیر توست و فرمان تو مغلوب نمی‌شود و از تدبیر محتمت، به هرگونه که بخواهی و هرجا که بخواهی، کس را یارای گذر از آن نیست و توبه هر کاری که کنی داناتری و درآفرینش و اراده‌ی خود متهم نیستی.

جمله‌ای «اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الْمَقَامَ لِخُلَفَائِكَ وَ أَصْفَيَائِكَ» که در ضمن سخن و دعای حضرت آمده است، اشاره به موقعیت روز عید قربان و جمعه است که ایراد خطبه و بیان مسائل اساسی و تعیین مسیر جامعه و ارشاد مردم، از جمله مسئولیت‌های امام و خلیفه‌ی خداوند در زمین دانسته شده است.

وقتی مقام نماز عید و جمعه از آن خلفای الهی است، آیا پذیرفتی است که صدھا عید و جمعه بباید و خداوند برای این سمت کسی را نداشته باشد؟ البته ممکن است خلیفه‌ی الهی حضور داشته باشد، ولی مقام او غصب شده باشد، چنانکه امام سجاد در ادامه‌ی دعا این مطلب را بیان فرموده‌اند:

حَتَّىٰ عَادَ صِفْوَتُكَ وَ خُلَفَاؤكَ مَغْلُوبِينَ مَقْهُورِينَ مُبْتَرِّينَ؛
پس برگزیدگان و خلفای تو مغلوب و مقهور شدند و حقشان از دستانشان خارج شد.

۱. صحیفه‌ی سجادیه، دعای ۴۸.

گام پنجم: جایگاه حجت حق الهی

در دعای عرفه به صورت خاص به جایگاه حجتی که حضورش ضروری است، تصریح شده است و از نوع دعا درباره‌ی آن ولی خدا استفاده می‌شود که منظور حضرت مهدی ع است:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَيْدُتَ دِينَكَ فِي كُلِّ أَوَانٍ بِإِيمَانِ أَقْتَهُ عَلَمًا لِعِبَادِكَ، وَمَنَارًا فِي بِلَادِكَ بَعْدَ أَنْ وَصَلْتَ حَبْلَهُ بِحَبْلِكَ، وَجَعَلْتَهُ الدَّرِيعَةَ إِلَى رِضْوَانِكَ، وَأَفْتَرَضْتَ ظَاغَتَهُ، وَحَذَرْتَ مَغْصِيَتَهُ، وَأَمْرَتَ بِاِمْتِشَالِ أَوْامِرِهِ، وَالِاثْتَهَاءِ عِنْدَ نَهْيِهِ، وَأَلَا يَتَقَدَّمَهُ مُتَقَدِّمٌ، وَلَا يَتَأَخَّرَ عَنْهُ مُشَأْخِرٌ فَهُوَ عِصْمَةُ الْلَّائِذِينَ، وَكَهْفُ الْمُؤْمِنِينَ وَعُرْوَةُ الْمُتَمَسِّكِينَ، وَبَهَاءُ الْعَالَمِينَ؛^۱

بار خدایا، تو در هر زمان دین خویش به امامی استحکام بخشیده‌ای و او را بربای داشته‌ای تا پرچم راهنمای بندگانست شود و در سرزمین‌های توچراج فروزان هدایت گردد و رشته‌ی پیمان او را به رشته‌ی پیمان خود پیوسته‌ای و او را وسیله‌ی خشنودی خود ساخته‌ای و اطاعت او را فریضه گردانیده‌ای و مردم را از سرکشی در برابر او برحدر داشته‌ای و فرمان داده‌ای که به هر چه امری کند اطاعت کنند و از هر چه نهی می‌کند، باز ایستند و کس براو پیشی نگیرد و کسی از او واپس نماند و او نگهدارکسانی است که به او پناه می‌برند و کهف امان مؤمنان است و حلقه‌ی اعتصام ایشان است و جلال و جلوه‌ی جهانیان است».

آموزه‌ها و پیام‌ها

برخی از مقامات تبیین شده در این دعا برای حجت حق الهی عبارتند از:

۱. ضرورت حضور؛ (**اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَيْدُتَ دِينَكَ فِي كُلِّ أَوَانٍ بِإِيمَانِ أَقْتَهُ عَلَمًا لِعِبَادِكَ**)
۲. منصوب از ناحیه‌ی خداوند متعال؛ (**بِإِيمَانِ أَقْتَهُ**)
۳. تحکیم بخش و تأیید کننده‌ی دین خدا؛ (**أَيْدُتَ دِينَكَ**)
۴. راهنمای وسیله‌ی هدایت مردم در زمین؛ (**مَنَارًا فِي بِلَادِكَ**)
۵. دارای پیوند با آسمان؛ (**بَعْدَ أَنْ وَصَلْتَ حَبْلَهُ بِحَبْلِكَ**)
۶. وسیله و مسیر جلب رضایت الهی؛ (**جَعَلْتَهُ الدَّرِيعَةَ إِلَى رِضْوَانِكَ**)
۷. پناه پناه‌جویان و امان مؤمنان؛ (**عِصْمَةُ الْلَّائِذِينَ، وَكَهْفُ الْمُؤْمِنِينَ**)

۱. صحیفه‌ی سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۶۰.

۸. حسن و جمال جهانیان: (وَبَهْاءُ الْعَالَمَيْنَ).

کام ششم: دعا در حق حجت حق و امام زمان

بعد از معرفی جایگاه حجت حق، دعا در حق این ولی خدا آغاز می‌شود که به صورت فهرست وار به آن اشاره می‌شود. نوع دعاها معلوم می‌کند که دعا در حق چه کسی بوده و کدام امام و حجت الهی منظور امام سجاد است.

اللَّهُمَّ فَأَوْزِعْ لِوْلِيْكَ سُكْرَمَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيْهِ، وَ أَفْزِعْنَا مِثْلَهُ فِيهِ، وَ آتَيْهِ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا
نَصِيرًا، وَ افْسَحْ لَهُ فَشَحًا يَسِيرًا، وَ أَعْنَهُ بِرْكَتَ الْأَعْزَى، وَ اشْدُدْ أَزْرَهُ، وَ قَوِ عَضْدَهُ، وَ رَاعِهِ
بَعِينَكَ، وَ احْمِهِ بِحِفْظِكَ وَ انْصُرْهُ بِتَلَاقِكَ، وَ امْدُدْهُ بِجُنْدِكَ الْأَغْلَبِ؛^۱

بار خدایا، به ولی خود الهام نمای که شکرنعمتی را که به او ارزانی داشته‌ای به جای آرد و ما رانیز الهام ده که شکرنعمت هدایت او به جای آریم واورا از جانب خود سلطه و توانایی ده و به آسانی راه پیروزی براو بگشای و به نیرومندترین ارکان قدرت خود یاری اش فرمای و پشتیش محکم و بازوانش توانا گردان وزیرنظر مراقبت خویش قرار ده و در سایه‌ی حفظ خود حفظش نمای و به ملائکه‌ی خود یاری اش ده و به لشکر پیروزمند خود مددش رسان.

وَ أَقِمْ بِهِ كِسَابِكَ وَ حُدُودَكَ وَ شَرَائِعَكَ وَ سَنَنَ رَسُولِكَ، - صَلَوَاتُكَ اللَّهُمَّ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَ
أَخْيِ بِهِ مَا أَمَاتَهُ الظَّالِمُونَ مِنْ مَعَالِمِ دِينِكَ، وَ اجْلُ بِهِ صَدَاءَ الْجُنُورِ عَنْ طَرِيقِكَ، وَ أَبْنِ بِهِ
الضَّرَاءَ مِنْ سَبِيلِكَ، وَ أَزْلِ بِهِ النَّاكِبِينَ عَنْ صِرَاطِكَ، وَ احْمِقْ بِهِ بُغَاةَ قَضِيكَ عِوَجاً؛^۲

ای خداوند، کتاب خود، حدود و شرایع خود و سنت‌های پیامبر خود را. بِهِ بد و برپای دار و هر چه را ظالمان از معالم دینت میرانیده‌اند بدو زنده دار و بدو زنگ ستم ستمکاران از آیین خویش بزدای و بدو دشواری‌ها را از راه خود دور گردان و به نیروی او کسانی را که از راه تو منحرف شده‌اند از میان بردار و آن کسان را که صراط مستقیم تورا راه کج جلوه می‌دهند نابود نمای.

وَ أَلِنْ جَانِبَهُ لِأَوْلِيَائِكَ، وَ ابْسُطْ يَدَهُ عَلَى أَعْدَائِكَ، وَ هَبْ لَنَا رَأْفَةَهُ، وَ رَحْمَتَهُ وَ تَعْظِفَهُ وَ
تَحْتَنَهُ، وَ اجْعَلْنَا لَهُ سَامِعِينَ مُطِيعِينَ، وَ فِي رِضاهُ سَاعِينَ، وَ إِلَى نُصْرَتِهِ وَ المُذَافَعَةِ عَنْهُ

۱. صحیفه‌ی سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۶۱.

۲. صحیفه‌ی سجادیه، دعای ۴۷، فراز ۶۲.

مُكْنِفِينَ، وَ إِلَيْكَ وَ إِلَى رَسُولِكَ - صَلَوَاتُكَ اللَّهُمَّ عَلَيْهِ وَآلِهِ - بِذَلِكَ مُتَقَرِّبِينَ؛
ای خداوند، ولی و امام خود را برای دوستانت قلبی مهربان و نرم عطا کن و دست
قدرت او بردشمنانت گشوده گردان و رافت و رحمت و عطوفت و محبتش را
نصیب ما گردان و ما را از شنوندگان و فرمانبرداران امر او فرار ده و چنان کن که در
راه رضای او سعی کنیم و یاری اش نماییم و مدافع او در برابر دشمنش باشیم و این
سبب تقرب ما به تو و رسول تو - ﷺ - گردد.

آموزه‌ها و پیام‌ها

۱. خدایا او را سپاس‌گزار نعمتی که به او عطا کردی قرار بده؛ (اللَّهُمَّ فَأَوْزِعْ لِوَلِيكَ شُكْرًا
أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيْهِ)
۲. او را از جانب خود تسلط و توانمندی بده؛ (وَأَتَهِ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا)
۳. راه پیروزی را براویه آسانی براو بگشا؛ (وَافْتَحْ لَهُ فَشَحَا يَسِيرًا)
۴. او را به نیرومندترین ارکان قدرت خود یاری ده؛ (وَأَعِنْهُ بِرَبِّكَ الْأَعْظَمَ)
۵. پشتیش را محکم و باز واش را توانا گردان؛ (وَأَشْدُدْ أَزْرَهُ، وَقَوِّ عَضْدَهُ)
۶. او را تحت مراقبت خویش قرار ده؛ (وَرَاعِيهِ بِعَيْنِكَ)
۷. او را در سایه‌ی حفاظت خود حراست کن؛ (وَاحِهِ بِحَفْظِكَ)
۸. او را به ملائکه و لشکر پیروزمند خود مدد رسان؛ (وَأَنْصُرْهُ بِلَائِكَتِكَ، وَامْدُدْهُ بِجُنُدِكَ
الْأَغْلَبِ)
۹. کتاب، حدود، شرایع و سنت‌های پیامبر خود را بدو بربپا دار؛ (وَأَقِمْ بِهِ كِتَابَكَ وَحُدُودَكَ وَ
شَرَائِعَكَ وَسُنَّ رَسُولِكَ)
۱۰. هرجه را ظالمان از معالم دینت میرانیده‌اند، بدو زنده دار؛ (وَأَخْيِ بِهِ مَا أَمَاتَهُ الظَّالِمُونَ مِنْ
مَعَالِمِ دِينِكَ)
۱۱. به وسیله‌ی او زنگ ستم ستمکاران از آیین خویش بزدای؛ (وَاجْلُ بِهِ صَدَاءَ الْجُنُورِ عَنْ
طَرِيقَتِكَ)

۱۲. به وسیله‌ی او دشواری‌ها را از راه خود دور گردان؛ (وَ أَيْنِ يِهِ الصَّرَاءَ مِنْ سَبِيلِكَ)
۱۳. به نیروی او کسانی را که از راه تو منحرف شده‌اند از میان بردار و آن کسان را که صراط مستقیم تورا راه کج جلوه می‌دهند، نابود نمای؛ (وَ أَزِلْ يِهِ النَّاكِيرَةَ عَنْ صِرَاطِكَ، وَ احْمَقْ يِهِ بُغَاةَ قَصْدِكَ عِوَجاً)
۱۴. دست قدرت او را بر دشمنات گشوده گردان؛ (وَ ابْسُطْ يَدَهُ عَلَى أَعْدَائِكَ)
این فرازها در کنار معرفی امام عصر ع، به تبیین دستاوردهای حکومت حضرت مهدی ع و وظایف مردم نسبت به حضرت پرداخته شده است که به اختصار، به این دو موضوع نیز اشاره می‌شود.

- گام هفتم: وظایف شیعیان و منتظران در برابر امام ع**
در فراز گذشته در ضمن دعا برای امام عصر ع به برخی از وظایف شیعیان و منتظران در برابر امام پرداخته شده است که عبارتند از:
۱. وجوب اطاعت از امام؛ (وَ افْتَرَضْ طَاعَتُهُ)
 ۲. پرهیز از نافرمانی امام و ممنوعیت معصیت او؛ (حَذَرْتَ مَغْصِيَتَهُ)
 ۳. همراهی با امام در همه‌ی شئون و سبقت نگرفتن و عقب نیفتادن از او؛ (أَلَا يَتَقدَّمُ مُتَقدِّمٌ، وَ لَا يَتَأَخَّرَ عَنْهُ)
 ۴. همانند امام سپاس‌گزار نعمت‌ها بودن؛ (وَ أَوْزَعْنَا مِثْلَهُ فِيهِ)
 ۵. گوش به فرمان و مطیع امام بودن؛ (وَاجْعَلْنَا لَهُ سَامِعِينَ مُطِيعِينَ)
 ۶. تلاش برای جلب رضایت امام؛ (وَ فِي رِضاهُ سَاعِينَ)
 ۷. یاری پیوسته‌ی امام و مدافعانه همیشگی امام بودن؛ (وَ إِلَى نُصْرَتِهِ وَ الْمُدَافَعَةِ عَنْهُ مُكْنِفِينَ)
 ۸. تقرب جستن به خدا و رسول با نصرت امام؛ (وَ إِلَيْكَ وَ إِلَى رَسُولِكَ صلی الله علیه و آله و سلم بِذَلِكَ مُتَقَرِّبِينَ).
در ادامه‌ی این دعا از صحیفه‌ی سجادیه، به ویرگی کسانی که ولایت اهل بیت علیهم السلام را دارند، اشاره شده است و در همین راستا وظیفه‌ی آنان نسبت به امام و اهل بیت علیهم السلام به خوبی بیان شده است:
- اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى أُولَائِمُ الْغَنَّارِفِينَ مِقْسَامِهِمْ، الْمُشْعِينَ مَثْهَجِهِمْ، الْمُقْتَفِينَ**

آثارُهُمْ، الْمُسْتَمِسِكِينَ بِعُرْزُوَتِهِمْ، الْمُسْتَمِسِكِينَ بِأَمَامَتِهِمْ،
الْمُسَلِّمِينَ لِأَمْرِهِمْ، الْمُجْتَهِدِينَ فِي طَاعَتِهِمْ، الْمُشَتَّظِرِينَ أَيَامَهُمْ، الْمَادِينَ إِلَيْهِمْ
أَغْيَيْهُمْ، الْمُصَلَّوَاتِ الْمُبَارَكَاتِ الرَّازِيكَاتِ النَّامِيَاتِ الْغَادِيَاتِ الرَّاهِحَاتِ. وَسَلِيمٌ عَلَيْهِمْ وَ
عَلَى أَزْوَاجِهِمْ، وَاجْمَعَ عَلَى السُّقُوْنِ أَمْرُهُمْ، وَأَصْلَحَ لَهُمْ شُؤُونَهُمْ، وَشُبَّ عَلَيْهِمْ، إِنَّكَ أَنْتَ
الْتَّوَابُ الرَّحِيمُ، وَخَيْرُ الْغَافِرِينَ، وَاجْعَلْنَا مَعَهُمْ فِي دَارِ السَّلَامِ بِرَحْمَتِكَ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ؛
بار خدایا، تحيیت و درود بفرست دوستان ایشان را: آن اعتراف کنندگان به مقام و
منزلت ایشان، آن پیروی کنندگان راه ایشان، آن پای نهنگان به جای پای ایشان،
آن چنگ زنندگان به رشته‌ی آیین ایشان، آن تمسمک جویان به دوستی ایشان، آن
پذیرندگان پیشوایی ایشان، آن تسلیم شوندگان به فرمان ایشان، آن کوشندگان در
طاعت ایشان، آن منتظران دولت ایشان و آن چشم به راهان ظهور ایشان. تحيیت و
درودی مبارک پاکیزه، فزاینده، در هر بامداد و هر شبانگاه.

آموزه‌ها و پیام‌ها

۱. اعتراف به مقام اهل بیت علیهم السلام: (**الْمُغْتَرِفِينَ بِمَقَامِهِمْ**)
۲. تبعیت کردن از روش اهل بیت علیهم السلام: (**الْمُتَبَعِينَ مَثَّلَحُهُمْ**)
۳. پیروی کردن از آثار آن‌ها؛ (**الْمُقْتَفِينَ آثارَهُمْ**)
۴. دست آویز قرار دادن و چنگ زدن به هدایت اهل بیت علیهم السلام: (**الْمُسْتَمِسِكِينَ بِعُرْزُوَتِهِمْ**)
۵. تمسمک به ولایت آن‌ها؛ (**الْمُسْتَمِسِكِينَ بِولَايَتِهِمْ**)
۶. پذیرفتن پیشوایی اهل بیت علیهم السلام: (**الْمُؤْتَكِينَ بِأَمَامَتِهِمْ**)
۷. تسلیم فرمان آن‌ها بودن؛ (**الْمُسَلِّمِينَ لِأَمْرِهِمْ**)
۸. کار جهادی در اطاعت از اهل بیت علیهم السلام: (**الْمُجْتَهِدِينَ فِي طَاعَتِهِمْ**)
۹. در انتظار دولت آن‌ها ماندن؛ (**الْمُشَتَّظِرِينَ أَيَامَهُمْ**)
۱۰. چشم دوختن به تحقق دولت اهل بیت علیهم السلام: (**الْمَادِينَ إِلَيْهِمْ أَغْيَيْهُمْ**).

گام هشتم: دستاوردهای حکومت حضرت مهدی

خواسته‌های بیان شده در این دعا تنها با تشکیل حکومت جهانی حضرت مهدی محقق می‌شود؛ از این روز این امور می‌توان به عنوان دستاوردهای حکومت جهانی حضرت یاد کرد:

۱. اقامه‌ی کتاب خدا و حدود الهی؛ (وَ أَقِمْ بِهِ كِتَابَكَ وَ حُدُودَكَ)
۲. اقامه‌ی شرایع الهی و سنت‌های پیامبر؛ (وَ شَرَائِعَكَ وَ سُنَّتَ رَسُولِكَ)
۳. زنده شدن هر آنچه ظالمان از معالم دین میرانیده‌اند؛ (وَ أَحْيِ بِهِ مَا أَمَاتَهُ الظَّالِمُونَ مِنْ مَعَالِمِ دِينِكَ)
۴. زدوده شدن زنگ ستمکاران از آیین الهی؛ (وَ اجْلُ بِهِ صَدَاءَ الْجُنُورِ عَنْ طَرِيقَتِكَ)
۵. دور شدن دشواری‌ها از راه خدا؛ (وَ أَبْرِئْ بِهِ الصَّرَاءَ مِنْ سَبِيلِكَ)
۶. از میان برداشته شدن کسانی که از مسیر الهی منحرف شده‌اند؛ (وَ أَزْلِ بِهِ النَّاكِيرَ عَنْ صِرَاطِكَ)
۷. نابودی کسانی که صراط مستقیم را راه کج جلوه داده‌اند؛ (وَ اخْحُقْ بِهِ بُغَاثَةَ قَضِيكَ عِوْجاً)
۸. گشوده شدن دست قدرت امام بر دشمنان خدا؛ (وَ ابْسُطْ يَدَهُ عَلَى أَعْدَائِكَ).

دعای ظهور

این بحث را با دعایی از امام سجاد^ع که برای ظهور امام زمان^ع داشته‌اند، سامان

می‌دهیم:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، إِنَّكَ حَمِيدٌ حَمِيدٌ، كَصَلَواتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ وَ تَحْيَاتِكَ عَلَى أَصْفِيائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ، وَ عَجِّلِ الْفَرَجَ وَ الرُّوحَ وَ النُّصْرَةَ وَ التُّمْكِينَ وَ التَّأْيِيدَ لَهُمْ؛
بار خدایا! بر محمد و آل محمد درود فرست، که تو ستد و بلند مرتبه‌ای، همانند درودها و برکت‌ها و تحياتت بسر برگزیدگان، ابراهیم و آل ابراهیم، و در فرج، آسایش، یاری، تمکین و تأیید آنان تعجیل فرما.^۱

۱. صحیفه‌ی سجادیه، دعای ۴۸، فراز ۱۱.

پرسش‌ها

۱. امام زمان ع دربارهٔ زیارت آل یاسین چه فرمودند؟
۲. زائر در زیارت آل یاسین شهادت به چه چیزهایی می‌دهد؟
۳. اعلام آمادگی برای یاری و نصرت امام عصر ع در کدام یک از فرازهای زیارت آل یاسین آمده است؟
۴. پنج فراز از دعای عرفه‌ی امام سجاد ع که به بیان اوصاف امامت می‌پردازند را بنویسید.
۵. امام سجاد ع چه وظایفی را برای شیعیان و منتظران ذکر کرده‌اند؟
۶. پنج مورد از دستاوردهای حکومت امام مهدی ع که امام سجاد ع آن را بیان کرده‌اند، نام ببرید.

منابع مطالعاتی

۱. پیمان نصرت؛ رضا ذکریایی، مهدی افراصیابی.
۲. دانشنامه امام مهدی، ج ۶؛ محمد محمدی ری شهری.
۳. سلام بر پرچم برآفرانش؛ سید مجتبی بحرینی.
۴. میثاق منتظران؛ سید مهدی حائری.

فصل هشتم:

نشانه‌های ظهور

۱. سرکار خانم مهدیه سعیدی نشاط.

تعریف ظهور

«ظهور» در لغت به معنای آشکار شدن شیء پنهان است^۱ و در اصطلاح مهدویت، مقصود، ظاهر شدن حضرت مهدی ع پس از پنهان زیستن طولانی، برای قیام و برپایی حکومت عدل جهانی است.^۲

حادثه‌ی ظهور یا فرایند ظهور

هرچند ظهور حضرت مهدی ع اغلب به معنای خاص آن یعنی حادثه‌ی ورود حضرت به مسجدالحرام و معرفی خود به جهانیان از کنار کعبه تصور می‌شود؛ ولی در واقع ظهور ایشان را می‌توان به یک معنا، فرایندی چند ماهه در نظر گرفت که با وقوع پشت سرهم نشانه‌های حتمی ظهور و در آخرین مرحله با معرفی حضرت در کنار خانه‌ی کعبه تحقق می‌یابد. فرایند و جریان دانستن ظهور حضرت ع، دلایل و فوائدی دارد که در آدامه به آن پرداخته خواهد شد.

تعریف علامه یا نشانه‌های ظهور

«علامه» در لغت عرب به معنای نشانه است^۳ و منظور از علامه ظهور، نشانه‌هایی است که نزدیک شدن ظهور را نشان می‌دهند و به وسیله‌ی آنها می‌توان امام مهدی ع را از مدعیان دروغین شناسایی کرد. بنابراین؛ با تحلیل ماهیت نشانه‌های ظهور، درمی‌یابیم که نشانه‌های ظهور نیز مانند سپیدی مو که تنها علامت رسیدن به سن پیری است و نه علت پیر شدن؛ تنها برای اعلام

۱. کتاب العین، ج ۴، ص ۳۷ : «الظہور: بدؤ الشیء الخفی».

۲. فرهنگ‌نامه مهدویت، ص ۲۹۹.

۳. لسان‌العرب، ج ۱۲، ص ۴۱۹.

عمومی نزدیک شدن ظهور و ایجاد آمادگی روانی مردم برای استقبال از ظهور مهدی موعود صلوات‌الله علی‌ہ و سلیمانیت‌ہ هستند و علت و سبب تحقق ظهور نیستند.

جایگاه نشانه‌های ظهور در هنر دین

اگر نشانه‌های ظهور را در کنار دیگر آموزه‌های دین و در ارتباط با آن‌ها در نظر بگیریم، جایگاه و ارزش این مبحث بهتر شناخته خواهد شد. در مجموعه‌ی تعالیم دین اسلام، مبانی و اصول و تکالیف شرعی بالاترین اهمیت را دارند؛ برای مثال اعتقاد به ظهور امام زمان صلوات‌الله علی‌ہ و سلیمانیت‌ہ و تلاش برای انجام تکلیف شرعی خود در دوران غیبت از ضروریات است؛ این زمینه‌سازی برای ظهور در بستر اجتماع تحقیق می‌یابد. در این میان شناخت روایات علائم ظهور می‌تواند ما را در شناخت تکلیف خود در مواجهه با وقوع نشانه‌های ظهور مثل خروج سفیانی یا قیام یمانی یاری دهد؛ مثلاً روایات نشانه‌های ظهور ما را با جریان فتنه انگیز سفیانی آشنا کرده و از همراهی با او بر حذر می‌دارد، اما در مواجهه با جریان سفیانی، آگاه نبودن نسبت به نشانه‌های ظهور لزوماً منجر به گمراهی مانع گردد؛ زیرا می‌توانیم با بررسی شرایط و طبق آموزه‌های اصلی دین، دشمن امام زمان صلوات‌الله علی‌ہ و سلیمانیت‌ہ را شناخته و به تکلیف خود نسبت به این جریان عمل کنیم، در واقع کسی که با مبانی، اهداف و اصول و معیارهای دین آشناست، در هر موقعیت به تناسب شرایط، تکلیف خود را نسبت به امام خود و نیز حرکت‌هایی که در جامعه وجود دارد خواهد شناخت و براساس آن اقدام خواهد کرد، چه روایات علائم ظهور باشند و چه نباشند.^۱

بنابراین اگر کسی با علائم ظهور آشنا بی چندانی نداشته باشد، ولی آگاه به اصول اعتقادی و ملزم به رعایت تکلیف شرعی خود در دوران غیبت باشد؛ می‌تواند به سلامت از دوران غیبت عبور کند و هنگام ظهور نیز امام زمان صلوات‌الله علی‌ہ و سلیمانیت‌ہ را با معیارهایی که در دین آمده بشناسد و از امامش اطاعت و او را یاری کند.

حال این سؤال مطرح می‌شود که طرح نشانه‌های ظهور با چه هدفی گرفته است؟ در پاسخ باید گفت: گرچه بسیاری از مؤمنین با تمسک به اصول دین و احکام فقهی می‌توانند به

۱. تأملی در نشانه‌های حتمی ظهور، صص ۱۶-۱۹.

وظیفه‌ی خود هنگام وقوع علائم آگاه شده و امام زمان خود را بشناسند؛ اما پیشگویی مقصومین درباره‌ی این رخدادها بی‌حکمت نیست و نشانه‌های ظهور دست کم در دو موضع می‌توانند ثمر بخش باشند: اول: جایی است که مردم به جهت عدم تبلیغ دین، یا غفلت خودشان از معیارهای اصلی دین بی‌اطلاع هستند. دوم: جایی که به دلیل گرفتار شدن در دام شباهات و پیچیدگی شرایط، نتوانند بر اساس معیارها و ضوابط به هدایت برسند.

مثلاً بارها پیامبر اکرم ﷺ درباره‌ی جانشینی امیرالمؤمنین علیہ السلام و حقانیت ایشان سخن گفته بودند به طوری که اگر کسی واقعاً به دنبال شناخت حق بود، می‌توانست بدان دست یابد. با این حال، آن حضرت در کنار این روشنگری‌ها نشانه‌هایی را نیز بیان فرمود؛ برای مثال، از عمار به عنوان نشانه‌ی جبهه‌ی حق یاد کرد و در جریان تلاش عمار برای ساخت مسجد النبی، پیامبر اکرم ﷺ به عمار بشارت شهادت داد و فرمود:

تَقْتُلُ عَمَارًا أَفْتَأِنَّ الْبَاغِيَةَ^۱؛

عمار یاسراً گروه ستمگر و متجاوز خواهد کشت.

این نشانه‌ای که پیامبر ﷺ فرمود موجب شد که مسلمانان در جنگ صفين که برخی در فضای فتنه از شناخت حق و باطل ناتوان شدند، با کشته شدن عمار به دست سپاه معاویه بتوانند جبهه‌ی حق را از باطل شناسایی کنند.^۲

بنابراین معرفت صحیح نسبت به نشانه‌های ظهور، گرچه دارای فوائدی است، اما این نشانه‌ها علت تحقق ظهور نیستند و شناخت و ایمان به آن‌ها در تعالیم دینی نقش کلیدی ندارد، بلکه در کنار اصول دین و در چهار چوب احکام اسلامی می‌تواند در شناخت امام زمان علیه السلام هنگام ظهور و آمادگی برای یاری ایشان سودمند باشد.

آثار و فوائد نشانه‌های ظهور

نشانه‌های ظهور، بخش عمده‌ای از روایات مهدویت را به خود اختصاص داده است. اهتمام پیشوایان دینی به طرح این موضوع و توجه دادن مسلمانان به این حقیقت، نشان از اهمیت و فوائد

۱. عین اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۶۳.

۲. تأملی در نشانه‌های حتمی ظهور، صص ۱۹-۲۲.

آن دارد؛ در اینجا به اختصار برخی از آثار «شناخت علائم ظهور» را یادآور می‌شویم:^۱

۱. علائم ظهور، نشانه‌های نزدیک شدن فرج آل محمد ﷺ است. بنابراین، با تحقق هریک از آن‌ها، نور امید در دل‌های مؤمنان پر فروغ‌تر، مقاومت آنان در برابر سختی‌ها بیش تر و گذر از مسیر پرتلاطم دوران غیبت برایشان آسان‌تر می‌شود.
۲. با تحقق هریک از نشانه‌ها که نزدیک شدن ظهور را بشارت می‌دهد، مؤمنان خود را برای درک آن روز بزرگ و همراهی و همکاری با امام مهدی ؑ آماده‌تر می‌کنند، و حرکت صلاح و اصلاح‌شان، شتاب بیشتری می‌یابد.
۳. علائم ظهور، افزون بر خاصیت تبشيری آن، می‌تواند هشداری برای منحرفان باشد، تتحقق نشانه‌های ظهور که نویدبخش پایان یافتن تباہی‌ها و کثی‌هاست، برای این دسته از مسلمانان مایه‌ی هشدار خواهد بود تا گذشته‌ی خود را جبران کنند و برای درک فیض همراهی با موعد آخرالزمان مهیا شوند.
۴. وعده‌ی ظهور مهدی موعود ؑ و رخ دادن نشانه‌های ظهور، از یک منبع سرچشم می‌گیرند، و با تحقق یافتن نشانه‌های ظهور می‌توان به صداقت و راستی آن منبع پی برد. آشکار شدن راستی سرچشم می‌این وعده‌ها، ایمان مؤمنان به اصل تتحقق ظهور را عمیق‌تر و استوار‌تر خواهد کرد، و شک و تردید را از دل انسان‌های سنت ایمان، خواهد زدود.
۵. علائم ظهور، حوادث آینده‌ی بشریت است، و برخی از آن‌ها، تأثیر مستقیمی در سعادت و شقاوت انسان‌ها می‌گذارد. با آگاهی از این نشانه‌ها می‌توان برای مواجهه با این پدیده‌ها به شکل مناسب برنامه‌ریزی کرد.
۶. از دیگر آثار مشتبه دانستن علائم ظهور، شناخت مدعيان دروغین مهدویت است؛ چرا که با شناخت نشانه‌های واقعی ظهور، به سادگی می‌توان به دروغ بودن ادعاهای کسانی که پیش از تحقیق نشانه‌ها، ادعای مهدویت دارند، پی برد.

آثار مثبت شناخت علائم ظهور به این موارد محدود نمی‌شود و در آثار پژوهشگران دیگر نیز مطرح شده است.^۱

تقسیمات نشانه‌های ظهور

تقسیمات مختلفی برای نشانه‌های ظهور بیان شده است که در این جا به طور خلاصه به سه مورد از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

الف. نشانه‌های حتمی و غیرحتمی: روایات اهل بیت ^{علیهم السلام} نشانه‌های ظهور را به «محتم» یعنی حتمی و «موقف» یعنی غیرحتمی تقسیم کرده‌اند. به جهت اهمیت ویژه‌ی این تقسیم‌بندی در ادامه به طور مفصل به آن پرداخته خواهد شد.

ب. نشانه‌های متصل و منفصل: با توجه به فاصله‌ی نشانه‌های ظهور با واقعه‌ی ظهور برخی پژوهشگران، نشانه‌های ظهور را به دو دسته‌ی متصل و منفصل تقسیم کرده‌اند. علائم متصل، نشانه‌هایی هستند که بسیار نزدیک و مقارن با ظهور رخ می‌دهند و علائم منفصل، علائمی هستند که مدتی پیش از ظهور رخ می‌دهند و مقارن با ظهور نیستند.

با توجه به روایات به نظر می‌رسد همه‌ی علائم حتمی که پیوستگی بسیاری با جریان ظهور دارند از نشانه‌های متصل هستند، در حالی که برخی علائم مثلاً «از بین رفتن حکومت بنی عباس» این پیوستگی را با ظهور ندارند و منفصل شمرده می‌شوند.

ج. نشانه‌های عادی و معجزه‌آسا: از جهت طبیعی بودن یا خارق العاده بودن نشانه‌های ظهور، دسته‌بندی دیگری وجود دارد که علائم ظهور را به عادی و معجزه‌آسا تقسیم می‌کند. نشانه‌های عادی، نشانه‌هایی هستند که مانند سایر پدیده‌ها، روال عادی و طبیعی دارند؛ مانند: قیام سفیانی و قتل نفس زکیه و نشانه‌های معجزه‌آسا، اموری است که تحقق آن‌ها معجزه‌وار بوده و از راه‌های عادی ممکن نیست رخ دهد. مانند: خسف بیداء و ندای آسمانی.

نشانه‌های حتمی و غیرحتمی

همان‌طور که اشاره شد مهم‌ترین و معروف‌ترین تقسیمات علائم ظهور، که از روایات گرفته شده،

۱. موعود‌شناسی و پاسخ به شباهات. صص ۵۱۷-۵۱۸.

تقسیم نشانه‌های ظهور به حتمی و غیرحتمی است. برای نمونه، امام باقر علیه السلام در حدیثی فرموده‌اند:

إِنَّ مِنَ الْأُمُورِ أُمُورًا مَوْقُوفَةً وَأُمُورًا مَحْتُومَةً وَإِنَّ السُّفَيْانَيَّيْنِ مِنَ الْمُخْتُومِينَ الَّذِي لَا بُدَّ مِنْهُ؛^۱
برخی از امور، موقوف و مشروطند و برخی محتوم و تغییرناپذیر، و سفیانی از علائم
حتمی است که بی‌تردید رخ خواهد داد.

امام صادق علیه السلام نیز در این خصوص فرموده‌اند:
مِنَ الْأَمْرِ مَحْتُومٌ وَمِنْهُ مَا لَيْسَ مَحْتُومٌ...؛^۲
از امور برخی، محتوم و تغییرناپذیرند و برخی شان غیرمحتوم است ...
طبق این احادیث علائم ظهور به دو دسته تقسیم و این گونه تعریف می‌شوند:

یک. علائم حتمی

نشانه‌هایی که تحقق و پدیدار شدن آن‌ها بدون هیچ قید و شرطی، قطعی و الزامی خواهد بود به گونه‌ای که بدون آن‌ها، ظهور واقع نمی‌گردد و اگر کسی پیش از واقع شدن این نشانه‌ها، ادعای مهدویت و یا ظهور حضرت را نماید، باید او را تکذیب کرد.

در روایات متعدد پنج علامت به عنوان نشانه‌های حتمی ظهور ذکر شده‌اند که در آدامه به توضیح هر کدام می‌پردازیم؛ امام صادق علیه السلام فرمودند:

قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ خَمْسُ عَلَامَاتٍ مَحْتُومَاتٍ الْيَمَانِيُّ وَالسُّفَيَّانِيُّ وَالصَّيْحَةُ وَقَتْلُ النَّفْسِ
الزَّكِيَّةُ وَالْخُسْفُ بِالْبَيْنَاءِ؛^۳

قبل از قیام قائم علیه السلام پنج علامت حتمی واقع خواهد شد: خروج یمانی و سفیانی، شنیده شدن ندای آسمانی، کشته شدن نفس زکیه و فرو رفتن لشکری در بیداء (بین مدینه و مکه).

دو. علائم غیرحتمی

چنان‌که از ظاهر آن برمی‌آید، نشانه‌هایی هستند که رخ دادن آن‌ها قطعی نیست و ممکن است

۱. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۳۰۱.

۲. همان، ص ۳۱۰.

۳. کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۰.

به دلیل عدم تحقق شرایط و یا ایجاد موانعی به وقوع نپیوندند.

در روایات مصادیق نشانه‌های غیرحتمی مشخص نشده‌اند و هر نشانه‌ای که جزو علامات حتمی نباشد، غیرحتمی شمرده می‌شود؛ بنابراین در مقابل پنج نشانه‌ی حتمی، تعداد بسیاری از نشانه‌های ظهور، غیرحتمی هستند.

حکمت حتمی نبودن تمام نشانه‌ها

شاید بتوان حکمت تقسیم نشانه‌ها به حتمی و غیرحتمی را در کارکردهای آن جستجو کرد؛ دو مورد از مهم‌ترین کارکردهای نشانه‌های ظهور، خاصیت امیدبخشی و شناسایی امام مهدی علی‌الله‌یه است. براین اساس، اگر همه‌ی نشانه‌های ظهور که بالغ برده‌ها مورد می‌شوند حتمی بودند، خاصیت امیدبخشی از بین می‌رفت؛ زیرا وقتی قرار است تا این ده‌ها نشانه اتفاق نیفتند، ظهور رخ ندهد، ناخودآگاه عموم مردم می‌اندیشند که ما ظهور را درک نمی‌کنیم؛ چرا که تحقیق ده‌ها نشانه‌ی ظهور در زمانی نزدیک به هم بعید به نظر می‌رسد. از سوی دیگر، اگر همه‌ی نشانه‌ها غیرحتمی بودند، ممکن بود هیچ‌یک از نشانه‌ها رخ ندهد و در نتیجه مردم برای شناسایی امام مهدی علی‌الله‌یه از میان مدعیان به مشقت می‌افتدند؛ به همین دلیل تعداد اندکی از نشانه‌ها به حتمیت توصیف شده‌اند تا ظهور پس از تحقق آن‌ها باشد و همه‌ی مردم بتوانند به راحتی از این طریق، امام مهدی علی‌الله‌یه را شناسایی کنند.

آشنایی با نشانه‌های حتمی

نشانه‌های حتمی ظهور با وجود اینکه تعدادشان کم است، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند چراکه معیاری برای شناخت امام زمان علی‌الله‌یه از مدعیان دروغین هستند و به عنوان نشانه‌های متصل به ظهور شناخته می‌شوند که در جریان ظهور واقع می‌شوند و در فرایند ظهور دخالت دارند. با توجه به تقسیماتی که بیان شد دو مورد از این نشانه‌ها یعنی ندای آسمانی و خسف بیداء، معجزه‌آسا و خارق‌العاده هستند و سه مورد دیگر یعنی قیام سفیانی، قیام یمانی و قتل نفس زکیه، در جریان طبیعی و به صورت عادی در بستر اجتماع دوران ظهور رخ می‌دهند.

بعد از بیان این نکته که در روایات، علائم حتمی با ترتیب ثابتی بیان نشده و نمی‌توان از روایات، ترتیب وقوع این علائم را به طور قطع مشخص کرد؛ به معرفی اجمالی پنج علامت حتمی

ظهور می‌پردازیم.

الف. خروج سفیانی

مشخصات فردی سفیانی: «سفیانی» نام نیست، بلکه لقب است و در روایات نام‌هایی برای سفیانی ذکر شده ولی قطعی نیست. سفیانی؛ یعنی منسوب به ابوسفیان. این نسبت یا به دلیل شباخت سفیانی با ابوسفیان در خباثت و روش دشمنی با حجت خداست و یا به این دلیل است که طبق برخی روایات سفیانی از نسل ابوسفیان می‌باشد. طبق روایات معتبر سفیانی شخصی است که عناد و دشمنی شدیدی نسبت به شیعیان دارد. در برخی روایات علاوه بر تأکید بر پلیدی باطنی، به مشخصات ظاهري او نیز اشاره شده است.

امام صادق علیه السلام در روایت معتبری فرمودند:

إِنَّكَ لَوْرَائِيْتَ السُّفِيَّانِيَّ لَرَائِيْتَ أَخْبَثَ النَّاسِ، أَشَقَّ أَحْمَرَ أَرْزَقَ ...؛^۱

تو اگر سفیانی را ببینی، پلیدترین مردم را دیده‌ای. او سرخ روی مایل به سفیدی و کبد چشم است.

ویژگی‌های قیام سفیانی: زمان شروع قیام سفیانی طبق روایات متعدد ماه رب جمادی بود گرچه سال وقوع آن مشخص نیست.

امام صادق علیه السلام در حدیث معتبری فرموده‌اند:

إِنَّ أَمْرَ السُّفِيَّانِيَّ مِنَ الْأَمْرِ الْمُخْتُومِ وَخُرُوجُهُ فِي رَجَبٍ؛^۲

حرکت سفیانی از نشانه‌های حتمی و قطعی است و در ماه رب جمادی روی خواهد داد. شروع قیام سفیانی طبق روایات منطقه‌ی دمشق در شام و از سرزمینی است که به آن «وادی یابس» می‌گویند. انگیزه سفیانی از قیامش علاوه بر قدرت طلبی و سلطه جویی، خشم و کینه‌ای است که نسبت به شیعیان و امام زمان عليه السلام دارد و طبق روایات برکشدار شیعیان حریص است.

سفیانی برای مقابله با حرکت احتمالی امام مهدی عليه السلام قیامش را با حمله به عراق آغاز می‌کند و پس از آنکه از حضور غیرعلنی امام مهدی عليه السلام در مدینه آگاهی می‌یابد، برای دستگیری حضرت سپاهی را به مدینه می‌فرستد و با حرکت امام عليه السلام به سوی مکه، او نیز سپاهیانش را به

۱. کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۱.

۲. همان، ج ۵.

سوی مکه روانه می‌کند. طبق روایات سفیانی حدود شش ماه جنگ می‌کند و پس از تثیت قدرت و تصرف پنج شهر دمشق، حمص، فلسطین، اردن و حلب، نه ماه حکومت خواهد کرد، یعنی آغاز تا پایان کار او پانزده ماه طول می‌کشد و بعد از نابودی سپاهیانش در سرزمین بیداء، خودش نیز به دست امام مهدی علیه السلام و یا به دستور ایشان کشته خواهد شد.

از روایات، پیوستگی قیام سفیانی با ظهور حضرت مهدی علیه السلام برداشت می‌شود و از دیگر مشخصات سفیانی هم زمانی قیام او از شام با قیام فضیلت محور یمانی از ناحیه‌ی یمن است.

ب. خسف بیداء

«خسف»، به معنای فرورفتن و پنهان شدن آنچه روی زمین است در آن، می‌باشد.^۱ و «بیداء»، نام سرزمین خاصی بین مدینه و مکه و در فاصله‌ی یک میلی از ذوالحیله نزدیک مکه است.^۲ «خسف بیداء» فرورفتن زمین در سرزمین بیداء است. طبق روایات، سفیانی لشکری عظیم را به قصد جنگ با مهدی علیه السلام عازم مکه می‌کند، که این لشکر در جستجوی حضرت، در بین راه مکه و مدینه و در محلی که به سرزمین «بیداء» معروف است، به طور معجزه‌آسا، به امر خداوند، در زمین فرومی‌رود.

خسف در بیداء، در واقع نشانه‌ای است که در جریان خروج سفیانی پدید خواهد آمد و تعداد روایات شیعه و سنتی در این رابطه بسیار است و در شماری از آن‌ها بر حتمی بودن آن نیز تأکید شده است.

امام صادق عليه السلام در روایتی فرمودند:

مِنَ الْخُسُوفِ الَّذِي لَا يُبَدَّ أَنْ يَكُونَ مِنْ قَبْلِ قِيَامِ الْقَائِمِ خُرُوجُ السُّفَيَّانِ وَ خَسْفُ بِالْبَيْدَاءِ
و...؛^۳

از حتمیاتی که به ناجار باید پیش از قیام قائم واقع شود خروج سفیانی و فرورفتن زمین در بیداء و... است.

۱. لسان العرب، ج ۹، ص ۶۷؛ «الخسف: سُوُّرُخُ الْأَرْضِ بِمَا عَلَيْهَا. خَسْفُ اللَّهِ بِالْأَرْضِ خَسْفًا أَيْ غَابَ بِهِ فِيهَا».

۲. مجمع البحرين، ج ۳، ص ۱۸؛ «البیداء» ارض مخصوصة بین مکه والمدینه علی میل من ذی الحلیفة نحو مکه.

۳. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۶۴.

ج. قیام یمانی

درباره‌ی نام یمانی حدیثی از پیشوایان معصوم به ما نرسیده است، گرچه در احادیث اهل سنت نام‌هایی برای او ذکر شده که به جهت ضعف سند نمی‌توان به آن اعتماد کرد. یمانی شخصیتی صالح و مؤمن است که قیام خود را از یمن و طبق برخی روایات از شهر «صنعا» که پایتخت یمن است، آغاز می‌کند.

در روایتی از امام باقر علیه السلام آمده است:

إِنَّ مِنْ عَالَمَاتِ حُرُوجِهِ حُرُوجُ السُّفِيَّانِيِّ مِنَ الشَّامِ وَحُرُوجُ الْيَمَانِيِّ مِنَ الْيَمَنِ و...^۱
از علامات قیام او [مهدی موعود علیه السلام]؛ خروج سفیانی از شام و خروج یمانی از یمن و... است.

درباره‌ی زمان قیام یمانی در روایتی، به هم زمانی آن با قیام سفیانی اشاره شده است؛ در این حدیث هنگامی که در محضر امام صادق علیه السلام از خروج سفیانی سخن به میان آمد، ایشان فرمودند: أَنَّ يَخْرُجُ ذَلِكَ وَلَكَ يَخْرُجُ كَاسِرُ عَيْنَيْهِ بِصَنْعَاءَ؛^۲ کی و چگونه سفیانی قیام می‌کند، در حالی که کسی که چشم او را از کاسه در می‌آورد، هنوز از صنعا خروج نکرده است.

در واقع امام علیه السلام دو قیام سفیانی و یمانی را پیوسته به هم می‌دانند، با استدلال به عدم وقوع قیام یمانی، خروج سفیانی را نفی فرموده‌اند. همچنین این روایت به درگیری یمانی با سفیانی اشاره دارد. امام باقر علیه السلام نیز در روایتی به هم زمانی قیام سفیانی و یمانی تصریح فرموده‌اند: خُرُوجُ السُّفِيَّانِيِّ وَالْيَمَانِيِّ وَالخَرَاسَانِيِّ فِي سَنَةٍ وَاحِدَةٍ فِي شَهْرٍ وَاحِدٍ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ؛^۳ خروج سفیانی و یمانی و خراسانی در یک سال و یک ماه و یک روز است.

شاخه‌ی دیگر قیام یمانی، هدایتگری پرچم یمانی و دعوت کردن مردم به امام زمان علیه السلام است. امام باقر علیه السلام در این باره فرموده‌اند:

... وَ لَيْسَ فِي الرَّأْيَاتِ رَأْيَةً أَهْدَى مِنْ رَأْيَةِ الْيَمَانِيِّ هِيَ رَأْيَةُ هُدَى لِئَلَّهِ يَدْعُو إِلَى

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۳۲۷.

۲. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۷۷.

۳. همان، ص ۲۵۳.

صَاحِبُكُمْ؛^۱

در میان پرچم‌ها پرچمی هدایت یافته تراز پرچم یمانی نیست؛ او پرچم هدایت است، زیرا به سوی صاحب شما دعوت می‌کند.

د. ندای آسمانی

یکی از نشانه‌های حتمی، معجزه‌آسا و متصل به ظهور، شنیده شدن ندایی بلند در آستانه‌ی ظهور حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ از آسمان است که در روایات، با تعبیر متعددی مانند «نداء»، «صیحه»، «فرزعه» و «صوت» از آن یاد شده است که به نظر می‌رسد که این الفاظ تعبیر مختلفی از یک واقعه باشند.

وقتی از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ پرسیده شد که آیا خروج سفیانی محتوم است؟ ایشان فرمودند: بله و ندای آسمانی نیز محتوم است.^۲

در روایات بسیاری در باب علام ظهور به ویژگی‌های ندای آسمانی پرداخته شده است؛ از جمله این که ندای آسمانی در ماه مبارک رمضان واقع خواهد شد. امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَامُ در روایتی فرمودند:

صَيْخَةٌ فِي شَهْرِ رَمَضَانِ؛^۳

ندای آسمانی در ماه رمضان واقع می‌شود.

ندا دهنده، حضرت جبرئیل، فرشته‌ی مقرب الهی است و محل ندا آسمان است؛ ولی محتوای ندای آسمانی در روایات، مختلف است. طبق برخی روایات محتوای ندا معرفی حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ به نام و نسب به عنوان خلیفة الله و شهادت به حقانیت او و شیعیان اوست و برخی روایات محتوای ندا را دستور به پیروی از حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ و ملحق شدن به ایشان در مکه بیان می‌کنند.

مخاطبین این ندا، عموم مردم و به تعبیر روایات اهل مشرق و مغرب هستند؛ به طوری که هر فردی ندای آسمانی را به زیان خود می‌شنود. در روایتی دیگر زاره می‌گوید:

۱. همان.

۲. «فَلَمَّا لَأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَرُوجُ الْشَّفَيَانِيِّ مِنَ الْمَخْثُومِ قَالَ نَعَمْ وَالنَّدَاءُ مِنَ الْمَخْثُومِ»؛ الإرشاد، ج ۲، ص ۳۷۱.

۳. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۵۸.

از امام جعفر صادق علیه السلام پرسیدم: آیا ندا حق است؟ فرمودند: «آری، به خدا قسم تا آنجا که هر قومی آن را به زبان خود می‌شنود».^۱

بنابراین ندای آسمانی، علامتی اعجارتگونه از جانب پروردگار است تا همه‌ی مردم کره‌ی زمین به یک باره پیام آن را به زبان خود بشنوند و حق طلبان عالم برای همراهی انقلاب جهانی حضرت آماده شوند. طبق برخی روایات در آستانه‌ی ظهور بعد از ندای آسمانی جبرئیل، شیطان نیز برای گمراه کردن مردم ندایی سرمی دهد که با محتوای ندای جبرئیل که به سوی امام زمان علیهم السلام دعوت می‌کند؛ مخالف است.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

قَالَ يُنَادِي مُنَادٍ مِّنَ السَّمَاءِ أَوْلَ الْتَّهَارِ أَلَا إِنَّ الْحَقَّ فِي عَلَىٰ وَشِيعَتِهِ ثُمَّ يُنَادِي إِبْلِيسُ لَعْنَةُ اللَّهِ فِي أَخِرِ التَّهَارِ أَلَا إِنَّ الْحَقَّ فِي عُثْمَانَ وَشِيعَتِهِ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَرَأَبُ الْمُبْطِلُونَ؛^۲

در ابتدای روز، گوینده‌ای در آسمان ندا می‌دهد که آگاه باشد که حق با علی و شیعیان اوست. پس از آن، در پایان روز، شیطان که لعنت خدا برآورده، از روی زمین فریاد می‌کند که حق با عثمان و پیروان اوست، پس در این هنگام، باطل‌گرایان به شک می‌افتدند.

از آنجاکه ظهور امام زمان علیهم السلام مقدمه‌ی نابودی شیطان است؛ شیطان با تمام توان تلاش می‌کند با ایجاد تردید در مردم، آنان را از حمایت مهدی علیهم السلام واجابت دعوت الهی، بازدارد؛ اما تلاشش به شمرنی رسد.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

قَالَ فَيَسَّبُثُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقُولِ الْثَّابِتِ عَلَى الْحَقِّ وَهُوَ النِّذَاءُ الْأَوَّلُ وَيَرَاثَبُ يَؤْمَنِذُ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرْضٌ وَالْمَرْضُ وَاللهُ عَذَّا وُتُّنَا فَعِنْدَ ذَلِكَ يَسْبَرُّهُونَ مِثَاقُ يَسْتَأْوِلُونَا؛^۳

پس خداوند آنان را که ایمان دارند به گفتار ثابت برق پایدار می‌دارد و آن همان

۱. «عَنْ زُرَارَةَ قَالَ: قُلْتَ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلِيهِ السَّلَامُ: النِّذَاءُ حَقٌّ قَالَ إِنِّي وَاللَّهِ حَكِيمٌ يَسْمَعُ كُلُّ قَوْمٍ بِلِسَانِهِمْ»؛ همان، ج ۱، ص ۲۷۴.

۲. الغيبة للطوسي، ج ۱، ص ۴۵۴.

۳. الغيبة للنعماني، ج ۱، ص ۲۶۰.

ندای نخستین است، ولی آنان که در دل‌هایشان بیماری است، در آن هنگام دچار تردید می‌شوند، و آن بیماری به خدا سوگند دشمنی با ماست که در آن زمان از مابیزاری جویند و ما را ناسزا گویند.

بنابراین تنها اهل باطل و دشمنان اهل بیت ع این دعوت را اجابت می‌کنند وندای شیطان جز اینکه بر ثبات قدم مؤمنان می‌افزاید، تأثیری برایشان ندارد.

۵. قتل نفس زکیه

کشته شدن نفس زکیه، یکی از نشانه‌های مشهور و حتمی ظهور است. امام صادق ع فرمودند:

قتل النفس الزكية من المحتوم؛^۱

کشته شدن نفس زکیه از نشانه‌های حتمی است.

روایات متعدد و معتبری از وقوع این نشانه خبر داده‌اند. گرچه جزئیات این واقعه و ویژگی‌های این شخص به خوبی روشن نیست اما از روایات برداشت می‌شود که نفس زکیه، انسان بی‌گناهی است که در فاصله‌ی کوتاهی تا ظهور، در مسجد الحرام مظلومانه به شهادت می‌رسد.

امام باقر ع در روایتی اسم او را محمد بن حسن و مکان شهادت او را بین رکن و مقام معرفی کرده است.^۲ طبق برخی روایات احتمال دارد فرد یادشده، از اولاد امام حسن مجتبی ع باشد، اما به دلیل ضعف سند این روایات نمی‌توان درباره‌ی نسب نفس زکیه، قاطعانه قضاوت کرد. آنچه در شناختن نفس زکیه، اهمیت دارد؛ متصل بودن این نشانه به اصل ظهور است. امام صادق ع در روایت معتبری فرموده‌اند:

لَيْسَ بَيْنَ قِيَامِ قَائِمٍ آلِ مُحَمَّدٍ وَبَيْنَ قَتْلِ النَّفْسِ الْزَكِيَّةِ إِلَّا خَمْسَ عَشْرَةَ لَيْلَةً؛^۳

بین قیام قائم ع و قتل نفس زکیه، بیش از پانزده شب فاصله نیست.

آشنایی با مواردی از نشانه‌های غیرحتمی

به جز نشانه‌هایی که با وصف حتمی بودن در روایات ذکر شده‌اند، بقیه‌ی نشانه‌های ظهور همگی از امور موقوفه و غیرحتمی به شمار می‌روند. این نشانه‌ها ممکن است به جهت تغییر شرایط

۱. همان، ص ۲۵۲.

۲. «قتل علام من آل محمد بين الرئيسي والمقام اسمه محمد بن الحسن النفس الزكية»، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۳۱.

۳. همان، ص ۶۴۹.

و وجود موانع واقع نشوند و در صورت وقوع نیز حتماً متصل به ظهور نیستند و ممکن است فاصله‌ی زیادی تا ظهور داشته باشند.

روايات بسیاری درباره‌ی نشانه‌های غیرحتمی وجود دارد که پاره‌ای از آن‌ها به جهت ضعف سند و دلالت دارای اعتبار لازم نیست. شیخ مفید (م ۴۱۳ هـ ق) در کتاب الإرشاد، اولین فهرست را از علائم ظهور، ارائه داده است که کمتر از ۵۰ مورد نشانه‌ی حتمی و غیرحتمی در آن آمده و آن را از کتب قبل جمع‌آوری کرده و با نوشتن عبارت «والله أعلم»، تردید خود را نسبت به برخی از علائم، بیان کرده است.

با توجه به تعداد زیاد علائم غیرحتمی، در اینجا تنها به چند مورد از مشهورترین و مهم‌ترین علائم غیرحتمی که بعضاً در فهرست علائم شیخ مفید هم نامی از آن‌ها برده نشده اشاره خواهد شد:

الف. گرفتن خورشید و هاه در ماه هیاگی و مهمنان
یکی از علائم مشهور و البته غیرحتمی در روایات ماه گرفتگی و خورشید گرفتگی در ماه رمضان
منتھی به ظهور، ذکر شده است. امام باقر علیه السلام فرمودند:

فَذَكَرَ آيَتَيْنِ تَكُونَانِ قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ لَا يَرَى لَمْ تَكُونَا مُنْذُ أَهْبَطَ اللَّهُ آدَمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَبْدًا وَذَلِكَ أَنَّ الشَّمْسَ تَكَسِّفُ فِي النَّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَالْقَمَرُ فِي آخِرِهِ^۱

دونشانه، پیش از قیام مهدی علیه السلام پدید خواهد آمد که از زمان هبوط آدم علیه السلام در زمین بی‌سابقه است؛ گرفتن خورشید در نیمه‌ی ماه رمضان و گرفتن ماه در آخران.

ب. انشمار علیهم اهل بیت علیهم السلام از قسم:

در کتاب تاریخ قم از امام صادق علیه السلام نقل شده است که در زمان غیبت، قم و مردم آن، حجت بر روی زمین خواهند بود. چون علم از کوفه رخت بر می‌بندد و در قم آشکار می‌شود، سپس از آن جا به دیگر مناطق منتشر شده و مشرق و مغرب را فرا می‌گیرد. آن‌گاه قائم علیه السلام ظهور خواهد کرد.^۲

۱. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۷۱.

۲. دانشنامه امام مهدی علیه السلام، ج ۷، ص ۴۴۸.

این مطلب، واقعیتی است که آشکارشده و به حقیقت پیوسته است. دلیل و قرینه‌ای هم برای جعل آن نیست؛ زیرا آن زمان که این مطلب نقل شده است، کسی گمان نمی‌کرد که قم، مرکزی برای علوم آل محمد تبلیغ شود؛ بنابراین، دلیلی برای رد این خبر وجود نخواهد داشت و آن را باید از اخبار غیبی‌ای که ائمه تبلیغ از آن اطلاع داشته و اعلام کرده‌اند، دانست، اما این که انتشار علوم از قم، نشانه‌ای برای ظهور باشد و این که فاصله‌ی این رویداد با ظهور چقدر است، روشن نیست. منافاتی ندارد که زمانی طولانی بگذرد و آن‌گاه ظهور واقع شود. یعنی نمی‌توان از این خبر، توقیت را برداشت کرد؛ اما کلیت آن، قابل پذیرش است.^۱

ج. قیام خراسانی

در زبان عامه [اهل سنت] و منابع متأخر و آثار جدید، از قیام فردی به نام سید خراسانی نام برده می‌شود و از مهم‌ترین نشانه‌های ظهور به شمار می‌رود. باید توجه داشت که عنوان «سید» برای «خراسانی» درست نیست و در دو سه روایتی که درباره‌ی این نشانه وجود دارد، حرفی از سیاست [سید بودن] وی یا علوی بودنش نیست.^۲

در برخی روایات، خراسانی و سفیانی، به دو اسب مسابقه تشییه شده‌اند که خراسانی از مشرق و سفیانی از مغرب به سوی کوفه در حرکتند^۳ و در روایت دیگری خروج سفیانی، یمانی و خراسانی در یک سال، یک ماه و یک روز بیان شده است.^۴

د. خرابی دیوار مسجد کوفه

یکی از علائم غیرحتی ظهور که در روایات به آن اشاره شده خرابی و فروریختن دیوار مسجد کوفه است. از امام صادق نقل شده که فرمودند:

إِذَا هُدِمَ خَائِطٌ مَسْجِدُ الْكُوفَةِ مِمَّا يَلِي دَارَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَعِنْدَ ذَلِكَ زَوَالُ مُلْكِ الْقَوْمِ

۱. همان، صص ۴۴۸ و ۴۴۹.

۲. همان، ص ۴۴۵.

۳. ...خَرَجَ عَلَيْهِمُ الْخُرَاسَانِيُّ وَالسُّفِيَّانِيُّ هَذَا مِنَ الْمَشْرِقِ وَهَذَا مِنَ الْمَغْرِبِ يَشْتَيِّقَانِ إِلَى الْكُوفَةِ ...؛ الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۵۹.

۴. خُرُوجُ السُّفِيَّانِيِّ وَالْيَمَانِيِّ وَالْخُرَاسَانِيِّ فِي سَنَةٍ وَاحِدَةٍ فِي شَهِرٍ وَاحِدٍ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ؛ همان، ص ۲۵۳.

وَعِنْدَ زَوَالِهِ خُرُوجُ الْقَائِمِ^۱

هنگامی که دیوار مسجد کوفه از طرف خانه عبدالله بن مسعود خراب شد، سلطنت ستمکاران پایان می‌پذیرد و مهدی ^{علیه السلام} خروج می‌کند.

۵. اختلاف هیان مردم و زلزله‌های زیاد و شدید

پامبر اکرم ^{علیه السلام} فرمودند:

أَبِشُّرُوا بِالْمُهْدِيِّ قَالَ ثَلَاثًا يَخْرُجُ عَلَى حِينِ اخْتِلَافٍ مِنَ النَّاسِ وَزِلْزَالٌ شَدِيدٌ؛^۲

سه بار فرمود: مژده باد به شما «مهدی»؛ که در حال اختلاف مردم و زلزله‌ی شدید خروج می‌نماید.

و. خروج دجال

از جمله نشانه‌های غیرحتمی ظهور، که شیخ مفید در کتاب الارشاد خود هیچ اشاره‌ای به آن نکرده؛ خروج دجال است.

«دجال» در لغت به معنی «کذاب» یعنی فردی بسیار دروغگو است. در احادیث زیادی از «دجال» نام برده شده است. بنابر برخی روایات او کسی است که در آخر الزمان ظاهر می‌شود و ادعای خدایی دارد و به خاطر زیادی دروغ و فریب به او «دجال» گفته می‌شود.^۳

كتب روایی اهل سنت بیش از کتب شیعه به توصیف دجال پرداخته‌اند. از جمله ویژگی‌های دجال در کتب اهل سنت عبارت از آن است که؛ دجال کافراست، ادعای خدایی می‌کند، بین دو چشم او نوشته شده «کافر»، پیامبر ^{علیه السلام} از فتنه‌ی او به خدا پناه برده است، طول عمرش دراز است، همراه او آب و آتش است، کور را بینا و مرده را زنده می‌کند و به آسمان فرمان می‌دهد می‌بارد، مردم با اینکه شهادت می‌دهند او کافراست، اما برای خوردن از طعامی که به همراه دارد از او تبعیت می‌کنند، هر کس او را انکار کند بهشت بر او واجب می‌شود و عاقبت به دست حضرت مسیح کشته خواهد شد.^۴

۱. الإرشاد في معرفة حجج الله على العباد، ج ۲، ص ۳۷۵.

۲. الغيبة للطوسی، ج ۱، ص ۱۷۹.

۳. كُلُّ كَذَابٍ فَهُوَ دَجَالٌ؛ «هُوَ الَّذِي يَظْهُرُ فِي أَخْرِ الزَّمَانِ يَدْعُ إِلَهِيَّةً»؛ لسان العرب، ج ۱۱، ص ۲۳۷.

۴. الفتن (ابن حماد)، صص ۳۵۵ تا ۲۸۳.

در روایات شیعه نیز به فتنه‌ی دجال اشاره شده است. رسول خدا در روایتی فرمودند:
شَرُّ الْأُولِيَّنَ وَالآخِرِيَّنَ اثْنَا عَشَرَ... وَ الدَّجَالَ اسْمُهُ فِي الْأُولِيَّنَ وَ يَخْرُجُ فِي الْآخِرِيَّنَ...^۱

دجال، یکی از بدترین افراد بین اولین تا آخرین خلق خداوند است؛ نامش در امت‌های گذشته آمده است ولی در آخر الزمان بیرون می‌آید.

برخی دجال را شخص و برخی آن را نماد و کنایه از سیطره‌ی فرهنگ مادی بر جهان می‌داند. دجال می‌تواند شخص یا جریان انحرافی و فریبکاری باشد که مردم را از مسیر حق منحرف می‌کند ولی شاید بتوان سرآمد فریبکاران و خبیث‌ترین فرد از این جریان فریبکار را که در آستانه‌ی ظهور با جریان حق مخالفت کرده و به مقابله با حضرت مهدی ع می‌پردازد را دجال مورد نظر در روایات علائم ظهور دانست.

بَدَا در نشانه‌های حتمی

«بَدَا» به معنای روشن شدن و واضح شدن است^۲ و در اصطلاح به معنای تغییر تقدیر مشروط از جانب خداوند متعال با انجام اعمال صالح و یا فاسد بندگان است که بر بندگان مخفی بوده و خداوند آن را آشکار می‌کند.^۳

طبق این اصل مردم می‌توانند با انجام برخی از اعمال صالح مواعی را از مسیر ظهور بردارند تا جایی که بدون تحقق برخی از علائم، ظهور محقق شود، اما بسیاری از عالمان معتقدند بدا در نشانه‌های حتمی رخ نمی‌دهد و البته حتمی بودن وقوع این علامات با اصل بدامنفات ندارد؛ یعنی، اگرچه امکان عقلی و احتمال تغییر و تبدیل در مقدرات وجود دارد، اما امکان تغییر، همیشه مستلزم تغییر نیست و از آن‌جا که پیشوایان معصوم با علم به فراهم شدن همه‌ی شرایط و نبود مانع، این علائم را حتمی خوانده‌اند، علائم حتمی به طور قطع واقع خواهند شد.

در روایتی زراره از برادرش عبد‌الملک بن اعین روایت می‌کند که گفت:

كُثُّتْ عِنْدَ أَيِّ جَعْفَرٍ فَجَرَى ذِكْرُ الْقَائِمِ فَقُلْتُ لَهُ أَرْجُو أَنْ يَكُونَ عَاجِلًا وَ لَا

۱. الخصال، ج ۲، ص ۴۵۸.

۲. مفردات ألفاظ القرآن، ص ۱۱۳.

۳. محاضرات فی الإلهيات، ج ۱، ص ۲۳۸.

يَكُونَ شَفِيعًا فَقَالَ لَا وَاللَّهِ إِنَّمَا لَمَنِ الْمُخْتُومُ الَّذِي لَا يَدْرِي مِنْهُ^۱
 در خدمت حضرت باقر^{علیه السلام} بودم که از قائم مخلص^{علیه السلام} سخن به میان آمد، من گفتم:
 امیدوارم که به زودی قائم ظهور کند و سفیانی هم نباشد، حضرت فرمود: نه! به خدا
 قسم! آمدن سفیانی حتمی است و ناچار باید بیاید.
 طبق این روایت، پیش‌گویی امام^{علیه السلام} از خروج سفیانی به عنوان یکی از علائم حتمی،
 پیش‌گویی از تحقق علت تامه‌ی خروج سفیانی با تمامی اجزاء و شرایط و نبود موافع است؛
 برخلاف علام غیرحتمی که وقوعشان متوقف و مشروط به اموری مانند نبود موافع و فراهم شدن
 شرایط می‌باشد و اگر احتمال عدم وقوع نشانه‌های حتمی نیز مانند غیرحتمی وجود داشته باشد،
 در واقع علام محتم نیز به دایره‌ی علائم مشروط وارد می‌شوند؛ که این برخلاف ظاهر روایات
 است و در این صورت تقسیم‌بندی علائم به حتمی و غیرحتمی لغو خواهد بود. بنابراین نشانه‌های
 حتمی بدون تردید واقع خواهند شد.

امکان تطبیق نشانه‌های ظهور و ملاک تطبیق صحیح

تطبیق در لغت به معنای چیزی را برابر چیزی به‌گونه‌ی برابر نهادن است.^۲ در فرهنگ لغات
 فارسی نیز «تطبیق» به معنای باهم مطابق کردن دو چیز و برابر کردن آن‌ها با یکدیگر می‌باشد.^۳
 اصطلاح «تطبیق در علائم ظهور» به معنای؛ انطباق و روی هم قرار دادن مفاهیم و اوصاف
 موجود در روایات علائم ظهور بربخی افراد یا حوادث خارجی خاص و حکم دادن به تطابق و
 یکی بودن مفاهیم روایات با فرد یا حادثه‌ی خارجی به عنوان تنها مصدق آن علامت است.
 از آنجا که بیانات معصومین^{علیهم السلام} درباره‌ی نشانه‌های ظهور اهداف حکیمانه‌ای در پی دارد؛
 برای بهره‌مندی از فوائد این پیش‌گویی‌ها ناگزیر باید به مقایسه‌ی روایات با حوادث خارجی
 پردازیم و در پی یافتن مصاديق واقعی این روایات باشیم، اما مصدقایابی قطعی روایات
 نشانه‌های ظهور در خارج با وجود مشکلات سندی و محتوایی روایات، کلی بودن محتوای

۱. الغيبة للنعماني، ج ۱، ص ۳۰۱.

۲. فرهنگ ابجدي، ص ۲۳۶

۳. فرهنگ لغت عمید، ص ۴۰۱

بسیاری از روایات، تنوع و تشابه مصادیق خارجی و امکان جعل مصادیق منطبق با روایات توسط دشمنان، بسیار مشکل و نیازمند تخصص و در نظر گرفتن معیارهای دقیقی است.

در اینجا به پنج مورد از ضوابط و معیارهای تطبیق اشاره می‌شود:^۱

اول، تطبیق باید همراه با یقین باشد، خصوصاً در نشانه‌هایی که از دامنه‌ی تأثیرات وسیعی برخوردارند؛ مانند قیام یمانی، از آن جا که یمانی شخصیتی اصلاح‌گر است و مؤمنان به فرمان بری از او دستور داده شده‌اند، به طور طبیعی اگر قیام کند، بسیاری را با خود همراه خواهد کرد و سرمنشأ حرکتی اجتماعی خواهد شد، بلکه قیام او به دلیل پیوستگی با ظهور، منشأ این اعتقاد خواهد شد که امام مهدی^{عجل الله تعالیٰ علیه} به زودی ظهر خواهد کرد؛ اما برخی علائم غیرحتمی چنان تأثیری ندارند و تنها فایده‌ی غفلت‌زدایی و امیدافزایی دارند؛ مانند شکاف دیوار مسجد کوفه، اگر به صورت احتمالی آن را بر مصاداقی تطبیق کردیم، حتی اگر این تطبیق اشتباه هم باشد، تأثیرات زیانباری به دنبال نخواهد داشت.

دوم، در تطبیق باید مصدق مورد نظر، تمامی ویژگی‌های ذکر شده در روایات معتبر را بالفعل داشته باشد. برای مثال، اگر فرض کنیم در روایات معتبر، یمانی چنین توصیف شده باشد که او شخصیتی هدایت یافته است، از سرزمین یمن قیام می‌کند، قیام او در ماه رجب آغاز می‌شود، هم زمان با قیام او سفیانی و خراسانی خروج می‌کنند و ... یکی از شرایط حصول یقین به یمانی بودن یک شخص خاص این خواهد بود که تمام این ویژگی‌ها بالفعل در او جمع شده باشد.

سوم، جریان تطبیق نباید به تأویل روایات بینجامد؛ یعنی اگر در جریان تطبیق نشانه‌های ظهور بر مصادیق خارجی مجبور شدیم از معنای ظاهری و مفهوم عرفی در توصیف یک نشانه صرف نظر کنیم و معنایی خلاف ظاهر را در نظر بگیریم در واقع روایات بر مصاداق مورد نظر تطبیق نشده‌اند؛ بلکه تحمیل شده‌اند.

چهارم، تطبیق باید با ضوابط و چارچوب‌های کلی دین هماهنگ باشد و نباید موجب زیرپا گذاشته شدن یکی از ضوابط دین شود؛ رعایت حلال و حرام شرعی یک ضابطه‌ی کلی دینی است، پس اگر کسی مدعی شد همان یمانی مورد نظر

۱. معیارهای تطبیق نشانه‌های ظهور، فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی مشرق موعود، پاییز ۱۳۹۱، شماره ۲۲.

روایات است که از او به عنوان شخصیتی مثبت و هدایت یافته یاد شده است، اما شیوه‌ی دعوت، نوع حرکت و شیوه‌ی مواجهه‌ای که با موافقان یا مخالفان خود یا چگونگی استدلال او برآدعايش و ... منطبق با موازین دینی نبود، یا اخلاق و رفتارش با معیارهای دینی هماهنگی نداشت، نمی‌توان ادعای او را پذیرفت، ولو ادعای او با قرایینی همراه باشد که گفته‌اش را تأیید کند.

پنجم، این‌که در جریان تطبیق باید نشانه‌هایی که در آن‌ها احتمال وجود مصاديق جعلی وجود دارد، بر نشانه‌هایی که جعل شدنی نیستند عرضه شوند. از دشواری‌های امر تطبیق قابلیت انطباق روایات نشانه‌های ظهور بر مصاديق متعدد و نیز تشخیص مصاديق مشابه‌سازی شده است.

در تطبیق نشانه‌های ظهور، اگر نشانه‌ی معجزه‌گونه و منحصر به فرد باشد، مانند خسف بیداء و صحیحه‌ی آسمانی، از آن‌جا که از طرف خداست و نمی‌توان مصاديقی برایشان جعل کرد، در تشخیص مصاديق واقعی‌اش با مشکلی روبه‌رونخواهیم بود، اما اگر نشانه‌های مورد نظر معجزه‌آسا نبودند؛ باید به لحاظ زمانی یا کیفیت وقوع و امثال آن با رخدادهای معجزه‌گونه مرتبط شده باشد تا از این طریق بتوان مصاديق واقعی آن را شناسایی کرد.

با توجه به پنج معیار یاد شده، می‌توان به مصاديق واقعی نشانه‌های ظهور که احتمال تعدد مصاديق و جعل در آن‌ها نمی‌رود، دست یافت، اما اگر تطبیق غیر عالمانه و بدون رعایت معیارهای لازم باشد، مشکل‌زا و خطرناک است و منجر به بروز آسیب‌های بسیاری چون «توقیت»، «استعجال»، «ظهور مدعیان دروغین» و ... خواهد شد که در نهایت به «شک و انکار مهدویت» می‌انجامد.

تطبیق نشانه‌های ظهور و منع توقیت

واژه‌ی «توقیت» از ماده‌ی «وقت» به معنای تعیین و بیان زمان برای چیزی است.^۱ توقیت در اصطلاح مباحث مهدویت به معنای تعیین وقت برای ظهور یا عدم ظهور حضرت مهدی ع است که در روایات معصومین ع مردم را به شدت از آن بر حذر داشته‌اند. به جهت اهمیت این موضوع مرحوم کلینی در کتاب کافی بابی مستقل با عنوان «بَابُ كَرَاهِيَّةِ التَّوْقِيتِ»^۲ را به این

۱. لسان العرب، ج ۲، ص ۱۰۸

۲. الكافي، ج ۱، ص ۳۶۸

روایات اختصاص داده است.

در روایتی امام صادق علیه السلام در پاسخ به پرسش ابوبصیر درباره قائم علیه السلام می‌فرمایند:

سَأَلَهُ عَنِ الْقَائِمِ فَقَالَ كَذَبُ الْوَقَائِعُونَ إِنَّ أَهْلَ بَيْتٍ لَا تُوقَتُ؛^۱

تعیین وقت کنندگان دروغ گفته‌اند، ما اهل‌بیت، وقتی برای آن تعیین نخواهیم کرد.

طبق روایات، «توقیت»، دروغ و حرام است و تطبیق‌های جاھلانه و بدون معیار مقدمه‌ای برای توقیت است، چراکه اولاً در اغلب موارد بعد از تطبیق‌های ناروا نوبت به تعیین وقت برای ظهور می‌رسد و ثانیاً معمولاً بدون استدلال به وقوع برخی از علائم ظهور، تعیین وقت صورت نمی‌گیرد. برخی براین باورند که هرگونه تطبیق علائم ظهور بر حادث روز، تعیین وقت برای ظهور را در پی خواهد داشت و از آنجا که توقیت مورد نهی معصومین علیهم السلام واقع شده است، این نهی شامل تطبیق نشانه‌های ظهور نیز خواهد شد. این استدلال درست نیست؛ چراکه معصومین علیهم السلام، هیچ گاه مؤمنین را به طور مطلق از تأمل در روایات ظهور و تطبیق آن بر مصاديق زمان خود نهی نکرده‌اند؛ بلکه خطاهای ایشان در تطبیق را تذکر داده و مردم را به تطبیق درست ارشاد کرده‌اند. چنان‌که وقتی نزد امام صادق علیه السلام، از خروج سفیانی سخن به میان می‌آید؛ حضرت بدون اینکه اصل تطبیق علائم ظهور را مسدود بشمرند، یکی از ملاک‌های تشخیص خروج سفیانی را که هم‌زمان بودن خروج او با خروج یمانی است بیان می‌کند و می‌فرمایند:

ذِكْرِ عِنْدَ أَيِّ عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام السُّفِيَّانِيِّ فَقَالَ أَنَّ يَخْرُجُ ذَلِكَ وَلَمْ يَخْرُجْ كَاسِرُ عَيْنِهِ بِصَنْعِهِ^۲

سفیانی کجا خواهد بود و حال آن‌که هنوز شکننده‌ی چشم او از صنعتی یمن خروج نکرده است؟

زمانی تطبیق منجر به توقیت خواهد شد که اولاً درباره علائم حتمی باشد و ثانیاً بدون در نظر گرفتن ملاک و معیارهای ذکر شده و از روی ناآگاهی صورت پذیرد. علائم غیرحتمی به جهت نامعلوم بودن فاصله‌ی آن‌ها تا ظهور منجر به توقیت نخواهد شد، اما تطبیق قطعی برخی نشانه‌های حتمی، ناگزیر توقیت را در پی خواهد داشت؛ چراکه نشانه‌های حتمی متصل به ظهور هستند و فاصله‌ی برخی از آن‌ها تا ظهور در روایات ذکر شده است.

۱. همان، ح۳.

۲. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۷۷.

با توجه به معیارهایی که برای تطبیق صحیح نشانه‌های ظهور گفته شد؛ اگر تطبیق نشانه‌های حتمی به صورت ضابطه‌مند و با تمام شرایطش صورت گیرد، گرچه منجر به توقیت می‌شود، اما این توقیت مورد نهی آئمه علیهم السلام نیست؛ زیرا خود معمومین علیهم السلام، در این موارد به فاصله‌ی زمانی میان حادث شدن آن نشانه‌ی حتمی و ظهور حضرت اشاره کرده‌اند؛ که مثلاً از ابتدای شورش سفیانی تا قیام حضرت بیش از نه ماه طول نخواهد کشید، یا مثلاً پانزده روز پس از شهادت نفس زکیه حضرت در مکه ظهور می‌کنند. پس با توجه به معیارهای بیان شده که مهم‌ترین آن‌ها عرضه کردن علامات بر نشانه‌های معجزه‌آسا بود، تطبیق صحیح و قطعی علائم حتمی در فرایند ظهور انجام خواهد شد و نهی از تعیین وقت، شامل زمان و قوع علائم حتمی ظهور نمی‌شود.

رابطه‌ی انتظار همیشگی ظهور و ناگهانی بودن آن با عدم وقوع علائم حتمی

براساس تعدادی از روایات، ظهور امام مهدی علیه السلام به شکل ناگهانی و در زمانی که انتظار آن نمی‌رود، رخ خواهد داد. روایات مشابهی نیز وجود دارد که طبق آن‌ها، امر فرج آل محمد علیهم السلام در یک شب اصلاح خواهد شد.

امام رضا علیه السلام از پیامبر صلوات الله عليه و آله و سلم نقل کرده‌اند که آن حضرت فرمودند:

مَثَلُهُ كَمَثْلِ السَّاعَةِ الَّتِي «لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ... لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بِغَتَةٍ»^۱

ظهور هم‌چون قیامت است که «آن را در زمان خودش فقط خداوند ظاهر می‌سازد

... جزاین نیست که به طور ناگهانی برایتان رخ خواهد داد».

حضرت امام جواد علیه السلام نیز فرمودند:

... إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيُصْلِحَ لَهُ أَمْرَهُ فِي لَيْلَةٍ كَمَا أَصْلَحَ أَمْرَكَلِيمِهِ مُوسَى علیهم السلام؛^۲

خداوند متعال امر فرج او (امام مهدی علیه السلام) را در یک شب اصلاح می‌کند

چنان‌که امر موسی کلیم الله علیه السلام را در یک شب اصلاح فرمود.

با توجه به رخ ندادن نشانه‌های حتمی و از طرفی لزوم رخ دادن آن‌ها قبل از ظهور آیا همیشه و در همه حال، احتمال ظهور وجود دارد و باید پیوسته چشم به راه فرج آل محمد علیهم السلام بود؟

۱. سوره اعراف، آیه ۱۸۷.

۲. کمال الدین، ج ۲، ص ۳۷۲.

۳. همان، ص ۳۷۷.

در پاسخ باید گفت: انتظار همیشگی ظهور و اصلاح امر حضرت در یک شب و ناگهانی بودن قیام جهانی آن حضرت، کنایه از سرعت شکل گرفتن این حادثه است. بر اساس این احتمال، سرعت شکل گرفتن ظهور و تحقق آن به سرعت و در زمانی که انتظارش نمی‌رود، تحقق می‌باید و ظهور، بلا فاصله پس از آن، رخ می‌دهد.

به دیگریان، مراد از واژه‌ی «امر» در این روایت و روایاتی چون «تَوَقَّعُوا هَذَا الْأَمْرَ صَبَاحًا وَ مَسَاءً»^۱; حادثه‌ی ظهور به معنای خاص آن، یعنی اعلان حرکت جهانی حضرت پس از آمدن به مسجدالحرام و تکیه کردن به کعبه نیست؛ بلکه منظور فرایند ظهور است که شامل تحقق علائم حتمی متصل به ظهور نیز می‌شود. پس بنابر مفهوم روایات، فرایند ظهور شامل حوادث و رخدادهای متعددی است، مانند: نشانه‌های حتمی متصل به آن، سپس حرکت امام مهدی عَلِيُّ الْمُهَدِّدُ به سمت مکه، و پس از آن، اعلان جهانی قیام، بیعت با یاران و این فرایندی که در روایات به «امر» یاد شده، در زمانی رخ می‌دهد که انتظارش نمی‌رود و مؤمنان باید پیوسته در انتظار تحقق این مجموعه حوادث باشند.

پرسش‌ها

۱. رابطه‌ی بدا با ظهور را شرح دهید؟
۲. نشانه‌های حتمی ظهور را بیان کنید.
۳. ۴ مورد از آثار شناخت نشانه‌های ظهور را بیان کنید؟
۴. ضوابط و مصداق‌های تطبیق چیست؟
۵. برای نشانه‌های ظهور چه تقسیماتی بیان شده است؟
۶. حکمت حتمی نبودن تمام نشانه‌های ظهور چیست؟

منابع مطالعاتی

۱. ندای آسمانی؛ سید حسن زمانی.
۲. تأملی در نشانه‌های حتمی ظهور؛ نصرت الله آیتی.
۳. فصلنامه‌ی علمی - پژوهشی مشرق موعود؛ مؤسسه آینده روش.
۴. عصر ظهور؛ علی کورانی.

فصل نهم:

حکومت جهانی امام مهدی^۱

عَلَى اللَّهِ تَعَالَى فِرْجَهُ الشَّرِيفُ

۱. برگرفته از کتاب نگین آفرینش، ج ۱، حجج اسلام آفایان محمدامین بالادستیان، محمدمهدی حائری پور، مهدی یوسفیان.

پس از کنار رفتن ابرهای تیره و تار، خورشید جهان افروز رخ می‌نماید و چشمان منتظر دشت و دمن را روشنی می‌بخشد و جهان و جهانیان، شاهد حکومتی خواهد بود که سراسر، حق و عدل است و کوچک‌ترین ظلم و ستمی به کسی روانخواهد شد. با توجه به اهمیت بحث حکومت جهانی حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالْمَنَّاءُ وَالْمَرَى و گستردگی آن، در این نوشتار تلاش شده به موضوعات مهمی همچون اهداف، برنامه‌ها، دستاوردها و ویژگی‌های حکومت سرشار از عدالت آن حضرت پرداخته شود.

اهداف حکومت جهانی امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالْمَنَّاءُ وَالْمَرَى
حکومت جهانی امام عصر عَلَيْهِ السَّلَامُ در پی فراهم آوردن اسباب تقرب الى الله و برداشتن موانع از این مسیر است.

بنابراین برای رسیدن به این کمال، لازم است در دو جهت جسم و جان، حرکتی سنجیده و حساب شده داشته باشد. در این میان، «عدالت» که ره آورد بزرگ حاکمیت الهی است ضامن سلامت رشد انسان در سیر مادی و معنوی است.

یک. رشد معنوی

حکومت آخرین ذخیره‌ی الهی در راستای زنده ساختن انسان، گام برمی‌دارد و برای جان بخشیدن به این پیکره‌ی افسرده تلاش می‌کند؛ تا طعم شیرین حیات واقعی و زندگی حقیقی را به آدم‌های مسجود ملائک بچشاند، چنان که قرآن می‌فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اشْتَرِبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِتَأْتِيَنِّي﴾^۱

۱. سوره انفال، آیه ۲۴.

ای کسانی که ایمان آورده اید، چون خدا و پیامبر، شما را به چیزی فراخواندند که به شما حیات میبخشد، آنان را اجابت کنید.

بنابراین حیات معنوی که امتیاز بُنی آدم از حیوانات است، بخش عمدۀ و قسمت اصلی وجود انسان را تشکیل می‌دهد از این رو در زمان حاکمیت ولی پروردگار، این بخش از وجود آدمی، سروسامان می‌گیرد.

دو. عدالت‌گستری

بزرگ‌ترین زخم پیکر جامعه‌ی بشری در طول تمام قرون و اعصار گذشته، ظلم و ستم موجود در اجتماعات انسانی بوده است و انسان همیشه در آرزوی دست یافتن به عدالت و مساوات، روزشماری کرده و رسیدن دوران شکوفایی عدالت را به انتظار نشسته است.

امام حسین علیه السلام فرمودند:

**لَوْلَمْ يَبْقَى مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَخْرُجَ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِي
فَيَمْلأَهَا عَدْلًا وَقِسْطًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَظُلْمًا كَذَلِكَ سَيْغُثُ رَسُولُ اللَّهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ!**

اگر از دنیا جزیک روز باقی نمانده باشد، خداوند، آن روز را طولانی کند تا مردی از فرزندان من قیام کند و زمین را از عدل و داد پر کند پس از آن که از ستم و بیداد آکنده باشد. این چنین از پیامبر صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شنیدم.

اجرای عدالت و دادگری از آشکارترین ویژگی‌های امام مهدی ع است؛ به گونه‌ای که در بعضی از دعاها به آن لقب گرفته است:

اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى وَلِيِّ أَمْرِكَ الْقَائِمِ الْمُؤْمَلَ وَالْعَدْلِ الْمُتَّنَظَّرِ؛

خداوند! به ولی امر خود درود فrust؛ همان که قیام‌کننده‌ی آرمانی و عدالت مورد انتظار همگان است.

امام کاظم علیه السلام در تفسیر آیه **«اغْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا»**^۱ فرمود؛ مقصود، این نیست که زمین را با باران زنده می‌کند؛ بلکه خداوند، مردانی را بر می‌انگیزد

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۵۸۴.

۲. مفاتیح الجنان، دعای افتتاح.

۳. «بدانید که خداوند زمین را پس از مردنش، زنده خواهد کرد»؛ سوره حديد، آیه ۱۷.

که عدالت را زنده می‌کند؛ پس به سبب جان گرفتن عدل [در جامعه]، زمین زنده می‌شود...^۱

برنامه‌های حکومت امام مهدی عجل الله تعالیٰ به در حوزه‌های مختلف

الف. برنامه‌های فرهنگی

در حکومت جهانی امام مهدی عجل الله تعالیٰ به با جهل و نادانی در همه زمینه‌ها مقابله خواهد شد و مهم‌ترین محورهای جهاد فرهنگی در حکومت حق عبارتند از:

یک. احیای کتاب و سنت

پس از آن‌که در همه اعصار، قرآن غریب و تنها ماند و در حاشیه‌ی زندگی به فراموشی سپرده شده بود، در زمان حکومت آخرین حجت الهی، تعالیم حیات‌بخش قرآن به تمام عرصه‌های زندگی بشرطی شود؛ همچنین سنت که همان گفتار و رفتار پیشوایان دینی است در همه جا به عنوان بهترین الگوی حیات انسانی مطرح می‌گردد و عملکرد همگان با معیار خدشنه‌ناپذیر قرآن و عترت ارزیابی می‌شود.

امیرالمؤمنین علیه السلام در بیانی رسا حکومت قرآنی امام مهدی عجل الله تعالیٰ به را چنین توصیف کرده است: در روزگاری که هوای نفس حکومت می‌کند [امام مهدی عجل الله تعالیٰ به] ظهور می‌کند و هدایت و رستگاری را جایگزین هوای نفس می‌سازد و در عصری که نظر شخصی - بر قرآن مقدم شده است - افکار را متوجه قرآن می‌کند و آن را حاکم بر جامعه می‌سازد.^۲

دو. گسترش معرفت و اخلاق

مهم‌ترین عامل رشد و تعالی انسان به سوی هدف بلند خلقت، اخلاق نیکو است. حکومت امام مهدی عجل الله تعالیٰ به که حکومت خدا و ارزش‌های الهی بر جهان است، ترویج اخلاق را در رأس برنامه‌های خود قرار خواهد داد.

۱. با توجه به روایات دیگر که آیه را به دوران امام مهدی علیه السلام تفسیر کرده است، مقصود از «مردانی» در این روایت حضرت مهدی علیه السلام و یاوران او هستند (تفسیر البرهان، ذیل آیه فوق).

۲. نهج البلاغه‌ی فیض الاسلام، خطبه ۱۳۸، ص ۴۲۴.

امام باقر ع فرمود:

إِذَا قَاتَمَا وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رُؤُوسِ الْعِبَادِ فَجَمَعَ بِهِ عُقُولَهُمْ وَأَكْمَلَ بِهِ أَخْلَاقَهُمْ؛^۱
 زمانی که قائم ما قیام کند، دست خود بر سر بندگان خواهد نهاد و به وسیله‌ی آن،
 عقل‌های ایشان را جمع خواهد کرد و اخلاق آن‌ها را به کمال خواهد رساند.

از این تعبیر کنایه‌آمیز و زیبا استفاده می‌شود که در پرتو حکومت امام مهدی ع که حکومت
 اخلاق و معنویت است، بستر مناسب برای کمال عقلی و اخلاقی بشر فراهم خواهد شد؛ زیرا
 همان‌گونه که اخلاق رشت از نقصان عقل و خرد آدمی است، کمال عقل موجب بروز و ظهرور
 اخلاق نیکو در انسان خواهد بود.

از سوی دیگر محیط آکنده از هدایت‌های قرآن و سنت‌های الهی، آدمی را به سوی خوبی‌ها
 سوق می‌دهد. بنابراین از درون وبرون همه‌ی کشش‌ها به سوی فضیلت‌ها و زیبایی‌های است و
 این‌گونه است که ارزش‌های الهی و انسانی همه‌جایی و عالم‌گیر می‌شود.

سه. نهضت علمی

پیامبر خدا صلوات الله عليه و آله و سلم پس از بشارت دادن به حضرت مهدی ع درباره‌ی این بخش از اقدام
 ایشان فرموده است:

**ثَاسِعُهُمُ الْقَائِمُ الَّذِي يَنَالُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ الْأَرْضَ ثُورًا بَعْدَ ظُلْمَتِهَا وَعَدْلًا بَعْدَ جُورِهَا وَ
 عِلْمًا بَعْدَ جَهْلِهَا**

...نهمین امام [از فرزندان امام حسین ع] قائم ایشان است ... و سراسر عالم را از علم
 و دانایی بهره‌مند می‌سازد، پس از آن که به جهل و ندانی گرفتار شده باشد ...^۲.

امام باقر ع فرمود:

**وَشُوَّهُنَّ الْحِكْمَةَ فِي زَمَانِهِ حَتَّىٰ إِنَّ الْمُرْأَةَ لَتَقْضِي فِي بَيْتِهَا بِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَسُتُّهُ رَسُولِ
 اللَّهِ؛**

در زمان او [امام مهدی ع] به شما حکمت [و دانش] داده می‌شود، تا آن جا که

۱. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶.

۲. کمال الدین، ج ۱، ص ۴۸۷.

زن در درون خانه اش مطابق کتاب خدا و سنت پیامبر قضاوت می کند.^۱ این، حکایت از آگاهی و شناخت عمیق از آیات قرآن و روایات اهل بیت علیهم السلام دارد؛ زیرا امر قضاوت، امری دشوار و سنگین است.

چهار. برنامه‌ی مبارزه با بدعت‌ها

«بدعت» در مقابل «سنت» و به معنای داخل کردن اندیشه‌ها و آرای شخصی در دین و دینداری است.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:

ماهَدَمُ الدِّينَ مِثْلُ الْبِدَعِ؛^۲

هیچ چیز مانند بدعت‌ها دین را ویران و تباہ نکرده است.

و امام باقر علیه السلام در ضمن سخنی بلند در توصیف زمان ظهور آن حضرت فرمود:

وَلَا يَشُكُّ بِذِكْرِهِ إِلَّا أَزَالَهَا وَلَا شَيْءٌ إِلَّا أَقَامَهَا...^۳

هیچ بدعتی را وانگذارد، مگر اینکه آن را از ریشه برکند و از هیچ سنتی نمی‌گذرد، مگر اینکه آن را بربپا خواهد فرمود.

ب. برنامه‌ی اقتصادی: توزیع عادلانه‌ی ثروت

امام مهدی علیه السلام شروت همگانی را در اختیار همه قرار خواهد گذاشت و اجرای عدالت را به همه نشان خواهد داد.

امام باقر علیه السلام فرمود:

إِذَا قَامَ قَائِمٌ أَهْلُ الْبَيْتِ قَسَمَ بِالسَّوْيَةِ وَعَدَلَ فِي الرَّعْيَةِ؛^۴

وقتی قائم اهل بیت قیام کند، [اموال را] مساوی تقسیم می‌کند و در میان خلق به عدالت رفتار می‌نماید.»

در زمان آن حضرت، اصل مساوات و برابری به اجرا در می‌آید و همگان از حقوق انسانی والهی

۱. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۲۸.

۲. بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۹۱.

۳. همان، ج ۵۸، ص ۱۱.

۴. الغيبة للنعمانی، ج ۱، ص ۲۲۷.

خود بهره مند می شوند.

پیامبر اکرم صلوات الله علیہ و آله و سلم فرمود:

شما را به مهدی بشارت می دهم که در امت من برانگیخته خواهد شد ... او اموال را به درستی تقسیم می کند.

کسی پرسید: «مراد چیست؟» فرمود: «یعنی بین مردم مساوات را اجرا خواهد کرد». ^۱
و ره آورد این مساوات در سطح جامعه، آن است که فقر و تهییدستی ریشه کن گردیده، فاصله های طبقاتی برچیده می شود.

در روایت دیگری امام باقر علیه السلام فرمود:

[امام] مهدی میان مردم به مساوات رفتار می کند، به گونه ای که کسی پیدا نشود
که نیازمند زکات باشد. ^۲

ج. برنامه های اجتماعی

۱. احیا و گسترش امر به معروف و نهی از منکر

در حکومت جهانی امام مهدی صلوات الله علیہ و آله و سلم فریضه بزرگ امر به معروف و نهی از منکر به صورت گسترده به اجرا گذاشته خواهد شد و از بهترین و الاترین مراتب امر به معروف و نهی از منکر آن است که رئیس حکومت و کارگزاران آن، امر کننده بخوبی ها و بازدارنده از زشتی ها باشند.
امام باقر علیه السلام فرمود:

المَهْدِيُ وَاصْحَابُه... يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَا عَنِ الْمُنْكَرِ^۳
مهدی و یاران او... امر به معروف و نهی از منکر می کنند.

۲. مبارزه با فساد و ردائل اخلاقی

در حکومت مهدوی نهی از منکری کی از شاخصه های حکومت الهی است. در دعای ندبه که آهنگ فراق و نوای جدایی از یار غایب است چنین می خوانیم:

۱. بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۸۱.

۲. همان، ج ۲۸، ص ۹۲.

۳. همان، ج ۵۱، ص ۴۷.

أَئِنْ ظَامِنُ آثَارِ الرَّبْعِ وَالْأَهْوَاءِ أَئِنْ قَاطِعُ حَبَائِلِ الْكَذِبِ وَالْأَفْتَراءِ؟^۱
 كجاست نابود کننده آثار گمراهی و هوا و هوس؟ کجاست ریشه کن کننده ریسمان‌های دروغ و افتراء؟

۳. اجرای حدود الهی

در حکومت امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ با کسانی که راه تجاوز به حقوق دیگران و زیر پا گذاشتن احکام الهی را می‌پیمایند و چارچوب قانون را نمی‌پذیرند، به گونه‌ای شدید بخورد می‌شود که سر راه تبهکاری آن‌ها گردد. در روایت بلندی از پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ که حضرت جواد عَلَيْهِ السَّلَامُ نقل کرده، در ضمن بیان خصوصیات امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ آمده است:

او حدود الهی را اقامه [واجرا] خواهد کرد.^۲

۴. عدالت قضایی

حاکمیت عدل‌گستر امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ پایان همه‌ی ظلم‌ها و نهایت همه‌ی حق‌کشی‌هاست. حضرت رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ در ضمن روایتی بلند در توصیف امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ و دوران طلایی ظهورش فرمود:

فَإِذَا خَرَجَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بُشُورَهَا وَوَضَعَ مِيزَانَ الْعَدْلِ بَيْنَ النَّاسِ فَلَا يَظْلِمُ أَحَدٌ أَحَدًا.^۳

وقتی او قیام کند، زمین به نور پروردگار روشن شود و آن حضرت، ترازوی عدالت در میان خلق نهد؛ پس [چنان عدالت را جاری کند که] هیچ کس بر دیگری ظلم و ستم رواندارد.

از این روایت دانسته می‌شود که عدالت قضایی حضرت، چنان گسترده و دقیق است که راه را بر ظالمان و سودجویان می‌بندد و از تکرار ظلم و ستم و عادی شدن تجاوز به حق دیگران، جلوگیری می‌کند.

۱. مفاتیح الجنان، دعای ندبه.

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۱۱.

۳. همان، ص ۳۲۲.

دستاوردهای حکومت حضرت مهدی ع

۱. عدالت فراگیر

در حاکمیت قائم آل محمد ع عدالت در همهٔ سطوح جامعه به صورت یک جریان جاری در تمام مویرگ‌های اجتماع در می‌آید و هیچ نهاد و مجموعه‌ی کوچک یا بزرگی نمی‌ماند، مگر اینکه عدالت در آن حاکم خواهد شد.

امام صادق ع در این باره فرمود:

وَاللَّهِ لَيَدْخُلَنَّ عَلَيْهِمْ عَذْلُهُ جَوْفَ بُيُوتِهِمْ كَمَا يَدْخُلُ الْحُرُوقَ الْقُبُوْصَ^۱

به خدا سوگند، موج دادگستری او بدان گونه که گرما و سرما نفوذ می‌کند تا درون خانه‌های آنان راه خواهد یافت.

این‌که خانه که کوچک‌ترین نهاد جامعه است به کانون عدالت تبدیل می‌شود و روابط افراد خانواده با یک دیگر عادلانه می‌شود، حکایت از آن دارد که حکومت جهانی و عدل‌گستر مهدوی،^۲ نه با ابزار زور و قانون، بلکه براساس یک تربیت قرآنی که به عدالت و احسان فرمان می‌دهد،^۳ افراد را پرورش می‌دهد.

۲. رشد فکری، اخلاقی و ایمانی

در روایات ما به رشد فکری، اخلاقی و ایمانی مردم در حاکمیت امام مهدی ع تصریح شده است.

امام باقر ع فرمود:

وقتی قائم ما قیام کند دست [عنایت] خویش بر سر بندگان خدا نهد و به برکت آن، عقل و خرد آن‌ها به کمال رسد.^۴

در نتیجه همهٔ خوبی‌ها و زیبایی‌ها به دنبال کمال عقل انسان، به دست می‌آید.

از امام صادق ع دربارهٔ عقل پرسیدند؛ فرمود:

۱. همان، ص ۳۶۲.

۲. «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ»؛ «به راستی که خداوند به عدالت و نیکوکاری فرمان می‌دهد»؛ سوره نحل، آیه ۹۰.

۳. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶.

عقل، آن [حقیقتی] است که به سبب آن، خداوند عبادت می‌شود و به [راهنمایی] آن، بهشت به دست می‌آید.^۱

آری؛ در جامعه‌ی موعود و در سایه‌ی فرمانروایی حجت خدا، عقول انسان‌ها، میدان‌دار و سکان‌دار تصمیم و اقدام خواهد بود. بدیهی است که عقل به کمال رسیده، جزءیه خوبی و زیبایی فرمان نمی‌دهد.

۳. اتحاد و همدلی

طبق روایات در زمان برپایی دولت مهدوی، جایی برای کینه و دشمنی، در دل‌های بندگان خدا نخواهد ماند.

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:

لَذَهْبَتِ الشَّخْنَاءِ مِنْ قُلُوبِ الْعِبَادِ؛^۲
کینه از دل‌های بندگان برود.

زیرا روزگار عدل و دادگری است و حقی از کسی ضایع نمی‌شود. روزگار خردورزی و تعقل است، نه عقل‌ستیزی و شهوت پرستی. امام صادق علیه السلام در وصف روزگار سبز مهدوی فرمود:

[در آن ایام] خداوند وحدت و افتت بین قلوب پریشان و پراکنده برقار کند.^۳

اگر دست خدا در کار است، دیگر این فرمایش امام صادق علیه السلام عجیب نیست؛ آن حضرت فرمود:

وقتی قائم مقاوم کند، دوستی واقعی و صمیمیت حقیقی بیان می‌شود. هر نیازمندی دست می‌برد و از جیب برادر ایمانی اش به مقدار نیاز برمی‌دارد و برادرش او را منع نمی‌کند.^۴

۴. سلامت جسمی و روانی

یکی از مشکلات بشر امروز، بُروز بیماری‌های سخت و غیرقابل علاج است. در دولت آن سرور

۱. کافی، ج ۱، ص ۱۱.

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۱۶.

۳. کمال الدین، ج ۲، ص ۵۴۸.

۴. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۷۲.

که دانش به گونه‌ای شکفت پیشرفت می‌کند، هیچ بیماری لاعلاجی نمی‌ماند و بهداشت و طب، رشد چشمگیری خواهد داشت. امام صادق ع فرمود:

هنگامی که قائم قیام کند، خداوند بیماری‌ها را از مؤمنان دور می‌سازد و تندرستی را به آنان باز می‌گرداند.^۱

نیز به برکت وجود آن حضرت، بسیاری از بیماران شفا خواهند یافت.

امام باقر ع فرمود:

هر کس قائم اهل بیت مراد رک کند، اگر به بیماری دچار باشد، شفا می‌یابد و چنانچه دچار ناتوانی باشد، توانا و نیرومند می‌شود.^۲

۵. خیر و برکت فراوان

در سایه‌ی حکومت آن حضرت، کویری نمی‌ماند و همه‌ی زمین‌ها جامه‌ی حیات و شادابی به تن می‌کند.

امام صادق ع فرمود:

خداوند به سبب او [امام مهدی ع] برکات آسمان‌ها و زمین را جاری می‌کند.
[در ایام دولت او] آسمان می‌بارد و زمین، دانه می‌دهد.^۳

این تحول چشمگیر و فراوانی بی‌نظیر به آن دلیل است که روزگار حضرت مهدی ع، زمان جوانه زدن نهال پاکی و تقوا است.

قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید:

﴿وَلُؤْأَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقُوا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾
و اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند قطعاً برکاتی از آسمان و زمین برایشان می‌گشودیم.^۴

۱. همان، ص ۳۶۴.

۲. همان، ص ۳۳۵.

۳. الغيبة للطوسي، ص ۱۸۸.

۴. سوره اعراف، آیه ۹۶.

۶. ریشه‌کن شدن فقر

وقتی همه‌ی منابع زمینی برای امام مهدی علیه السلام آشکار شود و برکات آسمان و زمین بر مردم زمان او بی دریغ جریان یابد و به عدالت تقسیم گردد، جایی برای فقر و تهییدستی نمی‌ماند و بشریت در دولت امام مهدی علیه السلام برای همیشه از چنگال فقر رها می‌شود.^۱

امام باقر علیه السلام فرمود:

[امام مهدی علیه السلام] هرسال دوباره مردم می‌بخشد و در هر ماه دوباره آن‌ها روزی [ونیاز زندگی] عطا می‌کند و [در این کار] به مساوات بین مردم عمل می‌نماید، تا اینکه [چنان مردم بی‌نیاز می‌شوند که] هیچ کس نیازمند به زکات پیدا نمی‌شود^۲.

از روایات استفاده می‌شود که عدم نیازمندی مردم به سبب روحیه‌ی قناعت و بی‌نیازی روحی است. به بیان دیگر پیش از آنکه مردم از بیرون، صاحب مال فراوان شوند و بی‌نیاز گردند، روح بی‌نیازی، از درون در آن‌ها پیدا می‌شود و به آنچه خداوند از فضل خویش به آن‌ها عطا کرده، راضی و خشنود می‌شوند و چشمی به اموال دیگران نمی‌دوزنند.

پیامبر اکرم صلوات الله علیہ و سلیمانة و آله و سلم پس از اینکه درباره‌ی بخشش امام مهدی علیه السلام به مردم احادیثی فرموده است، می‌افزاید:

خداوند، دل‌های امت محمد را از بی‌نیازی پرمی‌کند و عدالت او همه‌ی آن‌ها در بر می‌گیرد؛ به گونه‌ای که [حضرت مهدی] علیه السلام امر می‌کند تا ندادهنه‌ای اعلام کند «چه کسی نیازمند مال است؟» پس کسی از میان مردم برنخیزد، مگریک نفر. امام [به او] می‌فرماید: «نzd خزانه دار برو و به او بگو: مهدی به تو فرمان می‌دهد که به من مالی بدهی». پس خزانه دار به او می‌گوید: «جامه‌ات را بیاور»، تا اینکه وسط جامه‌اش را پرمی‌کند و چون آن را بردوش می‌کشد، پشیمان می‌شود و می‌گوید: «چرا در میان امت محمد من از همه حریص تر باشم؟... پس مال را بر می‌گرداند؛ ولی از او قبول نمی‌شود و به او گفته می‌شود: «ما آنچه عطا کردیم، باز پس

۱. منتخب الاثر، فصل ۷، باب ۴، ۳، صص ۵۸۹-۵۹۳.

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۹۰.

نمی‌گیریم».^۱

۷. حاکمیت اسلام و نابودی کفر

قرآن کریم در سه مورد وعده داده است که خداوند متعال، دین مقدس اسلام را جهان‌گیر خواهد کرد:

«هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الَّذِينَ كُلُّهُمْ»^۲

او خدایی است که پیامبرش را با هدایت و دین حق فرستاد، تا آن دین را برهمه ادیان پیروز کند.

وشکی نیست که وعده‌ی خداوند انجام شدنی است.

امام باقر علیه السلام در توضیح آیه‌ی «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيُكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ»^۳ فرمود: تأویل این آیه هنوز نیامده است. هرگاه قائم مقاومت کند آن‌کس که زمان او را در یابد، تأویل این آیه را خواهد دید. هر آینه [در آن زمان] دین محمد به هر کجا که شب می‌رسد، خواهد رسید [و عالم گیر خواهد شد] به گونه‌ای که بر سطح زمین، اثری از شرک نخواهد ماند، همان‌گونه که خداوند فرموده [و وعده داده] است.^۴

البته این جهان‌شمولی اسلام، به سبب حقانیت اسلام است که در روزگار حضرت مهدی فوجیان شریف هر چه بیشتر و بهتر آشکار خواهد شد و همگان را به خود جلب خواهد کرد، مگر آنان که از روی عناد و سرکشی، سربه طغیان بردارند که با شمشیر عدل مهدوی که دست انتقام پروردگار است، رو به رو خواهند شد.

۸. امنیت عمومی

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:

به دست ما [و در حکومت ما] روزگار سختی‌ها سپری می‌شود... چون قائم مقاومت کند، کینه‌ها از دل‌ها بیرون رود، حیوانات نیز با هم سازگاری کنند. [در آن روزگار،

۱. همان. ج ۵۱، ص ۹۲.

۲. سوره توبه، آیه ۳۳؛ سوره فتح، آیه ۲۸؛ سوره صف، آیه ۹.

۳. «وَبَا آنَانَ [مشرکان] بِجَنْكِيدَ، نَا اینَكَهَ [در زمین] فَتَنَهَ وَفَسَادَ نَمَانَدَ وَآیَنَنَ هَمَهَ، دِينَ خَدَا شَوَدَ»؛ سوره انفال، آیه ۳۹.

۴. بخار الانوار، ج ۵۱، ص ۵۵.

چنان محیط امنی ایجاد شود] که زن، با همه‌ی زیب و زیور خود، از عراق تا شام
برود... و چیزی اوران نترساند.^۱

البته برای ما که در روزگار بی‌عدالتی‌ها و آزمندی‌ها و کینه‌توزی‌ها به سرمی‌بریم، تصور چنان دوران سبزی، بسیار دشوار است؛ ولی چنان‌که گفته شد، اگر به عوامل آن همه بدی و زشتی بنگریم و بیندیشیم که این عوامل در حاکمیت حکومت حق، ریشه‌کن خواهد شد، خواهیم دانست که وعده‌ی الهی در تحقق جامعه‌ی امن و آرام، حتمی است.

خداآوند متعال در قرآن کریم فرموده است:

﴿خدا به کسانی از شما که ایمان آورده‌اند... وعده داده است که به یقین در روی زمین، ایشان را خلیفه [و حاکم] کند... و پس از این‌که در ترس و نگرانی قرار داشتند، امنیت و آرامش را به ایشان عطا فرماید...﴾.^۲

امام صادق علیه السلام در معنای این آیه فرمود:

این آیه، درباره‌ی قائم و یارانش نازل شده است.^۳

۹. گسترش دانش

در دوران حکومت حضرت مهدی علیه السلام، اسرار علمی فراوان در علوم اسلامی و انسانی آشکار می‌شود و دانش بشری به گونه‌ای غیرقابل تصور توسعه می‌یابد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

علم و دانش، بیست و هفت حرف است و همه‌ی آنچه پیامبران آورده‌اند، تنها دو حرف آن است و مردم تاکنون جز با آن دو حرف آشنایی ندارند. هنگامی که قائم ما قیام کند، بیست و پنج حرف دیگر را بیرون آورده و در میان مردم گسترش دهد و آن دو حرف را نیز به آن‌ها ضمیمه ساخته و مجموع بیست و هفت حرف را منتشر

۱. خصلات، باب اربعه‌ی ائمه، ح ۱۰، ص ۶۸۵.

۲. «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آتَيْنَا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيُشَخْلُفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اشْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكَّنَ لَهُمْ دِيَنَهُمُ الَّذِي أَرَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِهِ شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بِنَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»؛ سوره نور، آیه ۵۵.

۳. الغيبة نعمانی، ج ۱، ص ۲۴۰.

می‌کند.^۱

بُدیهی است که در این شرایط، رشد و توسعه‌ی علمی در همه‌ی زمینه‌ها برای انسان روی می‌دهد. در روایات متعدد، اشاراتی آمده است که نشان می‌دهد فاصله‌ی دانش صنعتی در آن زمان، با صنعت کنونی، بسیار زیاد خواهد بود؛ همان‌گونه که صنعت کنونی با قرن‌های پیشین تفاوت چشمگیری دارد.

ویژگی‌های حکومت حضرت مهدی عجل بالشیعیک

قلمر و حکومت و مرکز آن

تردیدی نیست که حکومت حضرت مهدی عجل بالشیعیک حکومتی جهانی است. این حقیقتی است که روایات فراوان، شاهد آن است، در اینجا به گروه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم.

الف. روایات بسیاری که مضمون آن چنین است: مهدی عجل بالشیعیک زمین را پراز عدل و داد می‌کند؛ همان‌گونه که پراز ظلم و جور شده باشد.^۲ کلمه‌ی «زمین» (الارض) سرتاسر کره‌ی خاکی را در بر می‌گیرد و هیچ دلیلی وجود ندارد که معنای آن را به بخشی از زمین محدود کنیم.

ب. روایاتی که از تسلط امام مهدی عجل بالشیعیک بر مناطق مختلف جهان خبر داده است که گسترده‌گی و پراکندگی و اهمیت آن مناطق، حکایت از تسلط آن حضرت بر تمام جهان دارد و معلوم می‌شود که نام بردن از شهرها و کشورها در روایات، از باب نمونه و مثال بوده و میزان درک مخاطبان روایات در آن زمان نیز لحاظ شده است.

در روایات مختلف از روم، چین، دیلم یا کوه‌های دیلم، ترک، سند، هند، قسطنطینیه، کابل شاه و خزر به عنوان مناطقی که امام مهدی عجل بالشیعیک بر آن‌ها مسلط خواهد شد و آن‌ها را فتح خواهد کرد، نام برده شده است.^۳

گفتنی است که در زمان امامان لایلیت مناطق یاد شده بر بخش‌های بسیار گسترده‌تری نسبت به این زمان، گفته می‌شده است؛ برای مثال «روم» شامل همه‌ی اروپا و حتی قاره‌ی آمریکا می‌شده و

۱. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶.

۲. کمال الدین، باب ۲۵، ح ۴۰۱، ۵ و ...

۳. الغیہ للنعمانی، ج ۱، ص ۳۳۰.

مراد از چن، همه‌ی شرق آسیا بوده که شامل ژاپن نیز می‌شود؛ همان‌گونه که «هند»، پاکستان امروز را هم شامل بوده است. شهر قسطنطینیه همان استانبول است که در جهان آن روز به عنوان مقاوم‌ترین شهرها و مناطق از آن یاد می‌شده و در واقع فتح آن، یک پیروزی و موفقیت بزرگ شمرده می‌شده است؛ زیرا یکی از راه‌های اصلی ورود به قاره‌ی اروپا بوده. خلاصه اینکه سلطنت امام مهدی علیهم السلام بر مناطق حساس و مهم جهان، حکایت از گستردنی فرمانروایی آن حضرت دارد.

ج. گذشته از روایات دسته‌ی اول و دسته‌ی دوم، روایات متعددی در دست است که به روشنی از جهانی بودن حکومت حضرت مهدی علیهم السلام خبر می‌دهد.

در سخنی از پیامبر اکرم صلوات الله علیه و سلام آمده است که خداوند متعال فرموده است:

من دین خود را به دست آن‌ها [پیشوایان دوازده‌گانه] برهمه‌ی آیین‌ها پیروز می‌کنم و به دست ایشان، فرمان خود را [برهمه] چیره خواهم ساخت و به [قیام] آخرين آن‌ها سراسر زمین را از دشمنانم پاک خواهم کرد و او را بر مشرق و مغرب زمین فرمانروا خواهم گرداند.^۱

امام باقر علیه السلام فرمود:

الْقَائِمُ مِنَا... يَبْلُغُ سُلْطَانَهُ الْمُشْرِقَ وَالْمُغْرِبِ وَيَظْهِرُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ دِينَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْكَرَهُ الْمُشْرِكُونَ؛^۲

قائم از ما [خاندان پیامبر] است... [او] کسی است که [فرمانروایی او] مشرق و مغرب [عالیم] را فرا خواهد گرفت و خداوند به دست او دین خود را برهمه‌ی ادیان غلبه می‌دهد، اگرچه مشرکان را خوش نیاید.

مرکز حکومت

پایتخت حکومت جهانی حضرت مهدی علیهم السلام، شهر تاریخی کوفه است که در آن زمان، وسعت زیادی خواهد یافت؛ به گونه‌ای که شهر نجف را که در چند کیلومتری کوفه است، شامل می‌شود. به همین دلیل است که در بعضی روایات، کوفه و در بعضی دیگر نجف به عنوان مرکز

۱. «أَلْظَهَرَنَّ بِهِمْ دِينِي وَلَا ظَاهِرَيْنَ بِهِمْ كَلِمَتِي وَلَا ظَاهِرَنَّ الْأَرْضَ بِآخِرِهِمْ مِنْ أَغْذَانِي وَلَا مُلْكَنَّهُ مَسَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا»؛ کمال الدین، ج ۱، ص ۲۵۶.

۲. همان، ج ۱۶، ص ۶۰۳.

حکومت آمده است.

امام صادق ع در ضمن روایتی طولانی فرمود:

مرکز حکومت او [حضرت مهدی ع] شهر کوفه خواهد بود و محل قضاوت او
مسجد کوفه.^۱

مدت حکومت

حکومت خوبان که با فرمانروایی امام مهدی ع آغاز می شود، تا پایان عمر دنیا ادامه خواهد
یافت و دیگر روزگار ظلم و ظالمان تکرار نخواهد شد.

در سخنی از پیامبر گرامی خدا صلوات الله علیه و آله و سلم آمده است:

[پس از آنکه مهدی ع به حکومت رسید] دولت او را دوام خواهم بخشید و
پیوسته تا قیامت، روزگار [و حاکمیت زمین] را در دست اولیا و دوستان خود،
دست به دست خواهم کرد.^۲

امام باقر ع فرمود:

دولت ما آخرین دولت هاست. هیچ خاندان صاحب دولتی نمی ماند، مگر اینکه
پیش از ما، حاکم می شوند، تا وقتی [حکومت ما اهل بیت برپاشد و] شیوهی
حکمرانی ما را دیدند، نگویند: اگر ما هم حاکم می شدیم، همین گونه عمل
می کردیم.^۳

بنابراین مدت استمرار نظام الهی پس از ظهور، جدا از مدت حکومت شخص امام
مهدی ع است که مطابق روایات، آن حضرت باقی ماندهی عمر خود را حاکم بوده و
سرانجام چشم از جهان فرو خواهد بست.

تردیدی نیست که مدت حکومت امام مهدی ع باید به قدری باشد که امکان تحول جهانی و
استقرار عدالت در همهی مناطق عالم وجود داشته باشد؛ ولی اینکه این هدف در چند سال قابل
دسترسی است، قابل تخمین و گمانه زنی نیست و باید به روایات امامان معصوم ع رجوع کرد.

۱. بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۱.

۲. کمال الدین، ج ۱، ص ۴۷۷.

۳. الغيبة للطوسي، ج ۱، ص ۴۷۲.

روایاتی که مدت حکومت حضرت مهدی ع را بیان می‌کنند، بسیار گوناگونند. بعضی از آن‌ها مدت حکومت آن حضرت را پنج سال و تعدادی از آن‌ها هفت سال و برخی دیگر هشت، نه وده سال بیان کرده است. چند روایت هم مدت حکومت را نوزده سال و چند ماه و بالاخره چهل و ۳۰۹ سال برشمرده‌اند.^۱

گذشته از اینکه علت این همه اختلاف در روایات، روشن نیست، پیدا کردن مدت واقعی حکومت از میان این روایات کاری دشوار است؛ اما بعضی از علمای شیعه با توجه به فراوانی و شهرت روایات هفت سال، این نظر را انتخاب کرده‌اند.^۲

بعضی دیگر نیز گفته‌اند مدت حکومت امام مهدی ع هفت سال است؛ ولی هر سال از سال‌های حکومت حضرت به اندازه ده سال از سال‌های ماست که این مطلب نیز در بعضی روایات آمده است:

راوی از امام صادق ع درباره مدت حکومت حضرت مهدی ع سؤال می‌کند و امام می‌فرماید:

[حضرت مهدی ع] هفت سال حکومت می‌کند که برابر هفتاد سال از سال‌های روزگار شماست.^۳

مرحوم علامه مجلسی ره می‌فرماید:

روایاتی را که درباره مدت حکومت امام ع رسیده است باید به احتمال‌های زیر توجیه کرد: برخی روایات به تمام مدت حکومت اشاره دارد و برخی بر مدت ثبات و استقرار حکومت. بعضی مطابق سال‌ها و روزهایی است که ما با آن آشناییم و بعضی مطابق سال‌ها و ماه‌های روزگار حضرت است که طولانی می‌باشد و خداوند به حقیقت مطلب آگاه است.^۴

۱. برای آگاهی از روایات، ر.ك: چشم اندازی به حکومت حضرت مهدی ع، ص ۱۷۲-۱۷۵ رجوع شود.

۲. «المهدی»، سید صدرالدین صدر، ص ۲۳۹.

۳. الغيبة للطوسي، ج ۱، ص ۴۷۴.

۴. بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۲۸۰.

پرسش‌ها

۱. امام مهدی علیه السلام چه برنامه‌هایی را برای پیشرفت فرهنگ به کار می‌گیرند؟
۲. برنامه‌های اقتصادی حکومت امام مهدی علیه السلام را به اختصار توضیح دهید.
۳. امام مهدی علیه السلام چه برنامه‌های اجتماعی را در حکومت خود اجرا می‌کنند؟
۴. حکومت جهانی امام مهدی علیه السلام چه دستاوردهایی برای جهانیان دارد؟
۵. روایات، فضای امن عمومی زمان حکومت امام مهدی علیه السلام را چگونه ترسیم کرده‌اند؟
۶. بنابر روایات مرکز جهانی حکومت جهانی امام مهدی علیه السلام کجاست؟
۷. روایات مدت حکومت جهانی امام مهدی علیه السلام را چه مقدار ذکر کرده‌اند؟ توضیح دهید.

منابع مطالعاتی

۱. دانشنامه امام مهدی علیه السلام، ج ۹؛ محمد محمدی ری شهری.
۲. خورشید مغرب؛ محمد رضا حکیمی.
۳. آینده جهان (دولت و سیاست در اندیشه مهدویت)؛ رحیم کارگر.